POLYMATHIÆ
SIVE
VARIÆ ANTIQVÆ ERVDITIONIS LIBRI DVO

IN QVIBVS

RITVS	ANTIQVI	ROMANI	EXTERNI
QVA	SACRI	QVA	PROFANI
QVA	PVBLICI	QVA	PRIVATI

Sacrificiorum, Nuptiarum, Comitiorum, Conuiuiorum, Fori, Theatri, Militiæ, Triumphi, Funeris, & huiusmodi, è Philosophiæ, Politiæ, Philologiæ adytis eruuntur.

Prouerbijs, historijs, rebusq; Criticis illustrati enucleantur.

CVM
INDICIBVS LOCVPLETISSIMIS

Auctore
IOSEPHO LAVRENTIO
LVCENSI. S. T. D.

CIϽ IϽC XXXI.

VICENTIÆ, Apud Hæredes Francisci Grossij.
Superiorum Permissu.
Ad instantiam Iulij Crinellarij.

Bibliothecae Domus professae Neap.
Soc. Jesu

POLYMATHIAE
SIVE
VARIAE ANTIQVAE ERVDITIONIS
LIBRI DVO
IN QVIBVS

RITVS ANTIQVI	ROMANI	EXTERNI
QVA SACRI	QVA	PROFANI
QVA PVBLICI	QVA	PRIVATI

Sacrificiorum, Nuptiarum, [illegible], Conviviorum, [illegible] Theatri, [illegible], Triumphi, Funerum, & similium, e Philosophiae, Politicae, Philologiae adytis eruuntur.

Proverbia, [illegible], rebusq; Criticis illustrantur enucleantur.

CVM
INDICIBVS LOCVPLETISSIMIS

Auctore
IOSEPHO LAVRENTIO
LVCENSI S. T. D.

[illegible]

[illegible]

DE POLYMATHIÆ LIBRIS

Ad Lectorem.

IN primum guſtum propoma, in ſuaue fortaſsè, candidiſſime lector, tibi appoſui, Epiſtolarum primam Centuriam, miſſus, Laconicus licèt; ſuccedat in alterum guſtum POLYMATHIA.

Centuriare mihi Eclogarió in votis quæcumque paſſim obuia, in mea ſchediaſmata relata, horis ſubſeciuis, quę mihi vix, ac ne vix quidem, ποιλομάθοις. Alij feliciori diplomate vſi melius ſuccenturiabunt, ab hac promulſide, ſeu alicâ, Pontificales epulas daturi. Lapides me loqui, quidam obijciunt antiquarios. quid tum poſteà? lapides, fateor, ex antiquitatis ruderibus, & parietinis ad lapidicinas damnatus, in lucem erui, vel in vſum. Hinc ſcommata; hinc ſannæ. Quod publicis ædificijs, idem ſcriptoribus vſu venit, Modicæ laudes, culpæ æternæ manent: ſi enim in lapillum leuiter, imprudenter, impegerimus; impudenter, *Væ Victis*, exclamatur, & quaſi de lapide empti exſibilamur, explodimur. Nil tamen moror (vt ille ait) Lacones imi ſubſellij, quibus ſunt verba ſine penu. Hoc vnum ſcio, Racemationem ab aliorum vindemiâ, ſpicilegium à meſſe me feciſſe, legiſſeque ſcobem ex aurifodinâ. Minuta ergò, & vilis mea opella? At Hor. Sat. IV. Lib. II. monet.

Vilibus in ſcopis, in mappis, in ſcobe, quantus
Conſiſtit ſumptus? neglectis flagitium ingens.

Quàm verò difficile poſt Roſcium in orcheſtrâ ſecundas agere, & placere? ineptum omninò ἴλιν κλαίοντος ἄπτειν. Epidipnides non ſemper inſuaues, vel ſaturis, nec mea opella exhauries, quia variaria? Centones ergò, quaſi è panniculis vndique coactis confarſi. Purpurati ideò exeſte, ſagati adeſte. Hæc veſtis ſi non cum calceo lunato, at cum perone, & ſocco. Sabulo vtuntur vulgò ad pauimentorum lacunas explendas; & meis ego gerris ad celocem ingeniorum ſaburrandam; quod laborioſum magis, quàm ingenioſum. Aliena me compilaſſe liuiduli gannient. Secundas egi. honorem verò candidi Pſylli potius, quàm ſpolium proloquentur.

Multa, fateor, ab hac ſcriptione reperi notata alijs, mutatis, mutuatis multis; laciniam de meo addidi. Quaſi venaticus canis leporarium indagatus, alijs prædam innuo (abſit arrogantia dicto) qui ſagaciori nare eò vſque odorabuntur, donec leporem fuerint perſecuti, & aſſecuti. Ego boue leporem non inſectabor. cum non mihi librorum copia, non ocium ad id ſuppetat, grauioribus emancipato curis. ordo nullus, tituli nulli; in tumultu locus tantùm mutatur, non meritum, nec dignitas.

§ 2 Ad

Ad res pulcherrimas (exclamat Seneca pater, de breuitate vitæ Cap. XIV.) ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur; & ego alieno: alij meo fortasse, si ego tanti. Eamdem serram reciprocamus omnes; nihilque dictum, quod non prius dictum. Quare in his colligendis, operæpretium me non fecisse, haud præterit, neque ex hoc mustaceo laudem quæro. Hac meâ industriâ Philomusæ iuuentuti viam, quasi Hermes, digito innuere volui, nam

Grande moræ pretium ritus cognoscere.

Quicquid hoc, bonâ fide, ita me Deus amet, tibi appositum; non ad Archimedis libellam elaboratum, non omnibus numeris absolutum (nihil enim simul natum, & perfectum) si tuo palato non erit ingratum, vltimam manum alijs meis elucubrationibus imponam, quæ mihi in aduersarijs iacent: tu verò inibis à me gratiam non vulgarem.

Quæcunque scripsi, legere si dignaberis,
Apinasq; nostras, quas ipse nec iam noui!
Malè collocare si voles horas bonas.
Et inuidebis otio tuo lector.

Sicubi autem ego lapsus, quod humanum, tu, humanissime lector, manu auxiliatrice in gradum restitue. Peliam recoquam, vbi quid incoctum duim: talum reponam, vbi malè ceciderit. Et quia me carpent, scio, qui hæc non capient: tu qui artem probè calles, artificem vel excusa, vel defende. Quisquis odit artificem, artem non nouit. Hanc demum Mercurij statuam cense, quam vel vnum, solidumque vetustate marmor olim efficiebat; aut congesti superstitione lapilli veluti supplebant. Lapis hic antiquarius, antiquus, aut lapidum aceruus, Hermæ dicatus, Numen suum habebit. In singulis est fortasse, quod negligendum: in omnibus, quod, æstimandum. singuli suum Nomen sortiti, & fortasse suum Numen: hoc saltem verere, vel cum illorum contemptu. Salue. Γνῶθι. Συγγνῶθι. Αναγνῶθι.

Petronianum illud succincto.

Inueniat, quod quisque velit: non omnibus vnum est,
Quod placet: hic spinas colligit, ille rosas.

Εἰς Πολυμαθίαν

εὐγενεστάτου καὶ λογιωτάτου

ἸΩΣΗΦΟΥ τοῦ ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΥ

ἅπαντα τὰ ὄντα

θαυμάτων πέρα

σοφωτάτου

Παύλου Αἰμιλίου τοῦ Καδμούστου

ὀκτάστιχον.

Πολλὰ καμών, καὶ πολλὰ παθών, καὶ πολλὰ διδάξας,
    Πουλυμαθὴς γεγαώς, πήξατο τάσδε βίβλους,
Ἐκδοὺς τ', οὐρανίου, ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ, ἔλλαχε κῦδος,
    Ἠγάθεον μοχεροῖς ἄλκαρ ἀὲν τελέθων.
Οὔνομα, καὶ εὐθαλίην Δάφνης, Φοίβου τε κατεῖχεν
    Ἰδμοσύνην, ἀρετὴν, φῶς ἅμα γ', ἠδὲ κλέος·
Φοῖβος ἄρ' ὡς, στίλβει, χ' ὡς Δάφνη, πᾶσαν ἐπ' αἶαν,
    Φέγγει τ' εὐσπίνης, ἔρνει τ' ἀγλαΐης.

Eiuſdem ex Græco.

MVLTA legens, & multa docens, multumquè laborans,
    Multiſcius factus, condidit hoſce libros,
Hisquè, decus, cuſis, retulit, LAVRENTIVS, altum,
    Diuinum exiſtens auxilium ſtadijs.
Poſſidet is Lauri, cum nomine, vimquè, tenetquè
    Phœbi artes claras, atque perenne iubar:
Phœbus vt ergo nitet, terras, Laurusquè, per omnes,
    Lumine florifero, culmine fructigero.

✠ AD

AD POLYMATHIAM ERVDITISSIMI
IOSEPHI LAVRENTII
PROLVSIO.

EDe tuos tandem, LAVRENTI docte, libellos,
Insigni calamo nobile profer opus.
Quos si Cæcropiæ denuò mirentur Athenæ,
Arcibus optabunt inseruisse suis.
Si Triuia aspectet, tacitis seruarier aris
Imperet, aut clausis augur Apollo adytis.
Aemula victuris consertur pagina chartis,
Vtraque dona tuæ sedulitatis habet.
Curribus impositam videas præcurrere Famam,
Argutâ laudes intonuisse tubâ.
Agnoscat notos Pallas cultissima vultus,
Inque laboratis artibus abdat opus.
Etruscis Italæ egeritur noua forma palæstræ,
Eloquij & normam Mercurialis habet.
Ascra abit in Tyberim, LVCA mutantur Athenæ,
Concipit Italicos Attica musa sonos.
Sed qualem intueor? Causas, exordia rerum,
Simplicia arcano cortice clausa refers.
Quà vagus ingenti gyro conuoluitur orbis,
Cardine quà fixus mixta elementa rotat,
Pondere quà sese librat reuolubile cælum,
Fæcundum formis vber ad ima pluit.
Peruadis IOSEPH, permiscens mystica puris,
Naturæ à cuneis vlteriora petis.
Nunc priuatorum, nunc publica commoda pangis,
Nunc conuiuaris, nunc sacrâ in æde litas.
Militiam sequeris, celebres ducisque triumphos,
Præscribis funus, iuraque sancta foris.
Nunc fis historicus, modò vates carmine surgis,
Mercurij aut Suadam tangis ab arte lyram.
Semper inoffenso currens pede, proteris omnem
Inuidiam, rhonci nec nocuere tibi.
Vertumnum, aut fluido pascentem in gurgite phocas.
Dixero te, vt varijs induis ora modis.
Semper veridicus reddens oracula vates,
Exere, Apollineis stent ea fixa tholis.

Augustini Terzagi S.T.D. Protonotarij Apostolici.

Ma-

AMPLISSIMIS ac Præſtantiſsimis X.V.V. SENATVIQ. LVCENSI

FEL. P.

IOSEPH LAVRENTIVS.

P*Arthorum reges non ſine munere ſalutati; neq; Dijs ſine thure, libaminibusq; litatum. & principes in terris Dij; vos quoq; Dij, quia principes, & mei, quia ego Lucenſis; ius ergò vobis omne in me, meaque vniuerſa. In ſinu veſtro patrio ego natus, altus, & auctus annuo congiario munificè, primos meæ pubertatis crines, libamina prima meorum ſtudiorum, vobis meis Phœbis* LIBERTATIS *in ará poſui, ſacraui, ſub Sole Lipſiano, in ſolo Belgico vobis nutritos, meq; plus decennio ara meritum mancipaui. Alibi tamen meæ gloriolæ adorea; alibi Saltus; alibi Rhodus, altero, & plus, decennio: ſubſignanus ego potius, quàm legionarius emerita meritus, non tamen emeritus. Vobis igitur adhuc iuſto Sacramento auctoratus, necdum miſſione planè dignatus, veſtris ſub auſpicijs, hiſce ſpolijs Philologicis potitus, in trophæum ſtatuo perpetuum* LIBERTATI LVCENSI. *Polytropos vt Vlyſſes cum Mineruà ego peregrè, ſine lare licet, ſine tribu, multa luſtraui, vt ingenioli mei Cimmerios illuſtrarem tenebricoſos receſſus; per*

ſaxa,

ſaxa, per ignes Philomathiæ candidatus, Polymathiæ adyta perſcrutatus, Loton tamen nunquam guſtaui, Ithacæ inoblitus, antipelargicà lege deuinctus. E mari flumina, in idem eadem tributi nomine latices rependentia. Cedit ſolo, quod vel in alieno ſeritur. Quicquid exotici in me inoleuit, quia ego veſtri iuris, vobis iure cedit. Protuberantes, gemmantes, vobis ære, mancipioq; nexus, me, meaq; DO DICO ADDICO. *Molà ſalsà duntaxat operabantur Spartani, ſi minus thura ſuppeterent. Hæc mea quoq; libamina exigua eroſanthiæ, modicà, ligneàque patellà pro thure, & Hecatombe oblata vobis Tutanis, Semonibus, meæ ſeruitutis* μνημόσυνον, *ritu, formàque Laconicà* θεῖον, *ex antiquà votorum epigraphe, nuncupo, quia vos colere, venerarique quàm maximè debeo. Quod cupio (obſecro) capite, quia debeo; quod debeo, capite, quia cupio; non plura capit meus animulus, meaq; anguſta pauperies. Tergeminæque aræ ſacroſanctæ* LIBERTATIS *Lucenſis* AMORIS OBSEQVII OBSERVANTIAE *vota mea,* LIB. MER. *Aeternitatis ex tholis propendentia conceptis verbis clauo fixa trabali hæc ſunto:*

SARTAM TECTAM LIBERTATEM LVCEN. DII BENIGNI SOSPITENT AETERNVM.

Vt vos iure illud Spartanorum ad Philippum iactitetis, Nos ſolos Liberos eſſe, nec alijs parere didiciſſe, noſque malle modeſtos, & patriæ diſciplinæ inhærentes haberi, quàm vniuerſæ Græciæ imperium exercere, Scipionis ex oraculo, nunquam Deum precatos, vt RESP. LVCEN. *augeatur, ſed vt* LIBERA *conſeruetur. Quod iamdiu factum, Chriſto* LIBERTATIS *vnico aſſertori, Deiparæ Virgini Patronæ, Diiſq; tutelaribus acceptum ferendum.*

SAL-

SALVETE
HAVETE VALETE REGNATE
DECEMVIRI CLARISSIMI
SENATVS AVGVSTISSIME
ARCHONTES PRYTANEI ETRVSCI
PROCERES INCLYTI HEROES MAXIMI
LVCENSIVM LVMINA LVCIDISSIMA
POLITIÆ SANCTIORIS NVMINA SANCTISSIMA
CIVILIS FELICITATIS COLVMINA FIRMISSIMA
VITÆ BEATIORIS LIMINA FAVSTISSIMA
EVNOMIÆ CANDIDIORIS SACRARIA RELIGIOSISSIMA
OPTIMORVM OPTIMATES OPTIMI
REGVLORVM CONSESSVS AMPHICTYONICVS
ARGI BRIAREI HERCVLES
OCVLIS MANIBVS VIRTVTE
OMNIA PRÆVIDENTES OMNIBVS PROVIDENTES
SEDITIONVM ADVERSIS IMMERSABILES VNDIS
MVNDI MIRACVLA CONSI ORACVLA
PYRRHI GEMMÆ CVM PHOEBO ET CHORO MVSARVM
AREOPAGI ATHENAEI LYCEI
SIDERA SPLENDIDISSIMA
ASTREAE SOPHIAE MERCVRII APOLLINIS BELLONAE
MYSTAE SACROSANCTI
PENATIVM VESTALIS IGNIS AETERNI
AVREÆ LIBERTATIS ARCANORVM
VINDICES ACERRIMI
CONCORDIAE SALVTIS AMORIS
COPIAE FELICITATIS LVCEN.
PARENTES SAPIENTISSIMI

ARISTO-

ARISTOCRATICAM EPITOMEN AD VIVVM REFERENTES
REIP. LANCEM IN ÆQVILIBRIO
ARCHIMEDÆO DETINENTES
SAGATI TOGATI TRABEATI
HASTIS OLEIS PALMIS
BELLI PACIS TRIVMPHI
IN VNVM COALESCENTIBVS
AD LVCEN. LIBERTATEM IN POSTEROS
PROPAGANDAM AETERNANDAM
CVM VIRTVTVM SVRCVLIS FELICISSIMIS
IN TENELLIS FILIORVM PECTORIBVS INSERENTES
AD CLAVVM REIP. ASSIDENTES
INTER COELI PELAGIQ; MINAS SYRTES
ET SCOPVLOS INTER
AD COELESTEM CYNOSVRAM THEOTOCON
MENTIS OCVLOS INTENDENTES
DEO VOLENTE SVPERIS FAVENTIBVS
VERÆ LIBERTATIS SERVATORIBVS
FELICITATE LIBERTATIS PERFRVAMINI
ET NATI NATORVM ET QVI NASCENTVR AB ILLIS
FORTNATISSIME' FELICISSIME'
AETERNV'M
FIAT.

CIↃ.IↃC. XXXI.

DISSERTATIONVM IN HOC OPERE CONTENTARVM CATALOGVS.

LIBRI PRIMI

DISSERTATIO I.

DISSERTATIO II.

DISSERTATIO III.

Nauium tutela quid. Ea nunc Animalium, nunc Deorum imaginibus insignita. Discrimen inter παράσημον, & tutelam. Tutelæ locus. Pattaici Dij. Tutelares Dij quomodò placati. Tutela nunc Oleâ, nunc Lauro redimita. Coronatę naues etiam in portu. Oleæ ramus supplicum insigne. Coronarum omen, & vsus multiplex. Dedicatio nauium, & expiatio. Lustratio Classis, agrorum, exercitus, aliarum rerum. Armilustrum. Vota velis inscripta.

DISSERTATIO IV.

Aerarium Sacrum. Aerarium Græcorum, & Romanorum. A quibus, & quibus Numinibus vtrumquè dicatum. Quid in Romano seruatum. Cur idem modò Sanctum, modò Sanctius dictum. Sancta loca quæ. Aurum vicesimarium. Oppetere mortem. Ritus morientium in bello mordendi terram.

DISSERTATIO V.

Styli cum pugillaribus gestati. Graphium, & illius vsus. An licitum arma in Vrbe gestare. Pœna gestantium. In itinere permissum. Arma antè fores Templorum relicta. Milites latrones dicti. Quando ijs vsi Romani. Salus dicta Imperatoribus sine armis. Arma ciuibus à militibus ablata. In itinere zona, oleum, gladius gestatus. De cingulo, zonâ militari, virginali. Quando, & cur soluta.

DISSERTATIO VI.

Quid apud Tacitum, Clauarium donatiui genus. An milites calceis vsi, an clauis confixis, an aureis? Tentipellium quid. Epigri. Enodatus locus Suetonij in Augusto. Multa de calceis, soleis, & crepidis Antiquorum.

DIS-

DISSERTATIO VII.

Antecœnium priscis in vsu, & ex quibus. Garum, & eius pretium. Oxygarum. Propoma circumlatum in mensâ. Initium cœnæ ab Ouo, Lactucâ, Chocleis, Oliuis, Mulso. Cœnæ caput. Asellus promulsidarius, & de Promulside nonnulla. Alica tenuiorum promulsis. Mulsum datum ab Imperatoribus post triumphum, & alia de eodem Mulso, & Aquâ mulsâ.

DISSERTATIO VIII.

Antiquorum prandium quale. Stantes olim prandebant, & seorsim; cœnabant simul. Cœnantes sedebant, & discumbebant, & cum matulis. Sellæ, Throni, Scamna in conuiuijs. Accubitus in luxu, in luctu sessio vsitata. Mulieres cum Viris vbi, & quando discumberent. In mensâ coràm Imperatoribus, & Principibus qui sederent. Conuiuarum numerus. Quandonàm inter Spectacula prandere cœptum. Quo tempore finitum prandium æstiuum.

DISSERTATIO IX.

Seruorum nequitia. Herus Seruo monosyllabus. Seruorum nomina, & notæ. Pisces olim carissimi, & non nisi diuitum. Obsoniuori belluones. Tintinnabulum in foro piscario. Serui cur à Cois Sacris amoti. Cura rerum venalium penès Aediles. Ars Serui titulo inscripta. Mancipia pileata sub coronis. Stigmata Militum, Seruorum. D. Pauli Stigmatiæ cicatrices splenijs occultatæ. Nomina Seruorum non honorata. Noctua captiuorum Stigma. Cheronensium ritus in Sacris. Seruorum vestis, & festa. Vindiciæ secundùm libertatem, & seruitutem. Etymon verbi Dormio. Tentoria pellicea. Nocturna visa, responsa Deorum in pellibus. Incubare Ioui. Aegroti in Aesculapij fano. Sacra in somnis peracta.

DISSERTATIO X.

D. Magdalena cur ad pedes discumbentis Domini. Serui præcincti olim ad pedes discumbentium, eisquè reliquiæ distributa. Quandonam cum Dominis cœnarent. Puerorum, & Puellarum locus in mensâ. Seruorum menstruum stipendium, cibus, potus. In cœnaculo dormiebant. Dimensum quid, & quando datum. De Allio Paroemiæ, & alia.

DISSERTATIO XI.

Præfectorum ærarij cura. Parentes nomina liberorum apud eos publicè professi. Mos Venetorum laudatus. De Natalitijs, Lustrico die, Lustratione puerorum, Genethlijs. Genesia. Natalitia Martyrum. Aquæ lustratio. Dij Præsides infantum. Nominis imponendi ritus. Legati nomen profitebantur in tabulis Præfectorum ærarij. Jidem in templis excepti. Fortuna aurea in cubiculis Principum. Antonius solus sine ciuili sanguine Princeps. Decoctores bonorum quâ infamiæ notâ inusti. Qui primi catamidiati sub Adriano. Antè ipsum in XIV. Ordinibus infames sedebant. Asoti qui. Anulis qui vterentur, & quibus. Anuli oppigneratio deplorata egestatis indicium. Certandi mos deposito anulo. Anulum detrahere quid. Anulorum institutio, vsus, materia, digiti.

DISSERTATIO XII.

Cura liberorum qualis. Ancillæ, & Serui peculiares qui. Plautus explicatus. Progymnastarum, & Pædagogorum nomina, cura, discrimen, tempus. Diogenes Pædagogus. Aetas idonea magistratibus petendis. Prisca disciplina Puerorum sub Pædagogis ex Plauto. Institutio Puerorum varia apud Nationes varias. Ætates hominis ex Plauto, & Censorino: & cui earum vnaquæquè Numini consecrata.

DIS-

DISSERTATIO XIII.

Horarum, & diei diuisio. Horæ olim inæquales: æstiuæ longiores, brumales breuiores. Vnde Horologium: quotuplex: à quibus inuentum: quando: vbi: & alia de Clepsydrâ. Tempus cœnæ obseruatum parasitis. Horologium excitatorium quale.

DISSERTATIO XIV.

Paræmia, Aliud in titulo, aliud in pyxide, *enucleata. Cuique rei venali suus titulus affixus, Laurus inspersa. Laurus custodiæ symbolum, data cum caricis Kal. Ian. Prædijs, Aedibus, Libris venalibus titulus suus, & pretium. Philosophi non lecturi programma scholis affigebant. Valetudo rerum venalium explorata.*

DISSERTATIO XV.

Auguratus quid, quotuplex, & quanti factus. In Consulibus designandis antiquorum mos pascendi pullos: item in alijs rebus grauibus. Romani à consulibus; Athenienses à Prytanidibus annos nnmerabant; Lacedæmonij ab Ephoris. Quid Gerusia, Indictiones, Nomophylaces, Prytaneum, Prytanides, *Geron-des, &c.*

DISSERTATIO XVI.

Venam tentare quid? Vena ægritudinis index in brachio, pulsus dictus, & cur. Digitos à medicis tactos putauit quispiam; sed exploditur. Enodatus Ennodij locus.

DISSERTATIO XVII.

Naues ascendentium ritus antiquus. Sydera cur adorata: quæ: Quomodo. Vectorum formula. Terra osculata ab exeuntibus è naui, & in eandem ingredientibus.

DISSERTATIO XVIII.

Intrà pudicitiæ maledictum, *quid apud Senecam Iuliæ filiæ Augusti impudicitia. Impudica intrà infamiam. Noxæ eximere; Noxæ dedere. Iuuenali lux. Qui duo, qui tria nomina haberent. Tria Kappa pessima. Trium litterarum homo.*

DISSERTATIO XIX.

Ætatis virilis signum apud Romanos. Quo die, loco, ac ritu sumpta ab iisdem virilis toga. Lacedæmoniorum mos. Syssitia accubitus ad Phiditi: ad Andria. Sub pallio manus continebant Græci: sub togâ Romani primis annis tyrocinij fori. Palliare. Iuuenes in foro non ante xxx. *annum. Seniorum mores laudati. Coram Regibus Persarum manus tunicis tegebantur.*

DISSERTATIO XX

Punctis olim singulæ dictiones interiectæ, & singulæ litteræ maiores. Minores negotiosis permissæ. Codicilli qui. Discrimen inter Epistolas, & Codicillos. Notæ quæ. In atrijs Maiorum imagines. In postibus hostium spolia. Stemma quid, & eius ab imaginibus discrimen. De spolijs, manubijs, stemmatibus, imaginibus, vsu, & materiâ earumdem.

DISSERTATIO XXI.

Seneca explicatus. Prandium an antiquis in vsu? Quale illud, ac quotuplex, & quibus cibis constaret. Caricæ auspicia prandiorum. Quoties in die prisci comederent. Prandij etymon. Homeri tempore an Prandium. Prandium aduentorium. Aduentantes mariti nuntium præmittebant. Caricarum vsus in prandio. Iisdem nouum annum auspicabantur. Strenarum tempus. Auspicari artes. kal. Ianuarij quid olim actum.

DISSERTATIO XXII.

Virgilij locus enodatus. Turritæ naues quæ, & earum inuentor primus

Turres

DESSERTATIO XXIII.

DISSERTATIO XXIV.

DISSERTATIO XXV.

DISSERTATIO XXVI.

DISSER-

DISSERTATIO XXVII.

Aeditui etymon, & officium. Fauissa. Fana manè aperta, noctu clausa. Quæ Templa semper clausa, vel aperta. Ianus in Sacris primus, Vesta postrema. A farre principium sacri. Varius adorandi ritus. Supplices velati. Consultantes sedebant. Adire manum Deorum, incerare genua eorumdem. Adoratio Imperatorum. Lotio, ablutio, sparsio in Sacris. Candidati adibant templa. Legatio pro pace qualis. Caduceum in funesto nuncio coronatum. Oleæ rami in supplicationibus lanâ cincti. Ramalia festa. Eresiona carmina. Ramus Oleæ in Panathenis. Θαλλόφοροι Supplicum ritus. Precatio ad genua. Iræ deprecandæ modus. Præmium Epimenidis.

DISSERTATIO XXVIII.

Candidæ vestis vsus apud Romanos. Candidati vnde. Ii præter nomen, æs alienum professi, vt & rei. Nota Candidatorum optima. Quibus nominibus occurrentes salutarent. Auspicia Candidatorum. Pater in causâ filiorum iudex, & cum quibus. Adulteria cognita à maritis. Olim Adulteræ insepultæ, & sine funere. Adulterium duplex. Adulterorum pœna variæ. Nulla potestas filiorum viuente Patre. Filij luebant patris crimina apud Græcos, secus apud Romanos.

DISSERTATIO XXIX.

Iustiniani locus de Lege Regiâ explicatus. Legis Regiæ origo. Quo die recitari solita. Auctoritas Senatus quanta. Populi Rom. potestas. Lex Regia à Populo ad Senatum traducta. Imperatores quomodo lecti. Onuphrij Panuini de ijsdem locus expensus.

DISSERTATIO XXX.

Mens bona in votis publicis. In Genij tutelâ Homines, Vrbes, Regna. Angeli custodes. Fortuna redux. Patroni, & Amici Genij dicti. Per Genium viri iurare soliti, & potissimùm

Principis. Pœna deierantis per Genium caput Principis. Iuramenta. Pactorum locus. Iuramentum Parentum. Fœminæ iurabant per Iunonem. Aræ à iurantibus tactæ. Amantium iusiurandum per Venerem, Militum per Martem, Virorum per Castorem, Fœminarum per Herculem, vtrorumque per Pollucem.

DISSERTATIO XXXI.

Arbitri laus, & locus. Ritus antiquus expiandi poris, & apio. Victores in Isthmiis apio coronati. Apio opus. Agyrtæ, & Aeruscatores celebres apud Rhodios. Coronistæ, Chelidonistæ qui. Histriones malè audiebant. Actores Atellanarum honesti.

DISSERTATIO XXXII.

Præconis Etymon, & officium multiplex. Fauere linguis. Terminalis tuba. Hostium capita licitari quid. Ceyces duplices. Præconis maiestas, & gladii ius.

DISSERTATIO XXXIII.

Inuenientes aliquid proiecti, vel amissi in viâ, quâ vsi formulâ Communis Mercurius. Formula, in commune explicata. *Ermæum. Rei amissæ inquirendæ modus. Pretium datum inuentori. Conquisitores. Iouis inuentoris ara. Cœna facta pro re inuentâ. Amissi ter vocati vt mortui. Inclamare Hylam. Conclamatum est. Mercurius, & Hercules diuitiarum Præsides.*

DISSERTATIO XXXVI.

Mel, & ficus esse à feriantibus. Ficuum præstantia. Mercurialis ficus. Ficuum vtilitas, & elogium. Ficus primus fructus à glande: melioris vitæ exordium. Sacræ Atheniensibus. Soli mel libatum, non vinum. Mel an inebriet? Extemplò. Illicet. Oracula scripta, & in foliis vt suffra-

gia: data stato die. Initium eorundem. Vaticinia Sibyllarum. Oracula in limine.

DISSERTATIO. XXXV.

Coronæ proiectæ antè pedes Deorum. Hippona Dea quæ. Imago eius; vbi, & quî ornata, & coronata. Rosæ encomia. Templa redimita rosis. Assentator Terentii, & Athenei.

DISSERTATIO XXXVI.

Reorum caput obnuptum. De pileo antiquorum; an in vsu: & quandò, quid apud Romanos, quid apud Græcos significaret. Quotuplex pileus: Quibus Diis capite tecto, quibus detecto, facerent. Festi diei religio quanta olim. Ancilium religio, & alia ad sacra spectantia. Caput operiendi mos in re dubia, sacra, periculosa, & cùm hosti occurrerent, & cur. Item articuli digitorum contriti, & alia non trita.

DISSERTATIO XXXVII.

Terminalis lapis vnctus, adoratus, ei sacrificatum, & quo modo, eius defigendi ritus, Prouerbium explicatum. Quemuis lapidem vnctum adorare. Eius religio, vndè ad Romanos. Lapides Terminales, & lapides Diui quid differant. Fidei, Termino, & Menti ædes, Terminum mouentis pœna. Termini erecti lætitiæ, moti cladis signa. Obsidum caput reticulo purpureo amictum, item meretricum. Redimiculum luxuriæ symbolum, & alia.

DISSERTATIO XXXVIII.

Publici professores litterarum acciti à Principibus. Ludus litterarius à quo primùm mercede apertus. Gymnasia vbi, & quot. Cynosarges nothorum gymnasium à quo institutum. Quantus honos habitus magistris. Varii ritus sepulcrales. Vestes iniectæ; & columnæ superimpositæ sepulcris. Salarium Philosophis impertitum de publico. Quid Minerual, quan-

do solutum, quomodò, & alia ad hac.

DISSERTATIO XXXIX.

Senecę locus enodatus, Nemo sibi contigit. *Fortuna quàm lubrica. Serui scelere conuicti aquâ ardente loti ex Senecâ. Rarò ante cœnam toti loti discumbentes. Lotæ plerumquè ante mensam manus, & pedes, & cur. De Balneis, eorum vsu, fine, modo, hora, vtensilibus, partibus, apparatibus, ministris, & alijs ad balnea spectantibus.*

DISSERTATIO XXXX.

Arelianæ à Bancâ nobilis familiæ Vicentinæ Eulogium. De Orgiano pago quædam. Item de orgijs Bacchi, alijsquè eius sacrificijs. Seruati seruatori quanta deberent. Cibus, potus castrensis olim qui. Ignis speculatorius in turribus & castris. Huius vsus varius in bello, pace, gaudio, & luctu. Persarum ritus mittendi nuncij velocissimi, & alia ad militares ritus spectantia.

DISSERTATIO XXXXI.

Risus antiquis Deus habitus, annuo festo celebratus, quibus corollis. De Lubentia, & de Geloio Dijs. Risus encomium pulcherrimum. Quædam de myrto. Risum quomodo comp. sciebant, an lauro, & cur? an coronati in theatro sedissent, & quinam. Coronati Athenis suffragium ferebant.

DISSERTATIO XXXXII.

Seruorum varia officia. Ianitor Seruus in catena, cum virga arundinea & cur. Catena cui in manumissione dicata. Arundo ad ianuam aliquando appensa; ea etiam cauponis insigne. Veneficis, & malignis oculi exusti. Veneficorum pœna apud Persas.

DISSERTATIO XXXXIII.

Canes excubantes præ foribus catenati; noctu soluti; appicti

super fores; & lupi aliquando. Sed ilia etiam in ipso limine; qui primus assedisset, primus admissus. Epigraphe ianuæ, & ostijs adscripta, Caue, caue canem; caue caue Lupum. Arse, verse. E canibus haruspicina quæ. Canes quibus immolati. Canes Romanis ingrati cur? Anseres contrà. Haruspicina è quibus animalibus. Canes immolati in Lupercalibus, & cur. Aliaquè de Laribus, & canibus.

DISSERTATIO XXXXIV.

Lactucæ in primâ, & postremâ antiquorum mensa apposita, & cur; dimidiatæ auaritiam, integræ liberalitatem innuebant. Idem de carduis. Partes ciborum quibus datæ Hygeæ, seu Sanitati quæ re libatum; quomodo hæc vestita. Eadem de Aesculapio. Valetudo quanti. Pacem, sanitatemquè petentes quid peragerent. Hygeæ signum vbi locatum.

LIBRI SECVNDI

DISSERTATIO I.

Iuramenta antiquorum varia, vana, ridicula quædam. Iuratum olim per brassicam, per platanum, & huiusmodi absurda, & cur. Item per ventum, & acinacem. Quantus honor olim Platoni habitus. Cœna quotannis in illius honorem. Lycurgo etiam summus honos habitus, Tyrtæo, Homero, & Aeschylo. Iuramenta varia. Iuramentorum formulæ; & qui Dij omissi in iuramentis.

DISSERTATIO II.

Quid manumissio, Quotuplex. Quot ad eam necessaria. Seneca, Persius explicatus. Quid festuca. Quid vertigo. Quid vindicta. Salutatio post manumissionem. Manumissi insignia. Et

alia

alia ad manumissionem spectantia.]

DISSERTATIO III.

Nobilitatis insignia: in pueris etiam inaures habitæ. Pueri mortui non cremati vt viri, sed sepulti cum cereis: non inferiæ illis, non alia habita iusta. Subgrundiaria sepulchra. Ad supplicium quomodo ducti noxij. Iniectio glebæ sepulturæ genus. Iusta quæ mortuis facta. Cadauera insepulta quomodo expiata. Pulueris iniectio sepulturæ genus apud Latinos, & Græcos. Abitio pro morte. Postliminio reuersis quis ritus, & alia.

DISSERTATIO IV.

Quomodo cadauera expiata, & scelera lustrata in honorem defunctorum. Græcorum mos cadauera custodiendi, & flendi totis noctibus. Custoditi etiam latrones cruci affixi. Quinam insepulti. Locus Apuleij de sepultura, de veste lugubri, & alia de funere, & ritu custodiendi cadauera. Vbi capite damnati sepulti. Luctus publicus, & priuatus quando finiretur. Virgines vitiatæ, & deinde strangulatæ. Ad supplicium quomodo ducti nocentes. Lugendi modus, & alia multa de Parentalibus, sepulcrorum ornatu, de vrnis, &c.

DISSERTATIO V.

Pro mortuis etiam soluta vectigalia Romanis à Britannis, qui? quando deuicti? vectigales facti? & quod vectigal solutum. Tributum quotuplex. Manus exertæ, & intentatæ in iurgio. A præcone manu silentium indictum. Magistratus electio per manus extensionem. Horcius Deus iusiurandi athletarum, iudicum. Puri Dij iurati. Victimâ non vescebantur, super qua iuratum. De iudicibus certaminum, & ludorum. De magistratibus, &c.

DISSERTATIO VI.

Piaculum olim capillos & vngues secare in naui, dum malacia: tempestate ingruente licitum, & cur; & tempestate

sedata;

sedatâ; item in luctu, in lætitiâ, & alia. Crinium abrasio quæ, quando facta. Locus Diui Pauli enucleatus. Hercules imploratus in discrimine. An antiqui criniti. Quibus crines, & barbam ponerent, quando promitterent aut raderent. Ritus varij variorum de abrasione capillorum, barba. De Tonsoribus, & huiusmodi.

DISSERTATIO VI.

Pacis templum, & Fidei à quo primùm ædificatum. Rosini error. Pallor, & Pavor in Deorum numerum relati à quo. Ex quâ materia Deorum simulacra. Fortunæ, Victoriæ inuolucris signum. Sacrificium Messeniorum. Imagines nullæ, aut simulacra Dei sub Numâ, & cur? Idola quis primus Romam inuexit. De hoc fœneratorum sacrilegium. Hebræi sine imagine Dei. Deorum imagines Romani à quibus mutuati. Quæ gentes nullum simulacrum colerent, & alia.

DISSERTATIO VII.

Accusati sub Patrono sedebant. Prouocantes verò ad populũ supra stabant. Obsecrare iussi à magistratu. Rei absoluti pedẽ sinistrum regum, aut Imperatorum osculabantur, & quo vestitu. Calcei quando detracti. Ritus Athenis reorum, & accusatorum. Iniuriæ, & Innocentiæ lapis apud Athenienses quid. Accusatores stantes dicebant. Cruenta iudicium sub sellia. con. ouersiæ in templis cõpositæ. Leuato velo causæ congitæ. Finis quis orationis. Rei à quibus custoditi. Planci apologia. Fasces, arma, scuta, quando inuersi.

DISSERTATIO VIII.

Vinum niuatum, glaciatum æstiuo tempore in vsu, & delicij Neronis inuentum. De colo niuario & aqua decocta. Fructus ex frigidâ etiam desumpti. Vectigalia Romanorum triplicia. Portorium, quid, & quotuplex. In ponte soluta vectigalia. Vectigales datæ prouinciæ dynastis benemeritis ex more nostro. De aquæ refrigeratæ, & calefactæ potu, vsu in mensis. De Thermopolijs, & aquæ calidæ mistione, &c.

DIS-

DISSERTATIO X.

Sumendi aliquid è re sacra mos priscus, & lacerandi vestes consecrandas, & ponendi pecunias in sinu Deorum, & cur. Festum omnium Deorum apud Græcos ut apud nos, omnium sanctorum; aliaque Atheniensium instituta de hoc. Dei ignoti ara. Die festo alacriùs agebant. Conueniebant ad pacta dirimenda. Hygia Dea cuius filia, & soror. Huius simulacrum. Salus Dea. Sanitatis symbolum. De sternutamento. Omina tristia tria.

DISSERTATIO XI.

Lectulus triplex antiquis, lucubratorius, dormitorius & discubitorius; eorum discrimen. De Lectisternijs multa, & de Puluinaribus. Pluuiæ petendæ ritus. Lapis manalis quid. Fontium sacra ad pluuiam auertendam. Siccitas Longa quo sacro auerruncata.

DISSERTATIO XII.

De acclamationibus, & plausu antiquorum. Quænam faustæ, quæ infaustæ. Horum genera varia. Quæ acclamatio fieri solita à plebe congiarium recipiente ab Imperatore. Eadem vsurpata, & in priuatis amicis. Congiaria, & olim data nobilibus ad inopiam redactis. Pro libris cudendis Alexandri munificentia in Aristotelem. Quid congiarium à donatiuo discrepet; qui clarissimi dicti. Aeternitatis titulus. Magnifici nomen honestum. Symmachi laus. Decoctores quâ pœnâ mulctati. Cophinosis quid.

DISSERTATIO XIII.

Vnciales litteræ quæ. Literarum mensura. Pater patratus vnde dictus. De supputatione per digitos. Quis Hirtius. Manus proscriptione; Digiti supputatorij. Leges olim rubræ, vnde rubricæ, & cur. Quænam scelera publicis imprecationibus deuota. Quæ bona precatio, quæ mala vitâ functis

facta.

facta. Imprecatio Virgiliana, & quid eam precedebat ex more.

DISSERTATIO XIV.

Pre foribus templorum Gymnasiorum & ædium simulacra Deorum prisci, Mercurij, Herculis, Apollinis, Triuię, &c. Hermæ quid. Limen salutatum ab ijs qui perpetuo domum erant derelicturi. Salutantes iurabant. Salutati Lares: postes cur sacri. Salutandi ritus varij. Oscula prehensationes in salutationibus; Aliaquè ad ritum salutandi non iniucunda scitu spectantia.

DISSERTATIO XV.

Quid nomenclator; quotuplex officium, tàm principibus, quàm priuatis viris in vsu. Quid amicus primę; quid secundæ admissionis. Quid admissionalis; & alia non protrita. Leuato velo caussas cognoscere quid.

DISSERTATIO XVI.

Ad Clepsydram oratores orabant; quamdiù. Quis hoc primus instituit. Quid dictum causâ peroratâ. Meretrices quędam dum Veneri operabantur, ijs vsæ, hinc dictæ clepsydræ. Hæ Libertinæ plerumqe. Quę harum sacra. Myrtus ab his ore gestata. Item a capris venalibus. Conuiuis ea tradita, & cur. Myrtus in sepulcris, aris, & coronis. Musica, & saltatio, scholia, in conuiuijs antiquorum.

DISSERTATIO XVII.

Vinum an, & quod mulieribus interdictum. Item claues cellæ vinarię. Spartani domum è conuiuiô sine facibus cur redirent. Apud Romanos lucernæ prelatę redeuntibus è conuiuio. Qui Oenoptæ conuiuiorum, & pocillatores. Oenoptę Lychnos cęnantibus dabant. Ebrietas infamis apud Lacedęmonios. Modiperatorum munus. & alia.

DIS-

DISSERTATIO XVIII.

Dijs superis vota facientes manus ad Cœlum tollebant, ad mare maritimis, ad inferos inferis. Sepulcra publico sumptu extructa viris insignibus, priuatis non licitum hæc habere Athenis. De libationibus, iugulationibus, sacrificijs Dijs inferis, & superis factis. Hæc quàm diuersa. De ari illorum. Tumuli quibus exornati. De aquá lustrali. De euocandi ritu. De sacris inferorum. De tonsurâ Clericali, & alijs ad hanc rem.

DISSERTATIO XIX.

Quod poculum vltimum, & quomodo vocatum. Quotuplex poculum, & cui sacrum. Quis mensa Genius, & quâ præfatione vsi in primo poculo præbibendo, aliaquè non trita. Delibatione à cœnâ Mercurio. Vini vsus. Conuiuia publica, Andria, Phiditia cur instituta. Quid in illis peractum De Lacedæmonijs. De Prytaneo. Dioscurorum prandium. Mensa Aegyptia, Democratica, Satrapica, & c. Loti pedes quando.

DISSERTATIO XX.

Formula bene precandi cœnantibus. Libationes factæ à cœna super linguis, & cur. Quomodo manus lotæ ante cœnam, post cœnam, & alia multa circa hanc lotionem notatu digna. De purificatione item. Quid Magdalia. Manus odoramentis sparsæ & similia. De Tilio Ioue, Iunone. Quod sacrificium . Quod perfectissimum, & pro vitâ functis, Mantilia data post cœnam cum vnguentis, & c.

DISSERTATIO XXI.

Medici olim serui. Vindicantur ob hac calumniâ. Medicinæ laus. Medicorum dignitas. Quid Parabolani medici. Catarri, quàm ferales, & quomodo illis consultum

saltum apud Pœnos ex Herodoto. Medici iure anuli donati ab Augusto. Ægroti expositi in foro ad salutem. Canes ægroti ad Dianam. Canes emeriti feriantes. Faces Dianæ Latæ.

DISSERTATIO XXII.

Manus post singulos missus olim lotæ. Post lotionem datum poculum Bono Genio. Item post bellaria, & alia ad compotationem spectantia. Quod poculum temperatum, quod non. Temetum libatum Bono Genio, qui idem cum Ioue seruatore, & alia. A minoribus poculis ad maiora cænatum. An singulis conuiuis singula pocula data? De cœnâ Delphicâ.

DISSERTATIO XXIII.

Conuiuales ritus varij ex Athenæo. Coronatum, & vnctum pectus præter caput. Quomodo vocata hæc corona. Ebrij Exacti è conuiuijs. Et quomodo coronati. Quæ pœna non soluentis griphum, & Vigilantis in lucem vsque. Cantiunculæ in propinationibus. Coronæ conuiuales Dijs dicatæ, & regibus. Formulæ conuiuales benè precandi. Coronati postes etiam Amantum, & sepulcra, tumuli, defuncti. Flores sepulcrales qui. Arbores quæ satæ circa sepulcra. De Apio, &c.

DISSERTATIO XXV.

De vini libatione, & quo tempore facta, & cui Deo. De Anthesterione, & Pythœgiâ. De vinalibus. Duplicia Vinalia. Hilaria, Aloa, Vacunalia. Quid vinum Calpar, Inferium, Sacrima, Prænessum. Libationes ex epulis Dijs Penatibus factæ. Peracto negotio quid dictum. Cottabus quid, quando, quomodo. Quis cottabi inuentor. Quando eius vsus. Reliquijs mensæ mortuis parentatum.

Dies,

DISSERTATIO XXV.

Dies, & mercatus meretricius, quando, vbi, & cui Meretrices Veneri operatæ coronas dicabant. De Marsyâ statuâ, & cur posita in foro, vbi vadimonia. Item de Iuliâ filiâ Augusti. Prostibulum vnde; & prosedæ cur dictæ meretrices. Busturariæ. Semitariæ; Summœniaræ; Suburranæ meretrices, Serentiæ, blitidæ &c. Floralia ludi meretricum aphrodisia, & similia. Aquarioli qui.

DISSERTATIO XXVI.

De ieiunio Romanorum ex lib. Sibyllinis, Aegyptiorum, Hebræorum, & aliorum Ethnicorum vsu recepto aliquando valetudinis, & religionis gratiâ Cœtum Veneris. Varia variorum Ieiunia. Statio quid in sacris litteris. Quanam salutatio matutina, & quanam vespertina. Quid Vale, quid Aue, discrimen horum.

DISSERTATIO XXVII.

la um quid. Explicatus Apuleius, notatus Beroaldus. Oscula libare, figere. Crines, & aures apprehensi in deosculando. Oscula per anulos missa aliquando. Cogitalundi descriptio, Planti Eulogium.

DISSERTATIO XXVIII.

Manus, & pectus diuitum patronorum, & dominorum osculabantur clientes, serui: quod etiam factitatum a candidatis, ambientibus, &c. Manus tacta in gaudio. Genij vocati Patroni. Abigendarum muscarum ritus. Deus Muscarum Myodes. Apomyos. Missa al sint al Olimpijs, &c.

DISSERTATIO XXIX.

cumitores vigilum equites, & quo nomine indigitati. Vigilum vigilantia seuere, nulli sine commilitone à commeatu

regredi licitum, & alia de Militari disciplina. Oracula capiendi ritus varij apud Græcos. Aegroti in Fano Aesculapij, & non ægroti aliquando dormiebant, de morbi euentu eo sulturi. Tabellæ in eius templo. Oraculi resignati pœna. Somnia de Rep. quanti Vota quis credita, narrata, & c.

DISSERTATIO XXX.

Insani Laribus porcum immolabant, & qui ab eâ liberabantur insaniâ, & cur; & quomodò aliter vocati Plauto, & alijs. Supplicia nulla de reis sumpta noctu, nec festis diebus. Locus suppliciorum extrà Vrbem; vbi & carnificis ædes. Coquorum locus pœnæ puteus. Ceada vbi, non absimilis saxo Tarpeio. Decas, Tullianum loca carceris quid, & de alijs carceribus Romanis, Græcis Barbaris. Humanitas in capitales. Vinum datum morituris. Sacrificium de bonis damnatorum.

DISSERTATIO XXXI.

Propinandi mos antiquissimus, vnde originem traxerit. Formula propinandi. Amantes nominati in compotationibus. Quota pocula exhausta. Cibus, & pocula æqualiter diuisa. Penuaria Ancilla quomodo dicta. Eius officium. Inuersio poculorum, & alia. Amantium mores varij ad ianuam. Amasiarum carmen flebile. Imagunculæ ad ianuam amantiū.

DISSERTATIO XXXII

Lucernis vsi Hebræi, Romani diebus festis, ad portas appensis. Vnde hunc morem mutuati vtriq;. Matutinæ preces Ethnicis in vsu, & de quibus hic mos enarrarit. Vesperi etiam Indis, de quibus pulcherrimus locus in Luciani Dialogo. De Salutatione. Matutinæ, & vespertinæ preces. Templa diluculò aperta. Antè mensam, & post factæ preces; & alia de Lucernis antiquorum, & Festis lucernatis. De lucernis item sepulcralibus multa. De igne, & Vestalibus quædam.

DIS-

DISSERTATIO XXXIII.

Vtriusquè linguæ periti, Græcæ, & Latinæ scilicet, olim maximè commendati. Modus deprecandi antiquus. In gaudio Cælum adoratum, manusquè ad illud sublatæ, aliaquè peracta. Legumina Athenis cocta. Faba cur legumen impurum. Benè esse, formula. Propinationes varijs uariæ factæ. Item pro Principe, absentibus, & alijs. Imprecationes bibere recusantibus.

DISSERTATIO XXXIV.

Piscatores stantes vendunt. Pretium piscium appensa in tabella descriptum. Lex Pisanæ ciuitatis de piscium pretio antiquissima. Nec licitum olim viuos pisces vendere, nec aqua aspergere. Pisces sacri Aegyptijs. De piscium immolatione. Quinam ijs vescerentur, qui abstinerent. Piscatorij ludi, & alia.

DISSERTATIO XXXV.

Dapiferi quinam. Ferculum quid. Cibi primi missus. Primæ mensæ qui cibi. Qui secundæ. Bellaria nulla apud Lacedæmonios. Lauri folia, & eiusmodi in secunda mensa. Tabellæ ferculorum conuiuatori datæ. & cur. Vini prægustatio hospitibus data, & quanta eius vis ad amicitias aucupandas. Quot Cœnarum genera In sportis priscos cænas ad amicos detulisse. Symbola quid. Cœnæ antiquorum frugales. Prouerbia cœnarum lautarum, & frugalium. Epulum publicum vbi factum, à quo institutum, illud contemnentis pœna.

DISSERTATIO XXXVI.

Opsonium vnde dictum: & quorum erat illud in coenam parare. Sybaritarum luxus, & liberalitas in nouo opso-

nio reperto. Flores in manu, in auribus etiam priscorum. In affinitate contrahendâ, sponsæ sponsus phialam donat In puerperio dona missa. Natalitia celebrantes quo nomine compellati. Mathematici vocati in natalibus. Natalitia quotuplicia. Conuiuia natalitia, & alia ad hanc rem spectantia. Puerorum insignia. Puerum tollere, & exponere quid, & vnde hic mos. De puerperio. De sacris varijs pueritiæ. De die natali. Varij ritus enucleantur.

DISSERTATIO XXXVII.

Comessatio quid. Comus Deus qui Meretricium quis primus permiserit; & cur. Nonaria mulier quæ. Adulterarum pœna. Stupri professio apud Aediles. De scortorum toga, vectigale. Mulieres nullæ in castris. Serui venales nudi prostabant, item scorta, catamiti, & cur. Titulus cuique cellę lupanaris, & fronti impudicarum mulierum. Quæ merces illarum, cui vectigal, & quis primus instituit. Centones habebant non tantùm in quâque cellâ; sed etiam in maiori lupanaris ianua.

DISSERTATIO XXXVIII.

Gynæconomi officium. Numerus conuiuarum apud varias Gentes. Quibus Numinibus dicatus. Cuius munus illum recensere. Præcepta inuitandi ad conuiuium. Vocatores quinam. De Coquis *& eorundem officio, ac supplicio. Quanti coqui habiti.* De *Præconibus, quorum officium nouilunia indicare, & in sacris monere, vt cauerent à verbis malè ominatis. Dextra sublata operis inchoandi indicium. Manus motus, & digitorum quid innueret.* De Nouilunijs *multa. Manu silentium indicatum; manu etiam vsi Lictores in turba remouendo. Qui ritus in auctione. Præcones liberi. Præconum decuriæ.*

DISSERTATIO XXXIX.

Chirothecæ. Dactilothecæ olim in vsu contrà frigoris vim. Manipuli dictæ chirothecæ, & alia ad hanc rem. Tunica vtrinque manicata quorum. Parthorum anaxyris. Lacedæmoniorũ

vestitus.

vestitus. Alala militum clamor. Antè prælium vota militaria concepta, & persoluta. Bellum venale, apud Lacedæmonios. Atheniensium laus in pugna. Laconica claues.

DISSERTATIO XXXX.

Mensę benedictio etiam priscis in vsu. Inter libendum sibi mutuò benè precati, & antè inuocatus Iuppiter seruator. κυλίκειον seu, bottiglieria, olim in vsu. Vindemiatorum, viatorumque licentia. Cuculi qui dicti. Preces antè mensam, & post mensam factę. Cœna vnde dicta. Charistia quę. Epulę sacrificiorum appendices. Cibus non sumendus non libatus. Monophagia quę, & alia.

DISSERTATIO XXXXI.

De nominis mutatione. Nomina mutabant Serui libertate donati, adoptati, in Deorum, & ciuium numerum relati: vel per fraudem. Meretrices etiam meretricium profitentes, eiq; renunciantes, cum ad bonam frugem reuertebantur. Aræ in apotheosi. De Apotheosis origine, & progressu. Calcei quando mutati. Solea & Crepidæ discrimen; hæ mulierum, & conuiuarum calceamentum. Pergula locus Scortorum vilium. Ebrium esse de die turpe.

DISSERTATIO XXXXII

D. Christophorus cur nostris templis præ foribus appictus. Hercules quoquè, & cur extrà fores, aliquè Dij. Antelij Dij. Alexicacus olim templis Ethnicorum. Gymnasiorum præsides Hercules, Mercurius, Apollo, Amores additi. Scholę philosophorum templa. Institutio puerorum triplex. De Herme Agoræo, & alia ad hunc ritum spectantia. Dianę quoquè signum prę foribus Gymnasiorum. Portæ vrbium signis Deorum decoratæ. Primitiæ dicatę tutelari. Pręsides varij mensę, theatri, circi, palęstrę, &c. Aræ dedicandę ritus.

DIS-

DISSERTATIO XXXXIV.

Vinum temperatum antiquis. Vinum dilutum, siuè mistum datum Seruis. Vini temperandi primus auctor. Prouerbium, vel quinq; bibe, vel tria, vel non quatuor. Martialis enodatus. Vini mistio qualis, & quotuplex. Nunquam potabis tria. Potus triplex pro triplici hominum conditione.

DISSERTATIO XXXXV.

Serui ab alijs docti seruis non ab ingenuis, neq; inter ingenuos. Matronæ non doctæ probatæ; contrà scorta docta commendata, Meretrices Mathematicis, & Philosophicis imbutæ, & cur, Athenis. Serui vbi sepulti, vbi fæx plebis. Serui æs pendebant in theatro. Allio vescentes prohibiti à sacris Matris Deûm. Saturnalia festa Seruorum. Eleutheria festa quæ, & quando celebrata. Eleutheria festa Lucensium, Soteria.

DISSERTATIO XXXXVI.

Cantorum, Cytharædorum lex, vestis, corona, insignia, quanta olim modestia, & quanti æstimati; item Poetæ. Osciula iactata à Cytharædis in theatro. Virginum modestia in lauandis hospitibus. Epigramma quantiuis pretium. Homeri, Tyrtæi. Aeschyli quantus honos. Mali Poetæ lapidibus petiti, boni floribus, & frondibus ornati. Insani lapidati. Poetarum certamina. Famosum carmen carbone in foribus notatum.

DISSERTATIO. XXXXVII

Seneca laudatus, elucidatus. Formula noua antiqua dimittendi a funere populum. Ritus ossa colligendi, lauandi, & a quibus post rogum. Non nisi interdiu mortuis parentatum. Quid sacrum Nouendiale, quando vitâ functi memoria facta, quid dici consueuit? Sycioniorum mos cadauera condendi. Vestes funebres para-

parata ante mortem. In luctu fasces, arma, &c. submissa. Lex Numæ de luctu pro mortuis. Viduis in luctu nubere interdictum. Θ littera præfixa militibus mortuis. Anuli detracti Imperatoribus morientibus, traditi successoribus. Quæ cadauera ostensa Rogi extructi etiam absentibus. Saccus vndecimus pro sepulturâ militum, & alia funebria.

DISSERTATIO XXXXVII.

Prætor reum damnaturus prætextam ponit. Classium canitur ante illius domum, circa muros, & in arce. Damnatorum vestes laceratæ per contumeliam à lictore, nomina eorum, & obæratorum columnis inscripta. Damnatorum, nomina ad ærarium delata. Mercurius pictus in carcere, & cur. Manus iudicum osculatæ ab ijs, pedibus, & genibus eorum aduolutis. Rei absoluti, tonsi ibant in Capitolium. Supplicantium ritus varij. Tumuli amicorum sentis, & spinis purgati, ornati titulis, etiam diuitum. Inimicorum tumuli horridi relicti. Portenta ex usta lignis infelicibus. Quænam ea ligna.

DISSERTATIO XXXXVIII.

Deorum ordines varij. Summates, Medioxumi, Heroes. Quæ eorum victimæ. Selecti, Consentes Indigetes. Quæ Necia festa Patriciorum quoq; partitio triplex; & à quibus. Patricij maiorum, minorum gentium. Dij etiam maiorum, & minorum gentium. Deorum tres ordines. Quibus supplicabant. Quàm antiquus mos cereos appendendi in templis. Consulum numerus variatus, à quo. Consules ordinarij suffecti quinam. Consules designati gratias populo agebant. Quis Consul maior. Quis primus è plebe. Quanta auctoritas senatus. Quanta plebis, seu pop. Censoria auctoritas quanta. & alia.

d DIS-

DISSERTATIO XXXXIX.

Benè precandi, & famem auerruncandi mos priscus; nunquam deserendi mensam vacuam, neq; permittendi lucernam per se extingui; nec apponendi cibum nisi libatum. Mos Persarum mensæ. De libatione in mensa. Quid. Quotuplex libatio. Libatio cibi, & potus, & cuius. Lotio, & preces ante libationem, & post. Peracto conuiuio quid factum. Mensæ cur nunquam relictæ vacuæ. De mappis mensarum. Auguria superstitiosa mensarum. Carnes victimarum cibus potissimùm antiquorum. Visceratio quid. Carnes assatæ, aliaquè Publicè edendi modus triplex. Bulimi expulsio, & Famis, quid, & quando.

F I N I S.

INDEX NOMINVM

A

B

C

L

Pe-

FINIS.

De eâdem Polym.

Romuleos ritus non est quod nostra requirant
Sæcula, facundus possidet illa liber.

Publica priuatis commiscet, sacra prophanis,
Cuncta tamen Sophico sale parata manent.

Quinetiam melius splendescat, vt astra, volumen
Historias, mirâ continet arte, virûm.

Baubantes critico ludit sermone molossos,
Et grauiùs morsu deteriore premit.

Prodeat ergò liber rigido securus ab vngue,
Si criticus libro vapulet ille prius.

Massæus Vison Gallus Doct. Medicus.

POLYMATHIAE IOSEPHI LAVRENTII LIBER PRIMVS

ANDREÆ FOSSÆ ABBATI Procuratori Generali Can. Reg.

DISSERTATIO I.

Census olim Templis, & reditus annui. Vnde illi. Stips cur, à quibus, quo Auctore primo Romæ collecta. Pecunia tum publica, tum priuata Templis credita. Aeraria Pontiff. & Collegiorum. Stipes ex Oraculis. Thesauri in sepulcris, & puteis. Pecuniæ sacculi, & alia anulis obsignata. Litigantium Sacramentum quid, & vbi depositum. Vsus, & reparatio pecuniæ sacræ. Litigantium mos. Quid, quæ, quotuplex æstimatio litis. Peregrinorum opes, & testamenta Vestalibus: tabulæ reliquæ Ædituis commendatæ. Pecunia in sinu Deorum. Pedisequi. Dominorum pecuniam gestabant: & alia de Crumenâ.

FVMO pereat, qui fumos vendit. Ego nec fumum vendo, nec fucum facio; sed recino, quod de te, ò Eloquentissime Vir, fama canit. Nam, qui te priuatim adit, qui publicè audit, exclamare cogitur: *Manibus date lilia plenis*. Mellita enim tibi Suadæ medulla omnis litteraturæ promocondo. Nestoris suauitas, Vlyssis facundia, & Agamemnonis maiestas in te excellunt. Musæ, Charites tibi, nascenti sinum, vbera admouerunt: Cœlites stillarunt roscida mella. Namq; conficientibus rationum

tionum momentis è Socratico pectore manantibus suades. Si doces, flumen Nectareum de Tulliano fluit ore tuo. Si mones, tonas, fulguras fulminas; nec tamen terres, aut torres; sed à vitijs absterres, & oculi nictu frontem exporrigens, omnia serenas, & malaciam in pectore turbidis Aquilonibus concitato reddis. Quare in te virtutes omnes, vt in Iride colores, qui solus animatam, non malleo fabricatam (vt olim de Demosthene iactitatum) habes orationem, & verba non publici saporis fundis. Quidnî ergò de tuo ore dicentis publicè Lucæ, Vicentiæ, & Bergomi penderem? Sed quia tu iamdiù sacro ærario militas, en tibi à me stipem debitam, quam si ad Critolai libellam expenderis, adulterinam proieceris. Age, audi, si vacat, quid de CENSV, & REDITV Sacrarum ædium, seù Templorum legerim, à tuâ hac de re disceptatione, ac de alijs ad hanc rem.

Census annui Templorum. Capitolij vectigal.

Capitolium primùm, & cætera Templa apud Ethnicos Vectigalia, & Census annuos, ad tutelam, ornatum, restaurationem habuisse verisimile duco. Ex quo nostra consuetudo inualuit, vt Ecclesiæ Operas habeant; & hinc vulgò, *Operarij sacri*. Colligo id ex Senec. Philosopho, qui Consolatione ad Heluiam Cap. x.ità scribit, de gulosissimo Apicio loquens, *Cum sestertîum millies* (duos milliones, & semis) *in culinam congessisset, cum tot congiaria Principum, & ingens Capitolij vectigal singulis commessationibus hausisset, aere alieno oppressus, &c.*

Operarij Templorum.

Census Templorum ex quà stipe.

Hi Census, & Reditus constituti è stipe collectâ in thesauris. Idem Seneca Epist. CXVI. *colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro, argentoq; suspensis, nec in thesauros stipe infusâ; sed piâ, & rectâ voluntate*. Varro de L. L. apertè. *Dijs cum thesauris aßem dant, stipem dicunt*. Seneca de Beneficijs Lib. VII. Capit IV. *Omnia Deorum sunt, tamen Dijs posuimus donum, & stipem iecimus*. Hunc morem imitantur arculæ præ foribus nostrorum templorum affixæ, *Gazophylacium* Iudæis dictum. Sacram stipem potissimùm colligebant Sacerdotes Matris Deûm. Ouidius.

Ante Deûm Matrem cornu tibicen adunco
Cum canit, exiguæ quis stipis æra neget?

Gallis

Gallis Matris Deûm licebat ſtipem à populo poſcere lege à Metello latâ. Cauſſam ſcribit Ouidius his verſibus.

—— dic, inquam, cur hic ſtipe quærat opes?
Contulit aes populus, de quo delubra Metellus
Fecit, ait, dandæ mos ſtipis inde manet.

Stipis colligẽdæ Romæ quis primus Auctor.

Cicero in ſeueriſſimis illis, & ſanctiſſimis legibus, ſic iubet. *Præter Ideæ Matris famulos, eoſquè iuſtis diebus, ne quis ſtipem cogito*. Rationem addens, inquit. *Stipem ſuſtulimus, niſi eam, quam ad paucos dies propriam Ideæ matris excepimus*.

Romanorum pecunia publica vbi aſſeruata.

Vbi publica Græcorum.

Nec tantum pecunia ſacra in Templis; ſed & profana, tam publica, quam priuata. Ideò Romani in Saturni templo pecuniam publicam aſſeruabant, vt à me alibi notatum; Græci verò, referente Cæſare de Bello Ciuili III. in Dianæ Epheſinæ. Pauſanias in Atticis. *Delphos etiam ipſos, penes quos erat ſacrata Deo pecunia*, & c. Æmilius Probus in Annibale calculum addit. *Itaquè capit tale conſilium, amphoras complures complet plumbo: ſummas operit auro, & argento, has Gortynijs præſentibus deponit in templo Dianæ, ſimulans ſe ſuas fortunas illorum fidei credere*. Item in Ariſtide. *Eius arbitrio quadringenta, & ſexaginta talenta quotannis Delum ſunt collata; id enim commune ærarium eſſe voluerunt*. Thucydides Lib. I. Ταμεῖον Δῆλος ἦν ἀυτοῖς καί ξύνοδοι ἐςτὸ ἱερὸν ἐγίνοντο. *Aerarium eis erat Delus: & conuentus in eo templo fiebant*, Priuatæ etiam pecuniæ templis commendatæ, quod & ſacra, & profana hiſtoria teſtatur. Sacra Machabæorum XXIII. de pecunijs, & ærarijs in ſacro templo Hieroſolymitano repoſitis. *Nunciauit*, inquit, *pecunijs innumerabilibus plenum eſſe ærarium Hieroſolymis, & communes copias immenſas eſſe, quæ non pertinent ad rationem Sacrificiorum*. Et paulo poſt. *Tunc ſummus Sacerdos oſtendit depoſita eſſe hæc, & victuaria viduarum, & pupillorum: quædam verò eſſe Hircani Tabiæ viri valdè eminentis, & c.* Legatur totum illud Caput, & alia. Sed apud profanos hoc idem vſurpatum vides. Plautus in Bacch. Act. II. Scena III. *Nos ibi apud Theotimum omne aurum depoſuimus, qui illic Sacerdos eſt in Dianæ Epheſiæ*. Et deinceps. *Quin ipſa in æde Dianæ conditum eſt, ibi demum publicitus ſeruant*. Iuuenalis Satira XIV.

Priuata pecunia templis commendata.

Etiam apud Ethnicos.

—— *Et ad vigilem ponendi Castora nummi.*
Cæsar Primo Belli Ciuilis. *Arma Imperantibus à Municipijs exiguntur, & è fanis tolluntur.* Cicero v. ad Atticum Epist. vltimâ. *Vt in fano deponerent CC. talenta, non concessi.* Et in Lib. de Legibus. *Sacrum, sacronè commendatum, qui clepserit, rapseritq; parricida esto.* Et alibi clariùs. *Alexander in Ciliciâ deposuisse apud Solem in delubro pecuniam dicitur: Et Atheniensis Clisthenes Iunoni Samiæ, ciuis egregius, cum rebus timeret suis, filiarum dotes credidit.* Herodianus etiam in Commodo Templum Pacis commemorat improuiso incendiò consumptum, & ingenti multorum iacturâ, qui eò diuitias suas congesserant.

Pontifices, & Collegia suũ ærarium habebant. Fiscus quid. Præfecti ærarij, Arcarij dicti. Quid Aerarium sacrum. Curatores pecuniæ Pontiff qui, & quid agerent. Pecunia Pontiff: vnde lecta.

Pontifices, & Collegia omnia habuisse non solùm pecunias Caius I. C. tradit; verùm etiam arcas, & ærarium, seù fiscum. Fiscum enim Pontificum reperio fuisse eam pecuniam, quæ pœnæ nomine arcæ Pontificum inferebatur. Vnde Præfecti ærarij, Quatuoruiri scilicet, *Arcarij* vocabantur, qui erant Curatores ærarij Pontificum. Ærarium autem continebat certas possessionum sacrarum pecunias, quæ ex illorum prædijs, & reditibus cogebantur. Præterea Pontifices locabant eâdem prædia; pecuniam tractabant, exigebant, rationemq; accepti, & expensi conficiebant. Tota igitur hæc pecunia vel erat mulctatitia, vel cogebatur ex prædijs, & reditibus. Suetonius in Augusto Cap. CI. *Ædes sacras opulentissimis donis adornauit, vt potè qui in cellam Capitolini Iouis XVI. mill. pondo auri, gemmasq; ac margaritas quingenties sestertiûm vnâ donatione contulerit.* Idem ibidem Cap. LVII. *Omnes ordines in lacum Curtij quotannis ex voto pro salute eius stipem iaciebant.* Item. *Kal. Ian. Strenam in Capitolio etiam absenti, ex quâ summâ pretiosissima Deorum simulacra mercatus, vicatim dedicauit.* Cicero primo de Legibus. *Ad hæc stipes collectæ ex Oraculorum responsis.*

Stipes ex Oraculis.

Lucianus in Ioue confutato. *Quare non video, quam ob rem & mercedem exigatis propter vaticinium;* alloquitur enim Cyniscus Iouem. Thucydidis Scholiastes. Ἔθος γάρ τοῖς παλαιοῖς χρήματα κοινὰ ἐν τοῖς ἱεροῖς ταμιεύειν: *Mos antiquis facultates communes in templis reponere.* Ità Plautinus Euchlio. Fidei Fano suam ollam auri plenam commendauit.

dauit. Aliaquè ea de re loca ſexcenta apud alios extant.

Theſauros olim etiam in Sepulcris conditos colligimus ex Virgilij Æneidos. —*Veteres tellure recludit,*
Theſauros, &c.

Theſauri in ſepulcris.

Ità Homeri Scholiaſtes Iliad. III. Χειμήλια, *Monumenta* explicat. Inde Græcis Χειμηλιάρχος, *Theſauri cuſtos*. Terentius in Eunuchi Prologo, *Vnde is ſit theſaurus ſibi, aut vndè in patrium monumentum peruenerit*. Poſteà hoc lege abolitum, ne vlli liceret vnà cum mortuis pecuniam ſepelire. Depoſita demum pecunia, & pretioſiora quæq; in puteis. Clariſſimè Q. Curtius Lib. II. *Cumq; poſt id eam poſceret pecuniam, ſolus à muliere ad puteum ſeductus fuiſſe, in quo diceret pretioſiora rerum ſuarum occultari*, &c.

Cimeliarchus quis.

In puteis etiã pecunia, & theſauri.

Pecuniæ ſacculi anulis obſignati. Apuleius Lib. x. Metam. *Ne fortè aliquis iſtorum, quos offers, aureorum nequam, vel adulter reperiatur, in hoc ipſo ſacculo conditos eos anulo tuo prænota, donec altero die numulario præſente comprobentur*. Hic anulus erat, credo, ferreus, vt colligitur ex eodem Apuleio. *Anulum ferreum deprehenſum cum ſigno ſacculi conferunt.* Antiquiſſimum verò ritum ſignandæ pecuniæ in ſacculis Plutarchus refert de Lyſandro ſacculos pecuniæ obſignatos tradente Gylippo.

Pecuniæ ſacculi anulis ſignati.

Anulus ferreus.

Cibi etiam anulo obſignati, ne ſubriperentur, vt habent Plinius Lib. XXXIII. Cap. I. & Clemens Alex. Pædiæ Lib. XXXII. Cap. XI. qui aſſerit, anulum mulieri datum, non ad ornatum; ſed, vt eo res obſignarentur. Salinum cum ſale Seruis obſignatum Plautus in Perſâ ait. *Nam id demum lepidum eſt, triparcos homines vetulos, auidos, aridos benè admordere, qui Salinum ſeruo obſignant cum ſale*. Horrea diuites obſignabant, & ſordidi Raphanos, vt obſeruat Theophraſtus de obſcænitate hominis obſoletiſſimi.

Cibi obſignati anulo.

Salinum etiã

Horrea præterea & Raphani.

Sed ad rem. Alium ritum lego litigantium. Qui apud Pontificem certam nummorum ſummam deponebant pro litis qualitate, quam nummorum ſummam, eo quòd in ſacro reponerent, *Sacramentum* appellabant. Teſtatur id M. Varro Lib. IV. de L. L. in fine non obſcurè. *Ea*, inquit. *Pecunia, quæ in iudicium venit in litibus, Sacramentum à ſacro. Qui petebat, & qui inficiabatur de alijs rebus, vterquè quingentos*

Litigantium mos.

Nummorum ſumma depoſita à Litigãtibus pro litis aſtimatione.

Sacramẽtum depositum.

tos æris ad Pontificem deponebat . De alijs rebus item certo alio legitimo numero assium . Qui iudicio vicerat suum Sacramentum à sacro auferebat, victi ad ærarium redibant . Hinc illæ forenses Formulæ . *Sacramento certare , contendere* . Polluce verò teste , Παρακαταβολή, dicebatur *mulctaticia , depositaquè pecunia* , quæ sponsione factâ apud acta deponitur , pœnæ nomine temerè litigantis, quæ in rei priuatæ controuersiâ decima pars erat æstimationis ; in Reip. quinta . Hanc τὰ πρυτανεῖα dicebant Græci, Latini *Sportulam* . Tam enim Actor , quam Reus in Prytaneo deponebant : at in translatione , atque in prouocatione ad aliud iudicium ab appellatore tantum deponebatur . Vndè , παρὰ καταβάλλειν , est *iusto Sacramento , vel Sponsione contendere* . In Sponsione tamen satis erat , interpositâ stipulatione . & satisdato de pecuniâ mulctatitiâ cauisse ; in Sacramento verò ipsam vtrinq; deponere necesse fuisse declarant M. Varronis illa 11. de L. L. , *Qui petebat , & qui inficiabatur , de alijs rebus vtrinquè quingentos æris ad Pontificem deponebant : de alijs rebus item certum alium legitimum numerum assium . Qui iudicio vicerat , suum Sacramentum à sacro auferebat , victi ad ærarium redibant* . Hinc *Sacramento contendere*.

Sacramento certare.
Deposita pecunia litigantium quota , & quomodo dicta.
Prytania pecunia à quo deposita , & vbi.
Sponsio in quo differat à Sacramento.

Hæc stipes, seù pecunia sacra apud Pontifices deposita , vsui Rerum diuinarum , Sacrificiorumq; destinata , cuius penuriâ si laborassent , aliundè corradebatur , nempe ex consecratis Damnatorum bonis , quæ possessiones sacræ dictæ , quod earum reditus sacris addicti ; & necessitate vrgente à priuatis corrogabatur ad sacrum ærarium subleuandum . Cum tempore verò , quia maxima Sacrorum multitudo eòusquè increbuit , vt nec publicum , nec priuatum sufficeret ærarium , imò exhauriretur , Neruæ Imperatoris edicto cautum , vt numerus Sacrorum imminueretur ad publicum , sacrumq; ærarium restaurandum.

Pecunia sacra cui vsui destinata.
Pecunia sacra defectus quomodo sarcitus
Neruæ edictũ de ærario sacro.

Alium litigantium morem in Plutarchi Erotico lego his verbis . *Cæterùm sicut in Ægypto aliquando vidi vicinos duos litigantes , cum serpens arrepsisset , ambos eum Bonum Genium vocare , ità quidem , vt sibi vterquè vindicaret*, & c. Quanta verò litis olim æstimatio foret, Dionysius his verbis docet Cap. x. *Litis verò æstimationem placuit statuere ,*

Litigantium mos alius.
Litis æstimatio quanta.

non

non capitale supplicium, nequè exilium, nequè aliquid aliud inuidiosum, ne hoc ipsum illis salutem afferret; sed bona eorum Cereri dicare voluit, quæ pæna omnium mitissima, lege præscribebatur. Litis æstimatio est, rei, quæ in controuersiam adducta est, vnà cum eo, quod propter eam actoris interfuit, in certam pecuniæ summam redactio. Eius autem duæ sunt partes. æstimatur enim primum quanti res est, deinde quanti actoris interest; quanti autem res est sic æstimatur, vt verum rei pretium exquiratur; id autem, quod interest actoris, duabus constat rebus: nam & damnum propter rei culpam, dolumuè acceptum, & lucri amissi ratio ducitur. Videndi hic Iurisperiti.

Litis æstimatio quid.

Litis æstimatio duplex: Quanti Res est. Quāti Actoris interest.

Credebant insuper Æдituorum fidei, & commendabant pactionum, fœderum, contractuum testamentorumquè Tabulas omnes, quæ in Deorum delubris custodiri solebant, vt in Lib. III. §. de tabulis exigendis Vulpianus asserit. L. *Custodiam testamenti Ædituus suscepit*: Cui subscribit Papinianus in L. *Cum Pater* LXXVII. §. Donationis XXVI. de legat. II. *Donationis prædiorum epistolam ignorante filio, mater in æde sacrâ verbis fidei commissi non subnixam deposuit, & litteras tales ad Ædituum misit* & c. Sed maiorem Vestalibus Virginibus fidem fuisse adhibitam, & præcipuè Maximæ Virgini, quæ alijs præerat, & cæteros Sacerdotes omnes dignitate præcellebat, reperio. Imperatores quippè ipsi, & alij Principes viri sua Testamenta illis credebant. Vnde Suetonius in Iulio Cap. LXXXIII. *Postulante ergò L. Pisone socero, testamentum eius aperitur, recitatumq; in Antonij domo, quod Idib. Sept. proximis in Lauicano suo fecerat, demandaueratquè Virgini Vestali Maximæ.* Tacitus in I. Annalium de testamento Augusti loquens id planè affirmat. Apud Vestales depositas opes, non à Ciuibus modò; sed à Peregrinis etiam refert Plutarchus in M. Antonio, *Quippè non tantùm proscriptorum subhastauerunt bona, circumuenientes insuper calumnijs necessarios, & coniuges, neque solum omnis generis mouerunt vectigalia: verum etiam, vt compererunt apud Virgines Vestales quædam à Peregrinis, & Ciuibus deposita, illuc profecti, ea abstulere.* Tabulas quoquè apud easdem depositas, licet per Auctores à nobis in medium

Æditu's credita tabula.

Vestalibus testamēta Principū credita.

Deposita pecunia apud Vestales etiā à Peregrinis.

dium

dium allatos pateat apertissimè; non pigebit tamen Plutarchi in Antonio locum subnectere. *Tabulæ depositæ apud Virgines Vestales erant, quas poscenti Cæsari denegauerunt illæ tradere, si accipere vellet, ipse veniret, mandauerunt,* &c. Pecuniam verò depositam in sinu Deorum, eamq; inuentam post longum tempus docet Athenæus Lib. 1. de quodam Polemo ad statuam Cleonis.

Pecunia posita in sinu Deorum.

Pedetentim à publicâ ad vernaculam stipem refero pedem. Pedisequi Dominorum pecuniam gestabant, quod & à Principibus viris obseruatum vulgò iam video. Apuleius in Apologiâ indicat his verbis. *Vnum etiam denarium ex eo numero habere M. Catonem Philosophum, quem se à pedisequo in stipem Apollonij accepisse Cato confessus.* Respicit ad priscum morem, quo Viri honesti per Vrbem incedentes pecunias secum non gestabant: quod si quicquam ad manum habere volebant liberaliter, pedisequorum comitantium id munus erat. Itá apud Plautum Menechmus alloquitur seruum Messenium, *Cede mihi marsupium:* & apud Auctores alios non vno in loco.

Pedisequi Dominorum pecuniam gestare soliti.

Tyrrhenorum mos perelegans, & dignus, qui his adnectatur. Qui soluendo non erat, cogebatur pueros secum adducere marsupia vacua præferentes per ludibrium. Heraclides in Politicis latinè. *Si quis debito obnoxius, soluendo non sit, insequuntur eum pueri vacuum gestantes marsupium, in eius contumeliam.* Aliòquin crumenam collo appensam deferre solitos antiquos innuit Plautus in Truc. *Homo crumenam sibi de collo detrahit.*

Qui nō erant soluendo, crumenam vacuam præferebant.

Crumena collo appensa.

Et quia in crumenâ calice, & irâ cognoscitur hominis ingenium, vt fertur, eam consignemus vnâ cum hoc excursu, quem nimium extuberantem comprimamus, & ad coronidem perducamus. Si quid sacris è libris, profanisuè, quos quotidiè manibus teris, ad hanc rem confirmandam, aut confutandam fueris nactus, candidus imperti cum amore, quo me non vulgari prosequeris; cui si imperium addideris, in vltrò tributis recensebo.

DOMINICO MOLINO

Patritio Veneto Senatori

REI LITTERARIÆ PATRI.

DISSERTATIO II.

Solemnis maris Adriatici desponsatio Venetijs festo Dominicæ Ascensionis die. Origo eiusdem. Bucentauri delineatio, etymon, institutio. Adriatici maris Imperium penes Venetos quantum. Syracusani mare desponsant calice, & floribus. Desponsatio maris per anulum, & gemmam. Thalamegos nauis, Thalamij remiges. Classis lustrandæ ritus. Panegyris uaria, cùm maria aperiuntur. Panathenæa, Quinquatria, Hilaria. Statuæ Porphyreticæ in plateâ D. Marci Venetijs. Modus sciendi Romæ, quot nati, quot mortui, quot virili togâ cincti. Nati in acta relati. Professio eorundem publica, cuius moris reliquiæ Venetijs adhuc vigent.

TVI patrocinij area, tuæ humanitatis aura, tuæ prudentiæ asylum, tuæ sapientiæ portus adeò omnes Italos, externosquè litteratorum Proceres pellexit, (ò MOECENAS vnicum præsidium, & dulce decus Musarum) adeò deuinxit, vt nemo, litteris vel mediocriter imbutus, Te curiosus literis non ambiat, ambitiosus non adeat, nec à tuo congressu abeat sine diuite, affluenteq; redundantiâ. Vnde à tuo colloquio quisquè, vt olim adytum Delphicum, & Trophonij specus ingredientes, tuas sortes, arcanaquè fata obscuris vera inuoluens canit. Ego gratus recolo, refero enthusiasmo correptus, Tequè alterum Apollinem inuoco verè magnum, qui magna sapis. Te magna manent, qui magna mereris. Quid mirum, si tua verba, tanquam folia Sibyllæ, & Oraculo Delphico certiora vbiquè censen-

tur. Ex tuo pectore, tanquàm ex Saturni æde, nil niſi ſacroſanctum prodit. Quare, cum tibi meritò, vt olim Magnis Dijs altaria, cæteris Medioximis aras, paſſim literis initiati ſtatuant, meam quoquè victimam, ſeù libum conferam (namquè nullum Sacrum ſine fumo facio) tequè meâ thuris micâ litabo, his meis gerris; etſi, Præſtantiſſime MOLINE,

Magna tenent magnum numen molimina rerum.

Venetiarum eulogium. Venetias veſtras Vrbem admirandam, diuinitùs inſtitutam, ſapienter adminiſtratam, Vrbium orbem, orbis Miraculum ſemper ſuſpexi, & potiſſimùm, cùm inſpexi ſolemni Aſcenſionis Dominicæ die, Sereniſſimi Ducis maieſtatem, Purpuratorum patrum Venetorum regium conſeſſum auguſtiſſimum in annuâ maris deſponſatione, quæ mihi memòriam refricuit eorum, quæ in Athenæo Lib. XI. legi. Verùm, vt mea Schediaſmata tantæ Vrbis ſplendore illuceſcant, adnectere mihi ſit fas illius inſtituti admirandi primordia, mutuatâ face à veſtratis clariſſimi Iuſtiniani hiſtoriâ Venetâ, & alijs incorruptioribus monumentis. Bucentaurum *Bucentauri deſcriptio.* ità deſcribit Iuſtinianus Lib. XIV. Bucentaurus eſt nauigium maximum, atquè ornatiſſimum. Nam ſtructura eius ſublimis, columellisquè frequentioribus culta, auroquè ad proram à puppi præfulgida, hoſpiteſquè inſignes, alijquè eminentioris fortunæ viri, qui ad Vrbem veniunt eâ nauigij machinâ à Principe, & Patribus officij gratiâ excipiuntur: Ducalequè ſolium in frontiſpicio, ſuperiori tabulato, collocatum, vbi Princeps inter legatos, conſiliarioſquè medius ſublimis reſidet, & circùm per ſubſellia ſummus ille Patrum Ordo maieſtatis, & ſilentij plenus. In inferiori autem tabulato remiges nauigium tonſis agunt, & remulco interdum, dum aquæ in contrarium fluunt, tanta moles trahitur, publicumquè erigitur vexillum, & iuxtà illud Principis auratum ſcutum; ſummitaſquè Bucentauri holoſericum, purpureumquè habet opertorium funibus alligatum, ne ventus rapiat. Ad proram poſitum eſt Iuſtitiæ ſimulacrum auro fulgens, cuius dextra nudum enſem, læua autem æquilibrium tenet; *Etymon Bucentauri.* roſtrumquè inſigne prominet, vt nauigij forma conſpectior ſit. Dicta Bucentaurus à, *bu*, quod magnum aliquid ſignificat,

gnificat, & *Centaurus*, antiquum nauium insigne, vel quasi, *Bis Taurus*, quæ olim Æneæ nauis. Alij Ducentaurum appellatam volunt, quasi ducentorum hominum nauigium capax. Institutio huius machinæ primùm facta fertur anno reparatæ salutis cIↄ. CCCXI. Alij altiùs originem indagantur, nempè anno cIↄ. CLXXVII. in aduentu Imperatoris Federici Ænobarbi, seù Barbarossæ, cùm ille, pro componendâ pace cum Pontifice Alexandro III. Senatuquè, Venetias accessit. Hic enim Imperator Pontificem odio Vatiniano insectatus, abire Româ, Venetiasquè petere, tanquàm ad asylum tutum, coegit. At Imperator in Venetos classem Duce Ottone filio immisit, qui à Venetis debellatus, captus ad patrem remissus, ab eo impetrauit, vt Venetias concederet de pace acturus, quod feliciter factum. Pontifexquè in integrum restitutus pietate, & virtute Venetorum. Quibus, vt Pontifex paria faceret, præter plurima alia priuilegia Veneto Senatui concessa, gratulabundus Principi anulum porrexit aureum, dicens. *Ziane Dux accipe, & me authore hoc mare tibi, Venetiæquè armis obnoxium desponsato, quod tu, & futuri Principes quotannis stato die in perpetuùm seruabitis, vt omnis posteritas memoriâ repetitâ intelligat, maris possessionem patriâ virtute, ac nauali disciplinâ vestram esse iure belli quandoquè factam; atquè, vt vxorem viro, ità illud desponsationis annuæ munere vestro subiacere Imperio.* Hoc quia factum ferunt solemni die Ascensionis Domini; ideò quotannis hæc celebritas eodem die, magno hominum, & Principum concursu concelebratur. Princeps enim cùm Principum legatis, Senatuquè purpurato, vectus Bucentauro, anulum aureum à Patriarchâ consecratum è puppi in vndas proijcit (aquâ lustrali priùs solemni ritu in mare profusâ) dicens: *Desponsamus te mare in signum veri, perpetuiquè imperij*. Ad hæc serta florea Principi, Senatuiquè Veneto boni ominis, & lætitiæ gratiâ impertiuntur.

Bucentauri institutio.

Venetorũ priuilegia ab Alexandro III.

Anulus donatus Venetis ab eodem pro desponsatione maris.

Maris desponsatio.

Anulus, & flores in desponsatione maris Adriatici.

Hactenus Iustinianus. At incorruptiora Serenissimæ Vestræ Reip. monumenta, quæ tibi, SENATOR AMPLISSIME, Aquilæ in nubibus probè cognita, planèque perspecta sunt, multò antè, quàm in Vrbem vestram se reciperet Romanus Pontifex Alexander, desponsationem

istam celebratam tradunt. Habent illa scilicet, tùm primùm eam celebrari cœptam, cùm primùm armis incincti Maiores vestri, Clarissimi, ijdemquè fortissimi Viri, Adriatici maris Imperio iure belli æquissimo potiti sunt; quod tunc temporis accidisse constat, cùm totum illum maris tractum desertum ab omnibus ob Imperij lapsum, solisquè Piratis peruium, sic arma Veneta repurgarunt, vt tutam in eo præstiterint, cunctisquè patentem, ac liberàm in posterùm nauigationem. Quod cum Romani Pontifices, Cæsares etiam ipsi, alijquè terrarum Orbis Principes cognouissent, & id ipsum rectè factum confessi sunt, & apertè semper, ac candidè comprobarunt.

Sed in Panegyri Cl. Iustiniani duo præ cæteris obseruo, Maris desponsationem per anulum, & impertitionem florum, quæ longâ indagine inuestigatâ, aliundè originem ducere mihi videntur. Semper enim maximè illud mihi persuasum fuit, nihil à prudentissimis, & sapientissimis Reipublicæ Venetæ Patribus vsu receptum, quod non rationi conducat, & hæreat aptè; quod & mordicùs deindè tuentur. Vtrumquè non obscurè Athenæus innuit Lib. 11. his verbis.. *Syracusis in extremâ Insulâ iuxtà Olympiaca (scilicet Iunonis) templum extrà vrbis muros, est quidam focus, vndè calicem naui deducunt tendentes in altum, vsquè dum Clypeus Mineruæ templo impositus videri posse desinat; ibi tùm calicem fictilem in mare demittunt, coniectis priùs in illum floribus, fauis, thuris granis integris, & alijs prætereà quibusdam aromatis.* Quod quidem ab illis peractum, vt maris Imperium præseferrent, Neptunoquè maris numini litarent, tanquam Genio propitio. Et licet nulla ibi anuli mentio apud Athenæum, sed eius loco calicis fictilis, cuius porrectio amicitiæ confirmatio esse videtur: longè tamen sapientiùs Veneti anulum desponsationis hieroglyphicum, & fidei mari dilargiuntur; Sponsus enim sponsæ hæc donat. Et anuli deiectionē in mare Pausanias in Atticis sic descripsit. *Minos irâ incensus in Theseum maledicta contulit, & Neptuni filium esse negauit, quòd, quam habebat, cœlatam gemmam in mare si abiecisset, non esset eam ad se reportaturus. Vix ea locutus, dicitur gemmam abiecisse: Theseum verò memorant cum ea,*

Maris desponsatio Siculis usitata.

Anuli in mare proiectio.

& coronâ, quam ab Amphitrite acceperat, è mari emersisse. At florum inspersio Iuuentutis perpetuæ symbolum, & spei videtur.

Nauis quoquè Bucentaurus facta (credo) ad imitationem illius, quam Ptolomæus Philopater Rex Aegyptius primùm fabricauit, ita descriptam ab Athenæo. *Longitudo eius semistadium; latitudo, quæ esset amplissima, triginta cubitis; figura eius, neque longis nauibus, neque rotundis assimilis*. Hæc à Strabone dicitur Thalamegos, seù Thalamifera, à Græco verbo θαλαμεύω, *in thalamo versor*; perindè ac si tunc nuptiæ peragantur, vel ab his, θαλάμιος, θαλαμίτης, qui dicitur remulcus. Hinc thalamij remiges, qui in infimâ parte triremis remigant, & sedent. At de his doctiores alij consulendi, rem ego tantùm digito indico, & ad alia festino non aliena. *Ad cuius similitudinem Nauis Bucentaurus effecta.* *Thalamegos Nauis.* *Thalamij remiges.*

Ritus enim desponsandi maris celeberrimus Venetijs ansam mihi præbet percommodam ad alia ad hanc rem. Expiandi Dei maris, lustrandæquè Classis modum vsitatum olim ex illis P. Virgilij Lib. v. Aen. facilè est colligere, *Lustrati Classis*

Ipse caput tonsæ folijs euinctus oliuæ,
Stans procul in prorâ, pateram tenet, extaq. salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

Quare primo veris tempore nauigaturi iter sibi maritimum sternebant Sacris. Liuius Lib. xxix. *Imperator præmissis ad Deos precibus è prætoriâ naue cruda exta, cæsâ victimâ, vti mos, in mare porricit, tubâque signum dedit proficiscendi*. Idcirco apud Appianum v. Ciuil. *Cum parata adessent omnia, Cæsar classis exercitum hoc modò purgauit. Altaria primùm maris in littore sita alluuntur vndis, multitudo omnis circumquaquè magno silentio per naues assidet: Sacerdotes in mari considentes sacra faciunt, terquè per exercitum scaphis circumuecti purgamina sacra deferunt, Ducibus vnà adnauigantibus, & purgamina extollentibus, vt ab exercitu infelicia quæquè depellant. Diuidentes deindè ea, partem in mare porriciunt, partem altaribus impositam flammis adolent*. Huius Sacri pro felici traiectu præterea meminerunt Pausanias, Pindarus, Xenophon, & alij. Quod si olim aurea *Fiebat Verè primo.*

dona

Dona aurea Fluminibus donata.

dona in flumina iacta ob diuinitatis venerationem, vt notat Seneca Quæst. Nat. Lib. IV. Cap. II. *In hac ora stipem Sacerdotes* (loquitur de Nilo) *& aurea dona Præfecti cùm solemne venit sacrum, iaciunt:* quantò magis facerent Neptuno fluminum parenti? De libatione verò in mare Thucydides Lib. VI. vbi soluente classe è Pireæo, sic scribit. *Tubâ silentium indictum est, tùm legitima antè profectionem vota nuncuparunt, non per singulas naues; sed vniuersi per præconem, miscentesquè per omnem exercitum in aureis, & argenteis poculis, tùm vectores, tùm Duces libabant.* Diodorus Lib. XIII. idem eodem modo innuit. Iustinus quoquè Lib. XII. loquens de Alexandro Magno. Pindari locum de Iasone Argonautarum Principe proficiscente subnecto latinè. *Auream manibus sumens phialam Dux in puppi, patrem cælitum, fulmine armatum Iouem, & celeriter meantes fluctus, ventorumquè impetus inuocabat, noctesquè, & maris vias, diesquè lætificos, & optabilem reditus sortem.*

Libatio in Mari.

Purificatio Classis.

Huic mori annexus alius, quem breuiter firmo ex Apuleio. *Nauem faberrimè factam, picturis miris Aegyptiorum variegatam summus Sacerdos tædâ lucidâ, & ouo, & sulphure, solemnissimas preces de casto præfatus ore, quàm purissimè purificatam Deæ nuncupauit, dedicauitquè.* Sed de hac purificatione, seù lustratione classis alibi scripsi; satis hic mihi leuiter indicasse, quanta religio priscis olim litandi maris falso Deo; Venetis verò omnium Opifici Deo, qui mare, qui terras, qui cœlum temperat, & quicquid extat, nutu fecit, & moderatur imperio iustissimo. Nondum mihi tempero, quin locum superaddam pulcherrimum ad ritum hunc illustrandum maris lustrandi, & vendicandi ex Herodoti Polymnià, *Postero autem, tantisper morati sunt, dum Solem exorientem cernerent, omnifarios odores in pontibus congerentes, ac myrto iter consternentes. Vbi Sol exortus est, ex aureâ phialâ Xerxes libans in mare apud Solem vota concepit; ne quid sibi aduersi contingeret; quò priùs desisteret Europam subigere, quàm ad illius terminos peruenißet. Hæc precatus, phialam in Hellespontum abiecit, aureumquè craterem, ac gladium Persicum, quem Acinacem vocant.* Hoc pro comperto diudicare non possum,

Xerxis ritus maris arrogandi.

vtrùm Soli dedicans gladium dimiserit in pelagus: an Hellespontum, quòd eum flagellasse pœniteret, in compensationem gladio donauerit, &c. Meminit etiam Phialæ in mare proiectæ Plinius Lib. VIII. Cap. XLVI. his verbis. *Memphi est locus in Nilo, quem à figurâ vocant Phialam, omnibus annis ibi auream pateram, argenteamque mergentes diebus, quos habet natales Apis: septem hi sunt, mirumquè neminem per eos dies à crocodilis attingi: octauo, post horam diei sextam, redire belluæ feritatem.*

Facem aliam profero. Panegyrim istam tempore verno tantâ cum pompâ concelebratam, cum maria aperiuntur, Græci, & Romani imitati: illi Panathenæa, hi Quinquatria dixêre, quippè Mineruæ sacra, sic dicta à Mineruâ, & quinque dierum numero, quibus solita celebrari. Nam Primo sacrificia peracta lego, Secundo, Tertio, Quarto Gladiatorum spectacula edita, Quinto vrbis lustrationem factam. Idquè festum triduò antè vernale æquinoctium contingebat. Quintus hic dies Hilarijs sacer ità dictus à maximâ populi lætitiâ, & pompâ ludis; spectaculis, & epulis refertâ; quæ si publica, ob Regis inaugurationem, vel triumphum facta; si annua, ob cœlum, & mare apertum celebrata. Vegetius. *Post natalem, vt ità dicam, nauigationis, qui solemni certamine, publicoquè spectaculo multarum gentium celebratur.* Ideò Athenienses hisce festis nauigium sacrum in Delum mittebant. Innuit Plato in Phædone his verbis. *Nam pridiè, quàm iudicaretur, ornari contingit puppim nauis eius, quam mittunt Athenienses in Delum. Hæc est illa nauis, vt aiunt, in quâ Theseus olim bis septem illos secum tulit in Cretam, seruauitquè illos, & ille seruatus est, &c.* Prosequitur inibi idem Plato Atheniensium dies illos festos, & quid peractum, dum hæc nauis rediret è Delo. Hinc Veneti sanctiùs quotannis aperto aere, & cœlo, cum hyemis sæuientis asperitas cessit, & cœli patefacti Cœlorum Regem ascendentem admittunt, aperti sibi aditus ad maris Adriatici imperium, annuâ celebritate triumphantes, memoriam æternant.

Panathenæa Græcis, Quinquatria Romanis Vere celebrata.

Hilaria.

Nauis Delũ Athenis missa.

Hilaria Athenis celebrata.

A mari ad aream D. Marci me confero, vbi in angulo

ædis

ædis admirabundus intuitus Porphyreticas ſtatuas ex integro marmore quatuor, hærentes binas binis, eas vt vidi, agnoui ſtatim, quod à me adnotatum in Maggio, qui aſſerit ſtatuas iſtas è Græciâ aduectas, quæ ſunt Harmodij, & Ariſtogitonis, qui Athenienſium tyrannum Hipparcum trucidarunt; quam hiſtoriam legimus in Thucydidis Lib. VI. Hi viri ob tyrannicidium ſtatuis decorati ſe mutuò amplectentes in amoris, & fidei monumentum. Has ſtatuas Alexandrum à Xerxe aſportatas reſtituiſſe Athenienſibus meminit Arrianus Hiſtoricus, dequè ijſdẽ ad hunc modum Plinius Lib. XXXIV. Cap. IV. *Athenienſes, neſcio, an primi omnium Harmodij, & Ariſtogitoni tyrannicidis publicè poſuerunt ſtatuas. Hoc actum eodem anno, quo & Reges Romæ pulſi. Excepta deindè res eſt à toto orbe terrarum humaniſſimâ ambitione.* Cur verò bis gemini? Cauſa me latet. Vulgò aliter. Vulgi iudicium eſto. Conſtitutæ hæ ſtatuæ, Syriacâ arte cælatæ, in angulo publico, vt quotidiè in atrium, palatiumquè conuenientes Senatores tyrannidem abolendam, tyrannicidas gloriâ decorandos intelligant. Eædem porrò ſtatuæ, Venetias aſportatæ Duce Sereniſſimo Petro Gradonico anno cIↃCCXCI. ex oppido Aerâ Syriæ expugnato à Menicheſadar Saracenorum Rege; ibi enim multi Veneti inquilini, qui inde abire coacti, ſe Venetias contulere, aſcitiquè in Patriciorum ordinem.

Statuæ Porphyreticæ in plat. à D. Marci Venetijs.

Quando Venetias adſportatæ.

Ad alia, nec prorsùs aliena, nec ingrata gradior, te volente, libente, Illuſtriſſime VIR. Nam illud mihi ſemper viſum admiratione dignum, quod Romæ factitatum; vt ſcirent, quot ſingulis annis olim Romæ naſcerentur, quot togam virilem ſumerent, quot vitam cum morte commutarent. Nempè in ſumendâ virili togâ, quiſquè denarium in ædem Iuuentatis deferebat; in ærarium Ilithyæ pro naſcentibus; in Veneris Libitinæ pro defunctis, Apertiſſimè Dionyſius Lib. IV. *Tradit L. Piſo, Annalium primo, voluiſſe eum, & Vrbanæ multitudinis ſcire numerum, tùm viuentium, tùm morientium, tùm eorum, qui togam virilem ſumerent; ſtatuiſſequè quanti pretij nummos pro ſingulis inferre deberent cognati in ærarium Ilithyæ pro naſcentibus, in Ve-*

Quo pacto ſciretur Romæ quot nati, quot mortui, quot togam virilẽ ſũpſiſſet.

ne-

neris Libitina pro defunctis, in Iuuentatis pro virilem togam sumentibus. Vnde poterat noße annis singulis quantus eßet in vniuersum numerus ciuium, tùm quàm multi ex his essent per ætatem idonei militiæ. Quod & ab eruditissimo Dempstero notatum.

Illud ampliùs hic obseruo. Statim atquè nascebantur liberi, à parentibus in acta publica referebantur. Hinc illa Satyrici.

Nati in acta relati.

Fient ista palàm, cupient & in acta referri:

In acta referre.

Apuleij. *Pater natum sibi filium cæterorum more professus est:* Et Iul. Capitolini in Gordiano. *Filium Gordiani nomine Antonini, & signo illustrauit, cum apud Præfectum ærarij, more Romano profeßus filium, publicis actis nomen eius insereret:* & in M. Aurelio. *Inter hæc liberales caussas ità minuit, vt primus iuberet apud Præfectos ærarij Saturni vnumquemquè ciuium natos liberos profiteri, intrà tertium diem nomine imposito.* Ea verò re id fiebat, vt de paterno iure constaret. Nam cum hoc fiebat, in acta referebantur. Et morem hunc (ne videar extrà oleas aberrasse) Sapientissimi etiam Veneti Patricij ad amussim seruant, publicè profitentes nomina natorum, vt nobilitatis stemmate potiri iure possint in Reip. administratione.

Professio Natorum Romæ apud Præfectos ærarij.

Eadem professio Venetijs vsitata.

Hæc habeo in primum tuum gustum, MAGNE VIR, primitias serotini mei ingenij. Ab alijs Attica bellaria tibi pleno sinu, & exotica vnguenta suppeditanda. Vt Telemachus ille Homericus Nestorem videt, & affatur cum subductione, & pudore; sed incitat Minerua, & suadet; sic mihi in isto alloquio tecum, ò Astreæ, & Consi vindex, accidit. Hebetatur: allucinatur hic imbecillitas ingenij mei, oculi in tanto splendore conniuent; etsi tua benignitas animos mihi addat, tuum patrocinium dexteram mihi supponat collabenti. Quare mutire vix audeo, ne in publica commoda peccem, si pluribus Te meis gerris morer publicis, & grauioribus distentum. Hoc tantum ex animo,

Tequè meæ caußam, seruatoremquè salutis,
Mequè tuum librâ noris, & aere magis.

CAROLO ANTONIO MAGISTRIO

Senatori Regio apud Mediolanenses.

DISSERTATIO III.

Nauium tutela quid. Ea nunc Animalium, nunc Deorum imaginibus insignita. Discrimen inter παράσημον, & tutelam. Tutelæ locus. Pattaici Dij. Tutelares Dij quomodo placati. Tutela nunc Oleâ, nunc Lauro redimita. Coronatæ naues etiam in portu. Oleæ ramus supplicum insigne. Coronarum omen, & vsus multiplex. Dedicatio nauium, & expiatio. Lustratio classis, agrorum, exercitus, aliarum rerum. Armilustrum. Vota velis inscripta.

NON eâdem perticâ metiri omnes debemus, SENATOR AMPLISSIME, non enim Scientiæ, vt cothurni æquè vtrique pedi apti. Tu ibi literatissimus literatorum ápices suspicis; præ illis literatores despicies. Non ego is sanè, quem rigidi probarent Catones: non improbabis tamen omnino, si mea non scrupulosâ lance examinabis; nec populari differentiâ æstimabis, quas Symbolas in commune conferam de NAVIVM TVTELA, & alijs spectantibus ad eandem. Hæc tuâ sub tutelâ tutò agent, tuis sub auspicijs feliciter.

Tutela nauiũ quid. Nauium tutela dicitur propriè locus in prorâ, vbi Dij tutelares cælati, seù picti. Græcis hæc dicta παράσημον, Latinis *insigne*, quo ea dignoscebatur, & à quo nomen sortiebatur. *Tutela nauiũ effigie Animalium.* Hæc tutela aliquando animalium effigie insignita. Tacitus Annal. VI. *Nec quisquam ariete sacrificauerit; credito Phryxum vexisse: siuè id animal, seù nauis insigne fuit.* Festus in Europâ. *Alij, ait, eam à prædonibus raptam, & naue, cuius tutela effigiem Tauri habuerit, in eam regionem esse delatam.* Seneca Epist. LXXVI. *Nauis non bona dicitur, cuius aureum rostrum, nec cuius tutela ebore cælata,* &c. Lactantius

tius Lib. I: Cap. XI. *Nauis tutelam habuit in Aquilam figuratam*. Præter imagines Animalium, Deorum quoquè naues habuere, quibus eæ commendatæ, vt refert Alexander ab Alexandro Gen. dierum Lib IV. Cap. II. & confirmat Statius Theb. IIX.

Effigies etiam Deorum maximè Apollinis & Mineruæ.

—— Inscriptâquè Deus qui nauigat alno.

Minerua plerumquè, aut Apollo depicti. De Mineruâ Silius.

Troianam ostentat trepidis de puppe Mineruam:

Et Val. Flaccus.

Puppe procul summâ vigilis post terga magistri
Hæserat auratæ genibus Medææ Mineruæ.

De Apolline Maximus Poetarum Lib. X. Aeneidos.

—— Huic totum insignibus armis
Agmen, & aurato fulgebat Apolline puppis.

Hinc naues ab ijsdem Numinibus nominatæ. Ouidius de Tristibus.

Est mihi, sitquè precor, flauæ tutela Mineruæ,
Nauis & à pictâ casside nomen habet.

Et tutelares Dij nauis vsurpati aliquando pro naui. Persius Sat. VI.

Dij tutelares nauis pro naui.

—— Iacet ipse in littore, & vnà
Ingentes de puppe Dij.

Hic obiter noto, (quod & ab alijs fortasse) discrimen inter παράσημον, & tutelam; quòd παράσημον, erat fera aliqua, vt Leo, Aries, Phryxus, Vacca, Isis, Anser, Aquila, & huiusmodi; Tutela verò, signum aliquod Deorum, Dearumuè proprium, vel eorum latentium sub aliquâ formâ; vnde nauis, quæ Iouis tutelam effigie Tauri, aut Aquilæ habuit, habuit Iouem sub eâ effigie latentem. Hæc tutela vocata insigne, quatenus aliquando non Deus, sed insigne illius Dei. Ità cassis Mineruæ insigne illius nauis fuit Ouidianæ. Hæc Numina tutelaria posita quidam putant in puppi, vt colligitur ex illo loco,

Tutela in quo differat ab Insigni.

Insigne nauis quod.

Tutela locus in naui.

Ingentes de puppi Dij.

Et illo.

Accipit & pictos puppis adunca Deos.

In prorâ alij statuunt. Sanè Dij Phœnicum, quos Pataicos nominant, in prorâ statuebantur ex Herodoto in

Pataici Dij.

Thaliâ. Crediderim cum doctissimo Cerdâ, Græcos & Latinos in puppibus, Barbaros locasse in proris ex locis productis, & alijs: item παράσημον diuersum locum sortitum à tutelari Numine nauis; & aliquando confundi tutelam, & παράσημον.

Tutela nauis, & insignia.

Sed hoc, dices, lippis & tonsoribus notum. Hoc verò mihi planè ignotum, quomodo illis litarent, & operarentur, quod tamen factitatum lego. Petronius mihi facem præbet illis verbis. *Itaquè, vt tutela nauis expiaretur, placuit quadragenas vtriquè plagas imponi, & sic vilissimo sanguine placant tutelam.* Placabantur igitur hi Dij tutelares, vt propitij essent nauigantibus. An sanguine & verberibus seruilibus? Me latet. Sed alio expiationis genere. Idem Petronius alibi, his verbis. *Protendit ramum oleæ à tutelâ nauigij raptum.* An illi Dij ramis oleæ insigniti, vt perpetuò placati, & parati essent? Ita sentio. Ibi enim, tanquàm in sacrario & larario, residebant, & præsidebant. Et meritò olea ad tutelam appensa, quæ ab Homero Ithacensi antro applantata fertur, quòd typum mundi haberet, qui præcipuus diuinæ prouidentiæ effectus, cuius olea hieroglyphicum, quam Palladi (quæ & ipsa prouidentia dicta) veteres consecrarunt: Quidnî igitur eâdem tutelares Deos circumornarent, vt eorum prouidentiâ nauis regeretur in illis procellosis vndis; &, quia olea victoriam bono omine prænunciat, vt eadem nauis è monstris marinis, ac tempestatibus ad portum victrix enauigaret?

Quomodo placati Dij tutelares.

Olea ramus affixus tutelæ.

Olea prouidentiæ symbolum.

Lauro etiam coronata tutela.

Sed & lauro tutela nauium coronata. Disco ex Silio Lib. XI. apud quem lego.

—— Lauro redimita subibat
Optatos puppis portus.

Quando nauis Oleâ, quando lauro coronatæ naues.

Duo enim erant tempora, quibus coronas imponere tutelæ nauium mos erat, pacis vnum, alterum triumphi: & triumphi quidem tempore imponebantur ex Lauro; in pace verò ex Oleâ, vt indicat Petronij locus. Caue sis autem coronas istas cum ijs confundas, de quibus Maro Libro IV.

Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.

Nam illis coronatæ puppes in lætitiæ signum . Apertè Nascimbenius ad eum locum. *Lætitiæ* (inquit) *securitatisquè animi signum naues aliquò migraturas coronare solebant*. De quo ritu idem Maro Lib. 1. Georgicorum.

Puppes coronatæ lætitiæ signum.

Ceù pressæ cùm iam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.

Ouidius III. Amorum.

Iam mea votiuâ puppis redimita coronâ
Læta tumescentes æquoris audit aquas

Et II. de Remedio.

Hoc opus exegi: fessæ date serta carinæ;
Contigimus portum, quò mihi cursus erat.

Ex quibus morem alium eruo. Non tantùm nauigaturos; sed etiam in portu quieturos naues ramis, corollisq; redimire solitos ad boni ominis, & lætitiæ argumentum, vel in prorâ, vel in summo malo affixis, & his oleaginis plerumquè; Oliuæ enim ramus supplicum insigne. Sic legati Locrenses apud Liuium Dec. III. Lib. IV. & Rhodij apud eumdem Dec. V. Lib. V. *Supplicant Romanos, & nauem Oliuæ ramis velatam deuicti Carthaginenses ad Scipionem mittunt*. Virgilius.

Coronata etiam naues in portu. Olea corona in puppibus. Olea ramus supplicum insigne.

Iamquè Oratores aderant ex vrbe Latinâ,
Velati ramis oleæ, veniamquè rogantes.

Quamquam precantes non tantùm capite coronati; sed manibus etiam ramos gestare soliti, quod tamen ad supplicantes referre malo.

Sed illud præ cæteris obseruandum, tantum omen olim in coronis, vt nil auspicarentur sine illis. Vnde Euclio Plautinus Aulul. *Nunc thusculum emi, & hasce coronas floreas, vt fortunatas faciant natæ nuptias*. In aditu etiam locorum coronati antiqui. Sic Aeneas adiens Siciliam Aeneid. V.

Coronati omnia auspicabantur. Adeuntes loca coronati.

—— Cingit maternâ tempora lauro

Et VII. Latium petens.

—— Frondenti tempora ramo
Implicat.

Quod ipsum ex Aeschylo percipies in Supplicibus, vbi Orestes promittit se iturum Delphos cùm coronâ. Profecturi pariter apud Plautum coronati: Et Antonius iturus ad bellum Parthicum coronam sumpsit ex sacrâ oleâ. Precaturi

Profecturi coronati. Item precantes.

etiam

etiam coronabantur, vt alibi dicam. Quin ipſæ quoquè Virgines, cùm primùm de nuptijs cogitabant, coronas geſtabant. Cicero ex vetere Poetâ III. de Oratore *coronam ob collocandas nuptias tibi ferebat*. Claudianus de Proſerpinâ Lib. II.

Nunc ſociat flores, ſe ſeque ignara coronat,
Augurium fatale thori.

Coronati thalami. Thalami deniquè coronati. Cyrillus Alex. *Sponſæ, & nouæ nuptæ è thalamis nuper coronatis excurrentes, & lectulum genialem deferentes*. Et alia, de quibus Eruditiſsimus Paſchalius in Opere de Coronis.

Appendicis ergò hæc pauca Nauim attingentia ſubdo: ſi arrident audi; ſi irrides, abi cum bono Genio. *Nauis dedicatio, & piacula.* Nauis dedicationem, & piacula quædam Apuleius XI. Metam. oſtendit. *Ibidem ſimulacris ritè diſpoſitis, nauem faberrimè fabrefactam, picturis miris Aegyptiorum circumſecus variegatam, ſummus ſacerdos tædâ lucidâ, & ouo, & ſulphure, ſolemniſſimas preces de caſto præfatus ore, quàm puriſſimè purificatam Deæ nuncupauit, dedicauitque*: & quæ ſequuntur, *Ecce litteræ votum inſtaurabant*. Hæc nauis (ex Beroaldo) ſymbolum nauigationis Deæ Iſidis, in cuius dedicatione, quòd ait Apuleius purgationes factas, tædâ, ouo, ſulphure, cum Ouidio congruit, qui de tædâ, & ſulphure hæc habet. *Purgationes Nauis tæda, ouo, ſulphure.*

Terque ſenem flammâ, ter aquâ, ter ſulphure luſtrat.

De ſulphure, & ouis iſta.

Et veniat, quæ luſtret anus, lectumquè, locumquè
Præferat & tremulâ ſulphur, & oua manu.

De hac ipſâ purgatione per ouum Lucianus, Macrobius, & alij meminere.

Luſtratio claſſis qua. Aliam nauium luſtrationem in Alexandro ab Alexandro lego Lib. V. Cap. XXVII. his verbis. *Si verò claſſes, naualeſquè copiæ luſtrarentur, diſpoſitâ claſſe in littore, aram, quæ mari abluebatur, conſtruere conuenit, in quâ Sacerdotes victimas cæderent, mox circumſtante exercitu, cæſam victimam, atquè exta per claſſem in littore diſpoſitam nauiculis circumferrent, cum ſolemni carmine, & precatione, ducibus vnà inſidentibus in ſcaphis: diuiſæquè hoſtiæ partem in mare cum viſceribus porricerent; partem verò flammis adolerent, eo modo claſſem luſtrari, & calamitates depelli opinati, & c.* Hæc Alexander de

hac

hac lustratione, & ferè ex his, Liuio Dec. III. Lib. IX. Appiano Lib. V. Belli Ciuilis, & Virgilio V. Aen.

Dum lustro hæc, alia etiam illustro lustralibus extis. Lustratio agrorum ità fieri solita ex Catone de Re Rust. Cap. XXXXI. *Imperabant Solitaurilia circumagi cum Diuis volentibus, dicentes, quodcumque benè eueniat: Mando tibi Mani, vt illa Solitaurilia, fundum agrum, terramque meam quotâ ex parte, siuè circumagi, siuè circumferenda censeas, vti cures lustrare.* Dein Ianum, Iouemquè vino præfati, sic dicebant, *Mars pater te quæso, precorque uti sies volens propitius mihi, domo, familiæque nostræ, quoius rei ergò agrum, terram, fundumque meum Solitaurilia circumagi iussi, vti tu morbos visos, inuisosque, viduertatem, vastitudinemque, calamitates, intemperantiasque prohibessis, defendas, auerruncesquè; vtique tu fruges, frumenta, vineta, virgultaquè grandire, benequè euenire*: & quæ sequuntur preces. Quod autem in agris suis priuati lustrandis facere consuerant; hoc in publicis Sacerdotes publicè, præfati communes Deos, & agrestem Martem, vt omnem à vineis publicis calamitatem auerterent, vineta succrescerent, & suos fructus darent. *Lustratio agrorum quæ Solitaurilia.*

Ab agris, vnde boni milites, ad excercitus lustrationem vocor. Exercitus lustrabatur, apud Romanos in campo Martio instructus, Sue, aut Hirco, & Oue, & Tauro: Milites ipsi lauro coronati rem diuinam faciebant sub dio. Hoc dictum Armilustrum. Primum institutum sub Seruio Rege. Illæ victimæ ter circùm acies instructas præcedente pompâ ducebantur, Martiquè Deo immolabantur. Mitto lustrationes alias, quæ fiebant Ambarualibus, idest lustrandis aruis, & segetibus; Solitaurilibus, singulis lustris peractis, lustralibus etiam dictis: post funus, in Sacris, in insanis, in pueris, de quibus alibi suo loco. Et in circum redeo, à quo lustricum ob Sacrum excessi, extremam lineam ducturus. In carbaso enim lego scriptas litteras, quæ indicarent, id votum esse prosperæ nauigationis, ex quo coniectare libet, aliquando ex voto inscripta vela, vt solent vexilla à militibus militiâ functis; vel æra merentibus militaria, de quo aliàs à me, & fusiùs; doctiùs ab alijs. *Lustratio exercitus.* *Armilustrum* *Lustrationes variæ.* *Vela scripta in velis.*

In portu nauigo; puppim corono; ramum tutelæ protendo, oleæ in primis, ne oleum, & operam perdam; meq; lustralibus sacris expiatum facio. Meritò ramum oleæ dicit Petronius fuisse ad tutelam nauis; meritò & ego tam bono omine, tam miti nomine meam consigno epistolam, tibique à Deo precor,

Flauâ caput vt nectatur oliuâ,

idquè oleo diuinæ benignitatis perpetuò fluat, ac perfluat.

MARCO ANTONIO GILIO

Decano S. Michaelis Lucæ.

DISSERTATIO IV.

Aerarium Sacrum. Aerarium Græcorum, & Romanorum vbi. A quibus, & quibus Numinibus vtrumquè dicatum. Quid in Romano seruatum. Cur idem modo Sanctum, modo Sanctius dictum. Sancta loca quæ. Aurum vicesimarium. Oppetere mortem. Ritus morientium in bello mordendi terram.

SArta, tecta vsquè mihi tua præcepta, cuius domus doctrinæ seminarium, familia trophæorum: cuius fama omnia perlustrans, subobscura queque illustrat. Ego quoquè auritus testis, & oculatus tanti splendoris particeps, tibi, *Feliciter*, acclamaui. Pæana cecinissem, ni subdubitauissem, tenuis ne tua grandia, culpâ ingenij, deterrerem; non enim ex quolibet ligno Mercurius fingendus, nec Alexander Magnus à quolibet pictore pingendus. Quia verò ad tua olim me paraui vota, lubens volens parebo, de AERARIO SACRO, SANCTIORE, & alijs.

Ne messem metam alienam, spicilegium facio à longâ, exacta, & feraci messe eruditissimi Dempsteri, aliorumque de Aerario Sacro, &c. inquiro primùm, cur ità dictum toties

Symmacho Lib. I. Epist. LX. vbi hęc habes. *Vt potè Sacri administer ærarij* : Lib. IV. Epist. XXXVII. *Paulus amicus meus iamdiù ærario Sacro militat* : Et Lib. X. Epist. XXXIII. *Ergò & nunc libens sume è Sacro ærario decreta subsidia*. Sacrum ideò dictum volunt, quia in æde Saturni conditum ærarium Romanis, Græcos imitatis, qui in templo Apollinis suum consecrarunt, licet Athenæus Lib. VI. asserat Lacedæmonum tantùm ærarium fuisse templum Delpicum, his verbis. *Apollini Delphico quicquid auri Lacedæmone, & argenti priùs erat, dicatum fuisse narrant*. Porrò Aerarium primùm institutum ad pecuniam seruandam apud Græcos à Minyâ, refert Pausanias in Beoticis. Apud Romanos illud à Valerio Publicolâ primùm Saturno commendatum lego apud Plutarchum in eiusdem Publicolæ vitâ hoc verborum contextu. *Vbi enim opus erat ad bellum pecunias pro facultatibus ciues conferre, cum neque ipse id munus obire vellet, & obeundo amicos dehortaretur; nec omnino publicas pecunias in priuatam domum inferri æquum duceret, ærarium in Saturni ædem instituit, quæ hodiè etiam manet. Concessit autem populo, vt Quæstores duos creare posset, creatiquè sunt primi P. Veturius, & Minutius, & pecuniæ permultæ coactæ*; Quæ quidem verba non modo innuunt Aerarij Romani institutorem primum; sed etiam, cui Deo fuerit commendatum, & quorsùm; qui nam demum primi illius Quæstores, seù Curatores fuerint, vt vides.

Aerarium sacrum cur.

Græcorum ærarium vbi, & à quo primũ sacratum.

Romanorum ærarium vbi, & à quo primùm Saturno sacratum.

Primi Quæstores ærarij Romani.

Quid in ærario Romano seruatum.

In hoc ipso ærario literæ publicæ asseruatæ ex illis Ciceronis in Verrem. *Primùm mihi literas publicas, quas in ærario conditas habebant, proferunt*. In eo prætereà mulctæ, tributa, spolia hostilia, manubiæquè reconditæ. Ad hæc Senatus consulta, & leges, vt est apud Tranquillum in Dictatore.

Etiam Decreta patrum, de quibus (referente Tacito Lib. III. An.) *Senatus consulto sancitum, ne antè diem decimum ad ærarium deferrentur, idquè vitæ spatium damnatis prorogaretur*, cui subscribit Suetonius in Tiberio Cap. LXXV.

Quare volunt dictum *Sanctum*, quia illud templum religioni dicatum, & Diuo. Sed cur non dictum *Sanctum*, quia sanctione confirmatum, adeò vt violari nefas? Hinc loca

Aerariũ cur sanctum dictum, & sanctiue.

D San-

Sancta loca qua. Sancta, quæ aduersus iniuriam, & vim muniuntur. Dicti ideò Tribb. pleb. Sacrosancti, quia eos violare piaculum maximum, nec sine capitali noxâ; vnde & Sacrosancta templa iure asyli vtentia. Cur autem Saturno potius dicatum, pete ab eodem Dempstero, Volfango Lazio, & Plutarcho Quæst. Rom. XLII.

Sed quia apud auctores sanctum aliquando legitur ærarium, aliquando Sanctius; Sanctum puto illud dictum, quod aliàs vulgare, in quod scilicet ordinaria tributa recondita, idquè in exteriore fano; Sanctius verò in penitiore ædis recessu munitiori loco, in quo scilicet aurum vicesimarium, hoc *Aurum vicesimarium.* est, quod ex vicesimâ colligebatur, ad vltimos Reipublicæ laborantis casus reseruatum. Ità Lib. VII. Dec. III. *Cætera expedientibus, quæ ad bellum opus erant Coss. aurum vicesimarium, quod in Sanctiori ærario ad vltimos casus seruaretur, promi placuit.* Ità Venetorum gaza preciosior D. Marci sacello commendata.

Ad finem festinanti iniecit mihi manus tua postrema *Oppetere mortē unde dictū.* pagina, de verbo, *Oppeto*, de quo alij antè me. Ideò, quod alius condiuit coquus, non alio condiam modo. Lucem mihi præfert in his tenebris locus perelegans Virgilij VIII. Aeneidos.

— *Terram simul ore momordit.*

Et Seneca in Hercule Furente.

Vltrice dextrâ fusus aduersam Lycus
Terram cecidit ore.

Nam inde colligo olim strenuos, fortesquè viros belli morientes, terram momordisse, nè quid effæminati eiulatus, *Mordēt terrā morientes belli.* aut præter decorum viri fortis in victores effutirent, dicerentquè. Hinc idem Virgilius Aen. XI.

Procumbit moriens, & humum semel ore momordit.

Erit igitur, *oppetere*, moriendo ore terram petere, dentibusquè. Vir enim fortis dulce, & decorum putat pro patriâ mori; Mors at fugacem persequitur virum, eumquè non censet sui iuris, cui precaria est vita. Quicquid in bonis auctoribus probi, puri, putiquè es scrutatus, vt tuus fert mos, mihi amicissimo communicatum velis, tibiquè credam, non alijs; etsi credendi auctor mihi Phœbus fuat, dum ex corti-

cortinâ tuâ loquaris. Nam tua eiusmodi ex Iuuenale Sat. x.

Propter quæ fas est genua incerare Deorum.

Cum his propino tibi, more veteri, salutem plenis faucibus, & felicitatem, quam jamdiù vestris virtutibus, Tu, Tuusquè Parens promeruistis, vobis à Deo exposco, precorquè, vt pietatem, quam Tu prætefers diuinam, doctrinam singularem, incomparabilem morum suauitatem itá augeat, & extollat, vt Patris patriæ, religionis assertoris nomen consequaris immortale, quod iam diù tibi conciliasti in fouendä Pietate, & disciplinâ tui Seminarij, ex quo laurea multa folia litteratorum prodeunt, multiquè surculi felices in aliena viridaria translati fructus vberrimos sub colono illo solertissimo IOANNE MARIA BERNOCHIO integerrimo, doctrinæ non triuialis Viro, mihiquè ob morum suauitatem amicissimo. Hæc non ad gratiam aucupandam à me dicta; sed vt gratum me præferam illi Παιδευτηρίῳ *Pædagogio*, mihi, puero, & adolescenti percaro, vbi tyrocinium, prætextamquè litterariam posui, mox togam virilem induturus in Belgio Philosophicam ac Theologicam, Deo fauente, qui Te, tuaquè fortunet felicissimè, obsecro & obtestor.

DE HIE-

HIERONYMO BOSSIO I. C.

REGIO ELOQVENTIÆ

Interpreti in Palatinâ Mediol.

DISSERTATIO V.

Styli cum pugillaribus gestati. Graphium, & illius vsus. An licitum arma in Vrbe gestare. Pœna gestantium. In itinere permissum. Arma antè fores Templorum relicta. Milites latrones dicti. Quando ijs vsi Romani. Salus dicta Imperatoribus sine armis. Arma ciuibus à militibus ablata. In itenere zona, oleum, gladius gestatus. De cingulo, zonâ, militari, virginali. Quando, & cur soluta.

SVperuacaneum commendare conspicuos, perindè ac si in Sole ambulantibus facem præferas. In uendibili merce, oportet vltrò emptorem adducere, eiquè obtrudere. Proba merx facilè emptorem reperit, etsi in abstruso sita. Tua eruditissima scripta in Palatinâ officinâ cusa, Apolline Palatino digna, satis, superquè totum per Orbem diuulgata, Te suprà famam, suprà Cœlos statuerunt. Mei tamen iudicij, quidquid hoc sit, suffragium in his Centuriatis Comitijs addo, vt numerum addam, non pondus, si amore æstimabis, atquè animi obseruantiâ, grauissimum.

Tu mihi semper meritò magnus, diuinus, & θεὸς ἀπὸ μηχανῆς ἐπιφανείς, *Deus ex improuiso apparens*, laborantibus, periclitantibus litteris, quibus labantibus, pro virili, meam manum dum publicè supponere conor (proh scelus) in peculio Proserpinæ fermè numeror. Profitemur lanistae inter gladiatores stylo ferreo accinctos, non characteribus in membranis effingendis, sed vulneribus in membris infligendis, hominibusquè nefariè trucidandis. Nec te latet,

nec

nec me, olim gestatos stylos à iunioribus ad literas exarandas in pugillaribus, dictum hoc, *Graphium*, quod erat instrumentum ferreum, non absimile nostro calamo, anteriùs acutum, retrò verò, quasi planitiem habens, quo olim in ceratis tabulis scribere soliti, & alterius extremitatis obtusitate delere solebant. Hinc, *stylum conuertere*, dicebant, de quo Ænigma Symposij. *Styli cum pugillaribus olim gestati. Graphium quid. Stylum conuertere. Aenigma de Stylo.*

De summo planus, sed non ego planus in imo,
Versor vtrinquè manu, diuerso at munere fungor;
Altera pars reuocat, quidquid pars altera fecit.
Inde alij stimulos, & acumina ferrea vibrant.

Prudentiùs

Quâ parte aratis cera sulcis scribitur,
Et quâ secti apices abolentur, & aequoris hirti
Rursus nitescens innouatur area.
Sæpè stylum vertas, iterùm, quæ digna legi sunt,
Scripturus, &c.

Romanos itaquè nunquam gladio, aut pugione accinctos, vt hos sicarios; sed graphijs, quæ cum pugillaribus circumferebant. Colligo ex Seneca Lib. I. de Clementiâ Cap. XIV. *Erixonem equitem Romanum, qui suum filium flagellis occiderat, populus in foro graphijs confodit*. Ex Suetonio etiam in Cæsare. *Cæsar Cassij brachium arreptum graphio traiecit*. Thecis fuere imposita graphia, quia ærea, ferrea, acuta valdè, atquè ad cædem apta. Plutarchus in Gracchis. *Ibi è vestigio confoditur Antyllius longis stylis fodicatus, ad id ipsum (vt aiunt) paratis*. Nam cuilibet passim pro libito arma portare non licuit. Vnde M. Antonius, vt refert Dio Lib. XLII. gladio accinctus cum multitudine stipantium ipsum militum visus, suspicioni fuit Romanis monarchiam ambire. Idem Lib. XLIIII. *Curiam* (loquitur de coniuratione in Cæsarem) *ad rem peragendam delegêre, locum insidijs opportuniorem, gladios facilè se habituros sperarunt, in scrinijs loco libellorum locatos, tùm cæteros inermes non posse succurrere opinati, &c.* Sed ijs tantùm, qui militari obstricti iuramento, & quibus potestas erat gestandi gladium, quod *gladiatorium* exin nominabatur. Liuius Dec. v. de Genthij Illyricorum Regis captiuitate. *Cum prætore eo die est* *Romani in vrbe sine armis, sed cum Stylo. Graphia thecis imposita. Non cuiuis licitum arma portare.*

epu-

epulatus, deinde in custodiam C. Crasso Trib. militum traditus, vix gladiatorio accepto decem talentis ab Rege Rex, vt in eam fortunam recideret. Inde gladiatorij ludi. Suetonius in Augusto. *Nam grassatorum plurimi palàm se ferebant, succincti ferro, quasi tuendi sui causâ.* Et paulò post. *Igitur grassatores, dispositis per opportuna loca stationibus, inhibuit, Augustum si nanciscereris, non tam benignum Senatum, non lamena, non carnificina esses tuorum ciuium* Idem in Claudio Cap. XXXVI. *Quodam cum ferro circà sacrificantem se deprehenso, Senatum per præcones properè conuocauit, &c.*

Gladiatorij ludi.

Ex quo colligo tantò minus licuisse arma gestare in templis.Ità Plato de Repub. regendâ; *Aurum quidem in quædam fana intrantes foris relinquunt, ferrum autem, vt semel dicam, in nullum important templum.*

Ante fores tēplorum arma relicta.

Nec solùm apud Romanos; etiam apud Græcos passim arma gestare illicitum. Lucianus Dialogo de Gymnasijs. *Prætereà mulctâ cautum est, nè quis in Vrbe cum nihil necesse sit, ferrum gestet, aut armatus procedat in publicum.* Idem Dialogo Scytha. *Anacharsis cognoscere potuisset popularem sibi Toxarim more Græcorum exornatum, mentum habentem detonsum, incinctum, nullo ferro munitum &c.* Quare milites olim dicti latrones. Plautus Milite Glor. *Vt in tabellis, quas consignaui hic heri latronibus, ego denumerem stipendium.* Et aliâ Scenâ. *Vt latrones, quos conduxi hinc ad Seleucum.*

Græcis arma portare illicitum.

Non tamen omnes milites dicti latrones; sed mercenarij tantùm, qui serò à Romanis adhibiti. Alexander ab Alex. Lib. VI. Cap. XXII. *Mercenario milite populus Romanus perraro adiutus fuit: solùm enim Punico bello Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho Coss. ope externâ adiutus bella gessit; & in Hispaniâ Celtiberiâ stipendiarij militis auxilio fultus, legiones duxit, quos latrones, quòd mercede militarent, quasi seruientes, nuncupauit antiquitas, qui plerumquè circà Imperatoris latera excubabant.* Festus Pompeius Lib. X. *Latrones, inquit, eos antiqui dicebant, qui conducti militabant, λατρεύοντες, idest seruientes; nam, λατρεία, est seruitus.* Alibi autem, scilicet Lib. XVII. *Stipatores corporis custodes, quos antiqui latrones vocabant; stipati enim ferro circumdant corpora Regum* Seruius in Lib. XII. Æneidos initio. Λατρεύειν, inquit, *dicimus*

Milites dicti latrones, mercenarij tantū. Militibus stipēdiarijs quādo primo vsi Romani.

mus obsequi, & seruire mercede. Vnde latrones vocantur conducti milites; moris autem erat, vt hos Imperator, & circà se haberet, & primos mitteret ad omne discrimen. At Varro Lib. III. asserit dictos fuisse latrones *à latere, nam circùm latera erant Regis. Posteà stipatores à stipando appellati, &c.*

Milites, dicti latrones à seruiendo, & quod eorum officium.

Milites, latrones dicti à latere.

Barbarorum erat, sicariorum, & grassantium arma gestare. Ouidius II. de Tristibus,

Barbarum gestare arma.

Et latro, & cautus præcingitur ense viator;
Ille sed insidias, hic sibi portat opem.

Idem de Tristibus.

Dextera non segnis stricto dare vulnera ferro,
Quem iunctum lateri barbarus omnis habet.

Aristoteles II. Polit. Cap. VI. barbarum morem hunc vocat, his verbis. *Antiquas leges valdè simplices, & barbaras fuiße constat. Græci siquidem tunc armati ferro incedebant, vxoresquè emebant inuicem.* De hac emptione à me alibi. Inde mos ille inualuit sub Imperatoribus, vt Senatores salutaturi Imperatores excuterentur à satellitibus, nè quid ferri haberent, vt notat Spartianus factitatum à Seuero. Suetonius in Vespasiano Cap. XII. *Nam consuetudinem salutantes scrutandi, manente adhuc bello ciuili, omiserat.* Sicarij igitur tantùm, grassatores, & milites armati incedebant. De Sicarijs, Martianus ad legem Corneliam de Sicarijs, & Theophilus ad eamdem legem.

Salutaturi Imperatores excutiebãtur à satellitibus

Hi vel infamiæ notâ inurebantur, vel factiosi habebantur, vel à militibus occurentibus arma illis auferebãtur. Petronius Satyrico. *Ponere iussit arma, & profuit Eumolpo miles ille, qui mihi abstulit gladium.* Hinc illa forma grassantium increbuit. *Pone arma, & malo caue.* At militibus grassantibus, & depopulantibus ab Imperatore non ablata, sed obsignata lego in Plutarchi Pompeio. *Milites, cùm acciperet in itinere, flagitia committere, gladios eorum obsignauit, qui signum amouisset, in eum consuluit.* Plaut. in Mercat. Act. V. Sc. II. *Zonam sustuli. Eam nunc rem exquirit intus. C. Iam machæra st. in manu, tollo ampullam, & hinc eo.* Peregrè enim abituri, Zonam, in quâ pecuniam condebant, oleum ad vsum, & gladium ad sui tutelam sumebant, non autem in Vrbe ferebant. Zona igitur hæc militaris, in quâ pecunia gestata, & à quâ

Arma à militibus ablata sicarijs.

Dictum grassantium.

Zona, oleum, gladius viatorum.

Zona militaris dicta etiã balthcum.

à quâ gladius pendebat, dictus etiam baltheus, seu baltheum. Quare milites nunquam sine hac Zonâ, nisi ignominiæ gratiâ. Plautus in Poenulo. *Tu qui Zonam non habes, quî in hanc venisti vrbem?* Hanc ob causam veteres discinctos, veluti dissolutos, ignauos, & militiæ minimè aptos putabant; præcinctos verò fortes, & strenuos. Persius Sat. III.

Milites discincti ignaui.

Non pudet ad morem discincti viuere Nactæ?

Augustus, teste Suetonio, milites delinquentes iussit pedibus stare discinctos.

A bello ad pacem Zonam refero; hæc enim virginitatis symbolum, vt aliàs bellicæ fortitudinis. Trœzeniorum virgines Zonam Palladi Apaturiæ antè nuptias dedicabant, sicuti crines Hippolyto, auctore Pausaniâ. Apud Romanos, teste Festo, cingulo noua nupta ex lanâ ouis confecto præcingebatur, quod vir primâ nocte in Deæ Virginalis honorem soluebat; eratquè nodo Herculano vincta, dicabaturquè Iunoni Cinxiæ. zonæ solutio symbolum etiam fuit puerperij, eaquè de causâ mulieres partu leuatæ zonam Dianæ dicabant, vnde dicta hæc Soluizonia, cui Athenis fanum dicatum, quę & dicta Ilithya, Lysizona. Theocritus. *Hic vbi Lucinam vocitabat Lysizonam.*

Zona virginitatis symbolum. Zona Palladi à quibus dicata, & crines cui. Cingulum noua nupta quod. Iunonis Cinxiæ fanum. Zona solutio cuius rei symbolum. Zona Dianæ à quibus dicata. Diana Soluizonia.

Zonam soluo, sed gladium repeto. Vt autem gladiatorum mores moros meliùs inuestigemus, Gladiatores, priùs inquirendum, quinam essent. Gladiatores serui erant, quos lanistæ armorum artem edocebant, vt, & pugnandi, & populum delectandi causâ, digladiarentur. Gladiatorum duo fuere genera, ordinarij alij, alij postulatitij, vt innuit Seneca Epistolâ ad Lucilium. *Nunc (inquit) omissis nugis mera homicidia sunt: nihil habent, quo tegantur, ad ictum totius corporis expositi nunquam frustrà manum mittunt, hoc plerique ordinarijs paribus, & postulatitijs præferunt.* Rhodiginus Lib. II. Cap. x. vult ordinarios gladiatores dici eos, qui in primis gladiaturæ periti sunt, suoquè apparatu, & ritu digladiantur: postulatitios verò dici eos, qui, præter consuetos, exhiberi Principis benignitate consueuerunt. Plinius Lib. IIX. hæc habet. *Posteà pugnauere singuli Principibus Claudio, & Neroni in consummatione gladiatorum.* Consummati gladiatores rudiarij; & emeriti erant, vt ille Veianius

Qui dicti gladiatores. Gladiatorum duo genera. Ordinarij gladiatores qui. Postulatitij Rudiarij, & emeriti gladiatores qui.

Hora-

Horatij in Epistolis, qui fixis ad Herculis postes armis, & rude donatus latebat.

Primus, qui gladiatorium munus ediderit, censetur à multis Iunius Brutus in honorem defuncti patris. Florus in Epitome Liuij Lib. XVI. D. *Iunius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primus*. Origo Gladiatorum à re funebri, credo, exemplo Etruscorum Græcorum, qui à Græcis mutuati; vnde bustuarij dicti gladiatores, qui antè sepulcra dimicabant non solùm Principum, & Imperatorum, sed etiam priuatorum, & fæminarum. Deinde voluptatis gratiæ Gladiatores inducti in ludos, & epulas, & solemnia festa, quæ spectacula, tanquàm immania, Constantinus primus Imperator, sexcentis annis ab institutione, de medio sustulit.

Gladiatorum munus quis primus ediderit.
Gladiatorum origo vnde.
Gladiatores bustuarij cur.
Gladiatores in funeribus, ludis, epulis, &c.
Gladiatores quis primus sustulerit.

Gladiatorum locus duplex, ludus, & arena. In ludo exercebatur à lanistis. Lanistæ emebant futuros gladiatores, quorum alij tyrones, alij veterani; Tyrones rudibus batuebant cum lanistis; veterani rude donabantur. Rudis erat gladius è ligno, quo exercebantur in ludo. In arenæ etiam, seu in circo, foro, amphitheatro, ad rogum, in exequijs gladiatorium munus præbebatur. Gladiatores olim fuerunt è seruis damnatis, captiuis; paulàtim etiam è liberis, qui pretio se vendebant: interdum ex Equitibus, & Senatoribus, & fæminis. Ideò gladiatorum duplex genus, coactum, & voluntarium; coacti sunt serui damnati, captiui; voluntarij liberi, qui pretio se addicebant, & propriè auctorati dicti; auctoramentum enim est pretium gladiatoris.

Gladiatorum locus duplex.
Gladiatores exercebantur à lanistis.
Rudis quid.
Gladiatorum ludi vbi exhibiti.
Gladiatores serui.
Gladiatores liberi etiam.
Gladiatorum duplex genus.
Auctoramentum quid.

Formula iuris iurandi gladiatorum hæc habetur in Petronio. *Iuro in verbo N. N. vri, vinciri, verberari, ferroquè necari*. Horatius.

Quid refert vri virgis, ferroquè necari,
Auctoratus eas, an turpi clausus in arcâ?

Gladiatorum iurantium formula.

Gladiatorum alij Sequutores ab insequendo retiarium dicti; alij Retiarij rete ferentes in pugnâ; alij Treces, alij Myrmillones; à genere armorum dicti; alij Hoplomachi, siuè Samnites; alij Essedarij, qui ex Essedo pugnabant; alij Andabatæ oculis clausis, ex equis pugnantes dicti desultorij; alij Dimacheri, qui duobus gladijs pugnabant; alij Laquea-

Gladiatorum varia nomina.

rij laqueum ferentes; demum pegmatici, fiscales, postulaticij, cateruarij, & ordinarij.

Gladiatoriæ pugnæ ritus ante, in, & post pugnam. Gladiatorum lusoria tela, & decretoria. Gladiatorij ludi tubâ cœpti, & terminati. Gladiatores emeriti arma Herculi sacrabant.

Antè pugnam gladiatoriam editor futurum munus Gladiatorum, eorumquè nomina, & numerum edicebat; in pugnâ, post solemnem circumductionem, in arenam ab editore paria committebantur, armaquè illorum explorabantur, & prælusionis loco cum puris hastis sine ferro præludebant, quæ dicta lusoria tela; deinde ad decretoria veniebant, quia velut prætoris decreto seriò digladiabantur. Tuba ludi committebantur, tubâquè terminabantur. Post pugnam præmio, aut rude Victores donabantur, idquè pro populi arbitrio. Demum Gladiatores emeriti arma Herculi consecrabant, tanquam Deo Athletarum præsidi, cuius ara in Amphitheatro. Ideò aptè cecinit Horatius.

Spectatum satis, & donatum iam rude quæris,
Mecœnas, iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem est ætas, non mens. Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extremâ toties exoret arenâ.

Gladiatorijs omissis stylum conuerto, tuumquè optimum, & præstantissimum ità suspicio, ità admiror, vt nihil suprà. O auream ætatem talem nactam scriptorem! ò felicissimam Academiam talem sortitam publicum professorem, ac illius magni, doctissimi, & sanctissimi Augustini successorem, quem D. O. M. Orbi diù incolumem, fortunatùmquè seruet! Inanes has Arachnes telas, non æratum Palladis clypeum ferali huic Erinnyos malo oppono, meliùsquè existimo in confessione meæ ignorantiæ, quàm in alienæ obtrectatione peruicaciæ horas collocari. Tu, qui calles Epicam disciplinam, pedestrem lituum non minus doctus inflare, vel maioribus tibijs hæc recine; vel cothurnato sermone defle. Quod si quis has nugas, tricasquè ad Censorem in censum deferret; elatâ manu, sublatoq; digito, cẽsui censendo me esse planè negarem.

QVIN-

QVINCTIO SARACENO

Equiti I. C.

DISSERTATIO VI.

Quid apud Tacitum Clauarium donatiui genus. An milites calceis vsi, an clauis confixis, an aureis? Tentipellium, quid. Epigri. Enodatus locus Suetonij in Augusto. Multa de calceis, soleis, & crepidis Antiquorum.

OPtimo cuiquè iungi semper vel non optimo in optatis. Hinc mihi semper votum tibi insinuari, & in tuo sinu agere, tam blandè fouentis, & tam benignè fauentis. Dexteram meam in auspicio publici muneris Vicentiæ tibi vltrò patrocinium offerenti libens, volens porrexi, & vadatum me amore honorabili semper tenuisti. Theageni munificentiâ longè anteuertis. Quos enim agros tutelæ imbre non irrigasti? non fœcundasti? In me quoquè hæc tumida procella redundauit. Bis pro me orasti, nunquam non exorasti. In acie collato pede, & presso, non veluti rorarius, sed triarius stetisti, coronam ciuicam meritus, qui seruasti, & elogium illud Lucani de Pisone in Panegyrico.

——— Etsi bella quierunt,
Non perijt virtus; licet exercere togatæ
Munera militiæ; licet & sine sanguinis haustu
Mitia legitimo sub iudice bella mouere.
Hinc quoquè seruati contingit gloria Ciuis,
Altaquè victrices intexunt limina palmæ.

O beneficium aureis litteris in Annalibus maximis figendum? Verè naturâ comparatum, vt, qui artes non intelligunt, eorum non mirentur artifices. Tu Iurisprudentiâ, & Humanioribus (palpum, & popysmata exeste) exemplo potes esse his, qui nobis exemplo. Nil mirum, si de ijs,

qui non publicum saporem in litteris habent tam benè sentis; nec à me ipso pleruinquè dissentis, cum de re litterariâ dissertamus.

Nuper (vt tuus est mos) quid apud Tacitum, Clauarium donatiui genus, nodum soluendum proposuisti, & cuneum de tuo etiam addidisti. Locus Taciti III. Hist. *Clauarium donatiui nomen est, flagitantium seditiosæ militum voces terrebant.* Lipsius ad hæc, suo more, paucis, sed sacris. *Quod prætextum, & originem habuit, quasi ad militares claues, de quibus res iam nota.* Fas mihi (à tanto viro veniâ imploratâ) exclamare, *Non liquet.* Etsi, quid ego formica camelo? Alciatus ad hunc locum pro Lipsio. *Clauarium donatiui nomen esse Tacitus auctor est, ipse clauem in Constitutionibus Cæsarum legi, nomen cuiusdam indictionis extraordinarij tributi esse.* Quapropter Lib. XIII. C. Iust. titulus est in hæc verba; *De prætoribus, & collatione, & glebâ, & claui, & pholle.* *Et* VII. *solidorum* Alij nè mussitant quidem.

Taciti locus explicatus de Clauario.

De calceis.

Verùm de calceis pauca prælibabo in genere ex alijs deprompta, vt militares attingam. Romanos legimus consueuisse calceos, siuè soleas ponere antèquam accumberent, nè videlicet lectos conspurcarent. soleas verò magis in vsu, quam calceos habuisse. Plautus, *Deme soleas, cedo vinum.* Solea (teste Gellio) plantas tantùm pedis tegebat, teretibus iuncta habenis, cætera propè nuda. Hoc genere calceamentorum vtuntur hodiè cucullati Patres, dicti, Capuccini. Calceus propriè erat viatorum: vndè calcei depositio, prò quiete, seu cessatione, vsurpatur; Et parasitus ille apud Plautum, se cum calceatis dentibus venturum ad cœnam, hoc est, benè paratis & instructis, gloriatur.

Calcei depositi ab accubituris.

Solea quid.

Calcei viatorum.

Calceis albis Rom. vsi.

Calceis albis vsos Romanos Martialis innuit.

Sordidior cœno cum sit toga, calceus autem
Candidior primâ sit tibi, Cinna, niue.

Calceus lunatus insigne nobilium Romanorum, vt voluit Plutarchus, additâ lunulâ circà talum. Iuuenalis de Quintiliano.

Calcei lunati quorum.

Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.

Lege Plutarchum in Quæst. LXXIX. Erat ergò Senatoribus proprius. Cicero Phil. XIII. *Mutauit calceos, pater con-*

conscriptus factus est, idest, *lunatos calceos* sumpsit. Budæus in Pandectis vt Isidorus, calceos lunatos Senatorum vocat, additquè Romulum calceos patricios reperisse assutâ Lunâ. Lunâ verò non sideris in eius formam, sed notam centenarij numeri significabant, quòd initio Patricij centum fuerint. Inuenio in Tacito loquente de Scipione, & Germanico, solitos priscos nudis pedibus incedere, his verbis. *Sine milite incedere pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu Scipionis æmulatione, &c.* Hæc in 11. Annal. Taciti: Et in Plutarcho de Phocione. *Hic nudis pedibus ruri, & in castris incedebat, nisi atrocior hyems fuisset, hinc iocantes milites nullum certiùs sæuientis frigoris putabant argumentum, quàm Phocionem calceatum videre.* In fæminis hoc idem. Terentius Phormione, *Capillus passus, nudus pes, &c.*

Luna in calceis quid significaret.

Nudis pedibus prisci.

Fœmina etiã nudis pedibus.

Crepida à crepando dicta, cuius solea abstragalum habet. Thuscum erat calceamentum, vel potiùs Græcum, vt colligitur ex primâ Persij Satyr.

Crepida etymon, & quorum illa.

Non hic, qui in crepidis Græcorum ludere gestit.

Serò crepida Romam venit, & crepidati malè audiebant, vt dictum alibi. Philosophi quoquè crepidati. Harum vsus (credo in triclinijs) à soleis dimissis.

Crepidati malè audiebant.

Mullei ex Festo calceorum genus, quibus Reges Albanorum primi, deindè Patricij vsi sunt. Nigros aliquando gestasse calceos Romanos Horatius Satyr. VI. adstruere videtur.

Mullei qui, & quorum.

Calcei nigri Romanorum.

——— *Nigris medium impedijt crus*
Pellibus, & latum dimisit pectore clauum.

Quare coniectare licet, ad differentiam virorum, mulierum esse calceamentum album. Meretricum calcei erant rubri. Persius Sat. V.

Calceus mulierum albus.

Calceus meretricum ruber.

——— *Soleâ puer obiurgabere rubrâ.*

Seruiles calcei si erant, erant gypsati. Ouidius.

Calcei seruiles gypsati.

Respice gypsati nomen inane pedis.

De gypsatis, seu cretatis pedibus seruorum à me aliàs. Erant prætereà, calcei venatorij, calcei Comicorum socci, calcei Tragicorum cothurni. Calceorum materia varia, corium crudum bubuli, aliquando ferrum, aliquando lignum, de quibus Authores legendi.

Addo de calceis militaribus ad rem nostram, an milites, & quibus calcei vsi. Clauarium igitur, vt priùs locum Taciti enodem, puto esse idem, quod Calcearium apud Suetonium in Vespasiano Cap. IIX. quod erat quoddam donatiuum, quod dabatur in coemendis militum calceis. Festus in voce, *Clauata*, mihi facem præfert, dicens. *Clauata dicuntur, aut vestimenta clauis intexta aut calceamenta clauis confixa*, quibus hodiè & nostri montani rustici, & milites Hungari vtuntur. Subscribit eruditissimus Turnebus meæ sententiæ Lib. III. Cap. VII. Aduersariorum. Ægesippus de bello Iudaico tradit, Iulianum Hecatontarcham, hoc est, Centurionem propter clauos, quibus creberrimis & acutis, calceos (vt cæteri solent milites) fixos habebat, in lubrico solo lapsum fuisse, & ab hostibus Iudæis interfectum. Plinius Lib. IX. Cap. XIIX. *Pisces, ait, squamis conspicui crebris, atquè præacutis clauorum caligarium effigie*. Hinc dicti, Claui caligares, qui & aliquando aurei facti. Iustinus Lib XXXIIX. loquens de luxuriâ Regis Antiochi. *Argenti, inquit, aurique tantum, vt etiam gregarij milites caligas auro figerent*. Valerius Max. affirmat Lib. IX. Antiochum Syriæ Regem, & milites exercitus cuiusdam magnâ ex parte aureos clauos crepidis subiectos habuisse. Hinc fortassè deriuatum nomen patris Suetonij, qui Clauarius fuit appellatus.

Claui caligares. *Claui aurei in calceis.* *Clauarius Suetonij pater.*

Hoc genus calceamenti dictum credunt quidam *Tentipellium*, vt Festus habet, quod est genus calceamenti ferratum, quo pelles extenduntur. Illi claui dicti epigri, qui propriè illi sunt claui, quibus lignum ligno adhæret. In Augusto hæc habemus. *Lignum ligno per subscudes, epigros clauos, & gluten bituminis non potest adhærere*. Epigri igitur claui, qui calceis sappacti, vel impacti. Clauis aureis suppactos habuisse calceos diuites innuit Plautus Bacch. Act. II. Sc. III. *Sed diuesne est illic Theotimus? etiam rogas? qui soccis habeat aurum suppactum solum*.

Tentipellium quid. *Epigri qui.* *Claui aurei diuitum.*

Quòd verò milites calceati incederent Hypseâ coecior videret, qui legeret Lampridium in Alexandro, vbi inter vestimenta militaria connumerat & calceamenta: & apud eamdem milites calceati dicuntur. Et Flauius Vopiscus in Epist. militari Aureliani scribit. *Militis arma tersa sint, ferra-*

Milites calceati.

ra-

ramenta famiata, calceamenta fortia. Quin imò Veſpaſianus non ſolum militibus calcearium petentibus non permiſit; ſed & in poſterum in ignominiam excalceatos incedere iuſſit. *Excalceati milites ob ignominiam.*

Clauarium igitur poſcebant hi milites ſeditioſi, nempè donatiuum, ab Imperatoribus dari ſolitum militibus, pro emendis calceis clauatis, quod & dictum Calcearium. Sed vetus paræmia me monet, *Ne ſuprà pedem calceus*. His ſuperſedeo. Interim me de meliore notâ, vt ſoles, ama, defende, &c.

——— *Si quid noviſti rectius iſtis,*
candidus imperti; ſi non, his vtere mecum.

Vale, Iuriſprudentiæ, atquè Humaniorum litterarum lumen.

ZVCCHELLÆ ZVCCHELLIO

Medico Philoſopho.

DISSERTATIO VII.

Antecœnium priſcis in vſu, & ex quibus. Garum, & eius pretium. Oxygarum. Propoma circumlatum in menſâ. Initium cœnę ab Ouo, Lactuca, Chocleis, Oliuis, Mulſo. Cœnę caput. Aſellus promulſidarius, & de Promulſide nonnulla. Alica tenuiorum promulſis. Mulſum datum ab Imperatoribus poſt triumphum, & alia de eodem Mulſo, & Aquâ mulsâ.

QVI nimis citò cupit, inuitus debet, & qui inuitus debet, ingratus eſt ex Senecâ. Ego id neq; cupio, neq; poſſum; immunerabili beneficio pigneratus, malo tibi debere, vt in tuo ære perpetuò viuam, quàm, vel ſi poſſem, meum nomen expungere, cuius nobilitas, animi candor, virtutum encyclopædia cum medicâ arte præſtantiſſimâ adeò præcellunt, vt vel vni harum præſtet nomen dediſſe, quàm nulli obnoxium

xium viuere. Solis splendor omnia illustrat, colorat, omnium oculos in se conuertit: itá tui animi dotes animos omnium alliciunt, & amoris nexu constringunt, quò tibi deuinctus, emancipatus, nolens, volens, tua admirari, & suspicere cogor, tam bellè dicentis, tam benè scribentis, tam prudenter medentis. Quare meritò tecum hæc communicanda censui, vt tui iudicij æquissimâ lance examinata, Catonianam non metuant frontem, nec iudicia Cassiana.

Antecœnium priscis in vsu, & ex quibus constaret.

Antecœnium, quod nos vulgò, *(antipasto)* dicimus, priscis fuisse in vsu, nemo in Auctoribus mediocriter versatus ignorat; sed, ex quibus rebus constaret, Athenæus Lib. II. & III. disserit, quod duobus verbis complectitur, *Heraclides dicens*, λέγω δὲ λαχάνων, καὶ ταρίχων γένει, *dico autem olerum, & tarichorum genera*, Olera enim, & res salitæ præcipua fuerunt antecœnij materia. Plutarchus eruditè vocat, λίττα, καὶ τομά, *tenuia, minutaq;* Sed quæ ista tenuia? Salita puto, Garum in primis tam antiquis celebre, de quo Martialis Lib. XIII.

Olera, & res salitæ ante cœnium. Garum in primis.

Accipe fastosum munera rara garum:

Et alibi.

Nobile nunc sitio luxuriosa garum.

Garum cur fastosum, ac nobile.

Vocat enim fastosum, & nobile garum, quia plurimi fiebat, *singulis millibus nummûm permutantibus ciuis congios penè binos*, vt inquit Plinius Lib. XXXI. Cap. VII. Vbi etiam habet inter alia multa, garum fieri ex intestinis Garorum sale maceratis; sed optimum ex scombris, & ideò Martialis dixit Lib. XIII.

Ex quo fieret.

Expirantis adhuc Scombri de sanguine primo;

Et suprà, de eodem loquens,

Hesperius Scombri temperet ora liquor.

Isidorus Lib. XX. *Garum est liquor, qui olim conficiebatur ex pisce, quem Græci γάρον vocabant. Et quamuis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit*. De Garo etiam Athenæus Lib. II. scripsit ex Cratino, & Aeschylo; & Lib. IX. de Ponticorum Oxygaro, quod inter prima fercula retulit Martialis modò laudatus Lib. I. in Ligurinum, cum ait:

Depo

Deposui soleas. affertur protinus ingens
Inter lactucas, Oxygarumq; Liber.

Oxygarum autem idem, ac Garum. Apicius Lib. I. Cap. VI. *Oxygarum (quod sonat Garum, siuè liquamen acetosum) digestibile habet piperis semiunciam.* Sed ad hæc, quę de Garo diximus, illustranda audire præstat Iunium Lib. VI. Animalium Cap. VII. *Garum, tantoperè prisco seculo nobilitatum, constat saniem fuisse cruentam ex intestinis piscium, præcipuè Scombrorum, quos Macquarellos recentior ætas nominat eliquatam, quod à salsamenti conditaneo iure ταριχηρὸν epitheto dixit in Triptolemo Fabulâ Pherecrates Comicus. Laudatissimum autem maximi pretij fuit, quod Garum sociorum vocitant superbo admodum titulo.*

Oxygarum idem, ac Garum.

Plutarchus secus de primis ferculis, Sympos. IIX. Quæst. IX. his verbis. *Magnum etiam illud de præbibitionibus, quas vocant propomata. Nam antiqui, ne aquam quidem biberunt, antèquam edissent, nunc antè cibum captum vino oppleri humectato, & feruente corpore cibum aggredimur, tenuia, & acuta, viq; incidendi prædita ad appetitum excitandum ingerentes, & deinde alijs vescentes.*

Hoc propoma in lancibus appositum, circumferri solitum, vt singulis conuiuarum carpendi ad libitum fieret potestas, Athenæus in fine III. inquit. *Mediocris cibus, priusquam bibas, sumi debet, is maximè, qui solet antè alia apposita circumferri.* Quod & Lib. IV. & alibi confirmat.

Verum aliud paracœnium, seù antecœnium reperio apud alios Scriptores, Ouum, vnde parœmia, *Ab ouo vsq; ad mala.* Ouum enim appositum in primâ mensâ, mala in postremâ. Ità Cicero Papirio. *Habuisses non hospitem; sed contubernalem. At quem virum? non eum, quem tu es solitus promulside conficere; integram famem ad ouum affero, itàq; vsq; ad assum vitulinum opera perducitur,* cùm videlicet primus gustus sumebatur. Videndus Porphirio Lib. II. ad illa, *Ab ouo ad mala*, & Fuluius Vrsinus in Appendice ad Triclinium Ciacconij, & alij.

Lactuca etiam adhibita, & Cochleę in primâ mensâ. De vtrisquè Plinius Epist. V. ad Erutium. *Paratę erant lactucę singulæ, Cochleæ ternę, oua bina cum mulso, & niue.*

Lactucę, & Cochleæ in prima mensa.

Martialis Lib. XIII.

Dùm pinguis mihi turtur erit, lactuca valebis,
Et chocleas tibi habe; perdere nolo famem.

De Lactucâ seorsim idem Martialis.

Prima tibi dabitur ventri lactuca mouendo.

Et alibi, loco suprà laudato.

———— Affertur protinus ingens.
Inter lactucas, Oxygarumq; Liber.

Hoc est, inter prima fercula, vt idem subijcit Martialis. Et alibi quęrit idem Vates (vt à me aliàs quæsitum, responsum quoquè) cur inchoet lactuca nostras dapes, quæ olim claudere solebat cœnas. De Cochleis Horatius II Serm.

Tostis marcentem squillis recreabis, & Afrâ.
Potorem Cochleâ.

Antecœnium dictum prandium. Noto verò hic obiter, putasse quosdam hoc Antecœnium dictum prandium, quod ex leuissimis constaret, vnde illud solitum circumferri,

———— Ille salubres
Aestates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, &c.

Auspicabantur etiam cœnas ab Oliuis, licet ijsdem quandoquè finirent Martiali teste.

Hæc, quę Picenis venit subducta trapetis,
Inchoat, atq; eadem finit oliua dapes.

Mulsum anticœnium celeberrimum. Cœna caput quod. At celeberrimum antecœnium, mulsum, seù promulsis, ex melle, & vino in primum gustum apposita. Varro de Re Rusticâ. *Fanus venit ad altaria, & mel ad principia conuiuij.* Inde sequebatur cœnæ caput quod erat primum quodquè, & præcipuum ferculum, de quo Cicero v. Tusculan. *Ius nigrum, quod erat caput cœnæ.* Mitto hoc ius Apicij candidatis, & repeto primum gustum promulsidarium ex Asello.

Asellus promulsidarius. Vinum quod aptum promulsidi: Vinum illud melle dilutum leuissimum legebant: ideò ab Horatio Aufidius carbone notatur, & scommate sic,

Aufidius forti mîscebat mella Falerno.
Mendosè; quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet.

Hinc

Hinc promulsis à Græcis dicta πρόπομα, quod erat potionis genus ex vino, & melle despumato, vt in vini sextarios quatuor vnus mellis adderetur; ac sic mixtura fiebat citrà cocturam. Hac voce vtitur Apuleius, & idem Athenæus πρόπομα τοῦ τοῦ φύσει περιενεχθέντος, vt & sequentibus πρόπομα τὶ πρὸ τοῦ δείπνου περιφέρετο, *propoma antè prandium circumfertur*, &c. Quæ propomata, non modo sanitatis, sed & voluptatis causâ frequenter vsurpantur, veluti compotationis præludia. Prima enim sitis mitigabatur in antecessum mulso, & rebus mellitis. Hinc vasa promulsidaria, in quibus promulsis asseruata. Petronius Arbiter. *Lautus conuiua rarò post asellum promulsidarium diaria poscit*. Deinceps. *Cæterum in promulsidari asellus erat Corinthius*. Promulsis igitur, seu mulsum antiquissimum πρόπομα, vt Platina testatur ex Plinio, & antè ipsum Dioscorides, & Homerus. Nam Circe socijs Vlyssis mel recens vino Pramnio miscuit in Odyss. Et Hippocrates mulsi meminit pluribus in locis. Componitur mulsum ex vino, & melle, & potissimum ex vetustissimo vino, sed optimum, & iucundissimum ex austero, & melle, vt notant Dioscorides, & Plinius.

Propoma dicta promulsis
Propoma quomodo factum.
Vasa promulsidaria.
Promulsis seu mulsum propoma antiquissimum:
Mulsum ex quibus fieret.

Vilis verò erat mensa, cui non prælusisset promulsis. Horatius Lib. III. Sat. II.

Vilis mēsa sine promulside.

Sperne cibum vilem, nisi Hymettia mella falerno &c.

Martialis.

Attica nectareum turbatis mella falernum,
Misceri decet hoc à Ganymede merum.

Loco promulsidis, seu mulsi tenuiores ab alicâ cœnas inchoabant. Martialis.

Alicæ tenuiorum promulsis.

Nos alicam, mulsum poterit tibi mittere diues:
Si tibi noluerit mittere, diues, emes.

Nam mulsum maioris semper fuit pretij ex Plinio.

Mulsi commoda.

Mulso corpora augentur; multi senectam mulso diù produxere. Illud Pollionis ad Augustum tritissimum, qui se senectutis ætatem multùm produxisse testabatur, *intus mulso, & foris oleo*. Dioscorides etiam affirmat, *Mulsum corpus alere, aluo prodesse, vrinam pellere, appetendi vim excitare*. Quid ni igitur cœnarum hoc esset præludium ab Hippocrate maximè commendatum? Hoc mulsum dictum μελίκρατον sed

Pollionis dictum, Intus mulso, & foris oleo.
Mulsi nomi-

ra varia. seù μελιτίτης, seù οἰνόμελι. Est verò aliud genus οἰνόμελι, quod ex vino, & aromatibus paratur, quod dicitur nectar

Aqua mulsa. ὑδρόμελι. Erat aqua mellita, seù aqua melle mista, quam Latini aquam mulsam dixere.

Mulsum datum ab Imperatoribus militibus post triumphum. Mulsum (addo) etiam datum ab Imperatoribus militibus post triumphum. Plautus Bacch. *Vt sit mulsum, quo triumphent milites.* Alibi. *Verumtamen accipientur mulso milites.*

Mel summis digitis delibandum. Sed quia mel summis digitis delibandum, & mellita omnia nauseam gignunt, si copiosa; his abstineo. Hæc ab alijs copiosiùs meliùs, qui mihi prodromi. Quæ á me, tibi vt morem geram, tecum fabuler, cuius ex ore Nestorea fluit eloquentia, è sinu sine modio innumera beneficia in immerentem, memoris illius Oraculi Senecæ; *Magno beneficia danda sunt animo, & magno perdenda.* Expedit multos enim experiri ingratos, vt vnum gratum reperias. Animo saltem ego tibi gratus, tui memor viuam, tibiquè perpetuam apprecabor felicitatem.

MONTINO RICATTO I. C.

Vicario Prætorio Bergomi.

DISSERTATIO VIII.

Antiquorum prandium quale. Stantes olim prandebant, & seorsim; cœnabant simul. Cœnantes sedebant, & discumbebant, & cum matulis. Sellæ, Throni, Scamna in conuiuijs. Accubitus in luxu, in luctu Sessio vsitata. Mulieres cum Viris vbi, & quando discumberent. In mensâ coràm Imperatoribus, & Principibus qui sederent. Conuiuarum numerus. Quandonam inter Spectacula prandere cœptum. Quo tempore finitum prandium æstiuum.

VT cerussatas, fucatas, & lecythum habentes in malis, cane peiùs, & angue semper odi mulieres: itâ amicitias semper colui sine pigmentis, sine fuco conciliatas. Talis nostra, matronali verecundiâ incedens Pudicitiæ quotidiè facit. Quare non peregrinis phaleris, bracteisquè sonorè tinnientibus initiatus, litteris te conuenio; sed meâ simplici, tenuiquè litterariâ, mensâ, laconicâ, excipio. Phidias enim pacem amat. Mitto sectari, quò locorum sera rosa moretur. Priscos odisti apparatus, & exoticæ conditionis vnguenta. Albo panno cana Fides vult coli: itâ nostra consuetudo litteraria candore niuali candidior, candidissimi pectoris index, quid de Antiquorum prandio ferat, habe, sed cense.

Et quamuis de prandio ab eruditis multa, eaquè non protrita, & à me pauca alibi; hoc tamen suffragium, cuius iure à te donatus, fero, Prandium fuisse leue, tenue, & paratu facillimum, ideòquè illos stantes prandisse, vt innuere videtur Afranius his verbis, *Prandium leue, tenue. Stantes prandebant olim tenuiter, & parcè.*

Equidem prandere stantem incinctâ togâ.

Horatius Sat. VI. Lib. I.

Pran-

Transus non auidè, quantum interpellet inani
Ventre diem durare.

Prandebant seorsum, cœnabant simul.

Plutarchus Symp. Quæst. hæc habet. *Apud nos prandia obsonij expertia, tenuia, ac salubria, tanquam medicamentum sunt, quibus ad tam splendidas, & copiâ distentas cœnas vtimur.* Et Lib. VII. Quæst. VI. inquit, *Est autem Romanis, dispon, cœna, quasi communio, quia antiquitus seorsùm solebant prandere Romani, cœnare cum amicis,* &c. quod etiam à Barbaris vsitatum Plutarchus in Cimone innuit, his verbis. *Vrbis deinde Principes, vt consueuerunt, vesperi cœnantes, Damon cum suis in Curiam irruentes.*

Cœnantes discubuerunt, & sederunt.

At verò cœnantium alios sedisse, alios discubuisse lego in Athenæo Lib. V. his verbis. *Sedisse conuiuas Homeri tempore:* Et Lib. I. *Sedebant in cœnis Heroes non accumbebant, qui mos, vt inquit Duris, etiam interdum asseruabatur apud Alexandrum Regem. Is enim aliquando quadringentos duces in sellis aureis, & argenteis veste purpureâ stratis sedentes conuiuio excepit. Hegesander scribit, neminem in cœnâ apud Macedonas accumbere solitum, qui aprum extrà retia non interemisset.* Idem paullò suprà refert, morem Græcorum defœdum inter alia instrumenta perditi luxus, etiam matulas sub triclinijs habuisse, quas sæpè cum mero incaluissent, in capita, inuicem sibi illidebant.

Lex Macedonum de accumbendo.

Cum matulis discumbebant.

Plautus Capt. *Nisi qui colaphos perpeti potis parasitus, frangiquè ollas in caput.* Has ad crepitum digiti poscebant ab Eunuchis. Martialis Lib. III. in Zoilum.

Ad crepitum digiti matellam ab Eunuchis poscebant.

Digiti crepantis signa nouit Eunuchus.

Et Libro VI. de Panareto potore.

Cum peteret seram mediâ iam nocte matellam,
Arguto madidus pollice Panaretus.

Petronius Satyrico. *Trimalcio lautissimus homo digitos concrepuit, ad quod signum matellam spado apposuit.*

Sedebant priscis temporibus ad mensam frugaliter.

Priscis igitur temporibus cum frugalitas, ac modestia vigeret, sedebant, vt notat Virgilius.

Perpetuis soliti patres considere mensis.

Vnde Isidorus Etymol. Lib. XX. *apud Veteres,* inquit, *non erat vsus accumbendi, vnde, & considere dicebantur.* Sic Homerus Heroas suos, & procos Penelopes sedentes facit in conuiuio; & Catullus in nuptijs Pelei.

Sed

Sed præter ſellas, thronis vſi antiqui, ſedentes in menſis. Homerus.

Deinde in ſellis, atquè thronis ſederunt.

Eſt autem thronus ſella cum ſubſellio, in quo ſedent liberi, ingenuiquè homines. Viliſſimum in hoc genere ſedile fuit δίφρος, ideſt, *Scamnum*. Ex nominis Etymo ſella ſignificatur, in quâ duo, pluresuè ſedent. Itaquè referente eodem Athenæo Lib. v. *Vlyſſi, quia mendicus eſſe videretur*, δίφρος *appoſuere cum exiguâ menſâ*. In ſcamnis igitur, non in thronis ſerui ſedebant. Sordidi prætereà, & viliſſima capita in ſcamnis excipiebantur. Plautus in Stich. Sc. IV. *Potiùs in ſubſellio Cynicè accipiemur, quàm in lectis*.

Thronus quid ad menſam.

Scamnũ viliſſimum.

Serui in ſcamnis.

Luxu Romæ luxuriante, Aſiâ deuictâ, & Græciâ ſubactâ accubitus irrepſit luxurioſæ lætitiæ fomentum: ideò Cato Vticenſis, vel priſcam retinens frugalitatem, vel luctus ergô, nunquam accumbere; ſed ſedere voluit, vt dicetur.

Accubitus luxurioſorum erat.

Sedebant in luctu ad menſam.

An verò paſſim mulieres cum viris diſcumberent? Dico. Apud Græcos mulieres non accumbebant in conuiuio virorum. Id habeo in Ciceronis Verrinâ III. *Philodamus hoſpes Rubrio petenti, vt filiam ſuam ad ſe in conuiuium intrò vocari iuberet, vt aliquid reſponderet; negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulieres*. Pudicitia, quam violant plerumquè petulantes conuiuæ, in cauſâ huius. Contrâ apud Romanos fœminæ cum viris accumbebant, ſedentes ex Val. Maximo. Nam Iouis epulo ipſe in lectum Iuno, & Minerua in ſellas ad cœnam inuitabantur. Sic in cœna Pontificali Metelli Pont. Popilia, Licinia, Aruncia, Virgines Veſtales, & ipſius vxor Publicia Flaminia, & Sempronia ſocrus accubuere. Innuptæ tamen Virgines à conuiuijs amotæ. Hinc illa Corn. Nepotis in Prologo. *Contrà ea pleraquè noſtris* (Romanis) *moribus ſunt decora, quæ apud illos* (Græcos) *turpia putantur. Quem enim Romanorum pudet vxorem ducere in conuiuium?* Et huic eidem rei exemplo locus ille apud M. Tullium Lib. v. Epiſt. ad Atticum, Epiſtolâ I. *Sed prandimus in Arcano. noſti hunc fundum. quò vt venimus, humaniſſimè Quinctus, Pomponia, inquit, tu inuita mulieres: ego viros acciuero, &c.*

Mulieres cũ viris non diſcumbebant apud Græcos.

Romanæ mulieres cum maritis, & filiabus diſcumbunt.

Cum Romanis conſentiebant Illyrij, vt Athenæus Lib. x. refert,

Illirij cum fœminis diſcumbunt.

Phaeaces cum mulieribus. Persae cum pellicibus.

refert, fęminas adhibentes in conuiuijs, vt ab ijsdem ebrij facti domum reducerentur. Itá Phaeaces apud Homerum cum vxoribus, & filiabus, vt habet idem Athenaeus Lib. XII. At Persae non cum coniugibus, sed cum pellicibus, teste Herodoto Lib. V. Itá Commodus Imperator cum meretricibus agitabat conuiuia, quod & ab intemperantibus, & obscoenis aliquando factitatum.

Sedebant in epulis lugentes.

Corollarium addo. In conuiuio, luctus caussâ, non accubuisse; sed sedisse viros. Testis Plutarchus, qui loquens de Catone Vticensi in eius vitâ, ait, *Coenabat sedens ex eo die, quo cladem Pharsalicam intellexit, idquè ad caeterum luctum addidit, nequè recumbebat, nisi somni gratiâ*: Et iterùm. *Lotus cum multis coenauit sedens, vt consueuerat post bellum; nequè enim nisi somni caussâ decumbebat.* De hoc alibi fusiùs; cum de conuiuijs Antiquorum agemus.

Mulieres honestiores, & pueri sedebāt

Mulieres itaquè, & pueri honestiores sedebant, vel aeuo subsequente. Ideò tanquàm probrum Cicero in Verrinis obijcit mulieri accumbenti. De pueris sedentibus itá Tacitus XIII. Annal. *Mos habebatur Principum liberos sedentes vesci in adspectum propinquorum propriâ, & parciore mensâ.* Suetonius in Claudio Cap. XXXII. *Adhibebat omni coenae & liberos suis cum pueris, puellisquè nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum sedentes vescerentur.*

Senatores antè Principes, sicut & Imperatores sedebant ad mensam.

Nec tamen inficiàs iuerim assedisse etiam Senatores, & Principes viros, cum ab Imperatoribus conuiuijs excipiebantur. Hinc quidam opinantur dictam rectam coenam (etsi alij aliter) quâ conuiuae rectè accumbentes sedebant. Virgilius VIII. Aen.

Haec vbi dicta, dapes iubet, & sublata reponi
Pocula, gramineoquè viros locat ipse sedili.

Pauci discumbebant, multi sedebant. Conuiuarum numerus. Quandonam inter spectacula prandere coeptum.

Quarè (vt opinor) cum multi conuiuabantur, sedebant; cùm pauci, accumbebant. De quibus illud Varronis, Conuiuarum nùmerum incipere oportere à Gratiarum numero, & progredi vsquè ad Musarum. Horatius lib. III. Ode XIX. *Tribus, aut nouem miscentur cyathis pocula commodis.* Sed de his legendi Ciacconius, Manutius Quaest. Lib. I. Cap. IV. & alij. Inter spectacula prandere quando coeptum Dion Lib. XXXVII. A. V. C. DCXXIII. M. Pisone, & M. Messalâ Coss.

innuit;

innuit his verbis. *Eodem anno à Censoribus omnes hi, qui magistratus gesserant, in ordinem Senatorum sunt relati, etiam vltrà definitum Senatorum numerum. Populus etiam, qui antè hæc tempora ludos gladiatorios, nullâ intercedente requie totos spectauerat, tùm primùm inter actionem surrexit, pransusquè est. Isquè mos tum cœptus, hodiequè, quoties Imperator ludos exhibet, obseruatur.*

Prandium finiamus his æstiuis horis, & meridianis Horatiano illo Sat. IV. Lib. I. *Prandiũ quo finitum tempore æstiuo.*

——— Ille salubres
AEstates ducet, nigris qui prandia moris
Finiet.

Et ego hoc prandiolum pertenue meis hisce moris insulsis claudo: ne amor in te meus (vt Plautinum illud habet) mores meos efficiat moros, vt morosos tibi publicis curis distento, Iustitiæ Vindici, Probitatis Assertori, cuius viua imago tuo-meus Franciscus, qui patrijs vestigijs inhærens ad virtutis metam magnis itineribus anehlat, ad quam te iam peruenisse, in eaquè gradum fixisse, fasces iam diù continuati, & quasi proprij, apertissimè testantur. Vale, meque, quâ soles, beneuolentiâ complectere.

CAMILLO SANCTASOPHIÆ DOCTORI THEOLOGO DISSERTATIO VIIII.

Seruorum nequitia. Herus Seruo monosyllabus. Seruorum nomina, & notæ. Pisces olim carissimi, & non nisi diuitum. Obsoniuori helluones. Tintinnabulum in foro piscario. Serui cur à Cois Sacris amoti. Cura rerum venalium penes Aediles. Ars Serui titulo inscripta. Mancipia pileata sub coronis. Stigmata Militum, Seruorum, D. Pauli Stigmatiæ cicatrices splenijs occultatæ. Nomina Seruorum non honorata. Noctua captiuorum Stigma. Cheronensium ritus in Sacris. Seruorum vestis, & festa. Vindiciæ secundum libertatem, & seruitutem. Etymon verbi Dormio. Tentoria pellicea. Nocturna visa, responsa Deorum in pellibus. Incubare Ioui. Aegroti in Aesculapij fano. Sacra in somnis peracta.

SCenâ minore tecum agere decreui, tuamquè scindere penulam, nisi mecum per litteras commorari velis; & si ego nunquam suprà clepsydram dico, sciboue, cuì semper arrisit laconismum; nequè grandes carminum offas edo, quibus vel Cerbero spiritum intercludam. Humor enim momẽto enascens, momento euanescit: ideò cum Persio,

Non equidem hoc studeo, bullatis vt mihi nugis.
Pagina turgescat:

Attamen ex condicto hæc tecum agere decreui, non vt aures tibi obtundam, aut demulceam; sed vellam, ne vnquam tibi memoria excidat, de te pendentis, te respicientis amici, memoris illius dicti Satyrici,

—— Magnum hoc ego duco,
Quòd placui tibi, qui turpi secernis honestum.

Hactenus scopas non dissoluo, nec temerè me scoriâ inerti tubescere permisi. Nempe racemationem feci à vindemiâ tot

Eru-

Eruditorum, in quo tamen, quasi Ariadnæ filo, mihi opus tuo iudicio, habentis (vt olim dictum de Apolline) quatuor aures, & manus totidem; ne in eorum labyrintho errem, pericliter inter seruiles manus, de quibus hæc delibo, statim expuenda.

Quot serui, tot hostes habet vetus Parœmia. Nam, vt admonet Plato de Legibus VI. *Seruorum animus nequaquam integer est; sed mentis dimidium ijs ademit Iuppiter, Homero teste, quos seruituti fecit obnoxios.* Odit autem, quisquis metuit. Virgilius vocat Fures in Eglog. III.

Seruilis animus nequam.

Quid domini facient, audent cum talia fures?

Plautus vocat trium literarum Seruum. Ideò Athenæus Lib. VI. hæc refert. *Documenta sunt & quæ memorantur Seruorum in Italiâ omnigena furta, facinora, & quæ domini patiuntur ab illis detrimenta; cauendum, ne conterranei, ne concordes; nunquam illis otium; panis, & baculus diarium eorum.* Omnis herus seruo monosyllabus, πᾶσ δεσπότης δύλῳ μονοσύλλαβοσ, Heros enim laconismum decet, & si fieri possit, verbulo, oculi nictu, supercilio, vel adnuant, ναὶ, ἢ οὔ Quare hoc prouerbium καθὸλὸν censetur. Demetrius πᾶσ δεσπότης δύλῳ μονοσύλλαβος, *omnis dominus seruo monosyllabus.* Nam compendiario vocis imperio Seruos dominus tenet. Item à domino ad seruum adagium transfertur. Omnis scilicet Seruus Domino vnisyllabus; vnius enim syllabæ voces audit Seruus (vt fur) à domino. Quid si dicam cum eruditissimo Puteano, olim nomina Seruis vnisyllaba imposita ob vilitatem sortis, vt, compendio appellationis moniti, scirent compendiarum herilem esse sermonem, & adessent, promptiùs? Vnde Seruulus ille apud Athenaeum monosyllabus Μῦς appellatus, & Simon calceolarius, vt est apud Lucianum, hæreditate auctus grandire nomen voluit, & Simonides appellari. Et quia triplex verberationis genus, fuste, virgis, aut flagellis, postremum, quia infame, vnis Seruis reseruatum, vt passim in Auctoribus legimus.

Seruus trium litterarum. Seruorum nequitia. Herus seruo monosyllabus. Explicatur parœmia. Vnisyllaba olim nomina Seruorum, & cur. Verberationis genus triplex. Flagellatio propria Seruorum.

A nomine, pœnâuè Seruorum ad munus vela verto, & potissimùm circà mensam, cuius mentio cuiquè iucundissima. Serui conuiuales, idest, qui operam conuiuijs præstabant, primo erant κλείτορες, idest, *Vocatores*: Deinde *Obsonatores*, qui in cibis parandis, coquendis, condiendis occupati. Tertiò

Serui conuiuales qui, & quot.

Scopiarij à verrendo ſcopis pauimentum; dicti enim *Penicali*, quòd penicillo menſam abſtergerent. Quarto *Lectiſterniatores*, à lectis ſternendis, & menſis. Quinto *Atriarij*, quorum, cura ſupellex. Sexto *Dapiferi*, à dapibus ferendis, prægustandis. Septimo *Pocillatores*, ſeù *Pincernæ*, ſeù *ad Cyathos*, à cyathis fundendis miſcendis. Octauo *Promocondi* procuratores penoris cellarij, vnde *Cellarij* etiam dicti. Nono *Triclimarchæ*, ſiuè *Architriclini*, qui toti conuiuio præſunt, & prouident. Cum his vltrò ſe intrudebant, Paraſiti, Gnathones, & huiuſmodi farinæ ſcurræ, & vmbræ. Ex menſæ miniſtris quidam dicti ad pedes Serui *Circumpedes*, *Antepedes*; hinc ſedere ad pedes alicuius ferebantur viliſſimi, vt dicetur.

Serui ad pedes qui.

Serui ad menſã ornati, & nitidi.

Hi miniſtri menſæ (obiter dico) antiquitus eleganti corporis veſtitu ornati. nam & Horatius Lib. II. Sat. IV.

Magna mouent stomacho faſtidia, ſeù puer vnctis
Tractauit calicem manibus, dum furta ligurit.

Noto tamen in Athenæi Lib. I. Cap. IX. ex Homero antiquos ſine riſu, atquè pudore, ſibimet ipſis obſonia paraſſe, ſibiquè in epulis inſeruiſſe dictos αὐτουργοὺς. Sic Æginetæ Neptuno ſacrificantes, & hoc erat prandere ſibi, vt innuit Iuuenalis Sat. XIII.

Prandebant ſibi quiſquè Deus,

Olim in menſa non turpe miniſtrare.

Ideſt, quiſquè Deus ſibi miniſtrabat, & ſeruiebat: O Dij facerent, vt quiſquè ſibi ipſi poſſet, & prandere, & cœnare, & reliqua vitæ munia obire?

Reuertor ad Seruorum nequitiam, quorum fraudes mihi animo valdè inhærent, lancinant, manentquè altâ mente repoſtæ. Ibidem Athenæus Alexis notam veram dignoſcendi Seruum refert, cum dicit, *Omnem pauperem, qui piſces emat multos, & ſæpè, neceſſariò eſſe nocturnum graſſatorem.* Tanti piſces valebant olim, vt idem notat, qui niſi à diuitibus, & opulentis empti. Piſces ideò opponuntur ab Horatio vilibus herbis Epiſt. XII.

Nota ſeruorũ propria.

Piſces quanti antiquis.

Verum ſeù piſces, ſeù porrum, aut cæpe trucidat.

Piſcis Barbus, referente Lipſio, venditus à Tiberio CXXV. nummis aureis. Quanti verò Murenæ, & alij piſces pretioſi æſtima-

Piſcis Barbus quanti venditus.

imati, legatur Plinius, & Budæus de asse. Cato in luxum sui temporis inuehens, dicebat, pluris vendi piscem, quàm bouem. Plut. IV. Symp. Quæst. IV. hæc habet. *Obsoniuoros, & obsoniorum cupidos vocamus, non qui bubulis carnibus delectantur, vt Hercules; non qui ficubus, vt Plato; non qui vuis, vt Arcesilaus; sed qui subinde in foro piscario versantur, & tintinnabulum celeriter exaudiunt.* Ex quo percipio, olim tintinnabulum fuisse in foro piscario ad horam præscribendam piscatoribus. A me alibi notatum scio de tintinnabulorum prisco vsu. Idem Symp. IIX. Quæst. IIX. hæc refert. *Idcircò Pythagoræi non lege tantum ab omnibus hominibus, sed naturâ etiam ab omni innoxio iniuriam abstinentes, minimè, aut omninò nequaquam vsi sunt piscibus pro cibo, cum præter iniustitiam piscatio videatur intemperantiam quamdam, & gulæ incontinentiam secum habere sumptuosa, & curiosa*, Et quæ sequuntur lectione digna. *Itaquè* (eodem Athenæo teste) *si cui vestis ablata noctu, mane veniendum in forum piscarium, & emptores ibi obseruandos, nam si viderit pauperem ementem anguillas, & cætera, huic manus iniijciendas, & obtorto collo in carcerem detrudendum.* *Catonis dictũ de pisce.* *Obsoniuori helluones qui* *Tintinnabulũ olim in foro piscario.*

Et quia ex pauperibus Serui eliguntur, hinc collige, quales nobis deligendi, quæ, si à me notata, Megaricas Sphynges, Lauerniones, Seruilem non essem passus nequitiam. Quaproptèr Coi meritò, Iunoni cum sacrificant, nequè templum vllus Seruus ingreditur, nequè gustat quidquam ex ijs, quæ sunt apparata. Lege eumdem librum Athenæi in calce. Sed, *quem Cos nõ nutrit* (vt est in adagio) *illum nec Aegyptus*: ad triremes illi ablegandi. Ad palàm faciendum artem, inertiamuè, titulos Serui omnes gestabant, quod innuit Aulus Gellius ædilitio edicto, his verbis. *Titulus Seruorum singulorum, vt scriptus siet, curato*, &c. Vt intelligi rectè possit, quid morbi, vitijquè siet; fugitiuus, erro, an frugi; id factum, quia penes ædiles cura rerum venalium, earum cognitio, quorum edictum erat ex Vlpiano, sic. *Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi, vitijquè cuiquè siet.* *Seruos Coi à Sacris arcent, & templis.* *Titulos gestabant serui, & cur.* *Cura rerum venalium penes AEdiles & cognitio.*

Serui ars prætereà titulo eius inscribebatur. Plinius in Epistolis: *Est homo probus, officiosus, litteratus, & ars quidem eius, & quasi inscriptio, Comœdus, in quâ plurimum facit.* Qui & præcone iubente saltare, & currere soliti erant, vt cursu sanitatem, & *Ars serui titulo inscripta*

cele-

celeritate corporis valetudinem significarent, & sic emptores allicerent. Legendus Durandus Casellius. Alia verò mancipia pileata venibant, quorum pileo denotabant venditores, horum nomine nihil præstare.

Mancipia pileata venibant sub coronis, pedibus cretatis.

Sub coronis prætereà venibant pedibus cretatis, vt ab alijs, & à me alibi notatum. Nudi etiam venibant. Plutarchus in Agesilao. *Cum illius iussu captiui, detractis vestibus sub coronâ venirent, vestium autem existerent complures emptores, &c.* Præter titulos artis, famæ; gestabant etiam alios infamiæ caussâ. O utinam morem priscum retineremus notandi eos in fronte, vt ab illis caueremus, tanquàm à cane rabido, & angue veneNato. Vnde dicti stigmatiæ, inscripti, litterati. nam fronte notati erant fugitiui, ac tota facie. Petronius. *Impleuit Eumolpus frontes vtriusquè ingentibus litteris, & notum fugitiuorum epigramma per totam faciem liberali manu duxit.* Martialis Lib. IIX. Epig. LXXV.

Stigmata in fronte seruorum. Stigmatiæ serui, inscripti, litterati dicti.

Quatuor inscripti portabant vile cadauer.

Plautus in Cas. *Si hic literatus me sinat, quod bonum, ac fortunatum mihi fiet.*

Tyrones stigmatiæ.

Non solum Serui, sed & Tyrones capti in bello sub Principibus (postquam ingenui desierunt) compungebantur. Vegetius. *Victuris in cute punctis milites scripti, & matriculis inserti, iurare solent.* Aetius σίγματα καλοῦσι, Latinè *stigmata vocant, quæ in facie, aut aliâ parte corporis inscribuntur, qualia sunt militum in manibus.* Nomen Imperatoris fuisse opinor. Hic appellabatur regius character, vt colligitur ex D. Chrysostomo. Hom. III. in I. ad Corinthios. Latinè. *Sicut militibus signaculum, ità fidelibus spiritus imponitur, & si ordinem deserueris, notus omnibus fies.* Hoc quoquè è sacris petitum. Prudentius.

Stigmata militum quas notas referebant.

Quid cum sacrandus accipit sphragitidas?
Acus minutas ingerunt fornacibus,
His membra pergunt vrere; vtquè igniuerint,
Quamcumquè partem corporis feruens nota
Stigmarit, hanc sic consecratam prædicant.

Stigmata cur seruis inusta.

Stigmata ergò inusta vel Seruis fugitiuis, vel Tyronibus, ne latitarent, & deprehensi dignoscerentur.

D. Pauli locus illustratus.

Hac de caussâ D. Paulus ad Gal. VI. inquit. *Nemo mihi molestus sit, ego enim stigmata Iesu Christi in corpore meo porto.* Stigmata

mata enim à Dominis inurebantur Seruis; ità illis seruus Paulus se Christi mancipium profitetur, sequè eum nunquam deserturum, quod si fieret, stigmate inustus deprehenderetur. Vel dicit, se tanquam seruum fugitiuum (desciuerat enim à verà fide, cum Christianam insectabatur) quare à Christo notatus stigmate fatetur se illius perpetuo nexu fore mancipium. Alias huius loci interpretationes vide apud Sacros Interpretes, ne sutor vltrà crepidam. Punctis notatos esse nobiles in Thraciâ refert Herod. Lib. v. his verbis, *Punctas nobis esse frontes nobile iudicatur, non esse notatas punctis, ignobile.* An B. Paulus Christo carus nobilitatis Christianæ hęc insignia referebat, quam & omnes veri cultores Christi preseferunt? Gloriantur enim in Cruce D. N. Iesu Christi, & passionibus. Vel stigmata dicuntur cicatrices militum vulneratorum. Paulus ergò cicatrices ex verberibus, & vulneribus pro Christo toleratas vocat stigmata corpori suo impressa, quæ ostentabat, vt olim milites sua pro suis Imperatoribus. Ne in alieno choro, eoquè sacro, profanus saltare videar, his sacris abstineo, atquè ergastulum repeto.

Stigmatia nobiles apud Thraces.

Hæc stigmata tegebant splenijs. Martialis Lib. II.

Et numerosa linunt stellantem splenia frontem.

Stigmata splenijs, seù capillis tegebant.

Vel promissis capillis in frontem. Petronius *Simul vt notæ quoquè litterarum non adumbratæ comarum præsidio totæ ad oculos lugentium accederent.* Ausonius Epig. xv. *Tam segnis scriptor,* &c. Et xvi. *Pergame,* &c.

Aliquando Domini irati non compungebant Seruos notis, sed deformabant cicatricibus, aut atramento, vt colligitur ex Vlpiano, Petronio, & alijs. In furis, brachijs, & manibus inscribebantur aliquando ad tyronum imitationem, ne, si militiam subterfugerent, latere possent,

Serui cicatricibus aliquando notati, & atramento.

In furis, & manibus notati.

Apud Athenienses seruile nomen Aristogitonis, & Harmodij indere nefas ob memoriam, & grati animi ergò, quòd tyrannicidæ extiterint. Domitianus Metium supplicio affecit; quòd nomen Magonis, & Annibalis indidisset seruis, tanquàm Clarissimorum virorum nomina contagio polluisset seruili. Samij captiuis Atheniensium inurunt noctuam; vicissim Athenienses Samijs Samœnam nauis genus lato ventre ab illis inuentam.

Nomina seruorum non honorata.

Noctua captiuorum stigma.

Man-

Mancipia sub corona. Mancipia vendita pileata, quòd ità venderentur, vt venditor nihil emptori præstaret, nequè emptor errorem suum venditoris fraudi imputare posset. Alij verò bello capti venditi sub corona, quòd milites custodię causâ captiuorum greges circumstarent. *Mancipia de lapide empta.* At vilissima mancipia de lapide, idest, scelerato, & rupe Tarpeia empti, è quâ præcipitarentur supplicio digni. Eorum pedes cretâ notati, qui trans mare aducti.

Cheronensiũ ritus in sacris. Coi seruos remouent à Sacris. In Cheroneâ Sacerdos lorum tenens pro Matutæ æde clamitabat, *Non Seruum ingredi, non Seruam, non Ætolum, non Ætolam*: Coi itemoperaturi Iunoni, vnde dicti soli hominum liberè sacrificare. In sacrorum apparatu Romæ lictor præfabatur. *Hostis victus, mulier virgo exesto*. Mulieres enim innuptæ, aut seruitio pressæ, vel ære coemptę abesse debebant: ideò Serui ingenuorum veste Romę non vsi, quippe qui nequè colobia, nequè calceos habebant, quę liberis dabantur: crepidis quoquè, aut mulleis vti Seruos, aut plebeios erat lege vetitum. *Seruorum vestis.*

Saturnalia seruorum festum. Festum Seruorum apud Romanos erant Saturnalia, cum seruorum ministeria ingenui occupabant, & serui pileos sumebant, & à liberis nullo discrimine differebant, stipesquè inuicem dabant, & munera missitabant. Regna quoquè sortiebantur inter æquales, ac tanquam Reges imperitabant, magistratus purpuram induebant, reliqui in veste candidâ diem concelebrabant. Hic mos cummunis etiam cum Græcis, & Exteris. *Hermea festa seruorum.* Nam per Mercurialia festa, Hermea dicta, hoc ipsum fiebat in Cretâ. Nam conuiuantibus seruis domini illis seruiebant, atquè ministrabant. In Thrœzene Geræstionis mense per multos dies fit conuentus, Panegyra dictus, quorum in vno serui cum ciuibus vnà ludunt astragalis, & seruis domini conuiuium præbent. *Panegyra festum seruorũ. Sacea festum seruorum.* Sacęa Calendis Septembris per dies quinquè agebatur in Babylonia, vbi serui dominis imperitabant, atquè vnus eorum educebatur ex domo stolam regiæ similem indutus, quem Zoganem appellabant, Athæneo teste Lib XIV. Cap. XVII.

Vindiciæ secũdum libertatem. Vindiciæ secũdum seruitutem. Noto hoc insuper, si quis liber in seruitutem adducebatur, quilibet poterat eum in libertatem asserere, seù manum inijcere, & ad iudicem ire. Hæ dicebantur vindicię secundùm libertatem. Contrá, si quis seruum suum autumabat, iniectâ manu in seruitutem asserebat. Hæ dictæ vindiciæ secundùm ser-

seruitutem. Quod si quispiam contrà niteretur, aut eum eximere conaretur, clamabat, se eius, quem adducebant, dominos, iudicio sistebant fidei iussore dato. Martialis Lib. XIII.

Si de seruitio graui queruntur,
Assertor venias, satisquè praestes.

Mitto Seruos, sed non manu; ad alia stylum conuerto non mortiferum, sed soporiferum à te lacessitus. De pellibus, quibus indormiebant, hæc à me paucis habe; sed tu cense. Verbum *dormio* eruditiores dictum volunt (nec abnuo) à nomine *δέρμα* hoc est, à pelle, eò quod olim non in culcitis, sed in pellibus lanatis dormirent. Athenæus Lib. VI. *Postquam verò, ait, solus domum veni, super stratas pelles dormio*, & c. Posteà inuentis lectis, culcitis, & vestibus stragulis, pauperibus relictæ sunt pelles. Hinc fortassè natum illud adagium, *Intrà tuam pelliculam te contine*: etsi aliter, & eruditè à Paroemiographo explicetur. Deinde tentoria pellicea facta & vestes. Pellium vsus plurimus in castris, vt passim in Authoribus videre licet. Propertius.

A δέρμα. i. pellibus verbum Dormio, & cur.

Pelles relictæ pauperibus.

Intra pelliculam se continere.

Tentoria pellicea.

Atquè hinnuli pellis totos operibat amantes.

Iuuenalis Sat. VI.

Siluestrem montana thorum cum sterneret vxor
Frondibus, & culmis, vicinarumquè ferarum
Pellibus.

Lucanus Lib. V.

Tunc igitur pelles, nunc aurum, & purpura curis
Exercent hominum vitam, belloquè fatigant.

In pellibus etiam substratis somnia, seu visa expectabant Athenienses, quod ostendit Pausanias in Atticis, his verbis. *Deinde arietem immolant, cuius substratâ pelle dormientes nocturna visa expectabant.* Quare non tantùm pellium vsus in bellis, & domibus, sed in templis ad religionem captandam. Siquidem Sacrorum solemnium vigilijs populus antè lucem ad templa veniebat, vbi vel partem noctis aliquam insomnem quidam ducebant, vel incubabant ad accipienda Dei responsa. Virgilius VII. Aeneid.

Nocturna visa in pellibus.

Pellium vsus in templis.

Responsa Deorum in pellibus.

—— huc dona sacerdos
Cùm tulit, & cæsarum ouium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosquè petiuit.

H *ulta M*

Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturquè Deorum,
Colloquio, &c.

Huc colliniant Plautina illa in Curcul. de Æsculapio, quem videt in somnis Cappadox: Item de Ioue in Capitolio, apud quem iucubandum facetè respondet, & alibi. Vnde *incunbare Ioui*, vt notat Seruius, *est dormire in Capitolio*, vt responsum possit accipi. Festus *Cubans auspicatur, qui in lecto quærit augurium*. Cicero Lib. 1. de Diuinatione. *Atquè etiam, qui præerant Lacedæmonijs, non contenti vigilantibus curis in Pasiphae fano, quod est in agro propter vrbem, somniandi causâ incubabant, quia vera quietis oracula ducebant*. Ideò ægroti, vt à me alibi indicatum, in Æsculapij æde dormiunt, putantes sibi inter dormiendum remedium præscribi. Hæc Antiquorum opinio, nec absurda prorsus, res sacras in somnis peragi. Sacra Historia his adstipulatur.

Incubare Ioui quid.

Ægroti in Æsculapij fano.

Sacra in somnis peracta.

A somno experrectus somnia mitto, ne somnia vendere, & somnorinas imagines somniculosus affari videar: nec non simul prodeo libens ex seruitio, & ergastulo. Nemo (ex Senecâ) cum sarcinis enatat. Non sanè potest euadere occupationes, qui curarum auctoramentum non potest negligere. Hæc igitur curarum compendia mitto, qui aliorum sum Χρήσει tuus verò Κτήσει Et licet ego non mei mancipij, mancipio tamen hanc epistolam tibi dare minimè vereor, & euictione me præstiturum spondeo. Eâdem lege tu mancipio accipies, mequè habebis commendatum, etsi ex Martiali,

——— *Peccat,*
Qui commendatum se petit esse suis.

Tibi potissimùm, qui me compedibus aureis tot beneficiorum adeò deuinxisti, manicis adamantinis munificæ hospitalitatis obligasti, tuis virtutibus Lucæ vsquè addictum, vt ego titi Pirithoo meo, vt cum Senecâ in Hippolyto loquar,

—— *Ditis clauserit regnum licet,*
Canisquè diras stygius obseruet fores,
Solus negatas inueniam Thesèus vias.

Vale Pietatis, antiquæquè Probitatis exemplar singulare.

LAV-

LAVRENTIO PIGNORIO V. R.

Hiſtorico, & Antiquario Eruditiſſimo.

DISSERTATIO X.

D. Magdalena cur ad pedes diſcumbentis Domini. Serui præcincti olim ad pedes diſcumbentium, eiſquè reliquiæ diſtributæ. Quandonam cum Dominis cœnarent. Puerorum, & Puellarum locus in menſâ. Seruorum menſtruum ſtipendium, cibus, potus. In cœnaculo dormiebant. Dimenſum quid, & quando datum. De Allio Paroemiæ, & alia.

IGnem ex domo Flaminiâ non niſi diuinæ rei gratiâ efferre licebat, & è tua ingenij officinâ nil niſi aurum obrizum, colophonium, & coronarium ſanctioris ærarij gratiâ. Verè monetam Lipſio-Tullianâ incude tam bellè fingis, vt non tam imitari, quàm præire videaris. Hinc bonæ, & optimæ frugis adeò cenſeris, vt in publicum commodum paſſim vindiceris. At, leuato blandiloquij velo, agere coràm tecum decreui. Cauſam cognoſce de quibuſdam locis Scriptorum ſuſpenſo gradu à me percurſis, quorum tricas non extrico, tenebras non illuſtro, vel ſi ego Phœbus. Tu illa fax prælucens præi in tenebriones quoſdam. Te ſequar ducem, & auſpicem in his, & alijs.

Quòd D. Magdalena adſtiterit retrò pedes Domini cœnantis, eoſquè lauerit, colligit eruditiſſimus Mercurialis, alijquè multi, Chriſtum accumbendi Romanorum, Hebreorumquè conſuetudinem retinuiſſe. Sed ego altiori indagine perſcrutatus, hunc modum D. Magdalenæ ſua ſcelera grauiter deplorantis, deprehendo animi demiſſi, & abiecti, ad impetrandam veniam adeò argumentum Euangelicæ veritati conſonum, vt nihil ſuprà. Ea enim accedens viliſſimum, & maximè abiectum locum ſibi elegit ergaſtulis, & mediaſtinis deſtinatum. Serui enim ad pedes

D. Magdalena ad pedes Domini ſtãs, nõ genuflexa cur.

Cur ad pedes.

Ad pedes Dominorum Serui viliſſimi.

des Dominorum discumbentium stabant, quod innuit Seneca III. de Benef. Cap. XXII. *Ut primùm diluxit, Seruus, qui cœnanti ad pedes steterat, narrat, quæ inter cœnam ebrius dixisset.* Martialis Lib. VII. Epig. XIX.

Misto lagenam ad pedes replet vino.

Idem Lib. III. Epig. XXIII.

Omnia cum retrò pueris obsonia tradas,
Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?

Idem Lib. III. Epig. LXXXII.

At ille retrò flexus ad turbam pedum, &c.

Serui præcincti, & in ministerio Dominis discumbentibus. — Et præcinctos quidem illos fuisse ex Horatio colligo:

His vbi sublatis puer alto cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit.

Et Apuleius Lib. II. *Ipsa linea tunica mundulè amicta, & russea fasciola prænitente altiusculè sub ipsas papillas succinctula, illud cibarium vasculum floridis palmulis rotabat in circulum.* Philo Iudæus omnes simul Seruorum ad pedes stantium ornatus, de [illegible] conuiuijs agens, breuiter perstringit

[illegible] — Lib. de Vita Contemplatiuæ. *Ex iis ministratores [illegible] aquam afferunt, & [illegible] cincinnati (aliud enim [illegible]) vel omnino [illegible] fronte [illegible] tenuissimasque præcincti tunicas, anteriore parte ad genua demissa, posteriore ad poplites. [illegible] sturas, propendentibus ad latera [illegible] tus obseruando, quid quisque postulat.* [illegible] genus Seruorum linteis cingebatur, quod innuit Seneca. *[illegible] rit Ministrorum [illegible] linteis [illegible].* [illegible]

Christus Seruus pedes discipulorum lauans præcinctus. — mini generis Seruator, qui formam Serui acceperat, linteo se præcinxit Discipulis ministerium seruile obiturus in vltimâ cœnâ.

Ex locis suprà citatis coniecturâ ducor, Seruis ad pedes Dominorum discumbentium reliquias, & analecta fuisse dimissa.

Reliquiæ, & analecta discumbentium a Seruis ad pedes. — Idem Seneca hoc confirmat Epist. XXXVII. *Quemadmodum [illegible] reliquiæ circumstantibus [illegible].* Suetonius in Galba Cap. XXII. *Inter cœnam verò vsque eò abundantiam, vt congestas super manus reliquias circumferri iuberet spargique ad pedes [illegible].*

Romani Seruos non admittebant ad mensam, nisi manumissos, ità vt mensæ communicatio esset manumissionis signum, vt alibi à me probatum ex Tertulliano. Iisdem tamen, vt testatur Plutarchus Symp. IV. Lib. VII. semper aliquid censebant relinquendum, ità vt reliquiæ in illorum vsum cederent. Moris tamen fuit, cùm apud Græcos, tùm apud Romanos, vt Saturnalibus Serui exæquato cum Dominis iure conuiuerent; imò vt Domini Seruis ministrarent. Vide de hoc Lipsium, & alios. Idem mos apud Cretenses in Mercurialibus: Apud Troezenios mense Geræstione: apud Babylonios in festo Sacæâ: apud Thessalos in Pelorijs, vt Domini seruirent ex Athen. Lib. IV. *Sic Hyacinthiorum die tertio apud Spartanos Serui ad sacrificia, & epulas admittebantur.*

Serui non manumissi cœnabant cum Dominis apud Romanos.

Item in Saturnalibus. Serui apud cæteros quandò cum Dominis cœnarent.

Verùm Pueri veterum Romanorum ad fulcra lectorum sedentes, cibum capiebant. Claudius Imperator (teste Suetonio) adhibuit omni cœnæ & liberos suos cum pueris, puellisquè nobilibus, qui more veteri ad lectorum fulcra sedentes vescebantur. Ex Tacito Principum liberi quum cæteris eiusdem ætatis nobilibus sedentes vescebantur in adspectu propinquorum, propriâ, atquè puriore mensâ, vt à me alibi dictum. Apud Arcades (auctore Athenæo Lib. IV.) liberi cum patribus suis lapidibus insidentes nudi conuiuabantur.

Pueri, puellæque ad fulcra lectorum cœnabant.

Arcadum liberi quomodo accumberent.

Ad Seruos redeo, eorum mercedem inquiro. Menstruum stipendium Senecæ tempore quinquè modij, & quinquè denarij. Seneca ipse Epist. LXXX. *Seruus est; quinquè modios accepit, & quinquè denarios, diurnum accepit, & dormit in cœnaculo.* Diurnum igitur stipendium erant quinquè denarij, & mercedula eorum, atquè in cœnaculo dormiebant; vbi tenuiores, & inopes. Ità Plautinus Amphitruo ait, *In superiore qui habito cœnaculo.* Legendus Lipsius de modo Lucaris ad primum Taciti Annal. Antè Senecam tamen, tempore scilicet non tam opulento, quaternos tantùm modios accepisse inuenio: & Donatus autumat Seruos quaternos modios accepisse frumenti in mensem, & id *Dimensum* dicebatur, vtrum à mense, an à dimetiendo? incertum. A dimetiendo ma-

Menstruum stipendium Seruorum.

In cœnaculo dormitorium Seruorum.

Dimensum quid, & vnde dicatur.

magis opinor. Plautus illi subscribit.

Huc argentum vobis dimensum dabo.

Et in Sticho,

Vos meministis, quòd Calendis peterem dimensum cibum.

Dabatur igitur Kalendis dimensum à Græcis, dictum σιτόμετρον. Apud Græcos, qui menses à Lunæ coitu auspicabantur, in nouilunio merces dabatur. Lucianus in Dial. de mercede conductis. *Cum instante nouilunio Pyrrhus, & Zepyrionibus immixtus manum itidem, vt alij seruuli, protendis*. Cuiacius ait, selibram farris in diurnum victum quemquè Romæ accipere solitum. Et lege Decemuirali vincti debitores, vel de suo viuebant, vel selibram farris in victum diurnum à creditoribus accipiebant. Horatius Sat. Lib. I. dicit libram vnam farris fuisse Seruorum mensuram, his verbis,

Far, & sal Seruorum.

Denìquè cur nunquam fugisset, cui satis vna
— Farris libra foret, & c.

Potum horum Plautus describit in Rudente, *Hic Rex cum aceto pransurus est, & sale sine bono pulmento*. Acetum ergò Serui accipiebant, seù poscam cum sale. Lucianus videtur cum sale coniunxisse cępas in Dial. de mercede conductis, his verbis. *Habes suauissimum conuiuium, quod mihi quidem haudquaquàm suauius sit capis, candidoquè sale, liberè cum velim ex his, & quantum velim edenti*. Persius Sat. IV. *Tunicatum cum sale mordens cape*. Allium quoquè cibus Seruorum Gręcorum. Prouerbium de hoc extat. *Ne edas allia, & fabas*, quo significabatur vitæ tranquillitas tempore pacis. Ideò ab allij esu abstinendum, cuius maximè belli vsus. In iudicijs fabas esitabant, ne obdormiscerent, vel refer ad calculos fabarios in suffragijs. Aristophanes in Equitibus. *Milites coempis priùs allijs, & cępis naues ascendisse, vt inalliati magis strenuè pugnarent*. Hinc & aliæ Parœmiæ, *Ne allij quidem caput*, sub intellige, *apposuit*, de homine sordido: *Allium in retibus*, de sordido commeatu. Attici enim, vt dixi, expeditionem adornantes, allium pro commeatu sibi comparabant. Quare allium cibus vilissimus, seruilis, & militaris; hodiè quoquè damnatorum ad triremes mancipiorum.

Potus Seruorum posca, acetum.
Cœpe cum aceto ijsdē data.
Allium datū Seruis Græcis.
Prouerbia de Allio.
Ne edas allia, & fabas.
Ne allij quidem caput.
Allium in retibus.
Allij vsus in expeditionib.

Au-

Audio aliquem, ego de allijs loquor, tu respondes de cæpis. Vtrumquè nimis tibi obolui, Plautinumquè illud vsurpo, *Sine me allio fungi fortunas meas*. Quod si modus, sal & anima virtutum, modum statuamus huic Dissertationi. Tua verba calida,acria,è pectore ardentissimò profecta, non nata in summis labris, quibus vix à me Scientię delibatę. Hę á te toto pectore haustæ, quas vtinam per te mihi fas regustare. A Dipsade percussi magis sitiunt, & ego semel à tuo linguæ mellito telo. Mores quoquè tui meliore metallo ducti aureum illud seculum redolent, auream messem reportaturi. Mnemosynon dantes hâc formulâ olim vsi; *Hoc munere me ames*: ità hoc qualecumque monumentum, & pignus (ò mi Pignori) mei in te amoris habe. Aue,

O mihi dilectos inter pars prima sodales,

Vnica fortunis ara reperta meis.

AVGVSTINO TERZAGO S. T. D.

PROTONOTARIO APOSTOLICO

Canonico Mediolanensi.

DISSERTATIO XI.

Præfectorum ærarij cura. Parentes nomina liberorum apud eos publicè professi. Mos Venetorum laudatus. De Natalitijs, Lustrico die, Lustratione puerorum, Genethlijs. Genesia. Natalitia Martyrum. Aquæ lustratio. Dij Præsides infantum. Nominis imponendi ritus. Legati nomen profitebantur in tabulis Præfectorum ærarij. Iidem in templis excepti. Fortuna aurea in cubiculis Principum. Antonius solus sine ciuili sanguine Princeps. Decoctores bonorum quâ infamiæ notâ inusti. Qui primi catamidiati sub Adriano. Antè ipsum in XIV. Ordinibus infames sedebant. Asoti qui. Anulis qui vterentur, & quibus. Anuli oppigneratio deplorata egestatis indicium. Certandi mos deposito anulo. Anulum detrahere quid. Anulorum institutio, vsus, materia, digiti.

GEminis sellis insidere dum volo, vtrâquè excludor: itâ, dum munere publico, priuatoquè defungi, neutrò perfungor, & in supinam procrastinationem quædam mihi reijcienda. Hinc illæ lacrimæ; Lycambea in me dicta, quasi in patrios cineres minxerim. Verùm contemno ineptias maleuolorum, nugas dixerim abortiuas, quæ priùs nempè mortuæ, quàm editæ, tuis mihi suffragantibus patrocinio, & litteris Phœnice viuacioribus, & rarioribus. *Assuescamus* (ò aurea verba) *futuris malis, & quæ alij diù patiendo leuia faciunt, nos diù cogitando. Cogitandum non quicquid debet; sed quicquid potest fieri*. Tu verè Octauus Sapientum, vel tripode Phœbi di-

bi dignus, ipsa Sapientia, absolutum Virtutum exemplar, è sublimi hos mecum rides.

Ne Ilias Acci hæc videatur, Chilonio more annum in dies, & horas contraho; paucis absoluo, quod pluribus promiseram DE ÆRARII PRÆFECTO, de quo à Rosino, & alijs, à me etiam alibi. M. Antonius Philosophus, Imperator, (vt refert Capitolinus,) primus iussit apud Præfectos ærarij Saturni, vnumquemquè ciuium natos liberos profiteri intrà tertium diem, nomine imposito, per Prouincias, & tabulariorum publicorum vsum instituit. Quare meritò, referente eodem ibidem, sacrilegus post eius mortem fuit iudicatus, qui eius imaginem domi suæ non haberet. Statim atquè nascebantur liberi, à parentibus in acta publica referebantur, vnde ille Satyrici versus.

Præfectorum ærariorum cura.

Quisquè ciuium in Saturni templo suum nomen professus.

Tabulariorū publicorum institutum primum.

Imago M. Ant Philosophi quanti habita.

Fient ista palàm, cupient & in acta referri.

Apuleius. *Pater natum sibi filium cæterorum more professus est*. Iulius Capitolinus in Gordiano. *Filium Gordiani, nomine Antonini, & signo illustrauit, cùm apud Præfectum ærarij, more Romano, professus filium, publicis actis eius nomen insereret*: Et in M. Aurelio. *Inter hæc liberales causas ità muniuit, vt primus iuberet apud Præfectos ærarij Saturni vnumquemquè ciuium natos liberos profiteri intrà tertium diem nomine imposito*. Quod fiebat, vt de paterno iure constaret; nam, cum id fiebat, in acta referebantur etiam parentes. Hunc morem prudentissimi Veneti Patricij ad amussim seruant, publicè profitentes nomina natorum, vt nobilitatis stemmate potiri iure possint in Reip. administratione. Lustrico deinde die nomina imponebantur, maribus nono, fœminis octauo, nonnumquam septimo; quod (ex Aristotele) septimus dies sit fatalis nato: Athenienses verò, & omnes Græci decimo die, quæ tantum innuo, vt pensum persoluam. Hæc tamen nota. Nundina Dea Romanis à nono die nascentium nuncupata, qui Lustricus dicitur, quo infantes lustrantur, & nomen accipiunt. Cur autem pueris Nono, puellis Octauo die? ex Censorino, & Plutarchi Quæst. erue.

Acta publica quæ.

Venetus mos laudatus.

Nomen quando infanti positum, & cur.

Lustricus dies quis maribus, & fœminis.

Nūdina Dea quæ.

Lustricus dies vnde dictus.

Lustricus autem dies dicebatur ab expiatione, quæ

Lustratio puerorum.

I asper-

aspersione aquæ fieri solebat. Persius Sat. II. hunc morem tradit.

Ecce auia, aut metuens Diuûm matertera cunis
Exemit puerum, frontemquè, atquè vda labella
Infami digito, & lustralibus antè saliuis
Expiat, vrentes oculos inhibere perita.

Persarum legibus sancitum fuit ex Athenæi Lib. IV. eum præcipuè diem præ reliquis omnibus coli, & conuiuijs celebrari, in quo quis in hanc lucem editus. Ità apud Iudæos, & Ægyptios. A Græcis dicta hæc Festa Genethlia, quæ differunt à Genesijs. nam Genethlia tribuuntur viris pro die natalitio; Genesia verò mortuis, cùm diem suum obiere. Hæc propria Festa illa Martyrum, quę à Christi fidelium cœtu celebrantur in obitu, Natalitia dicta, quòd morientes mundo, calamitatibus perfuncti, nascantur in nouam vitam perfruituri æuo sempiterno felicissimè.

Genethlia Festa. Genesia Festa Sanctorum Martyrum. Natalitia Martyrum cur dicta.

De aquę lustratione per totum corpus factâ tam antiquis consuetâ inter Sacra, vide Macrobium Satur. Lib. III. Cap. I. De aspergine aquę è rore marinò partim ex oliuâ felici, partim è lauro confici solitâ, & in genere de veterum lustrationibus, prout à nobis Christicolis vsurpantur in expiationibus sacris, vide Turneb. Aduers. Lib. XIII. Cap. XXI.

Aqua lustratio.

Pilumnus infantium Deus, eique pro puerperâ lectum in atrio sternebant, vt dein explorarent, an vitalis esset natus. Pilummus dictus, quia pellat mala infantibus. Huic ritui alium similem suo æuo refert D. Io. Chrysostomus, vt natis infantibus accenderentur plures lucernæ, quibus singulis nomen imponebant, atquè eius demum, quæ, cæteris extinctis, supervixisset, nomen infanti imponebant; & addit, *Inde diuinabant longam infantis futuram vitam.*

Pilumnus Deus. Nominis imponendi ritus.

Laxo hic sermonis rete, vt alios expiscari possim ritus Antiquorum de Dijs, Deabusq; infantium. Pilumnus ex Marcello, & Picumnus Dij erant pręsides auspicijs coniugalibus. Varro de vitâ Pop. Rom. Lib. II. *Natus si erat vitalis, ac sublatus, ab obstetrice statuebatur in terrâ, vt auspica-*

Dij præsides auspicijs coniugalibus Pilumnus, & Picumnus.

pica-

picaretur rectus, Deis coniugalibus Pilumno, & Picumno in ædibus lectus sternebatur. Alios Deos, Deasq; sibi finxit Antiquitas, qui præessent nascentibus, vt *Nascionem*, quæ nascentibus præesset; *Vaticanum*, qui os in vagitu aperiret; *Leuanam*, quæ de terrâ leuaret infantes; *Cuminam*, quæ præesset cunis; *Ruminam*, quæ mammam paruulo immulgeret; *Potinam*, quæ potionem; *Educam*, quæ cibum præberet; *Ossilaginem*, quæ ossa consolidaret; *Nundinam*, quæ nono die lustrico faueret; *Fabulinum*, qui fari puerum doceret; *Pauentiam*, quę auerteret pauorem; *Carnam*, quæ viscera conseruaret; *Iuuentam*, vt iuuentutem felicitaret; *Orbonam*, ne orbos faceret; *Volupiam*, quæ voluptatem afferret; *Lubentiam*, quæ lubentes redderet; *Anculas*, ancillarum Deas. *Dij præsides infantium.*

Linquo nuces, & puerilia crepundia. Ad ærarium rursum me refero, ne inter ærarios referar. Plutarchus Quæst. Rom. XLIII. aliud officium Præfectorum ærarij innuit, his verbis. *Id seruatur, vt legati accedant Præfectos ærarij, qui eorum nomina in tabulas referant*. Legatur eruditissimus Scriptor. *Legati nomen professi in tabulis Præfectorum ærarij.*

Subnecto de Legatis, obiter, in templis Deorum exceptis. Itaquè templis pro Regiâ vtebantur antiqui, quod colligitur ex Virg. VII. Æneid. *Legati in templis excepti.*

> *Tali intus templo Diuûm, patriâque Latinus*
> *Sede sedens, Teucros ad se se in tecta vocauit.*

Et in I. Troianos in templo admittit Dido. Confirmat id Val. Flaccus Argon. Lib. IV. vbi Medea Iasonem alloquitur. Sic apud Silium Lib. I. non longè à fine, Legati Saguntini audiuntur à Romano Consule in templo, & apud eumdem Lib. II. Legati Capuani etiam in templo. Vide Brodæum eamdem rem admonentem Lib. IV. Miscel. Cap. XVII. qui locum affert Demosthenis de falsâ Legat. obijcientis, vt crimen, Æschini, quòd huic mori non paruisset.

Ærarium claudo, recludo cubiculum Principum, in quo bonam, aureamquè Fortunam reperio, quam tibi, bonisquè omnibus propitiam, propriamquè voueo. Iulius Capitolinus in Antonino Pio, ritum Principum recludit, qui, vt diutiùs, & feliciùs regnarent, aureumquè seculum viuerent, auream statuam Fortunæ in cubiculis asseruabant, & *Fortuna aurea in cubiculis Principum*

colebant, dicens, *Fortunamquè auream, quæ in cubiculo Principum poni solebat, transferri ad eum.* (M. Antoninum) *iussit.* Spartianus in Seuero. *Fortunam deinde regiam, quæ comitari Principes, & in cubiculis poni solebat, geminare statuerat, vt Sacratissimum simulacrum vtriquè relinqueret filiorum; sed, vrgente morte, iussit alternis diebus esse apud eos.* De quo Antonino Pio, verè pio, mantissæ loco addo, quod Capitolinus honoris ergò addidit. *Hic enim Princeps solus sine ciuili sanguine omnium propè Principum vixit.* Sed videndus de eo Pausanias etiam in in Arcadicis.

Antoninus so[lus] sine san[gu]ine ciuili [P]rinceps.

Alteram Fortunæ aleam subire cogor, non aureæ; sed variæ, & incertæ, dum tibi de Decoctoribus alterum soluere pensum, conor. Fortè Spartianum in Hadriano præ manibus volutabam, temporis æstiui horas fallendi gratiâ, in locum imprudens incidi. *Decoctores bonorum suorum, si suæ autoritatis essent, catamidiari in Amphitheatro, & dimitti iussit.* Catamidiari enim est deridendum omnibus per theatrum præbere, à verbo καταμιδῖαν, quod deridere, & ludibrio habere significat. Budæus doctissimus vertit, *traducere.* Hic mos modò in vsu, vt Hæretici resipiscentes mitellati, in scalario suggestu lasciuientis plebeculæ scurrilitates obaudire cogantur. Sed antè Hadrianum huiusmodi Decoctores infamiæ notâ inurebantur, quibus certus locus in Spectaculis assignatus, vt conspicui omnibus essent, etiamsi infortunio aliquo, non nequitiâ, decoxissent. Colligitur ex Cicerone Phil. II. his verbis. *Tenes ne memoriâ, te prætextatum decoxisse? Patris, inquies, ista culpa est: concedo, etenim pietatis est plena defensio: illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in XIV. ordinibus, cum esset lege Roscia certus locus constitutus Decoctoribus, quamuis fortunæ vitio, non suo decoxissent.* Græcè hi dicti Ἄσωτοι. Hinc apud Martialem, Ἀσώτως viuere, est incontinenter, prodigè viuere, & Asoti (Cicerone de naturâ Deorum teste) ex Aristippi; acerbi verò ex Zenonis scholâ exibant.

[D]ecoctores [qu]â infamiâ [m]ulcti. [C]atamidiari [q]uid. Hæreticorum pœna. Decoctores infames in Theatris expositi. Asoti qui. Asotos viuere quid. Asoti, & acerbi ex quâ scholâ.

Locus pereruditus in tuâ vltimâ de non gestando arcto anulo, idest, non se conijciendo in angustias, me laciniâ trahit ad aliquid delibandum de hoc, cum me iure anuli liberaliter donaris. Apud Romanos teste Isidoro Lib. XIX. anuli de

'i de publico dabantur, & non sine discrimine, nam digni- *Anuli de publico quibus dati.*
ate præcipuis viris gemmati dabantur, cæteris solidi.
Anulum aureum, neque Seruus, neque Libertinus gestabat, *Anulum aureum Liberi, ferreum Serui gestabant.*
aut in publico: sed anulo aureo Liberi vtebantur; Liberti-
ni argenteo; Serui ferreo. Apud veteres vltrà vnum anu-
lum gestare infame habitum viro. Gracchus in Meuium. *Anulum argenteum Libertini gestabant.*
Considerate (inquit) *Quirites sinistram eius; en cuius auctorita-*
tem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem, vt mulier, est
natus. Fœminæ non vsæ sunt anulis, nisi quos virgini *Viri vnum tantùm anulum gestabat.*
onsus miserat, neque ampliùs, quàm binis aureis. Anu-
demum oppigneratio fuit indicium deploratæ egestatis.
ienalis Sat. XI. *Fœmina quibus anulis vsa, & quot.*

Talibus à Dominis post cuncta nouissimus exit
Anulus, & digito mendicat Pollio nudo.

Martialis Epig. LVII. Lib. II. *Anuli oppigneratio signũ deploratæ egestatis.*

Oppignerauit ad modo Claudij mensam
Vix octo nummis anulum, vnde cœnaret.

: se anulos detracturos dicebant, cùm omnia sua profu- *Anulum detrahere quid.*
ros esse pollicebantur in alicuius fauorem. Suetonius in
lio Cap. XXXIII. *Nam cum in alloquendo, exhortandoque*
niùs digitum læuæ manus ostentans, affirmaret, se ad satisfa-
ndum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset,
ılum quoque æquo animo detracturum sibi: extrema concio,
faciliùs erat videre concionantem, quàm audire, pro dicto
cepit, quod visu suspicabatur, promissumque ius anulorum cum
llibus quadrigenis fama distulit.

Troianis temporibus anulorum nullus vsus, cum Home- *Anulorum institutio, & vsus.*
is codicillos missos dicat scrinijs, colligatos nodis, non
ulis: E Græciâ ad Romanos anulorum vsus peruenit.
s tantùm vsi, qui legati ad exter gentes irituas erant, da-
s de publico, vulgòque sic triumphabant, vt in publico
ntùm aureis; intrà domos verò ferreis vterentur. Spon-
: anulus ferreus, pronubus dictus, sine gemmâ donabatur.
ıdices, & Equites ferreos primùm anulos; deinde aureos
gestabant, quibus à Senatoribus Equites discernebantur. Ma- *Anulorum materia.*
crobius Lib. VII. Saturn. Cap. XIII refert, Veteres non
ornatus gratiâ; sed signandi causâ anulos circumtulisse.
Vnde nec plures vno habere poterant, nec nisi Liberi, &

præ-

præter Tribunos (referente Appiano Lib. III.) omnes anulo ferreo vsi, quo deinde promiscuè vsi singuli aureo, luxu crescente, alioqui enim trimodia anulorum Carthaginem Annibal in II. Punici belli clade haud mittere potuisset. *In luctu verò, funestisquè casibus, aureo deposito* ferreum gestabant. Anuli signatorij gemmâ erant ornati, in quâ insculpta signa, vel hieroglyphica. Hos licet quacumquè manu gestarint, & quolibet digito, læuæ tamen addicti, quæ ociosior, ac digito minimo proximo: & licet cuilibet digito anulos destinarent, medium tamen, vt infamem excipiebant, tamquàm *κατάπυγον*, *Cinædum*, anulus verò pronubus ferreus digito tantùm minimo proximo creditus. Flamen Dialis apud Rom. anulo non nisi peruio, cassoquè vtebatur ex Gellio Lib. x. Cap. xv. Et Epicuri imagines in anulis habuere ejus discipuli, fausti id ominis, gratiquè animi argumentum rati. Romani Harpocratem, statuasquè Ægyptiorum Numinum digitis gestabant.

Anuli signatorij.
Anulorum digiti.

At nescio, conquisitis vndecumquè pigmentis, manum de tabellâ (vt aiunt) tollere, cùm sermones tecum fere omnium mihi dulcissimo. Non enim Terpsichorem, more veteris studij, adsciui, nec iuxtà scaturigines fontis Aganippæi stylum traxi, vt iuuare, & delectare possim. Dissertationum iter tenuiore quodam sabulo eruditionum straui, ne tam salebrosum, & scrupulosum vt ità dicam, videretur. Optimum quodquè fidissimum puta. Ego hæc ex fide ad te, & ex animo, ità me Deus amet.

HIE-

HIERONYMO PALMÆ I. C.

DISSERTATIO XII.

Cura liberorum qualis. Ancillæ, & Serui peculiares qui. Plautus explicatus. Progymnastarum, & Pædagogorum nomina, cura, discrimen, tempus. Diogenes Pædagogus. Aetas idonea magistratibus petendis. Prisca disciplina Puerorum sub Pædagogis ex Plauto. Institutio Puerorum varia apud Nationes varias. Ætates hominis ex Plauto, & Censorino: & cui earum vnaquæque Numini consecrata.

IN scopuloso, & difficili loco sæpè versor, dum libros verto; magè, cùm ad iuniorum institutionem animum connecto. Quare apud omnes magistratus, faxo, nomen tuum fiet, nisi me, vt Pegasus alter, expedias ex hac Chimærâ, Populo sciscente, Senatu censente. Ex sponso tamen tecum agam. Cedo iudicem, ni dolo malo instipulatus fies: at mecum tene modum, ne frangas nodum. In rem præsentem veniamus DE PRIMA IVVENTVTIS PALÆSTRA INSTITVENDA, in quâ Thesei filo opus, sagacis tuæ prudentiæ ductu ad labyrintheos recessus iuuenilium cupiditatum coercendos, quæ citrà pulueris iactum bona sibi contingere optat; sed non sine puluere, & sudore palma comparatur, CL. PALMA.

Quare nunc magis oculati parentes; vti tu, in liberis educandis sint, necesse est, & ex prisco ritu, quo illi nunquam sine custode, seu Progymnastâ, ac Pædagogo, sicuti nec puellæ sine ancillis, quæ olim in lanificio vnà essent, sectarentur, & curarent. Dictæ hæ peculiares, quòd quasi in peculio essent; ità Serui peculiares vocantur, quia peculio Seruorum numerabantur; similiter ac reliquæ res eorum peculiares. De his Seruis ità Plautus in Prologo Captiuorum. *Hic postquam hunc emit, dedit eum huic gnato suo* pecu-

Liberorum cura qualis.

Serui peculiares puerorum

Ancillæ peculiares puellarum.

peculiarem. Hinc peculiares Serui in L. III. § *Miles*, & c. *De suis*, *& legit*, & L. XXI. *de pecul. leg.* Progymnastæ olim priuatim habebantur, quasi præexercitatores, & qui docerent, & ducerent. Seneca Epist. LXXXIII. *Progymnastas meos quæris? vnus mihi sufficit Earinus puer, vt scis, amabilis, sed mutabitur. Hic quidem ait, nos eamdem crisim habere, quia vtriquè dentes cadunt.*

Locus Plauti explicatus. Progymnastæ & eorum munus.

Progymnastæ etiam virorũ

Pædagogi puerorum tantum.

Ex quo colligo Progymnastas, & pueris, & viris destinatos, vt in cursu, gradu præirent, exercerent, ad gymnasium ducerent, & deducerent. At Pædagogi (vt nomen sonat) solùm erant puerorum doctores, & ductores, quod munus oljm demandari solitum Seruis domesticis. Plautus in Mercatore. *Seruum vnâ mittit, qui olim à puero paruulo pædagogus mihi erat, quasi vti mihi foret custos*. Notus est Diogenes, qui, cum in Cretâ venderetur, præconi dixit, vt clamaret, se vendere Seruum, qui sciret imperare liberis, eàquè lege hunc emit Xeniades, eiquè liberos suos credidit instruendos. Apud Terentium, in Adelphis, manumittitur Syrus, quòd Æschinum, & Ctesiphonem à pueris curasset, docuisset, monuisset.

Diogenes pædagogus.

Rectè igitur adolescentes curæ Pedagogorum traditi, vt colligimus ex locis Plauti, Terentij iam citatis, & Cicerone ad Atticum Lib. XII. his verbis, *Sed & Pædagogi probitas, & Medici assiduitas, & tota domus in omni genere diligens me rursus id suspicari vetat*. Petronius Satyr. *Subduxisti te ab præceptoris colloquio*. Plautus in Bacch. Act. I. Sc. II. Lydus Seruus, & Pædagogus conqueritur cum Pistoclero adolescente sic. *Iam perdidisti te, atquè me, atquè operam meam, qui tibi nequicquam sæpè monstraui benè*. Et paullò infrà. *Illuc sis vide, non pædagogum iam me, sed Lydum vocat*. Et alia in eâdem Scenâ. Custodes igitur Poetis sæpè dicti. Horatius in Poeticâ.

Custodes Pædagogi dicti.

Imberbis iuuenis tandem custode remoto.

Idem.

An custos, famulusquè Dei Silenus alumnĩ.

Et in Satyris.

Dum custodis eges & c.

Non solùm autem pueri sub Pędagogis in pueritiâ; sed adolescen-

Pædagogi quamdiu.

lescentes quoquè ad eam vsquè ætatem, quâ petere magistratus per leges licebat. Idem Plautus in Bacch. *Lid. quidem ego certe scio; nam olim Populi priùs honorem capiebat suffragio, quàm magistri desinebat esse dicto obediens. At nunc priusquàm septennis est, si attingas eum manu, extemplo puer Pædagogo tabulâ disrumpit caput, & c.* O tempora, ò mores! Sed recentia, non prisca deploro, quorum ego ipse oculatus testis.

Custode remoto, Pædagogoquè ablegato, virilis ætas succedebat magistratibus idonea. Legitima verò ætas petendi magistratus, vt colligitur ex Auctoribus, erat annus vltrà vigesimum. *Legitima ætas petendi magistratus.*

Quænam fuerit olim antiqua disciplina in liberis educandis sub Pædagogis, corollarij vice nunc addo. Et fas mihi sit locum integrum Plauti in eadem Scenâ optimo cuiquè patri familias in medium proponere. Audi sodes, si vacat.

Prisca disciplina puerorum sub pædagogis ex Plauto.

Nego tibi hoc annis viginti fecisse primis copiæ
Digitum longè à Pædagogo pedem vt efferret ædibus.
Idquè mihi obtigerat; hoc etiam ad malum accersebatur malum,
Et discipulus, & magister perhibebantur improbi.
Ante Solem exorientem, nisi in palæstram veneras,
Gymnasij Præfecto haud mediocres pœnas penderes.
Ibi cursu, hastâ, disco, pugilatu, pilâ,
Saliendo se se exercebant magis, quàm scorto, aut suauijs.
Ibi suam ætatem extendebant, non in latebrosis locis:
Inde de hippodromo, & palæstrâ, vbi reuenisses demum,
Cincticulo præcinctus in sellâ apud magistrum assideret,
Tu librum legeres, si vnam peccares syllabam;
Fieret corium tuum tàm maculosum, quàm est nutricis palliũ.

Apparet hinc liquidò, quæ vetus fuerit disciplina Iuuentutis educandæ, in vitia maximè procliuis, & lubricæ: ideò Horatius in Poeticâ de Iuuene,

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper.

De educatione, & disciplinâ puerorum à Numâ institutâ videndus Plutarchus in eius vitâ, sub finem.

Potissima Puerorum institutio circa victum versatur, ideò eorum potus apud Persas, ex Xenophonte aqua, quæ *Puerorum potus, & victus.*

Spartanorum quoquè pueri olim vsi. Cyripædiam lege Lib. I. Spartanorum seueram disciplinam puerorum habemus apud Plutarchum,& Ciceronem Tusculanâ v. Quare Lycurgi instituto pueri decimo quoquè mense Ephoris se ostentabant, quò ab illis cæderentur, si pinguiores essent. Galli olim, si zonæ modum excessissent, mulctabantur. Apud Romanos obesus eques equo publico priuatus. Indorum pueri apud Gymnosophistas magistros referebant eo die, quæ bona egissent. Apud Romanos Principum liberi, & alij eiusdem ætatis nobiles sedentes in propinquorum conspectu proprij, & puriore mensâ cibum capiebant. Claudius Imperator, ex Suetonio, adhibuit omni cœnæ liberos cum pueris, & puellis nobilibus, qui more veterum ad fulcra lectorum sedentes vescebantur. Deplorat ille sui temporis, & nos nostri vitia, quæ à parentibus in filios traducuntur. Iuuenalis Satyra XIV.

Spartanorum puerorum disciplina.

Obesorum puerorum pœna.

Principum liberi quomodo educati.

Plurima sunt, Fuscine, & famâ digna sinistrâ,
Et nitidis maculam, ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris, traduntquè parentes.
Si damnosa senem iuuat alea, ludit & hæres
Bullatus, paruoquè eadem mouet arma fritillo.
Nec de se meliùs cuiquam sperare propinquo
Concedit iuuenis, qui radere tubera terræ,
Boletum condire, & eodem iure natantes
Mergere ficedulas didicit, nebulone parente,
Et, canâ monstrante gulâ, cum septimus annus
Transierit, puero nondum omni dente renato,
Barbatos licet admoueas mille indè magistros,
Hinc totidem, cupiet lauto cœnare paratu
Semper, & à magnâ non degenerare culinâ.

Apud Persas pueri optimè instituti, vt refert Herodotus in Clio. *Antè quinquennium filius in conspectum patris non venit, sed apud fœminas degit. Quod eâ gratiâ fit, vt si inter educationem decedat, nullam hæc prolis iactura patri afferat molestiam.* Alexander ab Alexandro antè septennium. Strabo antè quadriennium pueros in conspectum patris non venisse refert Lib. XV. Alium Gallorum morem affert Cæsar VI. Belli Gallici, *vt reliquis* (inquit) *vitæ institutis hoc*

Persarum mos in educandis pueris.

Gallorum mos in educandis iisdem.

ferè

ferè à reliquis differunt, quòd liberos suos, nisi cum adolcuerint, vt munus militiæ sustinere possint, palàm ad se venire non patiuntur, filiumquè puerili ætate in publico, in conspectu patris assistere turpe ducunt, &c. Ad arcendos à temulentiâ pueros Lacedæmonij temulentiâ vsi fuere. Nam quosdam, quos Hilotas vocabant, ebrios cum iuuenibus immiscebant, vt ebrios tam malè se habentes cernendo (vt fit) abhorrerent ab ebrietate. Puerorum etiam nuda corpora apud Ephoros inspecta, vt si vltrà, quàm par est, pinguescerent, parsimoniâ emendarentur. Ægyptiorum filij nullo vescebantur cibo, nisi. CLXXX. stadia cursu confecissent. Pueris etiam ingenuis pro Seruis vtebantur Indi, Cretenses, & alij, vt tot transactis malis libertatem verè cognoscerent. Vide Tiraquellum ad Alex. ab Alex. Genial. dierum Lib. II. Cap. II. vbi nasturtio, pane, aquâ, & sale vesci solitos refert pueros, quorum ætas tenera informanda bonis institutis, quæ ad ætatem virilem confirmanda.

Pueros Lacedæmonij quomodo à temulentià arcerent.

Hilotæ qui.

Puerorum nuda corpora apud quos, & cur.

Ante cibum quid à pueris factum.

Pueri ingenui pro Seruis apud quos.

Puerorum cibus.

Quia verò ab anno x. vsquè ad XVIII. sub Venere credebatur merere adolescens, ideò Sacra ei faciebat, vt amore suo potiretur, & virgines ei icunculas consecrabant, vnde Callidorus apud Plautum Pseud. Act. I. Sc. I. ait, *Nihil hoc Iouis ad iudicium attinet: sub Veneris regno vapulo, non sub Iouis.* Innuere Comicus videtur, quod quidam philosophantur de hominum ætate, quam Censorinus septemplicem facit, cuiquè Septennio destinatam, cuiquè suum Planetam præesse. Primæ Lunam, in quà humiditas maxima. Secundæ Mercurium sydus inconstans. Tertiæ Venerem, ob lasciuientem pruritum. Quartæ Solem, cum regnat vigor, decor, & dicitur iuuentutis æstas, flos vitæ delibatus. Sextæ Iouem ob prudentiam, vitamquè ciuilem. Septimæ Saturnum ob ætatis sterilitatem, & malignitatem. Alij aliter distinguunt, ego hac Spartâ contentus, ne ex longâ longiorem faciam fabulam, de viâ, vt dicitur, in semitam regredior.

Ætates hominis ex Plauto, & cui dicata.

Eædem ex Censorino.

Ad te meum, totiusquè probitatis sidus lumina, manusquè conuerto supplicabundus sacro silentio. nam longiore subsellio tuæ laudes recensendæ, quæ iam ob tuas diuinas virtutes passim resonant, quibus excitatus iam me diu tibi addixi peculiarem seruum. Ingenium tuum, an Genium vir-

tutibus natum, & altum dilaudem potius, ignarus, inter cæs (quod dicitur) & porrecta, ancipiti distrahor consilio. Missâ tamen longâ Iliade, breui quippè temporis interuallo, exiguo veluti putamine non comprehendend, te suspicio, vt qui à foro ad Lyceum, à Dice, Themideque ad Mineruam subinde te confers oratoriâ dignitate, Senatoriâ maiestate venerandus, cui omnium bonorum Amaltheæ cornu refertissimum à Deo precor, & obtestor quàm sæpissimè, ac tuo meo Francisco I. V. D. iuueni ob insignes animi dotes, qui in Prytaneo alatur, æternisquè honoribus cohonestetur, maximè digno. Vtriquè perpetuam voueo felicitatem.

IO. BAPTISTÆ VERTOVÆ

EQVITI MELITENSI.

DISSERTATIO XIII.

Horarum, & diei diuisio. Horæ olim inæquales: æstiuæ longiores, brumales breuiores. Unde Horologium: quotuplex: à quibus inuentum: quando: vbi: & alia de Clepsidra. Tempus cenæ obseruatum parasitis. Horologium excitatorium quale.

PRiscum illud dictum mihi semper arrisit, vt potè paroemiam referens non vulgarē, οὔτε πάντα, οὔτε πανταχοῦ, οὔτε παρὰ πάντων: *nec omnia, nec passim, nec ab omnibus*. Verecundia scilicet adhibenda, & delectus in muneribus accipiendis: Inhumanum enim à nemine accipere; passim vilissimum; omnia auarissimum. Quare si tuæ interest munificentiæ pleno modio, & sinu dilargiri, meæ exiguitatis, compressis vlnis, & summis labris, recipere, & delibare. Illa tibi tàm in procliui, quàm imber est, cùm pluit; hæc me in me descendere iubet, efficereque

pro

pro meis opibus mœnia. Tuæ tamen virtuti deuinctus, tuæ ingenuitati deuotus, tuæ pietati ſacer viuere decreui, qui me homulum ex argillâ, & luto factum animare, & beare tuo cœleſti ſplendore, & calore ſtudes. Hinc me tanquàm Meteorum in altum tollis ad ſublimia indaganda. Ne Icari caſum experiar, te Dædalum preſſis veſtigijs ſectabor circà locum Martialis. Lib. IV. Epig. VIII. DE HORIS ANTIQVIS, an cum noſtris conſentirent; ità verò lepidiſſimus ille Vates,

Martialis locus.

De horarum diei diuiſione

Prima ſalutantes, atquè altera continet hora;
Exercet raucos tertia cauſidicos.
In quintam varios extendit Roma labores;
Sexta quies laxis, ſeptima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua paleſtris;
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima eſt Eupheme meorum;
Temperat ambroſias cùm tua cura dapes.
Et bonus æthereo laxatur nectare Cæſar,
Ingentiquè tenet pocula parca manu.
Tunc admitte iocos, greſſu timet ire licenti
Ad mattutinum noſtra Thalia Iouem.

Loquitur de die Naturali, quem Romani inchoabant ſalutationibus; commeſſationibus claudebant. De horis Antiquorum à primâ luce ad noctem vſquè hoc Epigramma ἐξήγησιν habet, quæ tantùm duodecim, & totidem nocturnæ quolibet anni tempore, eæquè inæquales; longiores diurnæ æſtiuæ; breuiores brumales. Sed in hoc mihi præcurrit, lampada ferens Cenſorinus ardentiſſimam, & ità diſſerens Lib. X. *Dies partim Naturalis, partim Ciuilis. Naturalis dies, tempus ab oriente Sole ad Solis occaſum, cuius contrarium eſt tempus Nox, ab occaſu Solis ad ortum; Ciuilis autem dies vocatur tempus, quod fit vno Cæli circuitu, quo dies verus & nox continentur. Hic conſtat ex integro Solis ambitu, qui in viginti quatuor partes æquales diuiditur, dictus ἰσημέριος, quæ dicuntur æquinoctiales.*

Duodecim horæ diei, & totidem noctis quolibet olim tempore.

Dies vel naturalis, vel Artificialis.

Horæ æquinoctiales æquales.

At quia totum Solis ſpatium ab ortu ad occaſum toto anni tempore in XII. erat diuiſum partes, dictas horas diei; hæ quia toto hoc tempore variæ, & modo maiores æſta-

Sol s ſpatium diurnum in quot partes diuiſum.

tis,

tis, modo minores hyemis; hinc antiquis dictæ, temporales, naturales, & planetariæ; tùm, quòd secundum temporum varietatem, dierum nempe, & noctium ipsæ quoquè variantur; tùm, quòd Naturâ magistrâ homines didicerunt, per tales horas distingui Planetarum dominia. Vnde illud in Sacrosancto Euangelio. *Nonne duodecim sunt horæ diei?*

Horæ planetariæ, temporales, inæquales

Illas quoquè inæquales, *æquidiales*, ισημέρινας; hás æquales καίρικας, *temporales*, nuncuparunt. Id in causâ, cur incertæ, modò breues, modò longæ, & horologia etiam incerta. Seneca mihi adstipulatur. *Faciliùs inter Philosophos, quàm inter horologia conueniet*. Lex verò duodecim tabularum, ortus tantùm. & occasus meminit. Post aliquot annos, meridies est adiectus, Accenso Consulum id pronunciante. Necessitate deinde vrgente quadripartitum fecêre diem, sicuti castra quadripartitam noctem. Ideò in Historijs passim legitur de tempore nocturno, prima, secunda, tertia, & quarta vigilia.

Horologia olim incerta ob horas inæquales.
Prima hora quænam.
Quadripartita hora diurna, & nocturna.

Horarum ratio ex vmbrâ pendebat, quam Gnomicen dixêre, quæ in horologio scioterico obseruabantur, idest, vmbratili, quod erat concha hemicyclia, lineis debitâ proportione distincta, cui prælongus ex aere, aut ligno baculus; seu gnomon Soli appositus, ex quo vmbra in lineas incidens horas ostendebat, vt hac nostra tempestate. Lucianus Dial. Lexiphanes; *Nam vt gnomon medium iam horologium vmbrâ designat*. Hæc solaria dicta, quod ex Sole horæ cognoscerentur. Quamuis Isidorus propriè Solarium vocet locum Soli, & auris patentem in summâ ædium parte. Solaria enim horologia eo libramento Antiqui habuêre distincta, vt sextâ diei horâ meridies designaretur, vt, cum lege naturæ radij solares, alij æstiui sint, & singuli dies æstu pariter, frigore, & æquinoctio duodenis hisce horis continerentur. Hinc vmbrarum aliæ æquinoctiales, aliæ æstiuæ, aliæ hybernæ. Hybernas, æstiuas, & æquinoctiales horas horologia designabant. Huiusmodi horologij picturam ob oculos tibi proponerem, nisi passim apud Scriptores de Gnomonice reperire facilè liceret.

Hora ex gnomone.
Horologium Sciotericum.
Solaria Horologia.
Solarium quid.
Hora diuersa hyeme, æstate, alijsquè temporibus

Verùm, cum aliquoties ob nubes, Sol non cerneretur,

& ita

& ità incertæ diei horæ essent, Scipio Nasica primus eas aquâ diuisit, Clepsydras ingruenti necessitati remedium commentus, & diem & noctem diuidens. *Clepsydra quis inuentor.*

Primus Horologij inuentor Anaximenes Milesius, Anaximandri discipulus Lacedæmone ostendit: quod appellauit *Sciotericon* ex Plinio Lib. II. Cap. LXXVI. & Lib. VII. Cap. LX. cuius verba in medium producemus. *Princeps Romanis horologium statuisse ante* XII. *annos, quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, Lucius Papirius Cursor, cum eam dedicaret à Patre suo votam, à Fabio Vestali proditur*. Sed nequè facti horologij rationem, vel Artificis nomen significat; nec vnde translatum sit, & apud quem id scriptum inuenerit. Marcus Varro primum statutum in publico secundùm rostra in columnâ tradit, Bello Punico primo à Marco Valerio Messalâ Consule, Catinâ captâ in Siciliam deportatum; inde post triginta annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno Vrbis CCCC. LXXVII. nec congruebant ad horas eius lineæ; paruerunt tamen ei annis vndecentum, donec Q. Martius Philippus, qui cum Lucio Paulo fuit Censor, diligentiùs ordinatum iuxtà posuit: id munus inter Censoria opera gratissimè est acceptum. Etiamnum tamen nubilo incertæ fuerunt horę vsquè ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica Collega Lenati primus aquâ diuisit horas, æquè noctium, ac dierum, idquè horologium sub tecto dicauit, anno Vrbis DXCV. Tam diu Populo Romano indiscreta lux fuit. *Primus Horologij inuentor. Sciotericum horologium.*

Huiusmodi horologia Clepsydræ appellantur (vt Græci nominis vis indicat) quòd aquam, quâ horæ notabantur, inclusam, & occultam haberent. Vitruuius Lib. IX. Cap. IX. secundas mihi agit in fine. Hinc brumales horę diurnæ breuissimæ ipsimet Vitruuio ibi loci, *rediensquè circumcctione ad Capricorni partem octauam, restituitur celeritate salientis* (aquæ) *ad brumales horarum breuitates*. Plautus etiam in Pseudolo, hybernam horam pro angustâ posuit. Longissimæ Solstitiales eidem Vitruuio, vbi suprà, *tardiùs fluendo dilatat morando spatia, & efficit horas in Cancri signo Solstitiales*. Legatur ibidem ille Auctor. Has vocat Martialis æstiuas Lib. XII. Epig. I. *Clepsydra Romanorum. Hyberna hora breuiores æstiuis.*

Quod

Duodecima hora vltima diei.

Hora duodecima ædificare Adag.

Quod verò hora duodecima esset vltima diei, clarè apparet ex omnibus Antiquitatibus. Id mihi adagium illud planè indicat, *Horâ duodecimâ ædificat*, quod de eo intelligitur, qui iàm Senex, Acherontius, & Capularis multa molitur, tamquàm diù victurus, & in primâ horâ vitæ ageret; quasi vita nostrâ duodecim horis, vt dies, constet. Sed de Clepsydrâ à me alibi.

Serui horas notabant.

Has horas plerunquè Pueri, seu Serui obseruabant, vt colligit Athenæus Lib. IX. ex Vlpiano. *Ego verò, qui non sum mercenarius horarum nunc ator, vt ille apud Timonem, qui horas antè cœnam obseruat, de Hegemone dicam, quæ habeo comperta.* Quoniam verò horas non audiebant, sed eas ex vmbrâ in foro, aut alio patente loco conijciebant, illuc semper eundum, vt scirent πήνικα ἦν τῆς ἡμέρας, *quæ spatia essent diei*, vt Attici loquuntur. Propterea in diuitum ædibus Seruorum propria, & peculiaris cura horas obseruare, & numerare. Quod colligo ex varijs. Plinio Lib. VII. *Cneus Babius Pamphiliæ Præturâ functus obijt, cum à puero quæsisset horas.* Martiale Lib. X. Epig. LXII,

Horas quinque puer nondum tibi nunciat, & tu,
Iam conuiua mihi, Cæciliane, venis.

Iuuenale,

—— *Clamore opus est, vt sentiat auris,*
Quem dicat venisse puer, quot nunciat horas.

Parasitorum erat nunciare horas cœnæ.

Hora cœnæ nona.

Nunciabant igitur Serui, & Pueri horas; sed potissimùm Parasiti horam nonam destinatam cœnæ. Ideò dixit Martialis,

Imperat extructos frangere nona thoros,

Et Cicero ad Poetum. *Accubueram horâ nonâ*; quæ aliquando serior, aliquando tempestiuior pro tempore: verno, & æquinoctiali, tertia antè noctem: æstiuo plus, hyemali minus tertiâ. Sextâ verò horâ semper meridiei addictâ, quieti, aut prandio, de quo à me alibi. Reliquas horas Martialis ingeniosè describit.

Sexta hora semper meridies.

An verò tintinnabulo horas indicarent? Tempore sequenti negare non ausim (vt alibi dixi) cum idem Martialis in suis Epig. cecinerit.

Redde pilam, sonat æs Thermarum, ludere pergis?
Virgine vis solâ lotus abire domum.

Habebant prætereà horologium excitatorium, quo Nostrates vtuntur ad excitandos Iuuenes. Id quoq; ex Luciani Dial.. De mercede conductis elicio. *Deinde mane ad tintinnabulum expergifactus, discussâ ab oculis dulcissimâ parte somni, vnâ sursùm, ac deorsùm circumcursas*: Loquitur de aulicis incommodis. Verùm enimverò. *Hoc quoquè, quàm volui, plus est, cane Musa receptus.* *Horologium excitatorium.*

Nugas garrio; tricas conduplico, tibi grauioribus detento. Ignosce amori, qui nescit habere modum. Tanta prætereà tua bonorum delinimenta, vt mihi tecum, quasi ad Sirenas, & Lotophagos hærere sit necessè, cum illa mihi degustare semel contingit. Quòd plusquàm semel mihi fatis permissum, cum tecum de Matheseos disciplinis agerem, primo limine vix à me salutatis, tu autem harum Protomysta, & aliarum, quas adeò calles, vt vel publicè profitentes multis parasangis antecellas. Domus tua (Eques generosissime) seminarium Virtutum, Musarum Museum, Parnassus mihi videtur, cui tu Apollo præsides Gratijs stipatus. Et licet Modestia tuâ, quæ maxima, te ignotum reddere Orbi conetur, fama tamen famigerabilis famigerabit.

Paullùm sepultæ distat inertiæ
Cælata Virtus; non ego te meis
Chartis inornatum sileri,
Totue tuos patiar labores.

L FOR-

FORTVNIO LICETO

PHILOSOPHO MEDICO

In Patauino Lyceo Physiologo Ordinario.

DISSERTATIO XIV.

Paræmia, Aliud in titulo, aliud in pyxide, *enucleata. Cuiquè rei venali suus titulus affixus, Laurus inspersa. Laurus custodiæ symbolum, data cum caricis Kal. Ian. Prædiis, Ædibus, Libris venalibus titulus suus, & pretium. Philosophi non lecturi programma scholis affigebant. Valetudo rerum venalium explorata.*

PLautinum illud, quàm salsum, quàm lepidum, quàm verum. *Tu, si ex animo forte velis cui benefactum, addas operam; sola cadauer est voluntas.* Tu mihi semper mente, & manu præsens; tuâ prudentiâ, consilijs: tua gratia, officijs opem semper mihi tulere. Vno verbo; Munificus benè mihi, & voluisti, & fecisti; Illud verissimum re verâ in te ego expertus. *Non aliud in titulo, aliud in pyxide.*

Aliud in Titulo, aliud in Pyxide. Cuique rei venali titulus suus. Quæ paræmia (vt, dicis caussâ, obiter aliquid in medium proferam) priscum refert morem, nec nostri omnino dissimilem. In tabernis siquidem quicquid venale prostabat, suo titulo erat inscriptum. Seneca Epist. XXXXIII. *Non habemus ista odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum; intrauerit, præter illa, quæ in fronte suspensa sunt.*

Laurus eidē adspersa. Ouidius corollarium addit rei venali, laurum videlicet, Fastorum V.

Vnde fit, hinc laurus lauro spargantur ab vdâ
Omnia, quæ dominos sunt habitura nouos.

Laurus custodiæ symbolum. Laurus enim pro custodiâ adhibita, & incolumitatis est symbolum ex prisco more. Idem Ouidius in Transformationū libris.

Postibus Augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis, mediamque tuebere quercum.

Vnde ijs, quæ perpetuò sospitari, conseruariquè volumus, laurum apponimus, quòd eius arboris folia fulmen non icit. Persuasum enim antiquis fuit, vbi laurus esset, nequè à sacro vllo morbo, nequè à Dæmone infestari, nequè à fulmine tangi: & salutaris ominis gratiâ, vt Pierius in suis Hieroglyphicis autumat, folia ipsius á populo Calendis Ianuarij magistratibus offerebantur vnà cum caricis. Demum lauri folia sicca diù à vitio conseruant, quibus immiscentur, quod passim hac nostrâ tempestate vsurpatum videmus in officinis. *Laurus salutaris. Laurus cum caricis Kal. Ianuarij.*

Nec solæ merces in tabernis, sed etiam prædia venalia proposito, diuulgatoquè libello significabantur. Quin, & hoc idem in locandis ædibus seruatum, vt pendente de ædibus tabellâ proscriberetur facienda locatio: Plautus Trin. *Ædes venales inscribit litteris*. Terentius Heaut. *Inscripsi illicò ædes*: Et nos tabellam venditionis, aut locationis imponimus ædibus venalibus, aut locandis. In tabernis etiam Librariorum tituli librorum postibus affixi. Martialis Lib. I. Epig. CXVIII. *Prædia venalia, & ædes locanda tabellà signata.*

Contrà Cæsaris est forum taberna,
Scriptis postibus hinc, & inde totis,
Omnes vt citò perlegas Poetas.
Illinc me pete, nec roges Atrectum.

Bibliopolæ libros venales in tabernis habebant inscriptos.

Inscriptiones ædium fiebant etiam in dedicationibus. Dionysius Lib. IX. *Tunc ex S. C. Testhumius eam dicauit, vt eius ædis inscriptio testatur*. Cætera quoquè proscripta. Tertullianus de Animâ Cap. XIII. *Ipsi postremò Philosophi, ipsiquè Medici, quamuis de animo quoquè disputarent, faciem tamen operis, frontemque materiæ De animâ, vnusquisquè proscribit*. Hæc vocabatur προγράμμα. Ità quando Doctores non erant lecturi, proscriptionem præfigebant suo auditorio, quod Lucianus Libello De Sectis astruit. *Inscriptiones in dedicationibus ædium. Philosophi non lecturi προγράμμα affigebant scholis*

Quia verò plerumque res venales morbo aliquo infectæ alias inficere poterant, vt hoc vitium auerterent, priùs res venales explorabant, Gagate lapide incenso. Id colligo ex Apuleio in Apologiâ I. cum ait, *Incensus Gagates lapis (vt* *Sanitas rerum venalium explorata Gagate lapide.*

apud priscos lego, pulcrè & facilè hunc morbum exploret, cuius odore etiam in venalitijs) vulgò sanitatem, aut morbum venaliũ experiuntur. Sed ne bullatis (vt ait Persius) mihi pagina turgeat, eam consigno: vtique è ex his tabernis, tanquàm miles è castris ne turpiter cedam, relato gradu, saluis signis, saluâ militari dignitate receptui cano. Tu vere laureâ dignus Apollinari. Ità tuus censet Laurentius, & Laurus bona signa dedit.

Fortasse Licebit, FORTVNATISSIME LICETI, Lucernis illis tuis lucidissimis mihi vti ad meas lucubrationes illustrandas. Tu enim Pharos nauigantibus in litterario Oceano splendidissima, quam mihi fluctibus agitato diuinitus ostendit, felicissimus Phœnix, FELIX OSIVS, tibi, & mihi tam carus, quàm Musis gratus, quô mea vota, manus, & oculos intendam, vt mihi præluceas, è tam multis, vnâ saltem tuâ face clarissimâ mutuatâ, quæ vel totum iam illustrauit orbem. Hic mihi depungo, & sisto, Plauto succinente.

——— Nam, qui in scenam prouenit
Nouo modo, aliquid nouum inuentum afferre addecet:
Si id facere nequeat, det locum illi, qui queat.
Concedere aliquantisper hinc mihi intrò libet.
Tibicen vos intereà hîc delectauerit.

Cornix locum cedo luscinijs. Inter seriò amantes, Te quæso, me recense.

FLA-

FLAVIO QVÆRENGO CANONICO PATAVINO, Ethices interpreti.

DISSERTATIO XV.

Auguratus quid, quotuplex, & quanti factus. In Consulibus designandis antiquorum mos pascend pullos: item in alijs rebus grauibus. Romani à Consulibus; Athenienses à Prytanidibus annos numerabant; Lacedæmonij ab Ephoris. quid Gerusia, Indictiores, Nomophylaces, Prytaneum, Prytanides, Gerondes, &c.

NIhil ex agro dicis; sed tibi Plautinum eloquium, suauiloquo lepore respersum, qui omnium litteratorum animos ita trahis, vt quondam illa Mercurij catenulâ, ingenia ita producis, vt solet aquam terræ in visceribus abscònditam per atomos bibulos (vt aiunt) radius solaris. Hinc fontes, & flumina eloquij Attici, Latijquè loqueris; quare si Suadæ medullam me vocas, tibi acceptum refero, amoriquè, non iudicio. Attamen licet hanc olim mihi pilam antiquitates indagandi multi præripuerint; in arenam tamen, vt paream, descendo, nunquam hastam abiecturus, quamdiù hunc animum non abijciam, quem tu mirificè auges, effers ad sidera vsquè; quod bonis auibus quia factum cupio; ideò ad auguratum eo. AVGVRATVS olim in summâ veneratione. Hæc disciplina in Etruscis scholis retcepta, qui soli olim huius artis peritissimi. *Auguratus olim in veneratione.*

Auguratus cum alijs magistratibus plerumquè connexus, & potissimùm Consulatu. Non solùm autem pullarij proprij erant, seu custodes pullorum ad sol istinum tripudium captandum, sed etiam ipsi magistratus plerumquè, *Auguratus cum consulatu connexus.*

siue

Auguratus in urbe. siue vrbani, siue militares. De vrbanis fidem nobis astruit Saluianus eruditissimus iuxtà, ac sanctissimus author, qui suorum temporum conditionem ità deplorat Lib. VI. de Gubernatione Dei. *Nunquid non in Consulibus designandis, & pullos adhuc gentilium sacrilegorum more pascunt, & volantis pennæ auguria quærunt?* Aurelius Prudentius in Romano Martyre.

Cum consulatum initis, vt vernæ solent,
Pudet fateri, farre pullos pascitis.

Auguratus in militià. De militaribus est locus tritus Suetonij in Tib. cap. II. *Apud Siciliam non pascentibus in auspicando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, vt biberent, quando esse nollent, &c.*

Auguratus quadruplex potestas. Aruspicinæ, & auguratus quadruplicem potestatem tantùm delibo ad huius loci explicationem. Pendebant primò fata à fibris, vt colligitur ex multis locis, tam poetarum, quàm historicorum; vnde dictæ fibræ habere mentes Deorum; exta spirantia consuluntur. Deinde sidera, & cælum ipsum huic potestati obnoxium, æquè ac Magorum, vnde dicta sidera parere. Tertiò linguas volucrũ adhibebant, quæ auguratui parebant, item pennæ; pleni libri auctoritatum huius ritus. Quartò fulmina subdita potestati augurum, fulmina enim, ex priscâ disciplinâ, denunciare solita læta, aut tristia mortalibus, vnde fulmina dicta præsaga, seu præsagire. Sed his supersedeo, quæ eruditissimus Rosinus longiori subsellio tractauit, & pleno gradu accuratissimus antiquarius, nunquam antiquandus Thomas Dempsterus felicissimè percurrit.

Græci Olympiadibus tẽpora notabat, Alteram in eo palæstram indictam de annorum ratione; an diuersa à nostrâ esset, hæc habeo notata. Græci Olympiade tempora distinxerunt, quæ erat quinquennij reuolutio, dictum lustrum à Romanis: Indictiones successerunt Olympiadibus, victo Maxentio, Anno Christi CCCXIII ex Niceni Concilij auctoritate, quod tunc Christiana libertas primò vendicata sit. Alij aliter; nempe antè Christum natum triennio, constareque dixerunt Indictiones tribus lustris, quorum primo prouinciæ pendebant aurum pecuniæ: altero æs statuis: tertio ferrum armis conflandis

Indictiones quando institutæ.

flandis

flandis, quibus peractis cum summo Pop. Rom. applausu, quindecennio videlicet, alia Indictio incipiebat. Hanc & nos adhuc in sacris, & publicis tabulis vsurpamus. Tu cense. Ego Pedarius. Romani annum numerabant à Consulibus, Athenienses à Prytanidibus. Nam præter Areopagitas, qui magistratus erat perpetuus, erant etiam Prytanides, οἱ πεντακόσιοι, nempe quinquaginta viri singulis mensibus vices commutantes, qui suo munere fungentes vocabantur οἱ πρυτανεῖς, ità dicti, vel à frequentiori curâ recondendi, seruandiquè frumenti in publicam necessitatem; vel pecunias publicas: vel à πρυτανεύω, verbo Græco, quod est magistratum exerceo. Quare ab illis fasti dies, bellorum tempora, fœdera, legationes, edicta, promulgata, & à quibus ratio temporis habita, vti apud Romanos à Consulibus. Pausanias in Laconicis hæc habet, *Ephori grauioribus præsunt negocijs, atquè ex eis quidem vnum edunt, de cuius nomine, qui ex primis præsidet, annos suos distingunt. In foro, curiâ, quò seniorum ordo ille conuenit, quam ipsi Gerusiam vocant, Ephorum, deinde Nomophilacum, legum his tutela commissa est, & eorum, qui Bidiæi appellantur Basilicæ. Ac Gerusia quidem ipsi patres sunt, quibus Reip. summa est mandata.* Prytaneum Græcè πρυτανεῖον locus Athenis, in quo iudices, & magistratus versabantur, consulebantquè. Eo in loco quoquè alebantur publicè benè meriti de Rep. qui honos habebatur maximus, vt ex Cicerone colligitur de Orat. *Vt ei (inquit) victus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur.* Sic dictum, quasi, πυρῶ ταμεῖον, ideſt tritici promptuarium, vel horreum publicum. Vnde πρυτανεῖς appellati sunt L. Viri, qui quotannis primo quoquè mense populum conuocabant πρὸς ἐπιχειροτονίαν, ideſt, ad legum discquisitionem. Vbi libera cuiquè in leges, vel pro legibus dicendi potestas; si quis tamen cuiusquam legis abrogandæ mentionem fecisset, nouam eius loco legem cogebatur vel statim, & illo ipso tempore, ponere, vel aliquanto post. quod nisi dictâ die præstitisset, fraudem capitalem subibat. Gerusia, nos senatum vocamus ab ætate dicta, γέροντες enim senes sunt: & quod Romæ Sena-

Romani cōsulibus.

Prytanides Athenienses.

Prytanes vnde dicti.

Nomophylaces legum custodes.

Gerusia quid.

Prytaneum quid vnde dictum.

In Prytaneo qui alti.

Prytanes quinam.

Gerôtes quid.

tus,

tus, hoc fuit γερυσία Spartæ, seu Lacedæmone. Hic honos præmium amplissimum habitus vitæ integerrimæ; summa enim penes hunc Senatum Lacedæmone erat potestas, adeò vt, quisquis in Gerusiam legeretur, statim cum sui ordinis socijs dominus efficeretur suæ ciuitatis. Gerusia aliquando pro loco sumitur Senaculi. Suidâ teste, annos Atheniensium numeratos legó ab Archonte vno, qui per excellentiam Archon dicebatur. Archontes enim Athenis IX. quorum sex Thesmothetæ, seu legislatores, vnus Rex, vnus Polemarchus, alius antonomasticè Archon, qui & Hegemon, & Prytanis vocatus. Adhuc pergo. Timoleon Corinthius, cum Syracusas à Dionysij tyrannide liberasset, instituit magistratum honestissimum annuum, quem Syracusani Iouis Olympij famulatum appellabant, e ectusquè est primus Callimenes famulus Olympij Iouis, & itá deinceps honor per manus traditus est, anniquè à magistratu eiusmodi adnotati fuere, vsquè ad tempora, quæ mutationis Reip. initium fecêre sub Romanis, tunc enim magistratus iste, qui annos plures CCC. durauerat, abolitus est, ex Diodoro Lib. XVI. Commodèm hic occurrit. Dionysius Halicar. lib. I. Antiq. *Albani Romuli, Remiquè ductu, Romam condiderê. initio primi anni septimæ Olympiadis, quâ Daides Messenius in stadio vicit, Archonte Athenis Charopo, decennalis imperij anno primo, itá in cæteris Olympiadibus recensendis.* Cicero de Fato. *Moritur Epicurus, cum duos, & septuaginta annos vixerit, Archonte Pytharato.* Qui ergo ex Arcontibus præerat Prytanis dictus, & Hegemon, quemadmodum Romæ Prætor Iudicibus. A Consulibus Romanis annos, à Prytanidibus, seu Archontibus Athenienses, ab Ephoris Lacedæmonij nominabant. Olympiadibus tamen vsam vniuersam Græciam, vero videtur simile. Historiæ suffragantur; nec ego refragor, tibi potissimùm viro Gerusiâ digno Purpuratorum ob mentis oculum Lynceum, & qui in Prytaneo eruditissimorum alacris ob scientiæ lumen, quod in te, tanquam in Solis orbe, lucet, ideóquè olim amabilis, nunc venerabilis esse cæpisti, quòd publicus Ethices interpres in Patauino Gymnasio fueris renunciatus, vniuerso Lyceo applaudente. Meritò

ergo

Gerusia senaculum.

Atque Archōte anni numerati.

Anni numerati Syracusis à Callimene.

Ab Archontibus Athenis, vt Romæ à Coss. anni numerati.

Prytanis præerat iudicibus.

Lacedæmonij ab ephoris annos aspicabantur.

ergò te amo, veneror virum omnium eruditorum calculo eruditissimum, & sapientissimum. FELIX OSIVS lumen, & columen Litterariæ Reip. vnus mihi instar omnium, à quo in te plenis velis, laudum Gargara iure, meritoquè redundarunt. Me verò si non primæ; at secundæ admissionis amicum recense, atquè ex corde ama ex corde amantem.

BENEDICTO SYLVATICO,

IN ACADEMIA PATAVINA Medicinæ Ordinariæ Practicæ Prælectori.

DISSERTATIO. XVI.

Venam tentare quid? Vena ægritudinis index in brachio, pulsus dictus, & cur. Digitos à medicis tactos putauit quispiam, sed exploditur. Enodatus Ennodij locus.

OBsurdescit, & obtumescit in alienâ linguâ quilibet, & alienâ arte artifex iners. Vix posticæ occurram sannæ, cum me intrà limites non contineam, & ad aliena excurram, Medicum agens, & potissimùm in re tam graui, illius dicti immemor, *In dolio figularis ars non discenda*. Dicam tamen, vt discam à te potissimùm huius artis peritissimo, qui cuiusquè ætatis hominum, generis, & ordinis venas probè tenes. Dicam, inquam,

—— *Etsi mihi publica vena*,

ingenium vulgare, & triuiale. Vena ægritudinis indicium certissimum, ægrotis olim & tacta, & explorata, eaquè in brachio. Rationes huius ritus ex Rhodigino Lib. III. Cap. vx. pete, & ex alijs de arte Medicâ conscribentibus. Quidam non infimæ sortis Scriptor, cuius nomen silentij nube in- *Vena valetudinis indiciũ.*

M uoluo

Digitus pro vena. *Locus Ennodij enodatus.* uoluo, & surdâ aure prætereo, putauit etiam ex digitis olim medicos ægrotantis statum coniecisse, deceptus auctoritate Ennodij Episcopi elegantissimi, qui Lib. I. Ep. XII. sic habet: *Peritorum mos est medicorum de successu hominis digitos interrogare.* Ergò, (inquit) ex digitis conijciebant, quem successum morbus esset habiturus. Apage hæc commenta, frustrà est, qui ità censet. Mihi nullius auctoritas imponet. In hæc deliramenta, & nugamenta non se coniecisset, si Ennodij locum integrum expendisset. Quem summis tantùm digitis attingens, censeo hunc habere sensum. Mos medicorum est, digitos suos, quibus tangunt ægroti brachium, interrogare de morbi successu, nam digitis pulsum tangunt, ità Horatius in arte Poetica.

Legitimumquè sonum digitis callemus, & aure.

Habeo (inde abeo) integrum locum, quo meam firmem sententiam. *Peritorum mos est medicorum in venis deprehendere vires corporum, & de successu hominis digitos interrogare* (interpretor) suos nō malè habētis. De venâ hac vide Agelliū Lib. XVIII. Cap. X. Quod venam manus brachio conterminam *Tendandi venam mos antiquissimus.* tentarent medici, Seneca Philosophus ostendit. VI. de Beneficijs Cap. XVI. his verbis, *Itaquè medico, qui nihil amplius, quàm manum tangit &c. Et* II. de Tranquillitate, *Suspicioribus inquietantur, medicisquè iam sani manum porrigunt.* Suetonius in Tiberio Cap. LXXII. *Nam Chariclem medicum, quòd commeatu absuturus è conuiuio egrediens manum sibi osculandi gratiâ apprehendisset, existimans tentatas ab eo venas, remanere, ac recumbere hortatus est.* Videtur huc respexisse Persius, cum inquit. *Vena pro arteria.*

Tange miser venas, & pone in pectore dextram.

Et Seneca aliàs laudatus. *Non potest medicus per epistolas cibi, aut balnei tempus eligere; vena tangenda est.* Quibus ex locis pro arteriâ vsurpatam colligo. Sed quis apertiùs hoc innuat Ouidio in Epistolâ Cydippe?

Me miseram, quod non medicorum iussâ ministro.
Astringoquè manus, insideoquè toro.

Et paulò infrà,

Dumquè suo tentat salientem pollice dextram.

Candi-

Candida per causam brachia sæpè tenet.

Ouidius de Ponto Lib. I. Eleg. XL.

Et peragit soliti vena tenoris iter.

Hæ dictæ à medicis pulsatiles venæ. Plin. Lib. X. LXXIII. *Arteriarumquè pulsus in cacumine maximè membrum euidens, inde separati ferè morborum in modulos certos, legesquè metricas per ætates stabilis, aut citatus, aut tardus.* Hunc vocant motum arteriarum ex spiritus reciprocatione, & ex systole, diastolequè cordis proficiscentem. Vena igitur καταχρηστικῶς semper his locis sumitur pro pulsu. *Vena pulsatiles quæ.* *Vena propulsu.*

Verùm cibus alienis dẽtibus mansus sẽper nauseosus. Falcẽ ab alienâ in meam segetem conuerto, atquè optionem, tamquàm defatigatus Centurio, exposco Genium tuum, cuius ingenuum candorem animi, viuidum ingenium, vegetum, expromptum suspicio, admiror. Asteropæum meritò omnes te vocant, à fronte simul, & occipitio oculatum, quem nulla ciconia pinset. Quidnî ergò tantum amicum colerem, virum tantum venerarer? quî cum Theseâ fide ego semper, ò vtinam, iunctus. Et quia tibi multum aceti in pectore, ex tuo ore, tanquàm ex tripode, oracula salutaria prodeunt, adeò vt omninò tuis responsis acquiescere quisquis possit,

Quæ mihi si Delphos, Dodonaquè diceret ipsa,
Esse videretur vanus vterquè locus.

At res sacra consultor, *Bona verba*. Te æternùm colam, Medicinæ numen, tibiquè tanquàm Æsculapio vniuersus Orbis dum operatur, digitum ori applico, linguaquè faueo.

FELICI OSIO S. T. D.

ET IN PATAVINO GYMNASIO

Humaniorum Literarum primario Professori.

DISSERTATIO XVII.

Naues ascendentium ritus antiquus. Sidera cur adorata? Quae? Quomodo? Vectorum formula. Terra osculata ab exeuntibus è naui, & in eandem ingredientibus.

PRoprio excellit ingenio, qui est fautor alieni; & oculus plura videns, meliùs videt. Næ tu ædepol, inclyte Protomysta, ingeniosissimus, oculatissimus, qui minima quæquè in me ducis maxima, & dicis admiranda. Atomos illas insecabiles, ne Lynceus quidem sine Solis radijs cerneret, quo fugiente, nostrum eæ fugiunt aspectum, è quarum tamen concursu omnia gigni Epicurus opinatus. Cur non & ego in spem erigor, feror; non tamen efferor, meas (vt ità dicam) ineptias vobis Litterariæ Reipublicæ Dynastis fauentibus, & illustrantibus, aliquid futuras? Cauendum tamen tibi, ne, ex Iurisprudentiæ normâ, lucis meæ causâ alienis obstruas luminibus. Intereà, dum meæ inseruio scenæ, vos è primis subselijs, bonam scæuam, oro, dicite, cum ex Petronij ruderibus aliquid moris eruo vetusti: cuius Auctoris sermonis candor, ò vtinam, candidis iuuenum moribus labeculas non inspergat? & verè defæcatus in illâ rerum fæce æui inficetissimi. Sol tamen cœno non inficitur, illud licet suo illustret splendore, nequè tui mores in eo Auctore perlustrando.

Petronij iudicium.

Ex hoc loco Petroniano, *Adoratis sideribus nauigium intro*, ritum eruo non omnibus protritum, Sidera olim adorata ab nauim intrantibus. Illis enim summum in mare imperium, quo nil insidiùs, nil periculosiùs, quòd Siderum, vel orien-

Sidera adorata ab intrantibus nauim.

orientium, vel occidentium vi concitari, aut pacari experientiâ compertum habemus. Hinc Maroni Athenas nauigaturo Horatius ità precatur,

Sic te Diua potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumquè regat pater, & c. *Veneris astrũ*
Namquè, vt optimè canit Propertius, *adoratum à*
Dea orta mari mare præstat eunti, *nautis.*
Et vt alibi,
Quæquè est orta mari, ius habet omne maris.
Virgilius XI.
— Et sanctum sidus adorat.

Non solum autem Veneris astrum adoratum, sed & Castoris & Pollucis fratrum, vt canit Horatius, de quibus quid non *Castor, & Pol-* cecinère Poetæ? non commenti Scriptores? Esse nempe Nu- *lux adorati à* mina illa maris, quæ sola nauigaturi votis fatigant sum- *nautis.* mis, inter cœlestia sidera relata, & à fatuis illis Ethnicis tam piè adorata.

Præter hæc Numira prodigiosi etiam Cometæ adorati, *Cometa ado-* vt habet Philostratus τιμῶσι δὲ οἱ σοφοὶ καὶ τῶν ἀστέρων τοὺς *rati.* κομήτας, *venerantur fapientes ex astris Cometas*, in quibus præsagia sunt futurorum. De Veneris astro Astrologi consulendi: de Castoris, & Pollucis, & de Cometis Meteorologici. Hinc lepidissimus Catullus suam Phaselum à nauigatione peractâ illis dedicat. Subscribit Eustachius καὶ δὴ περὶ τὸν λιμένα γενόμενοι, & c. *Et sanè circà portum constituti, & totas manus ad ipsum extendentes clarum cælum dicentes*, & c. Hinc in toto maritimo cursu illa naucleorum intenta, & continua siderum inspectio, vt rectum, ac tutum cursum, dùm rectum rationis clauum, teneant. At nos verâ Christi religione imbuti, in stellarum Auctorem, & maris Stellam MARIAM, θεοτόκον, *Deiparam*, nostris precibus supplices tendimus manus, ne tempestatis fluctibus agitati decumanâ obruamur vndâ.

At precationis formulam antè nauis ingressum vsurpatam *Formula vṡ-* à nautis inuitantibus vectores, aut scandentes excipienti- *surpata ante* bus, hanc lego, Ἔμβαινε τύχῃ ἀγαθῇ, *Conscende, quod benè ver-* *nauis ingres-* *tat*. Et priùs quàm nauim conscenderent, littora tange- *sum.*

bant,

Littora osculata à nauigaturis.

bant, terramquè osculabantur. Valerius Lib. IV. Argon.

Vltima tum patriæ cedens dedit oscula ripæ.

Exeuntes quoquè è naui gratulabundi, & venerabundi terram tangebant osculantes, vt colligitur ex illo loco Virg. x. Æneid.

Arrepta tellure semel.

Et ex Pindari Ode IV. Pyth. *Accepit glebam admirandam, &c.* quæ legantur.

Terram tangentes nautæ osculabantur.

Hæc habeo de priscâ Siderum adoratione, & ritu ingredientium, exeuntiumquè naui, quæ tute tuo ingenio præclaro illustrabis. Alij, quibus Zephyrus benignior, grauiuidas spicas plurimâ messe parient; ego tanquam arida stipula linguæ balbutientis crepitabo. Tua scripta ὁ χρύσος τῷ πυρὶ δοκιμασθεὶς, *aurum igne probatum*: mea tamquàm ramenta improbata: illa in cimeliarchio reponenda; hæc tamquàm adulterina exponenda, quæ iure

Scoriâ patiar tabescere.

In his, mihi ignosce, perfunctoriam magis, quàm instam insumpsi operam, & ex diuerticulo: vt fidem meam liberem, fidem tuam ex posco, quâ tu mihi lubens, volens, religiosissimè obnoxius ex veteris, & veræ amicitiæ præscripto.

LVDO.

LVDOVICO SEPTALÆ

Philoſopho Medico Mediol.

DISSERTATIO XIV.

Intrà pudicitiæ maledictum *quid apud Senecam. Iuliæ filiæ Augusti impudicitia. Impudica intrà infamiam, Notæ eximere; Noxæ dedere. Iuuenali lux. Qui duo, qui tria nomina haberent. Tria Kappa peſſima. Trium litterarum homo.*

A Tuo congreſſu, cùm Mediolani egi, quanta ego perfuſus hnmanitate, qui Polymathiam illam tuam redolebat, quam tuæ lucubrationes planè Orbi teſtantur, teque Latij, Atticiq; eloquij peritiſſimum! Tu verè magis φιλόμουσος, quàm Hieron. Te alterum vouent Æſculapium, quibus vitæ ſalus in lubrico. Quidnî igitur ego voueam, ſupplicem? At Superûm litationi addebant denarium, en ego tua tango genua litteratorum Numen, eaquè (vt ità dicam) incero, & libellum meum appendo ex voto, ex animo, ex pacto, hic non tanti, qui à tanto legi dignus. Nam

—— *à mediâ ſat mihi plebe legi.*

De Gripho à te mihi propoſito gemino in Senecâ, & Iuuenale, quid? Meum ne votum inter tot doctiſſimorum ſuffragia? collimare mihi libet, etſi ſcopum attingere fortaſsè non licet. *Non turpe* (ex Senecâ) *non aſſequi, dummodo ſequaris*: & calcata via ſemper certior, tutior.

Griphus hic. Seneca de Benef. VI. Cap. XXXII. *Diuus* (ait) *Auguſtus filiam intrà pudicitiæ maledictum impudicam relegauit, & flagitia principalis domus in publicum emiſit,* & c. En ego in publicam viam deſcendo, & Lipſium meum doctiſſimum ad hunc locum ità dicentem deprehendo. *Seneca locus explicatus.*

Non

Non capio, alius viderit. Nunquid ego homuncio capiam? ego talpa illo præ lynceo videbo? Quidnam libri, *vltrà*; atquè omnino ego legam, *vltrà*, ideſt, adeò impudicam, vt hoc maledictum commune flagitia eius excederent. Plus erat, quàm impudica. Non ſolùm igitur ex Lipſio erat impudica; ſed res erat in propatulo, quod maximè infame. Verùm, vt (*intrà*) legamus, faciunt, quæ ſequuntur, dum ait, *In publicum emiſit, & parùm potens iræ publicauerat.* Quare hunc ſenſum facerent verba. Relegauit quidem filiam; ſed non eâ mente, vt impudicitiæ notam inureret relegatione, & infamiâ. *Intrà famam* (inquit Quintilianus Lib. XI. Cap. III.) *Hortenſij ſcripta ſunt.* Scilicet citrà opinionem. *Intrà legem epulari*, apud Ciceronem ad Pætum Lib. IX. eſt, minus conſumere, quàm lex præſcripſerit. Patria igitur pietas Auguſti voluit, filiam ſuam, quadrantariam licet Clytemneſtram, vulgò proſtitutam, ablegatam, & relegatam, ne ampliùs in vrbe celebri, quaſi in choro pilâ (vt ait Ennius) ludens datatim daret ſe, & communem faceret; intrà tamen, & citrà pudicitiæ maledictum: non ſtigmatiam inuſſit; ſed exilio mulctauit. Notæ quidem (vt dicunt Iuriſperiti) exemptam, etſi noxæ deditam. Noxa enim caput ſequitur, ità infamia exilium ſequuta.

Iulia filia Augusti impudicitia.

Intrà famam quid.

Nota eximere Noxa dedere quid.

Sed hoc ouum vrinum, ſiuè Hypenemium; tuum verò decumanum, prolificum, etſi ouum ouo ſimillimum. Ideò à te opperior. Vel aliter dicam, non aliud. Erat impudica adeò, vt pudicitiæ ipſi malediceret, quod nec proſtitutæ fœminæ, vel triobolaria ſcorta efficiunt. Scimus enim Iuliam interrogatam, cur brutorum animalium fœminæ ſe tantùm vere iniri paterentur, reſpondiſſe, quoniam rationis expertes erant; ſed & ſollicitaſſe amaſios, & vltrò concubitum ab ijs efflagitaſſe in confeſſo eſt. Non hæc aurum purum obrizum, quia in meâ officinâ excoctum, nec probatum lydio lapide.

In alterâ me ſiſto* paleſtrâ, ut Griphum alterum ſoluam, mequè hac plaga reſoluam. Iuuenalis Sat. V.

Ducêris plantâ, velut ictus ab Hercule Cacus,
Et ponêre foris, ſiquid tentaueris vnquàm
Hiſcere, tanquàm habeas tria nomina, quandò propinat.

Iuuenalis locus explicatus

Tria

Tria nomina dicunt interpretes, nomen, agnomen, cognomen, quòd erat solùm nobilium tribus nominibus insigniri, vt *C. Iulius Cæsar*. Pausanias in Achaicis. *Non enim Romani Græcorum ritu vnico à patribus accepto nomine appellantur; sed tria ferè singulis, nec pauciora, plura etenim imponuntur nomina*. Ex Dionysio Halicarnaseo Lib. 1. de duplici nomine Patriciorum lego hæc, vbi loci loquitur de Romuli institutis. *Atquè ad huius rei fidem faciendam tali argumento vtuntur, quòd Patriciorum vnumquemque, quoties Regibus eos conuocare visum fuisset, Præcones de suo, ac patris nomine appellarent. Plebeios verò ministri quidam, ijquè frequentes cornibus bubulis concinentes ad concionem conuocarent; sed nequè illa per præconem euocatio, nobilitatis Patriciorum est argumentum, nequè etiam buccinæ vox ignobilitatis Plebeiorum est indicium, sed illud quidem honoris, hoc verò celeritatis est*. De tribus nominibus Romanorum vide Plutarchium in principio vitæ C. Marij. *Quid sit habere tria nomina.* *Patricij dupli ci nomine vocati aliquando.* *Plebeij quos, Quomodo vocati in concionem patricij, quomodo plebij.*

Tria nomina inquit Politianus verè politus, Miscel. Cap. XXXI. habet, qui e seruitio manumittitur; hoc sensu, vt conuiuator, ne liberum quidem putet, neuè pro libero fari conuiuam æquum censeat. Quid si dicerem in malam sumi partem tria illa nomina, nempè Corneliorum, à quibus fortasse illud prouerbium non dissentit, τρία κάππα κάκιστα, *Tria Kappa pessima*; tres enim è Corneliorum familiâ pessimos referunt historiæ, nempè Cornelium Syllam, Cornelium Cinnam, Cornelium Lentulum, de quibus creditum in libris Sibyllinis mentionem factam, etsi Græci hanc paroemiam referant ad Cappadoces, Cretenses, & Cilices. Omitto interpretationem dicentium, tria nomina, idest, tres litteras, quasi *fur* esset. Si meam rogitas sententiam, in eam tribum pedibus eo, quæ litteram C. retulit in cistam, & infamiæ notam conuiuæ inusit, male audienti, vt illi Cornelij tres. His exaratis Famiani Stradę prolusio Plautina à me visa fortè, & per fidem ijsdem planè verbis explicatur sententia. Boni consule. Dicto parui. *Manumissi tria nomina habebant.* *Tria Kappa pessima.* *Trium litterarum homo.*

Hęc ad te in transcursu, totus enim ego Herculeo labori emancipatus, tuam appello Mineruam; mea satis crassa hos modos enodare non potest, vel alium Oedippum reperi, qui hanc Sphingem enecet. Alium gustum, dices, aliam mer-

cem; & falernum te Mediolani à me prægustasse, crucium nunc bibisse. Quid facerem? Aliam mentem non dices, etsi hìc aliud cælum. Tua iussa capessere mihi fas est, qui pro arbitrio mihi leges figis, & refigis. Quare paupertini mei ingenij conscius insinuata ad te litterarum arbitrum trutinanda delego, illius Gnomę memor, *Tutius creditori, quàm bonæ spei decoquitur*. Dij te donent ob meritum largo, feliciquè æui excursu, & recursu.

HIERONYMO RVSCHIO
S. T. D. ET VICARIO GENERALI
Episcopi Lucensis.
DISSERTATIO XIX.

Ætatis virilis signum apud Romanos. Quo die, loco, ac ritu sumpta ab iisdem virilis toga. Lacedæmoniorum mos. Syssitia. Accubitus ad Phiditia: ad Andria. Sub pallio manus continebant Græci: sub togâ Romani primis annis tyrocinij fori. Palliare. Iuuenes in foro non antè xxx. *annum. Seniorum mores laudati. Coràm Regibus Persarum manus tunicis tegebantur.*

AVrem mihi vellicas, fodicas, exstimulas, cùm me ad scribendum compellis. Tardigradiorem, fateor, in literario cursu negocia me reddunt, quàm sunt Corbitæ in malaciâ, quæ me adeò malacissatum faciunt, vt caput tollere mihi non liceat, nec alijs mihi obstrepentibus os sublinere, vel per iocum, omnium maximè negotioso. Quare plumbeo gladio, & fortè an ficulneo, te peto; etsi gladiatorio animo aliàs ego

tibi

tibi visus, cùm tuam arguo taciturnitatem, tuas exposcens. Quod si à te chartaceum iter teretur, frigidam mihi suffuderis; nec tamen segmentatas, & vermiculato emblemate pictas vestes requiro, sed potiùs aptas, quàm latas. Laticlauij ius penes alios esto, nos cataclistâ veste induti, quosdam Lucumones nil moremur, vt naso suspendamus acuto, incedentes per Sacram viam cum bis ter vlnarum togâ. Sed ad rem.

De ætate virili Romanorum hæc habeo notata; ast paucis de meo more. Depositâ prætextâ iuuenes Romani togam virilem statim sumebant, annum agentes XVII. Liberalium die, vt habet Ouidius in Fastis, *Quo die, loco, ac ritu sūpta virilis toga.*

Restat, vt inueniam, quare toga libera detur,
Luciferis pueris, candide Bacche, tuis.

Et paulò infrà.

Ergò, vt tyronum celebrare frequentia posset,
Visa dies danda non aliena togæ.

Suumquè nomen in fastis publicis profitebantur, ità, quasi viri à virtute facti, ad militiæ munia, & ciuitatis dignitates aditum sibi patefaciebant. Romani hunc morem, (vt puto) mutuati à Lacedæmonijs, apud quos lege cautum, ne quis honorum esset particeps, qui non & sodalitatum, quæ conuiuijs publicis fiebant, quæ dicta Syssitia, à verbo συσσιτίω, idest, *contubernio, & conuiuio simul vtor*. Vocabantur etiam *Phiditia*, φιδίτια, siuè quod φιλίας, hoc est *amicitiæ* causâ essent instituta, siuè (vt puto) à verbo, φείδομαι, hoc est, *parco, abstineo*, quòd illorum maximè proprium abstinere, & sustinere. parsimonia enim magnum vectigal. Huic mos non absimilis apud Cretenses, quorum fuere ἀνδρῆα, quasi *virilia, & virorum conuiuia*. Nullus enim ibi admissus, qui non in virum euasisset, & capax factus magistratuum, vti notat pluribus in Politicis Aristoteles, & alij. Quemadmodum igitur, necdum ad epulas publicas admissus, is nec vir nuncupatus, nec idoneus Reipublicæ administrandæ, tàm apud Lacedæmones, quàm apud Cretenses; ità nullus Romanorum, nisi virili togâ sumptâ.

Syssitia.

Phiditia.

Andria Cretensium.

Toga virilis cur sumpta. Primo anno sv ri brachium togà contentu à iuuenibus.

Sumptâ verò hâc togâ virili, forensia stipendia auspica-

bantur, & foro nomen dabant; sed primo anno modestiæ ergô, quæ omnium Virtutum custos, & ornamentum, brachium togâ cohibebant, nec liberum dimittebant. Seneca pater Lib. VI. Declam. Controu. VI. *Apud patres nostros, qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur, brachium extrà togam exerere.* Et M. Tullius in Cæcilianâ, *Nobis quidem olim annus erat vnus, ad cohibendum brachium togâ institutus, & vt exercitatione, ludoquè campestri tunicati vteremur.* Tertullianus Libro de Pallio: *Cato iuridicinæ suæ tempore humerum exertus*, ideſt, *humerum veste liberans*. Erat enim Oratorum hic habitus. Ammianus Lib. XXVI. *Eoquè, vt expeditiùs loqueretur, brachio exertante*. Sedulius Lib. I.

Qualiter assueti varias producere sectas
Impugnant sua dicta viri, qui brachia nudis
Ostendunt exerta humeris.

Vnde perquàm egregiè Sidonius, cum singulis Philosophis suum habitum daret, de Aristotele, qui Philosophus, & Orator fuit, inquit, *Aristoteles brachio exerto.* Igitur inquit Tertullianus istud non curauisse Catonem, sed exerto brachio, & humero proclamare solitum. Græci intrà pallium manus continebant. Vnde fortassè verbum, *palliare* quod Apuleio est tegere, vel celare. Ait enim. *Nec palliari tàm aperta res potest*, ideſt *operiri, dissimulari*. An quia manus potestatem significat? Vnde manumissio, è sua potestate dimissio. Ouidius,

Intrà palliū Græci manus continebant. Palliare verbum.

An nescis longas regibus esse manus?

Plutarchus in Lycurgo alium Græcorum morem à iuuenibus obseruatum mihi suggerit, his verbis. *Atqui iuuenes antè trigesimum ætatis annum in forum nullo modo descendebant; sed per cognatos, & amatores necessaria transigebant.* Sed audi ex eodem mirum Seniorum in iuniores amorem, & curam diligentissimam. Statim post. *Senioribus autem turpe erat, si frequentiùs circà huiusmodi studia viderentur; sed maiorem diei partem in Gymnasijs, & in his, quæ Libschæ nominantur, versabantur. In hæc enim loca decorè, & modestè conuenientes sermones inter se conferebant, nullinsquè rei memoriâ tangebantur, quæ vel ad rem pecuniariam, vel ad ignobilem vsum spectaret, &c.* Quare manus à iuuenibus sub togâ contenta non

Iuuenes in foro non antè XXX. annum.

Seniorum mores laudati.

ta non

ta non solùm apud Romanos primo anno fori, sed etiam apud Græcos, saltem á modestis iuuenibus factitatum, vt videtur innuere Plutarchus in Phocione, dum eius mores pingit, ac delineat his verbis: *Siquidem nequè ridentem, nequè plorantem quisquam Atheniensium temerè Phocionem vidit, nequè in balneo publico lauantem, vt tradit Duris: nequè extrà pallium, cum amictus esset, manum eius exertam, &c.*

Qui verò tyrocinium fori ponebant, Pisandri galeam, vt dicitur, & supercilium deponebant, ad Senatorum, & plebis auram sibi captandam. Hunc morem continendi manus sub pallio, aut tunicis coràm Regibus Persis quoquè in vsu fuisse testatur Xenophon. Lib. 11. rerum Græcorum, *Cyrumquè occidisse Autobisacem, & Metreum filios Dariæ, sororis Xersis, patris Darij, quòd sibi occurrentes manus intrà tunicas non contraxissent.* *Coràm Regibus Persarũ manus tunicis tegebãtur.*

At quia neutèr nostrum manus sub pallio habet, vterquè publicis emancipatus, priuata missa facio. Hæc tibi eruditionis Cimelarchio si placent, satis; si displicent, nimia; illud amori acceptum, hoc audaciæ feram. Mihi tantum dicto opus. nam scio Amyclas tacendo perijsse. Quod si has nugas, tricasquè obiecerit quispiam zoilus, vt solet, cum Martiale dicam,

Tam mala cur igitur dederim tibi carmina? quæris.
Alcinoo nullum poma dedisse putas?

Salue Religionis, & Eruditionis exemplar singulare, Amoris ara sacrosancta.

DYO

DIONYSIO BILINZANIO
S. T. D. REGENTI ORDINIS SERVITARVM
DISSERTATIO XX.

Punctis olim singulæ dictiones interiectæ, & singulæ litteræ maiores. Minores negotiosis permissæ. Codicilli qui. Discrimen inter Epistolas, & Codicillos. Notæ quæ. In atrijs Maiorum imagines. In postibus hostium spolia. Stemma quid, et eius ab imaginibus discrimen. De spolijs, manubijs, stemmatibus, imaginibus, vsu, & materiâ earumdem.

TAndiu siluimus facti σιωπηλότεροι τῶν ἰχθύων, *magis muti piscibus*. Tu publico, sacroquè oratorio munere, ego aduersâ præpeditus valetudine: sed post longas ferias tempus est aleâ feliciore fibulam relaxandi, quam sermoni arctissimam imposuimus. Ego (vt soleo) varijs me studijs oblecto, cùm vacat, etsi raró; nam si vnum insigniter non possum, plura facere me diocriter præstat. Tu plura insigniter facis, qui Theologiæ arcana, Philosophię adyta scrutando inuestigas, Oratoriam, Poeticamquè facultatem optimè calles, adeò vt non vsquequaquè verum, *Poetæ nascuntur*, *Oratores fiunt*, cum tu vterquè natus, factus. Testis Luca, nostra communis patria, in quâ tanquàm in Theatro tuæ virtutes spectatę, probatę, spectatoresquè validiore percellis procellâ sententiarum concionabundus, quàm quę prodigialiter olim Romanis, Pœnisquè ad Vrbis mœnia pugnaturis intercessit. Sed frustrà tenues conamur grandia. Quid autem de illâ tuâ Inscriptione tam acutè, tam eleganter delineatâ sententiam, rogitas? non ego Palemon. Vos magni Senatores hæretis; ego de plebe Litteratorum stylum meum decretorium interponam? Faciam, quia iubes, et Grammaticum agam: more prisco penulam induo, vnà (nec dedignor) cum viris illis clarissimis Messalâ, Iulio Cæsare, Augusto, Clau-

Claudioquè Impp., Turnebo, Scaligero.

Veterem interpungendi morem à nostro diuersum fuisse ex veteribus lapidibus, & inscriptionibus satis liquet. Nos enim singulas tantùm periodos interpungimus, illi singulas dictiones, quod Seneca innuit Epist. XL. his verbis. *In Græcis hanc licentiam tuleris, nos etiam, cum scribimus, interpungere consueuimus*. Quod ab eruditissimo Lipsio, & Mureto notatum, qui & hoc addit, solitos veteres maioribus tantùm litteris vti, quas nos *maiusculas* appellamus, quibus nos in Capitibus nominum propriorum, & periodorum vtimur, illi per singulos versus. Minores, quas nos *minusculas* appellamus (vt notat Palmerius in Spicilegio) Notarijs relinquebant, quorum vsum non nisi negotiosis, & occupatis indulgebant. Quare, quod de litterarum formâ Quintilianus, & Plinius disserunt, non nisi de maioribus intelligendum.

Interpungendi mos vetus diuersus à nostro.

Singula dictiones interpuncta.

Maiuscula littera priscis tantùm in vsu.

Minores littera Notarijs permissa.

Quæ verò differentia inter codicillos, & epistolas reperiatur Seneca Epist. LVI. innuit ad hunc modum. *Vide te, mi Lucili, cum maximè audio, adeò tecum sum, vt dubitem, an incipiam non epistolas; sed codicillos tibi scribere*. Ex quibus colligunt omnes, & præcipuè Lipsius meus in suâ Institutione Epistolicâ, codicillos inter præsentes, epistolas inter absentes intercedere. Erat & Epistola breuior codicillis. Ideò dicit Seneca Epist. XLV. *Epistola non debet sinistram legentis manum implere*. Cęsar primus (vt refert Plutarchus in eius vitâ) rationem reperit amicos per litteras conueniendi, cum coràm agendi, nec occupationes, nec magnitudo Vrbis semper occasionem daret: qui item primus, ex eodem, Oceano occidentali classem immisit.

Codicilli in quo differant ab Epistolis.

Cæsar primus repertor epistola inter præsentes.

Codicillus apud I. C. est scriptura, vel littera, in quâ testator suam figurat voluntatem, nullâ indigens solemnitate, sed solùm testatoris voluntate, qualicumquè pronunciatione expressa §. Codicillos Inst. de Cod. Codicilli numero multitudinis sunt epistolæ perfunctoriè scriptę sine vllâ verborum solemnitate, quod inter pręsentes euenire solet, vt quotidiana nos docet experientia.

Codicillus quid apud Iurisconsultos.

De Notis hęc noto. Videtur Cassianus martyr, qui puerorum stylis cõfossus, notis scribere docuisse, vt habet Prudẽtius,

Quis primus docuit Notis scribere.

Ma-

Magiſter litterarum ſederat

Verba notis breuibus comprehendere cuncta peritus, & c.

Iterùm

Raptimquè punctis dicta præpetibus ſequi

Fictis notare verba ſignis imbuens.

Antè hunc tamen lego Mœcenatem. Notarum inuentorem in Dioniſ Auguſto, his verbis, *Hic primus balneum aquæ calidæ in vrbe conſtruxit, primuſquè quaſdam Notas litterarum inuenit ad celeriter ſcribendum, eaſquè complures per Aquilam Libertum docuit.* Ciceronem id quoquè docuiſſe auctor eſt Plutarchus in Catone Minore, *Hanc orationem Catonis perhibent vnam extare, quòd Conſul expeditiſſimos ſcribas antè docuiſſet notas, quæ minutis, & breuibus figuris vim litterarum complectebantur. Nondùm enim vſi fuerant, neque habebant exceptores actuarios; ſed tùm primùm rudimenta eos aſſerunt poſuiſſe.* Diſcebant ergò priſci, vel ſcribere ſermonibus, vt nos vulgò, vel comprehenſionibus litterarum, ideſt, abbreuiationibus ad celeriùs ſcribendum, vel quibuſdam notis, ſeu fictis ſignis. Manilius

Modus ſcribendi triplex

Quiquè notis linguam ſuperet, curſumquè loquentis.

Sed hæc leguleijs, & fori rabulis vſquè nota, & decantata ad nauſeam, & ſtomachum.

Altera me poſcit arena de antiquorum inſignibus. Familię nobilitatem ab imaginibus pluribus, & antiquis recenſebant, quę diuerſum ſibi locum in ædibus repoſcebant, atquè hoſtium ſpolia. Namquè in atrijs imagines maiorum, & ceras aſſeruatas: at hoſtium ſpolia detracta in veſtibulis, & poſtibus innuit Seneca Epiſt. LXXXIV. *Præteri iſtos gradus, & magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula.* Veſtibulum propriè locus inter fores ędium, & viam. Atrium prima pars domus mediam aream continens, in quo priſci pecunias, cæteraquè pretioſa aſſeruabant. Et quia hoc iuxtà culinam, ideò ſemper atrum, inde dictum quinam volunt atrium, vbi plerumquè imagines fumoſę, & cerę. In poſtibus exuuiæ, & hoſtium ſpolia ſuſpenſa. Ouidius.

Veſtibulum. Atrium.

In atrio quid aſſeruatum. In poſtibus ſpolia hoſtiū.

Perlege diſpoſitas generoſa per atria ceras.

Iuuenalis.

Tota licet veteres exornent vndiquè ceræ

Atria

Atria; nobilitas sola est, atquè vnica virtus.

Virgilius.

Multaquè prætereà sacris in postibus arma.

Horatius Ode IX. Lib. III. vtrumquè mirè complexus;

Cur inuidendis postibus, & nouo
Sublime ritu moliar atrium?

Spolia hostium etiam in templis, vt habeo ex Virgilij VII. Aeneid. *Spolia fixa etiam templis.*

Multaquè prætereà sacris in postibus arma.

Statius de domo Martis Lib. VII.

Terrarum exuuiæ circùm, & fastigia templi, &c.

Hæc spolia dicta *donaria*, seu *ἀναθήματα*. Prætereà præmia parta in certaminibus victoriæ ergô. Hæc spolia, vt notat Plinius Lib. XXXV. Cap. II. non licebat emptoribus, alienatis ædibus, refigere: ex Appiano verò in Annibalicis nullus deinceps vsum illorum armorum habere poterat, vt quæ iam essent sacra, nisi in graui periculo: *Cum armis egerent, quæsita alijs bellis, & ad decus affixa templis spolia detraxerunt.* De his Virgilius Æneidos VII. *Spolia dicta donaria. Spolia nunquam ex ædibus refixa.*

Multaquè prætereà sacris in postibus arma,
Captiui pendent currus, curuæquè secures,
Et cristæ capitum, & portarum ingentia claustra,
Spiculaquè, clypeiquè, ereptaquè rostra carinis.

Spolia hæc non solum in postibus & foribus ædium, aut columnis appensa; sed in ipsis quoquè thalamis, & cubilibus, vt facile est videre in Claudiano de nuptijs Honorij, *Spolia in thalamis.*

Cum supplex emerent Romanam Parthica pacem
Nobilibus gazis, opibusquè cubilia surgent
Barbaricis, omnes thalamo conferte triumphos, &c.

Romani inter ea, quæ Dijs sunt dicata, solas manubias negligunt excolere, & interpolare, vel quia gloriam cum primis putant deflorescere, vt semper recens monumentum enitantur virtutis referre: vel quòd dies notas cum hostibus controuersias cum obliteret, si ipsi eas reponant, aut renouent, inuidiosum sit, & odiosum. Nequè enim apud Græcos, qui lapideum primi, & æneum trophæum excitarunt, commendati sunt. Plutarchus in Quæst. Rom. *Manubiæ cur non restauratæ Romanis.*

Addo notam parergo non indigno in Ianuis ædium, &

O cala-

Ridicula suspensa portis, & caminis. | caminis suspendi solita quædam ridicula, quæ βασκάνια dicta, ad auertendum fascinum, vt scribit Pollux Lib. VII. Hæc nobilitatis insignia in atrijs locata duplicia, Cereæ nempe imagines; & stemmata. Martialis Lib. IV. Epig. XL.

Insignia nobilitatis duplicia.

Atria nobilium stabant cum stemmate toto.

Seneca de Benef. *Qui imagines in atrio exponunt, & nomina familiæ suæ, longo ordine, ac multis stemmatum illigata flexuris, in parte prima ædium collocant.* Qui locus vtrumquè insigne indigetat. Iuuenalis Sat. VIII.

Stemmata quid faciunt? quid prodest, Pontice, longo
Sanguine censeri, pictosquè ostendere vultus
Maiorum, & stantes in curribus Æmilianos?

Ecce stemma depictum, deinde sequuntur imagines cereæ vetustate exesæ, mutilæquè.

Et Curios iam dimidios, humeroquè minorem
Coruinum, & Galbam auriculis, nasoquè carentem.

Stemmatis etymon. Stemma dicitur à verbo στέφω, idest *corono*, vnde στέφανος, *corona*: nam ramusculis in modum coronæ ornabantur imagines. Eruditissimus Lipsius coronidem imponit his verbis. *Constat igitur ex his, imagines armariolis inclusas, fictas esse è cerâ; imagines verò insertas stemmati pictas fuisse.* Stemma etiam est tota illa series cuiuscumquè generis. Ità Stemma Pisonum erat in atrio, idest, tota gentis series. Quare Isidorus inquit Lib. IX. Cap. VI. *Solent aduocati stemmata, siuè ramusculos facere in genere, cum gradus cognationum partiuntur.*

Ramusculis ornata imagines.

Stemma quid.

Imaginum pleruмquè materiam, ceram fuisse, & hinc ceram pro imaginibus vsurpatam passim, modo laudatus Lipsius in Electis Lib. I. Cap. VII. docet hoc pacto, *Aliter apud Maiores in atrijs hæ erant, quæ spectarentur, non signa externorum artificum, nec ærea, nec marmorea.* Expressi cerâ vultus singulis disponebantur armarijs, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera; idquè colligit ex Capitolino in M. Ant. & Tacito in vitâ Agricolæ. Plinius verò Lib. XXXVII. Cap. II. aliam innuit materiam dicens: *Imago Cn. Pompeij è margaritis, &c.* Xiphilinus quoquè de Augusti funere loquens ait, tres Augusti imagines ductas ad eius funus, primam ceream, alteram auream ex Curiâ, tertiam triumphali habitu. Capitolinus clarè nominat imagines aureas; quod factum, opinor,

Imaginum materia varia.

pinor, crescente luxu, & ambitione cum Imperio.

Mittamus Imagines, & Stemmata, vt potè aliena; propria curemus, nempe animi dotes, & virtutes, quibus maximè refulges, nec datur manus iniectio, nec fortunæ ludibrio iacent, quæ iamdiu immortalitatis aream tibi aperuere. Comitia olim vno Catone, & hæc mea te vno Censore. Mea enim cymba in his salebris inhærens aliquem Deum è machinâ præstolatur, ne ἱερεὺς τῶν λεπτοτάτων λήρων, aut Palephatus dicar. Te mihi quæso Numen propitium, tam benè Musis operatum, imploro,

—— Qui tanto mihi iunctus amore es,
Quantus in Atridis, Tyndaridisquè fuit.

IOANNI BENEDICTO
A SECRETIS ILLVSTRISSIMI.
PETRI CARDINALIS VALERII.
Episcopi Patauini.
DISSERTATIO XXI.

Seneca explicatus. Prandium an antiquis in vsu? Quale illud, ac quotuplex, & quibus cibis constaret. Caricæ auspicia prandiorum. Quoties in die prisci comederent. Prandij etymō. Homeri tempore an Prandiū. Prādiū aduentorium. Aduentantes mariti nuntium præmittebant. Caricarum vsus in prandio. Iisdem nouum annum auspicabantur. Strenarum tempus. Auspicari artes. Kal. Ianuarij quid olim actum.

NE Laconicas lunas causari videar, hęc ad te in procinctu, vt lacunas expleam, quas longo feci silentio, nec vnquàm tamen oscitabundus egi. Quî enim id fieri potest, cum de ferâ nunquam comederim? Malo ergò precari veniam, quàm reatum deprecari. Quod si

in negotijs otij ratio constare debet ex Catone; en otij mei ratio, duntaxat negotium negotiosissimum, vt ità dicam, meæ palęstræ, quæ adeò me exercet, adeò distinet, vt, ne caput quidem scabere possim. Et quia mihi ad mores componendos viaticum par, Philosophum Senecam, cum mihi per ocium licet, manibus aliquando tero; succum è succulento illo manipulo vberrimum, saluberrimum vnâ cum eruditione exprimo.

Seneca locus explicatus.

Locus est in eo mihi præ cæteris notatus Epistolæ LXXXVII. *De prandio nihil detrahi potest, paratum fuit non magis horâ: nusquàm sine caricis, nusquàm sine pugillaribus. Illæ, si panem habeo, pro pulmentario sunt; si non, pro pane quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego faustum, & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magni magnitudine:* & quæ sequuntur. Hic licet Philosophum in scriptis, & verbis ageret, vt multi opinabantur, in victu tamen, & cultu alium semper pręsetulit. Tot milliones congesti, tot superba ędificia id apertè testantur. Quare hoc loco vulgarem pradij, cibũ & vsitatum potiùs colligo, caricasquè auspicium fuisse noui anni nusquàm verò Senecam accubuisse sine pugillaribus, quia studiosissimum, ac Philosophię amantissimum se in scriptis planè ostendit.

Iudicium de Seneca.

Prandium antiquorum tenue.

Carica auspicium prandij, & anni.

Quoties in die antiqui comederint.

Frugales bis comedebant.

Prandij etymō.

Prandium sit frugale.

Quidam Solem lucere subdubitare sunt ausi, cum Priscorum prandium in controuersiam verterint, quos trifariàm, & quadrifariàm in die esitasse legimus; in ientaculo, in prandio, in cœnâ, in comessatione: quamuis homines liberaliter educati ad summum bis in die cibum sumpserint in cœnâ, & prandio. Hoc gustum dixere, & puerorum potiùs, ęstate, tenuissimum, & eorum, qui multùm laborant. Quare prandium rarum, idquè parcum, & plerumquè (vt notat Seneca) panis cum caricis passis, & palmulis. Hinc prandium Græcis dictum ἄριστον, veluti ῥᾶστον, idest *ex obuijs, nec anxiè comparatis*. Plinius Cęcilius ità scriptum reliquit. *Post cibum sæpè, quem interdiù leuem, & facilem more veterum sumebat.* Dictum etiam prandium, quòd leuia tantùm quædam, & paratu facilia apponerentur. Hinc Celsus Lib. VII. *Si prandet aliquis, vtilius est exiguum aliquod, & ipsum siccum sine carne, sine potione sumere:* & Lib. IV. *Famem faciliùs fert*

ado-

adolescens, quàm puer, & vno cibo, quàm prandio quoquè assuetus: & Lib. XI. *Æstate verò, & potione, & cibo sæpiùs eget; ideò prandere quoquè commodum*. Ex quibus colligo rariùs hyeme, sæpiùs æstate prandium ob diei longitudinem, sitim què sedandam maiores sumpsisse. Sed quia doctissimus Plutarchus Sympos. Quæst. VI. hanc rem disertissimè tractat, eius verba hic referre non pigebit. *Hi docent illos, cum, & laboribus dediti, & temperantes essent, manè panem edisse mero intinctum, aliud nihil. Itaquè hoc fuit dictum, acratisma, cum acraton sit merum, hoc est à meraciùs potandi consuetudine dictum vult, quoniam panis bucellam mero tingerent*. Quod hodiè Venetijs à plerisquè negociosis obseruatum, qui in meridie vino Cretico panem intinctum, offam, seu placentam comedunt, vt sic famem solentur, dum negotijs operam nauant. Seneca Epist. LXXXIII. *Panis deinde siccus, & sine mensâ prandium, post quod non sint manus lauandæ*. En prandij parsimonia.

Plutarchi locus de prandio.

Quoties cibum in die sumerent Homeri tempore, Athenæus Lib. V. disputat his verbis. *Maior pars doctorum tres* τροφὰς *attribuebant Heroibus*, ἄριστον *sub auroram*, δεῖπνον *circà meridiem*, δόρπον *sub vesperam*. *Alij duas tantùm; Philemo verò quater illos comedisse*, ἀκράτισμα, ἄριστον, ἑσπέρισμα, δεῖπνον. Quid verò Athenæus sentiat? Bis, nisi me fallit. Consule. Plutarchus in suprà citato loco ostendit, ἄριστον, esse idem cum *Acratismate*, ità dictum, quasi optimum, & matutinis horis, vel Homeri tempore, vsurpatum. Legatur ipse, alijquè de hoc fusiùs disputantes.

Homeri tempore an prādiū?

Erat & prandium aduentorium, vti & cœna, quæ peregrè aduenientibus præbebatur. Plautus Amph. Act. II. *Quia domi daturus nemo est prandium aduenientibus*. De Conuiuio aduentorio meminit etiam Plutarchus Symp. IIX. Quæst. VII. Cum quo connecto obiter, quæ idem habet in Quæst. Rom. de aduentoriâ salutatione, quam sibi mariti peregrè, aut rure domum redeuntes arrogabant, hi enim redeuntes, præmittebant nuncium, se vxoribus adesse significantes, vt veluti exoptantibus, & expectantibus lętum nuncium indicarent. *An potiùs*, inquit ille, *de illis audire ipsi cupiunt, saluasnè, & cupientes domi inueniant? An pluribus*

Prādiū aduētoriū. Cœna aduentoria.

Aduentātes mariti nuncios præmittebant.

curis

caris domesticis mulieres, negotijsquè cum absunt viri, sunt districtæ, pluresque rixas, & motus aduersus domesticos habent? Quò igitur, his discussis, pacatè virum, & hilariter excipiant, hæc datur significatio.

Caricarum vsus in prandio. Altera pars loci Senecæ, primo loco positi, de Caricis meminit, quæ & pro pane, & pro pulmentario, & pro auspicio noui anni à Senecâ paratur in prandio. Vbi obiter noto cum alijs, veterem morem sibi inuicem mittendi boni ominis causâ munera, videlicet caricas, & mella (vt dulces dies anni à dulcibus rebus auspicarentur) & stipem, hoc est nummum signatum, quæ omnia simul Strenas dixere. Ità Ouidius Fastorum I.

Caricæ missæ boni ominis gratia Kal. Ian.

Strenæ ex quibus constarēt.

Quid vult palma sibi, rugosaquè carica? dixi,
Et data sub niueo condita mella cado?
Omen, ait, causa est, vt res sapor ille sequatur,
Et peragat cœptum dulcis vt annus iter.
Dulcia cur dentur video, stipis adijce causam,
Pars mihi de festo ne labet vlla tuo.
Risit, &, ò quàm te fallunt tua sæcula, dixit,
Qui stipe mel sumptâ dulciùs esse putas.
Vix ego Saturno quemquam regnante videbam,
Cuius non animo dulcia lucra forent.

Artes auspicabantur Kal. Ian. Ille locus Senecæ, & Ouidij, tanquàm æditiuus, me manu ducit ad noua Sacra indaganda; nempe morem antiquum Kal. Ianuarijs artes auspicandi. Seneca Epist. LXXXIII. his verbis: *Qui, quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid: sic auspicabar in Virgine desilire.* Ouidius etiam in Fastis.

Quisquè suas artes ob idem delibat agendo,
Nec plusquàm solitum testificatur opus.

Ratio huius,

Totus ab auspicio ne foret annus iners.

Auspicari quid. *Quid olim Kal. Iannuarijs actum.* Auspicari verò, vt notat Martinus de Roâ Sing. Lib. III. non tantùm erat inire; sed aliquid ex munere delibare, & leues aliquas, & translaticias causas (dicis causâ) propositas audire. Hinc merces ambitiosæ ad ianuas tunc positæ præ foribus. His adde solitos Kal. Ian. splendida conuiuia, & choreas celebrare per vrbem cum cantu, Magistratus munera inire, manumissiones facere, faustas inuicem precationes imper-

impertiri. omnia enim principijs inesse solent.

Sed longiùs de his loqui tecum cautio est, hæc enim à me presso dente perstrigenda, vt quæ alienâ in mensâ apposita at lautiùs conuiuis lautioribus. In meâ cœnâ nil polluĉti, vt solet in votiuo epulo. Ideò te missum facio cum bono Deo, quem tibi precor fortunatissimum ad annos Platonicos, & Plautino cum illo subscribo,

Benè igitur ratio accepti, atquè expensi inter nos conuenit.
Tu me amas, ego te amo; meritò id fieri vterquè existimat.
Hæc qui gaudent, gaudeant perpetuò suo semper bono.

Amas, inquam, me, semperquè amasti, quod virtutis vmbram tantùm in me suspexisti, cuius tu fax lucidissima. Et ego quî paria non reponerem? Amo igitur meritò, & colo tuum ingenium Mineruæ dicatum, & Conso, tuum Genium Virtutis Protomystam, te totum Musis mancipatum, cuius fidei arcana sua credere non dedignatur Illustrissimus Cardinalis VALERIVS à Secretis cooptati; in quo munere perfungendo Prudentiam cum Sapientiâ coniunĉtam prætetulisti. Vt verò coronidem huic schedio imponam, Nestoreos tibi apprecor annos felicissimos.

GA-

GASPARI CORBELLIO PATAVINI COLLEGGII I. C.

DISSERTATIO XXII.

Virgilij locus enodatus. Turritæ naues quæ, & earum inuentor primus. Turres in prorâ, & puppi. Numerus remigum. Onerariæ velis actæ. Vniremes, Biremes, Triremes & c. Thranitæ, Zygitæ, Thalamij. Classi eidem nullus bis præfectus. Remiges pugnaturi remos ponebant. Portum attingentes terram adorabant. Sternutationis omen.

NON concio, sed comitium hoc nostrum, in quo prærogatiua quidem penes vos, quando ità vultis; ius autem suffragij penes omnes esto in antiquitatis ramentis colligendis. Sed vereor, & iure; ne, sicut recens à lacu vinum, dum deferuescit, tumore posito extenuatur, & decrescit; ità mea Schediasmata apud ignem exploratorium, & decretorium. Ego tamen priscâ, & patriâ libertate (in liberâ enim Ciuitate natus, educatus Rhetoricam publicè plus decennio professus) tanquam è plaustro loquar. Cuiquè sua iudicia libera, & cur non mihi mea? Quid illud Virgilij VIII. Æneid. de turritis puppibus,

Virgilij locus explicatus.

Tantâ mole viri turritis puppibus instant?

Turritæ Naues quæ.

Pleriquè in hunc locum interpretantur, *eminentibus, altis, aut munitis turrium instar*. Ego, *turritis*, explico *turribus munitis*, quæ de tabulatis subitò erigebantur, simul ac in prælium ventum foret, idquè inuentum Agrippæ ferunt. Hinc illud Ausonij.

Inuentor primus turritarum nauium

Inter turritas Memphitica rostra Liburnas,

Turres in puppibus, & proris.

Nequè in puppibus solùm has extructas reperio; verùm etiam in proris. Appianus de Bello Ciuili, καὶ πύργους ἐπὶ τῶν νεῶν ἦχον κατά τε πρώραν, καὶ τὴν πρύμναν, *& turres in nauibus habebant, & ad proram, & ad puppim*. Plinius Lib. XXXII. *Sed*

armatæ classes imponunt sibi turrim, propugnacula, vt in mari quoquè pugnetur, veluti è muris. Cęsar Libro III. de Bello Ciuili. *Atquè alteram nauem, quæ erat ad custodiam ab Acilio posita, pluribus aggressus nauibus, in quibus ad libram fecerat turres*. Turres prætereà habuisse Antonianas in pugnâ illâ nauali, quę ad Actium facta est cum Cęsarianis, liquet ex Dione, qui legendus.

Sed ex Liuio IV. Deca. Lib. VII. exculpo maximè in nauibus Prætorijs has turres extructas. inquit enim. *Abscedentes è turri prætoriæ nauis*. Tacitus Annal XV. *Corbulo naues magnitudine præstantes, & connexas trabibus, ac turribus auctas agit per amnem, & c.* Et Hist. II. *Claudebat pontem imposita turris, & in extremam nauem educta, vnde tormentis, & machinis hostem propulsarent. Simul enim tres, aut quatuor vnam Antonij cingebant, tragulisquè, & lanceis, & contis, & telis ignitis pugnabant. Antoniani ingerebant etiam catapultis ex turribus ligneis tela*. Loquitur autem de pugná nauali in Augustum, & M. Antonium. *Turres in nauibus Prætorijs.*

Sed ne nauteâ nauseem, & si celeuma canatur, remis velisquè ex hoc Oceano me expedio; nec tamen (quod mihi in votis) certum Remigum numerum reperio, quia nec remorum, quibus ij destinati. Baysius enim de re nauali asserit ex Herodoto, et Thucydide, nauium actuariarum (nam onerariæ agebantur velis) alias quinquaginta remos, alias triginta, alias viginti habuisse. Quæ vno remorum ordine actæ, *Vniremes* dictæ, quæ duobus *Biremes*, inde *Quadriremes*, *Quinqueremes*, *&c.* Quod si cuiquè remo suus remex, facilè numerus constabit. Quid si aliquando vnus tantùm per singula transtra, vbi & multi remi? Itá Xenophon Lib. XX. *Vniremes* vocat *biremes*, & *triremes*, quod vnico tantùm remige incitarentur, cum possent ternis agi, si remiges adfuissent. Horum quidem supremi dicti *Thranitæ*, medij *Zygitę*, infimi *Thalamij*. Thranitarum labor insignis. nam & longioribus vtebantur remis, quo nomine, & à Trierarchis maiora consequebantur præmia. A remige ad Trierarchum, & pugnaturos. Plutarchus in Lysandro refert, non potuisse bis eundem classi præfici. *Misit cum ijsdem postulatis & Cyrus: sed quia bis eumdem classi vetebat lex præfici,*

De numero Remigum.

Naues onerariæ actæ velis.

Vniremes, Biremes, Triremes quæ.

Thranitæ, Zygitæ, Thalamij.

Classi eidem nullus bis pręfici poterat.

P

fici, nec sociorum voluntati deesse Lacedamonij volebant,

Pugnaturi autem remos suspendebant, aliaquè faciebant ex Plutarchi Antonio. *Antonius inuehentibus prima luce hostibus, timens, ne inanes propugnatoribus naues caperent, ... speciem instruxit in tabulatis remiges armatos: remos erigi, & suspendi ex vtroquè nauium latere praecepit, atquè ità in faucibus portus ad Dictium obuersas in hostem continuit, quasi instructas remigio, & paratas ad confligendum &c.* Qui autem diu peregrè fuerant in mari, & procellis, ventisquè acti, tandem, salutis Pharon diù exoptatam si conspiciebant, terram læti adorabant: quod ex eodem Plutarcho in Antonio eruo. *Postquàm tutò traducti Armeniam inicre, vt si tunc terram illam ex pelago conspexissent, adorauerunt eam, atquè in lacrymas se, & mutuos complexus præ gaudio effudere, &c.*

Remiges pugnaturi remos suspendebant.

In portũ peruenientes ex longo itinere terram adorabant.

Sed in hoc æstu hæreo, & qui vadum hoc transferat opperior, aut remulco nauem hanc ex syrtibus extrahat. Numèrum subduxi, rationes non conueniunt. Tuum, rem cognoscere, & audaciæ ignoscere, qui Onerariam ambiui, cum vix Celocem regere possim. Dum finio,

—— —— *Faustum sternuit omen amor.*

Noto in Plut. de Genio Socratis, quantum omen in Sternutatione his verbis: *Genium Socratis fuisse sternutationem ferunt, cùm ipsius, tum aliorum. alio quidem sternutante à dextrâ, siuè post ipsum, solitum se fuisse ad agendum conferre; sin à sinistrâ fieret, cessasse.* Quare sternutatio à dextrâ felix; à finistrâ, infelix. Vnde Plutarchus in Themistocle. *Clara ex hostijs flamma repetente fulsit, & bonum omen sternutamento à dextra parte datum est.* De sternutatione eruditè, vt de cæteris, eruditissimus Strada in Prælectione VI.

Quantum omen in sternutatione. Sternutatio à dextra bonũ omen.

Ex his mustaceis (dices) lauream petis? Quid tum posteà?

Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?

Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam?

Ideò repetam saltem; nil enim dictum, quod priùs non dictum. Recoquimus, recudimus omnes, & ab elegantissimâ tuâ Epistolâ,

Percussit Thyrso laudis spes magna meum cor,

qui me ad hæc qualiacumquè scribenda compulit. Maiora, Deo volente, dabo, cum maiores tuis litteris mihi

animos

ānimos impertiueris, quæ mihi ſemper calcar ad virtutis ſemitam percurrendam.

ALAMANNO VRSVCIO. LVCENSI PATRITIO.

DISSERTATIO XXIII.

Poetarum pruritus ſuis carminibus legendis. Ea lecta in Balneis, & cur. Horatij locus elucidatus. Balneatores verboſi. Quid cani, & balneo? Balnea, & Cœnacula Bibliothecis ornata. Recitatio in conuiuijs, & lectis dormitorijs. Parietes cerati qui? Balnea quando clauſa, quando aperta. Lauandi tempus, & alia.

OLeo non fraudandæ lucernę, nec amici literis: Nigro ſanè oſcitantiæ meæ Lydio deditus auro pretium, cum tu ad me tam copiosè, tam eleganter in quoſdam Poetas, qui famæ magnæ eſſe malunt, quàm bonæ. Antiſthenes, quòd multa volumina ſcripſiſſet, à Timone dictus παντοφυῆ φλέδων, *ingenioſus nugator*, adeò vt iure Satyricum illud exclamem, quantūm Gradiuus Homericus, *Tenet inſanabile multos ſcribendi cacoethes.* Quare huc ades Cynice, & accende lucernam clarâ, & multâ flammâ, quæ vel Philadem delphicam Pharon deceat, vt mero meridie clariùs perſpiciatur, quantū non ſolum ſcribendi, ſed etiam legendi ſua ſcripta morbus peniſsimè Auctores occuparit priſcos, & potiſsimùm Poetas, qui clamoſi adeò, vt cerebrum ſit illis in linguâ, qui in circulis vbiuis conuocatis pruriant ſua recitare, aut recitari. Hinc Satyricus Venuſinus vrbanè hos perſtringit.

Non recito cuiquam, niſi amicis, idquè coactus;

Non vbiuis, coramquè quibuslibet in medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi, quiquè lauantes.

Ità festiuissimus Martialis Lib. III. Epig. XLIV. importunum insectatur Poëtam,

Et stanti legis, & legis sedenti:
In thermas fugio, sonas ad aures.

In balneis carmina recitata.

Ex quibus præcipuè colligo, solitum in balneis, tanquàm in incude recudi, quicquid in Palladis, aut Apollinis officinâ esset cusum. Illò enim omnes confluebant, tam Patricij, quàm plebei litterati, vbi omnia ad amussim, & Aristarchicâ censurâ examinata, probata, aut improbata, vel ad iudicium eruendum, vel ad aures deliniendas, vel ad horas fallendas, vel ad populi auram captandam. Subscribit mihi locus Petronij Satyr. hæc dicentis. *Relictoquè Eumolpo; nam in balneo carmen recitabat*, & quæ sequuntur. Horatius in Arte,

Carmina cur recitata in balneis.

Horatij locus elucidatus.

—— Bona pars non vngues ponere curat,
Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.

Etsi Lambinus hunc locum, non ad loci celebritatem; sed ad Poetæ illuuiem, sordesquè referat. Ego tamen censeo in balneis pleraquè scripta recitata, & meditata aliquando. Suetonius in Augusto Cap. LXXXV. *Extat alter æquè modicus* (liber scilicet) *Epigrammatum, quæ ferè tempore balnei meditabatur.*

Balneatores verbosi dicti.

Hinc Balneatores dicti nouarum rerum curiosi, verbosi, famosi, vti tonsores, apud quos multa leguntur, dicuntur multa à linguacibus, dicacibus. Sed Luciani fax clarissima mihi in hoc prælucet, qui prouerbialiter hac formâ vtitur, τί κοινὸν κυνὶ, καὶ βαλανείῳ, *quid cani, & balneo?* Si enim canes in balneo nulli vsui, quid Sycophantæ in Musarum Athenæo? Canini Sycophantæ balnearium Athenæum non ingrediuntor.

Prouerbium. Quid cani, & balneo.

Quare prisci Bibliothecas iuxtà balnea collocabant. Seneca de Tranquillitate Cap. IX. *Iam enim inter balnearia, & thermas Bibliotheca quoquè, vt necessarium domus ornamentum, expolitur. Ignoscerem planè, si è studiorum nimiâ cupidine oriretur, &c.*

Bibliotheca iuxtà balnea, & cœnacula.

Non solùm autem balnea, sed & triclinia, & cœnacula

ornata

ornata Bibliothecis. In conuiuijs clientes, famuliquè semper aliquid legere, aut recitare solebant. Seneca in laudato loco. *Sicut plerisquè ignaris, etiam seruilium litterarum libri, non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt.* Non solùm igitur poëtabantur in balneis; verùm etiam in conuiuijs. Persius Sat. I. *In conuiuijs recitari solitū.* *In conuiuijs poetabant.*

—— *Quidquid deniquè lectis*

Scribitur in citreis.

Et in lectis etiam dormitorijs. Hinc solebant habere parietes ceratos, vt si quid fortè noctu in mentem veniret, statim in eo scriberent. Horatius Lib. II. Sat. III. *Et in lectis dormitorijs.* *Parietes cerati.*

—— *Immeritusquè laborat,*

Iratis natus paries Dijs, atquè Poetis.

Sed quia de Balneis memini, illa lego clausa antè Solis occasum, & aperta non antè auroram. Lampridius in Alex. Seuero. *Addidit & oleum luminibus Thermarum, cum antè non antè auroram paterent, & antè Solis occasum clauderentur.* Et quamuis sub cœnam hora esset lauandi in Thermis; attamen Pollio Vitruuius Lib. V. Cap. X. ait, *Tempus lauandi à meridiano ad vesperum constitutum est.* Aliter tamen alio tempore. Octaua nempe hora, propria, & destinata. Martialis Lib. X. Epig. VIII. *Balnea quando clausa, quādo aperta.* *Tempus lauādi.*

Nunciat octauam Phariæ tua turba iuuencæ,

Et pileata redit, iamquè subitquè cohors.

Temperat hæc Thermas, nimios prior hora vapores

Halat, & immodico sexta Nerone calet.

Sed in his alij pleniùs, meliùs. Ego quoquè aliquid alibi. Ij consulendi. Prudentes quicquid est incoctum non expromunt, benè coctum duint. Ne de fæce hauriam, hic sisto, tuumquè vero nomen, pectori insculptum meo, perpetuò hærebit monumento consignatum prolixæ tuæ in me beneficentiæ, quam mihi vndante sinu toties prætetulisti, & Senecæ illud re ipsâ comprobasti: *Turpem esse fænerationem, beneficium expensum ferre, expedireque ingratos experiri, vt gratum inuenias:* Me gratum saltem habebis, memoremquè beneficij tanti.

DA-

DANIELI DE NOBILIBVS LVCENSI I. C. ET HISTORICO.

DISSERTATIO XXIV.

Taciti error duplex, vbi de Iudæis. A ſue cur ijdem abſtineant: cur itidem Cretenſes, & Aegyptij. Multa de ſuc. Cerarium, Chartaceum quid.

FVnis abrumpitur nimium tendendo, & vitæ ſtamen intentè ſemper agendo; ideò funem reducere volui his ferijs autumnalibus, non tamen omnem, ne diſcinctus perdam, vt nepos, quæ toto anno condus compoſui, vt mox depromere poſſim. Inertibus ſemper feriæ, mihi aliquando; ne malè feriatus dicar, manum admouens fortunam imploro, dum pauca ad te exaro, eruditorum eruditiſſimum, ſtudioſorum ſtudioſiſſimum, cuius in me beneficia ſine radio, & pleno modio, clauo trabali in meo fixa pectore nunquàm refigentur, niſi me fata refinxerint. Inter aurum igitur, & argentum tot Philologorum arenam, ramenta, & quîſquilias colligo, quę in vnum conflata tuo malleo, & incudi ſubijcere volo. Illi prodromi meliùs, feliciùs, nos poſtremi lutulentam potamus, & de illorum fæce haurimus.

Taciti locus v. Hiſtor. Taciti error de Iudæorum origine. Tacitus nunquàm tacendus auctor, ſi quædam tacuiſſet, Lib. quinto Hiſtoriarum in fronte, mendaciorum pleniſſimus, quæ comminiſcitur de Iudæis, vbi in primis hæc de illis habet: *Iudæos Cretâ Inſulâ profugos nouiſſima Libyæ inſediſſe memorant*. Vbi à monte Idâ Cretenſi Idæos, ac deinde Iudæos dictos opinatur, oriundos ex Cretâ. Et infrà: *Iudæi cur ſue abſtinent?* *Sue abſtinet memoria cladis, quod ipſos ſcabies quondam turpauerat, cui id animal obnoxium*. Hæc ille ſomniat. De illorum origine conſulendi Sacri libri, quibus, ſacer eſto, qui refragatur. Sue abſtinent ex legis adhuc præſcripto, quia illud animal immundum. Sed mundis omnia

mun-

munda. Ad rem. Totâ aberrat viâ, qui ab ianuâ aberrat. Ex veri orbitâ eum seduxit falsa opinio, oriundos Iudęos à Cretâ, quia Cretenses ab animali illo immundo, tanquàm sacro abstinent; quod apertissimè Athenæus Lib. IX. his verbis. *Suem sacrum esse apud Cretenses animal, Agathides his verbis ait. Iouem in Cretâ partu editum fuisse ad Dictem montem fabulantur, in quâ, & arcanum sacrum peragunt. Ferunt etiam porcam mammas infanti præbuisse, & circumcursantem, ne à præsentibus exaudiretur, vagitum eius occultasse. Quamobrem animal id veneratione summâ dignum omnes arbitrantur, & suillâ ea gens non vescitur.* *Cretenses Sue abstinent.* *Sus sacra Cretensibus.*

Aegyptij quoquè à suillà abstinent: & Iudæi in Ægypto diu morati, Aegyptij aliquando habiti; religione ne, an odio? adhuc sub iudice lis est. Ælianus Libro de Animalibus X. sues non abstinere à carnibus humanis commemorat, & ideò illis esse detestabiles. Plutarchus IV. Symposiacôn aliam affert rationem. ideò Aegyptios à suillâ abstinere, quia suem tamquàm sacram colerent. Nam hoc animal rostro terram fodiens, vestigium arationis impressit, atquè aratri vsum ostendit. Vnde rustico instrumento vomeri nomen ὕνις à sue videlicet, quæ ὗς illis dicitur. Quanquàm illic & alia causa refertur his verbis. *Suillam carnem abhorrent, qui vitiliginem, & lepram detestātur, quas putant esu harum carnium adsciscí.* At paulò infrà rem meliùs digito ostendit, innuens, immunditiam illiùs causam esse, cur abhorreant; nullum enim animal tàm obscœnum sterquilinijs, locisquè cęnosis gaudet. Fabulosam etiam affert rationem idem Author, quam, & alia multa elegantissimè scripta per te ipsum legito. *Iudæi vocati Ægyptij cur.* *Sus ab humana carne non abstinet.* *Aegyptij cur Sue abstinēt.* *Sus terræ arationem docuit* *Immunditia suis.*

Hoc postremum addo. Doctissimus Baronius in primo Annalium, hallucinatum fuisse Tacitum planè testatur, vt ab hoc, tanquàm Achille, defendar.

Verùm, ne imis ceris me erasisse putes, quę à me de *Cerario* exposcis, qui aliàs sum cerâ tractabilior, ex Cicerone V. in Verrem colligo, *Cerarium* nil aliud esse, quàm stipem, quę cerę nomine penditur, veluti hodie pro diplomatū sigillis. *Ex omni pecuniâ* (inquit) *quam Oratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebāt, primùm pro spe-* *Cerarium.*

spectatione, & collybo; deinde nescio quid pro cerâ; & hoc *Cerarium* dictum. Origo huius vocis à priscâ manat consuetudine scribendi in tabulis ceratis. Hinc plerumquè cera pro libro ponitur. Iuuenalis

Nonne libet medio ceras implere capaces?

Chartaceum. Quare Cerarium erat, pretium ceræ, sicuti nostra tempestate, Chartaceum pretium chartæ Scribis suppeditatum à Magistratibus, vt notant Frontinus, Brissonius, alijquè Iurisconsulti; qui, quia quotidie præ manibus tuis, meliùs tibi noti digitis tuis. O ego læuus, cui plus oris, quàm cordis, quasi

Non missura cutem, nisi plena cruoris hirudo.

Ex quo non nisi notam feram, & in Cærites fortè referar sine suffragij deinceps, aut styli iure. Historias tuas opperior elucubratissimas, cum iamdiu fidei, & veritati litaueris. Sed caue. Nam, *Periculosæ plenum opus aleæ tractas, & incedis per ignes suppositos cineri doloso.* Nosti tempora inficetissima. Lipsianum illud ex tripode. *Nihil placet omnibus præter placentam, & vinum.* Tu solus omnibus placere potes. Vale vir digne meliori æuo.

FRAN-

FRANCISCO BERNARDINO FERRARIO S. T.

Et Ambrosiani Collegij Doctori.

DISSERTATIO XXV.

Tintinnabuli etymon, & vsus varius in multis. Foculi item mensarij, & Flabelli antiquus vsus. Interdiu fores semper apertæ.

QVod de Protogene Apelles, idem ego de te; manum de tabellâ tollere nescis, nimis anxius, religiosus nimis in tuis perpoliendis, & manumittendis. Quod enim manibus, pedibusquè est elaboratum, sui iuris & publici factum videtur. Itaquè cuiquè manus iniectio datur rerum tuarum, quas in commune nisi conferas, lege omnes tecum agent. Cur igitur ad id me compellas, quod tibi iure peragendum? Sabini, quod volunt, somniant: tu facilè iubes, quod tibi facillimum factu censes in tuâ ingenij feracissimâ segete. Ego tamen, vt satis iure imperanti faciam, pictorem illum imitabor, qui Helenæ tabulam Apelleam totam auro compleuit, quam imitari non potuit, & benè effingere; itâ diuitem faciam ære alieno meum libellum, cum de meo nequeam, qui nec Heliconidas, pallidamquè Pyrenem vidi, nec in bicipiti adhuc somniaui Parnasso. Quid tamen de TINTINNABVLIS sentiam ex animo hæc à me habe, & ex mei ingenioli pauperrima penu.

Tintinnabulum nomen fictum à sono, quem edit vas æneum, cuius inuentum antiquissimum, (nos *Campanam*, seu *Nolam* dicimus) vel Mosis tempore, teste Iosepho III. Antiquitatum. Auctor huius tamen ignotus. Vsus varius, & præcipuè in funere, vt notat Scholiastes *Tintinnabulum vnde dictum, & eius vsus antiquus.*

Q The-

Vsus tintinnabuli in funere. Theocriti, qui mos in hunc vſquè diem perdurat, quòd is ſonus credebatur eſſe, καθαρὸς, καὶ ἀπελαστικὸς τῶν μιασμάτων, hoc eſt, *auertens ſpectra, Dæmonum ludibria*. Atquè hinc receptum, arbitror, vt tonante Cœlo *Tonante cælo.* campanæ perſtrepant; etſi aliam cauſam ſubeſſe opinor, vt illarum comploſu aërem longè, lateque diuerberante, vis tonitrui infringatur.

Deinde, ſi qua vis, ſeu tumultus ingrueret, aëris *In tumultu.* tinnitu indicium eius rei dabatur olim, quod colligo ex T. Liuio dicente, *Campanorum in bellis multitudo, cur æris crepitu, qualis in defectu Lunæ, ſilenti nocte fieri ſolet, edidit clamorem?* Omitto Corybantia æra, & alia in ſuccurrendo laboranti Lunæ, & Dodonæa.

In thermis. Alius præterea vſus, vt in thermas ſtatis horis aduocarentur, dimitterentur lauaturi, & loti. Ità Martialis.

Redde pilam, ſonat æs thermarum, ludere pergis?

In damnatorum ſupplicio In Damnatorum etiam ſupplicijs Nolarum tinnitu admoniti, ne incauti occurrerent, & funeſtarentur, aut polluerentur contactu, vel occurſu funeſti corporis. Hinc Carnifices dicti *Tintinnabuli*, quòd ijs vterentur in cædendis ſontibus: etiamſi alij velint ſic dictos, quaſi reddant tinnitum, dum cædunt flagris, & verberant.

Verùm huius æris vſus potiſſimùm in foribus ædium, *In foribus ædium.* in cuius locum ſucceſſit orbis ille æneus pulſandis foribus idoneus. Seneca III. de Irâ Cap. XXXV. *Quod miſer expauſcis ad clamorem ſerui, ad tinnitum æris ad ianuæ impulſum?* Confirmat Suetonius in Auguſto C. XIX. Dion Lib. LIV. hæc habet. *His enim tintinnabulis Ianitores no-* *In arcibus cuſtodiendis.* *cturni vtuntur, vt ſi quid ipſis opus eſſet, ſignificare poſſent, & vicorum vrbis cuſtodes his vſi.* Quemadmodum apud Græcos Ciuitatum muris excubantes, vt Suidas refert ex Ariſtophanis interprete. Plutarchus in Arato. *Subeuntibus primis, ille, qui vigiliam matutinam tradebat, tranſibat illac ad tintinnabulum, multaquè lumina, & ſtrepitus erant ſequentium eum.* Et paulò poſt. *Ille ex turri reſpondit altâ voce, nihil mali eſſe; ſed canem ad ſtationis lumen, & ſtrepitum tintinnabuli laceſſitum.* Qui mos etiam durat in Arcibus cuſtodiendis.

De

De foculo mensario nullus dubij locus; quin eo Prisci vsi ad fercula calefacienda hyberno tempore. Ita Senecâ Epist. xcv. *Quid illa purulenta, & quę tamen non ab ipso igne in os tranferuntur, iudicas sine noxâ in ipsis visceribus extingui?* Eo fine Foculi mensarij inuenti, vt in mensam ijs prunæ deferruntur. Idem Epist. LXXXV. *Circà Cęnationem eius tumultus coquorum est, ipsos cum obsonijs focos transferentium, hoc enim iam luxuriâ commenta est, ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parùm ferueat, cœnam culina prosequitur.* Apud Aristophanem, δμῶες ἐξενέγκατε τὴν ἐσχάραν μοι δεῦρο, καὶ τὴν ῥιπίδα: *Heus famuli ex ædibus huc afferte foculum, & flabellum.* Flabellum addit, nam flabellum etiam in vsu fuisse antiquis ex multis colligo. Terentius in Eunucho. *Heus tu* (inquit) *Dore, cape hoc flabellum, & ventulum huic sic facito, dum lauamur.* Ouidius de Arte.

Proficit in tenui ventos mouisse flabello.

Martialis Lib. III. Epig. XL.

Et æstuanti tenue ventilat frigus.
Supina prasino concubina flabello.

Huc referenda Historia narrata ab Athenæo Lib. I. de Pithyllo liguritore, Catillone dicto, Ganeone, Popinone. Item quæ referuntur ab eruditissimo Pontano in Atticis bellarijs prisci vsus. LVI.

Foculi mensarii usus antiquus, & cur.

Flabellum etiam in usu olim.

In Plauti verò Mostell. Act. II. Sc. II. vsum priscum noto, de quo à te subdubitatum, interdiu fores nunquàm clausas, his verbis, *Sed, quid hoc; occlusa ianua est interdiu?* Verùm aurium tinnitu præsentio, tinnimentum hoc aeris tibi ingratum, inuisum grauiora, iucundiora meditanti. Ianuam occludo, Ianual Iano libaturus, ut Patulcius sit tibi ad immortalitatis adoream. Fiduciariam hactenus operam tibi exhibui, rationem aliquando redditurus, cum per negotia utriquè nostrûm licebit. Vale, cuius patrocinanti Humanitati, & Virtuti, quantus, quantus ego, iamdiu me dicaui, consecraui.

Interdiu fores semper apertę.

MATTHÆO VALERIO CARTHVSIÆ

APVD MEDIOLANENSES PROCVRATORI.

DISSERTATIO XXVI.

Seruorum vestis qualis. An diuersa ab illa Dominorum? Toga, Tunica, Penula, Cucullus. Libertas Romana in vestitu. Vestispicus Seruus. Seruorum ministerium gratum Laribus. Anulo ferreo usi serui. Iidem immunes à militiâ tàm apud Romanos, quàm Græcos. Heroes qui. Honos habitus seruis Belli occumbentibus. Κροσσός. Archonti ferrum tractare nefas. Vestis eiusdem. Heroum libamina in funere. Sacra ad tumulum eorumdem. Dracones iisdem sacri. Enses suprà caput dormientium. Serui oricalcho, Liberi argento, & auro certare soliti: illi numo, hi talento. Serui Comici cum pallio suprà collum. Seruorum strenuorum nomina columnis incisa.

NOn Feciales ad bellum indicendum; sed caduceatores ad rixas dirimendas voueo; non cadiscum θανάτυ mortis, sed ἐλέυ misericordiæ imploro. Contentiones inter nos leuiusculæ amoris, non liuoris plenæ de literarum infrequentia; nequè ego ruris plenus, & inficetiarum: tu urbanitate ipsa urbanior. Amnestiâ igitur ab legatâ, ad arbitrum Amorem deuoluamus rem de æquo, & bono cernentes, qui tanquàm Colchus aliquis, aut Thessalus, cantu, manu has leuet, si quæ sunt, offensiones, aut deprecetur. Quod si audire nolueris, exclamabo, *Hęc vis est*. Iano iam clauso, & Salutis augurio facto, hæc ad te paucis de DISCRIMINE SERVORVM ET LIBERORVM in vestitu Romano. Quod, ut ingenuè fatear, mihi non satis liquet. Etsi enim tunica plerumquè vestis seruilis, quod à multis notatum, & Popellus tunicatus ab Horatio dicatur: toga verò honestiorum, & liberorum ciuium; nullam tamen legem,

Tunica vestis seruilis.

Toga vestis liberorum.

gem, morem nullum extare mihi constat, quo Serui à Dominis vestis genere dignoscerentur. Ità Seneca 1. de Clementiâ Cap. xxiv. *In senatu est aliquando dicta sententia, ut Seruos à Liberis cultus distingueret; deinde apparuit, quantum periculum immineret, si Serui nostri numerare nos cœpissent.* Duos milliones hos fuisse, & ampliùs Lipsius de Magnitudine Romanâ testatur. Quare periculum magnæ seditionis, si quâ notâ distinguerentur, eadem & numerum persentirent.

Nulla lex de vestitu Seruorum.

Seruorumduo milliones Romæ.

In aliam sententiam ire totis pedibus videtur idem Lipsius, qui refert in Saturnalium sacris candidatos, & togatos incessisse Seruos, quibus vestibus alias Domini vsi. Ex quibus inferre possumus atratos plerumquè toto reliquo anni tempore Seruos, aut pullatos fuisse. Lampridius quoquè in Alexandro refert, *Seruos suos semper cum seruili veste, nec ut cæterorum principum albatos, sed ut priuatorum omnium atratos.* Seruiles igitur vestes apud Lampridium, & Tacitum, atrum cum cucullione pallium, & atra lacerna. Quod tantùm moribus, vsuquè receptum, S. C. nullo, lege nulla sancitum.

An seruorum vestis diuersa ab illa dominorum.

Vestis seruilis pulla cũ cucullione, pallio, lacerna.

Seruorum (crediderim) vestitus proprius Tunica fuit, Rusticorum penula, uti & Militum; Viliorum tantùm cuculli, Imperatorum æuo. Quare viliores serui pulli, honestiores rutuli, aut rufi: Imperatorum aurati, & chlamydati, ut notat Lipsius in Electis.

Tunica Seruorum vestis, Penula Rusticorum. Cuculli viliorum.

Apud Persas lege, & moribus distinctas vestes reperio, ut omnes affirmant; alia enim propria Regi vestis fuit, alia Cognatis illius conueniens, alia Affinibus, alia Proceribus, & Amicis; ità ut singuli vestium colore distinguerentur. Lampridij locus in Alexandro Seuero me laciniâ mouet, & monet, dicentis. *In animo habuit omnibus officijs genus vestium proprium dare, & omnibus dignitatibus, ut à vestitu dignoscerentur, & omnibus seruis, ut in populo possent agnosci, ne quis seditiosus esset, simul ne serui ingenuis miscerentur,* & quæ in hanc rem sequuntur.

Persarum serui à Dominis distincti, & viri à viris.

At vestibus custodiendis Seruos assignatos olim, si-

Vestispici Serui vestibus custodiendis.

cut.

cut & cæteris rebus planè patet. Vestispicorum Seruorum erat vestes inspicere, & curare. Hinc ratio nominis. Afranius, *Noui non insciam ancillulam vespere, & vestispicam*. Hoc itaquè munus tàm Famulorum, quàm Ancillarum, de quo videndus Bayfius in Re Vest.

Seruitum ministerium gratum Laribus.

Seruorum ministerium, etsi aliàs exosum, gratum tamen Diis Laribus fuisse Dionysius Halicar. Lib. IV. his verbis testatur: *Illis verò, qui pro viciniâ sacra facerent in Compitis statuit, non homines ingenuos, sed seruos adesse, & in sacris faciundis adiutare, quod famulorum, ac seruorum ministerium Laribus esset gratius.*

Anulo ferreo usi serui.

Seruis tamen interdictum aureum anulum gestare, qui ferreis tantùm utebantur, uti & homunciones, & plebeij, quod testatur Isidorus Lib. XIX. Cap. XXXII. Statius in Lacrymis Hetrusci.

Mutauitquè genus, ęuąquè ignobile ferrum
Exuit, & celso natorum ęquauit honore.

Appiani testimonium subscribit Lib. I. Bell. Ciuil. ubi refert à Tribunis in exercitu Romano aureos, ferreos à reliquis gestatos. Videndus de anulis Georgius Longus, eruditus sanè scriptor.

Serui immunes à militia apud Romanos.

Et quamuis seruili operâ Belli nunquàm ex lege militari usi sint Romani, & Græci; attamen necessitate urgente Romæ meruerunt. Itaquè secundo bello Punico, post pugnam Cannensem, inopiâ liberorum hominum, octo millia iuuenum validorum è seruitijs priùs emerunt, & libertate donauerunt, quàm armauerint, vt est apud T. Liuium Lib. XXII. Auctore Mart. I. C. L. ff. 49. de re militari. *Ab omni militiâ serui prohibentur, alioqui capite puniantur.* Nec solùm serui non militabant, sed etiam libertini, & quorum ingenuitas incerta, & sub lite adhuc ex Vlp. L 49 Plut in Mario. *Postquàm orationem splendidam habuit, statim copias ad bellum, & pręter legem, aut consuetudinem seruos, & rei familiaris tenuitate laborantes conscripsit, quos superiores Imperatores reiecerant.*

Etiam apud Græcos.

Apud Græcos etiam hic mos, ut refert Pausanias in Atticis, his verbis; *In huius regionis campis tumulus est Atheniensium, qui in pugnâ ceciderunt, & ex*

eo

eo pilę eminent, in quibus cęsorum nomina, & tribus in scriptę sunt: Alter item apud Platęenses Bœotię est, in quo Serui conditi sunt, tunc enim primùm Serui stipendium fecerunt. Honorem Marathonii prę cunctis ijs habent, qui in pugnâ occubuerunt, Heroásque eos appellant. Ex quibus planè colligo, quantus honor ijs habitus, qui in pugnâ occubuerunt. Non pigebit pulcherrimum Plutarchi in Aristide locum subnectere ad honorem ijs, qui in prælio pro patriâ occubuerant, habitum declarandum. *Eo approbato scito, Platęenses receperunt, Gręcis, qui ceciderant illic, & humati fuerant, quotannis parentare, quod in hanc diem ad hunc faciunt modum. Memacterionis mensis, qui apud Bœotios est Alalcomenius, sexto decimo die pompam agunt, quam antecedit primâ luce tubicen classicum canens; sequuntur plaustra myrthi, & coronamentorum plena, taurus niger, libamina in amphoris, vini, & lactis, crossosque olei, & unguenti adolescentes ingenui ferunt, nulli enim licet homini conditionis seruilis illud attingere ministerium, quòd illi viri pro libertate occubuissent. Nouissimus Platęensium Archon, cui aliàs neque ferrum attrectare, neque aliam, quàm candidam, induere vestem, fas est, tunc sago puniceo amictus sumit ex tabulario hydriam, gladiumquè tenens medio oppido ad monumenta pergit, mox aquam ex fonte capit, abluit pilos, & inungit, immolatoquè super pyram tauro, Iouem, ac Mercurium Inferum precatus, viros illos fortes, qui lethum pro Græcia oppetierunt, ad cœnas, & inferias inuitat; tum pateram vino miscet, quam ubi profudit, ità fatur. Propino illis viris, qui pro libertate Græciæ occiderunt. Hæc solemnia seruant Plateęnses in hodiernam diem.*

Heroes dicti, qui in pugna occubuerunt.

Honos habitus occumbentibus Belli.

Annua exequia, persolutę ijs, qui pro patria occubuere.

Vasis genus, κρωσσὸς.

Archon ferrũ attrectare nõ poterat.

Archonti vestis candida.

Heroum tumulis sacrificatum scio, quomodo verò, innuit Plutarchus in Alexandro his verbis. *Ilij Mineruę sacrificauit, Heroibusquè libauit. Achillis cippum unxit, ac circùm eum unà cum amicis de more cucurrit nudus, eisquè coronam imposuit, beatum prædicans Achillem, &c.*

Libamina facta Heroibus in funere.

Heroum tumulis quomodo sacrificatum.

Heroibus sacros fuisse Dracones præcipuè ex omnibus

Dracones sacri Heroibus erant.

nibus animantibus lego in Plutarchi Cleomene. *Paucis post diebus, qui Cleomenis corpus custodiebant, cruci suffixum Draconem ingentem conspexerunt, qui caput illius circumplicabat, faciemquè contegebat, ne auis carniuora eam ulla attingeret. Hinc superstitio incessit Regi, trepidatioquè aliarum expiationum mulieribus aditum præbens, quasi virum interfecisset diuinum, & humanâ sorte maiorem. Alexandrini quoquè excurrebant ad ipsum locum, ac Heroem Cleomenem, Deorumquè filium appellabant, usquè dum reflexerunt ea doctiores, qui docuerunt, apes ex bobus, ex equis vespas putrescentibus germinare, scarabæos ex asinis pullulare eòdem deductis; humana verò corpora tabe medullæ inter se compacta, & concreta edere angues, quâ re veteres animaduersa inter omnes animantes Heroibus dracones consecrauêre.* &c. Libamina quædam in tumulum ad orientem, aut occidentem versi fundebant veteres; erant autem, ut vult Lucianus vinum, & mulsum, ut Æschylus in Persis mel, lac, vinum, oleum, aqua, farina.

Enses appensi suprà caput dormientiũ. Vagari libet in vago hoc viridario. Moris erat apud antiquos, suprà dormientium caput ensem, & alia arma appendi, quod & apud nos magno in usu. Hoc Homerus Iliad. x. apertè testatur. Cum enim apud illum Agamemnon inuenisset Nestorem iacentem in molli lecto, subiungit.

Iuxtaquè eum arma variegata iacebant.

Vbi etiam numerat scutum, hastas duas, galeam, baltheum. Thriphyodorus in excidio Troiano.

Surgens hic ex lecto arma quærebat.

Virg. *Egregia intereà Coniux arma omnia tectis*
Emouet, & fidum capiti subduxerat ensem.

Plutarchus in Pelop. *Ensem, qui suprà caput eius suspensus erat, detractum in signum, recubuisse eum somno stratum, ostendit fratribus,* &c. Et in Catone Minore. *Platonis dialogum, de animo, sumpsit in manus, libroquè properè euoluto, suspexit suprà caput. Vbi non vidit suspensum gladium (filius enim, cœnante adhuc patre, subtraxerat eum) seruum vocauit, rogauitquè quis ensem abstulisset*

lisset &c. Quod etiam testatur apertissimè Appianus Lib. 11. de hoc eodem Catone sic loquens; *Ensem solitum lecto astare minimè inueniens, exclamauit, se hostibus ab domesticis prodi, &c.* Apud Hebræos eumdem obseruatum fuisse morem, vel ex hoc licet arguere; quòd Iudith Holofernem trucidauit eo gladio, qui ad ipsius Holofernis caput, & lectum pendebat.

Ab Heroibus ad errones Seruos reuertor. Seruos verò orichalco, liberos auro & argento certare solitos Plautus in Curcul. indicat. *Serui certabant orichalco Liberi argẽto, & auro.*

Auro contrà cedo modestũ amatorem, à me aurũ accipe.
Cedo mihi contrà orichalco, quoi ego sano seruiam.

Prætereà nũmo Serui; Domini talẽto certabãt. Idẽ in Epidico

In meum nummum, in tuum talentum Danistæ captio est. *Serui nummo, liberi talento certabant.*

Postremò Serui comici incedebant cum pallio super collum. Plautus Capt.

Nunc certa res est eodem pacto, vt Comici Serui solent; *Serui Comic cum pallio super collum.*
Conijciam in collum palliũ primò, ex me hanc rẽ vt audiat.

Et Curcul.

Tum isti Græci palliati capite aperto, qui ambulant.

Seruorum fidelitas vltrà summum libertatis pretium; aliud æquissimum lego in Pausaniâ in Atticis his verbis, *Aequitatis autem plenissimum illud plebiscitum fuit, quo publicæ sepulturæ honor est cum Seruis communicatus, eorumquè nomina columnis incisa, quòd fideliter, & strenuè Dominis in prælio operam suam nauassent.* *Seruorum strenuorum nomina columnis incisa.*

Meherculè ego blatero insulsus, & bardus veste ignem circumferens, hoc est, quod ab alijs luculenter scriptum, imprudenter, fortè an impudenter, exscribo. Quid? Vestimenta, quî nudo detrahas? Olim ego inuestis; tu Charitum delicium, Vesticeps, Musarum corculum, Laticlauius iam sapiens buleuta agis, audis. A vobis vestitissimis iure vestimenta mutuor. Hæ tumulturiæ manubiæ, quæ tamen caræ nimis vel cyatho nebulæ. In apinis, ac tricis numerentur. Et, ne quis licitator se deceptum clamet, magna licitatione pileatus prædico, non pluris licent, quàm dixi. Vetus hoc, & quasi domesticũ eulogium possides, *Sapientissimi Senatoris, & amantissimi patriæ Ciuis.* Hoc vno beatus viue, & salue.

IO. ANTONIO COREGIO ET PETRO RONCALLO

ORATORIBVS SACRIS AVGVSTINIANIS.

DISSERTATIO XXVII.

Aeditui etymon, & officium. Fauissæ. Fana manè aperta, noctu clausa. Quæ Templa semper clausa, vel aperta. Ianus in Sacris primus, Vesta postrema. A farre principium Sacri. Varius adorandi ritus. Supplices velati. Consultantes sedebant. Adire manum Deorum, incerare genua eorumdem. Adoratio Imperatorum. Lotio, ablutio, sparsio in Sacris. Candidati adibant templa. Legatio pro pace qualis. Caduceum in funesto nuncio coronatum. Oleæ rami in supplicationibus lanâ cincti. Ramalia festa. Eresiona carmina. Ramus Oleæ in Panatheneis. Θαλλόφοροι. *Supplicum ritus. Precatio ad genua. Iræ deprecandæ modus. Præmium Epimenidis.*

NVmquàm lusciniolæ sua deerit cantio, & bonis bona verba, & benedicentia: priùs cauum à conuexo seiunxero, quàm hæc ab illis. Quid mirum, si Vos tam benè de me, non tam benè merito? Animum tamen meum titillarunt à tantis, tam eruditis Viris prolata. Mea à vobis; legi semper in meo aere duxi, quid probari? Non ego tamen dignus, qui in lecto doctissimorum virorum accumbam, imò contentus subsellio iuxtà illos sedens vescar. Meo me pede metior, & umbram bipedalem: ideò cristas non tollo; nomen tantùm meum agnoscens in illis, & in me vestram beneuolentiam, quam perpetuâ rependam obseruantiâ, & virtutem non vulgarem, quâ maximè lucetis.

Aeditui Etymon. Aeditui, Aeditimiuè, ab ædibus sacris tuendis dicti, non solùm sacra custodire; sed &. supplicantem

quemquè admittere ad facella tenebantur, qui supplicatum ibat. Seneca Epist. XLI. *Non sunt ad Cælum eleuandæ manus, nec exorandus Aedituus, ut nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat; propè est à te Deus &c.*

Aeditui supplicantes ad signa manu ducunt.

Noto hunc morem non aliis notatum. Aedituorum erat etiam fauissas custodire, ubi res veteres religiosæ adseruabantur. Hæ erant cellæ quædam, & cisternæ in areâ Capitolinâ, ubi reponi solebant signa, & thesauri, & alia quædam religiosa donariis consecrata. Sic dictæ fauissæ, quòd in eis non rude æs, argentumquè, sed flata, signataquè pecunia conderetur. De his vide Agellium Lib. II. Cap. X. Quòd verò in templis Aedituus perpetuò custodiam ageret nomen indicat, & colligitur ex Plauti Curcul. Act. I. Sc. III. *Benè vale, ocule mi, nam sonitum, & crepitum claustrorum audio, æditum aperire fanum.*

Fauissæ custodita ab Aedituis.

Fauissæ quæ.

Vnde dictæ.

Aeditui perpetui custodes templorum.

Aperiebantur fana manè, ut adorarent. Adoratio à supplicatione differebat, quòd supplicatio carmine perficiebatur, adoratio Numina præsentia precibus alloquebatur; nam *adorat*, ex Festo, *ad os orat.* Adoratio in ceremoniis commendatur, quæ venerationem maximam habet, gestuquè aliquo designatur, ut osculo, manus extensione, corporis inuersione, genu inflexione, inceratione, aliisquè sacris ritibus. Ad nominis rationem respexit Seneca in Hercule Furente, dum ait, *Tonantem nostra adorabit manus.*

Aperta fana mane.

Adoratio in quo differat à supplicatione.

Adoratio quæ propriè.

Apertis templis accendebantur tedæ summo manè, tum matutinæ fiebant vigiliæ. Sacrorum enim causa maturiùs vigilandum. Lactantius de Diis Lib. VI. deridet his verbis: *Mactant opimas hostias Deo, quasi esurienti, accendunt lumina, velut in tenebris agenti.* Noctu ergò clausa erant templa omnia, præterquàm Iani belli tempore, Honoris, & Hortæ Deæ, dictæ *ab hortando,* quod Horta ad res præclaras semper hortaretur, ideoquè assiduis precibus fatiganda, & sacrificiis pianda continuis, & ob id aperta semper, ut Plutarchus ait in Quæst. Rom.

Apertis templis tedæ accensæ.

Templa clausa noctu. Templum Iani semper apertum belli tempore.

Plutonis templum clausum apud Eleos, Necessitatis, & Violentiæ, apud Corinthios.

Vt Hortæ, & Honoris, & Iani templum semper apertum, ità Plutonis apud Eleos per totum anni circuitum semel tantùm aperiebatur, nequè cuiquam ingredi fas erat. Corinthi à Necessitatis, & Violentiæ fano arcebantur omnes, nec ulli aditus in templum dabatur, Alex. Lib. I. Cap. IV. Numa Pompilius legem sanxit, *Pellex ædem Iunonis ne tangito: si tangit, Junoni crinibus dimissis agnum fœminam cędito* ex Gellio Lib. IV. Cap. III

Honoris & Hortæ templũ cur semper apertum. *Cur Ianus primus in sacris, Vesta postrema.*

Ianus in omnibus Sacris primus perpetuò rogatus, ultima Vesta. M. Tullius, *Janum Principem in sacrificando esse voluerunt*. Arnobius, *Ianum, quem in cunctis anteponitis precibus, & viam vobis pandere ad Deorum audientiam creditis*.

A farre principium sacri.

A farre autem in quolibet sacrificio sumptum initium, Dionysius Halicar. Lib. II. *Romani existimantes far esse omnium frugum pretiosissimum, & antiquissimum ab hoc in omni sacrificio, in quo victima crematur igne, initium faciunt*. &c.

Adorandi mos uarius. *Adorantes stabant, circumagebant se ad dextrã.* *Stantes quomodo adorabant.*

Adorandi Deos modus diuersus legitur in templis. Adoraturi enim stantes aliquando, aliquando sedentes supplicabant. Stantes totum corpus circumagebant a dexterâ in læuam, ut exprimerent motum uniuersi ab ortu in occasum. Sic Flaccus Argon. VIII.

Vt dextrum pariter vertatur in orbem.

Lucr. Lib. V. *Nec pietas ulla est velatum sæpè videri.*

Vertier ad lapidem, &c.

Velati supplicabant.

Hunc morem nostri Sacerdotes tenent, cum se in sacro ad populum dextrorsùm conuertunt. Aliquando velati ad aram sedebant, & precabantur. Propertius,

Antè tuosq; pedes illa ipsa adoperta sedebat.

Saturnus, & H onos adorati capite aperto.

Plautus Amphitr. *Inuocat Deos manibus pijs, capite operto*. Saturnum, & Honorem adorantes caput aperiebant. Causam petes á Plutarchi Probl. Seneca in Hercule Furente.

Adorãtes, cur circumageren tur ad dextrã & cur sederent.

Namquè ipsa tristi vestis obtectu caput
Velata iuxtâ præsides astat Deos.

Plutarchus in Numâ causam motus, & quietis in adorando innuit, his verbis, *Adorantium verò illa vertigo*

ad

ad mundi circuitus similitudinem fit: aut fortaſsè is, qui adorat, quoniam templis ad orientem ſpectantibus aduerſatur ortui, mutat ſe ipſum, & ad Deum conuertit, orbem faciens, & abſolutam precem utrinquè coniungens, niſi mediusfidius Aegyptiis rotis ſimile quiddam mutatio illa habitus ſignificat, docetquè, quaſi nihil ex humanis rebus ſtabile, & firmum ſit; ſed, vt cumquè vertat Deus, reuoluatquè vitam noſtram, id iucundè, ac libenter admitti conueniat: ſedere autem cum adorauit, auſpicium eſſe dicunt, quo & ratas preces, & in bonis perſeuerantiam fore ſignificatur &c. Hæc ibi: at in Marcello: *Equus vlulatu illorum expauefactus retrò cedit, viquè Marcellum auertit; ille veritus, ne ea res permoueret in omen verſi milites, equum properè in ſiniſtram flectit, & ad hoſtes conuertit, ſolemquè ipſe adorat, ut, ſi non caſu, ſed eius rei causâ circumegiſſet equum, ſolemne eſt enim Romanis, cum adorant Deos, in orbem ſe conuertere:* Et in Camillo, *Simulatquè ità fatus eſt (*Camillus*) vt in more eſt Romanis à precibus, & veneratione Deorum ſeſe conuertere dextrorsùm, dum circumagit ſe, prolabitur, &c.*

Adorantes Conſultantes & adorantes cur ſedebant.

Quare conſultantes, & iudicantes ſedere tenebantur. anima enim (vt dicitur) ſedendo fit ſapientior, Plautus Moſtell. Act.v. Sc. I. *Sic tamen hinc conſilium dedero, nimio plus ſapio ſedens*. Hanc adorationis ſeriem Suetonius in Vitellio. Cap. III. exponit his verbis, *Primus C. Cæſarem Caligulam adorari, vt Deum inſtituit, cum reuerſus ex Syriâ non aliter adire auſus eſſet, quàm capite velato, circumuertenſquè ſe, deindè procumbens*. Cur hæc fierent, legendus Plutarchus in Quæſt. *Cur Deos ſalutantes caput operiunt*; & in Numâ, & alii.

Amplexabantur ſigna.

Amplexabantur prætereà oſculantes ſigna. Virgilius. II. Æneid.

Diuûm amplexæ ſimulacra tenebant.

Plautus in Rud. Act. II. Sc. VII. *Duæ mulierculæ hic in fano Veneris ſignum flentes amplexæ tenent*, &c. Verùm præ cæteris id noto, priſcos in adoratione ma-

Manus ad osculum in adoratione. manum ad osculum retulisse. Colligitur ex Apuleio. Lib. IV. *Admouebant oribus suis dextram priore digito, in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus Deam Venerem religiosis adorationibus venerabantur.* Atq; adeò id solemne olim, ut osculatio adorantis signum esset, ut liquet ex locis citatis. *Osculum manus adorationis signum.*

Pauperes pro sacrificio manus osculabantur. Hinc pauperes pro sacrificio, manum tantùmmodo osculabantur, ut innuit Lucianus in Encomio Demosthenis. *Cùm ille manum ori admouet, neque ego suspicor aliud eum facere, quàm orare Deos:* Et alibi de Sacrificiis : *Siquis pauper ità Deos litat, ut dexteram dumtaxat suam exosculetur* Rhodig. Lib. V. Cap. III. ait, Græcis tum demum visas preces perfectas, si inter eas manus oscularentur. Hinc Apuleius Apolog. Lib. I. *Si fanum aliquod prætereat, nefas habet, adorandi gratiâ, manum labris admouere.*

Manus auersa ad os. Auersam manum ad osculum admotam fuisse, Plinius ait, his verbis. *Quamdam esse in dextrâ religionem, quæ osculis auersa appetitur.* Suetonius in Augusto Cap. XLIV. *Quidam priùs somnium Catuli aliter exponunt, quasi Iupiter compluribus prætextatis, tutorem à se poscentibus, unum ex eis demonstrasse, ad quem omnia sua desideria referrent, eiusquè osculum delibatum digitis ad os suum retulisset.* Plinius Lib. XXVIII. Cap. II. *In adorando dextram ad osculum referimus, totum corpus circumagimus.*

Manu tacta simulacra in adoratione. Adire manũ Deorũ quid? Vota cerea. Incerare genua Deorum quid? Manu aliquandó tangebant simulacra, vel expansâ, vel supinâ, dum ne digiti pectinatim inter se se essent implexi, quod genus adorationis Plautinus Leno vocat, *adire manum Deorum.* Aliquando preces & vota in cerâ infigebant, quod Iuuenalis dixit, *Genua incerare Deorum.*

Adorationis Imperatorũ ritus. Ex Pomponio Læto, Diocletiani insanam ambitionem colligo in adoratione Imperatorum, his verbis. *Nam cum priores Imperatores, ut Coss. salutarentur, primus ipse voluit adorari more Persarum, anteà enim manus osculandas nobilibus prabebant, post suis manibus subleuabant ad oris osculum. Vulgus genua exosculabatur,*

Dio-

Diocletianus verò edicto sanxit, uti omnes sine generis discrimine postrati pedes exoscularentur, calceamenta auro, & gemmis exornans. Qui mos nunc ad pedes Pontificis, & ad genua Præsulum, Principumuè receptus.

Redeo ad diuinos ritus. Oraturi manus priùs lauabant, ut nostri Sacerdotes sacra facturi. Horatius: Sat. III. Lib. II. *Manus lota ante preces, & sacrum.*

Libertinus erat, qui circùm compita siccus,
Lautis manè senex manibus currebat, & unum
Quiddam magnum addens, unum me surpite morti,
Diis enim facilè est, orabat.

Ideò Hesiodus uetat, illotis manibus Ioui manè libare, *quoniam,* (inquit ille) *non audit, sed respuit preces:* Vnde illud prouerbium, *Illotis manibus.* *Prouerbium Illotis manibus.* Non solùm oraturi manus lauabant, sed etiam sacrificaturi. Plautus Aulul. *Ego nisi quid me uis, eo lauatum, ut sacrificem.* Seneca in Thyeste, *Moneo, ne sacra manus violata cæde. Neue furiali malo aspergat aras.* Telemachus in Odyss. apud Homerum manus lauat, antequàm Deo supplicet. Quin ea fuit veterum religio & cautio, ut non impuri solùm abluerentur, sed ipsamet sacra. Callimachus in Hym. *Certo quodam & constituto die mulieres Argiuæ accipiebant simulachrum Mineruæ ferebantquè ad fluuium Inachum, ibiquè lauabant.* *Lota etiam simulacra.* Aqua illa debebat esse viua. Virg. II. Æneid.

Sacra manu attrectare nefas, donec me flumine viuo Abluero, Aqua viua erat fontana, & fluminea, seu perennis, non stagnans, aut torpens. *Aqua viua quid.* Rationem huius refert Plutarchus Lib. I. Symp. Quæst. V. *Stantes aquæ & in cauitatibus hærentes, facilè putrescunt propter admixtionem terræ, fluentes fugiunt, & repellunt offerentem se bis terram.* Lotio, & aspersio, hoc differunt, quod Lotio sacris Superum, Aspersio in sacris Inferorum, unde in VI. Æneid. *spargit rore leui,* in parentatione. *Ablutio, & sparsio in quo differant.* Marius apud Plutarchum. *Diis vota facit lotis manibus, sublatisquè in cœlum.* Quare prisci illi, vel in impurâ religione religiosi ad animi puritatem indicandam, (qui mos adhuc in nostris Mystis seruatus,) Candi-

dati

Candidati tẽplo adibant. dati templa adibant. Plautus Rud. *Ergò vos æquiùs erat candidatas venire; hostiatasquè ad hoc fanum, ad isthunc modum non veniri solet.*

Velati manibus legati pacẽ petebant. Velati etiam manibus Legati pacem petentes, aut se se dedentes. Plautus Amph. *Postridiè in castra ex urbe veniunt ad nos flentes principes, velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum.* Idem Plutarchus in

Caduceum coronatum in funesto nuncio. Theseo caduceum coronatum inquit, non nuncium, his verbis: *Vnde hodiè consuetudo manet, ut in celebritate, quæ ὀσχοφόρια, à ferendis ramis vocant. (nam ὄσχος, ramus est) non nuncius ipse; sed caduceum coronetur, & post libationes huiusmodi, qui intersunt, emittant voces, ἐλελεῦ, ἰοῦ, ἰοῦ, idest eia, heù, heù, quorum altero in festinatione, bellis, ac pæanibus, uti solent; alterum consternationis, ac turbationis est.* Hæc ibi loquens de nuncio allato mortis Ægei: Et paulò post hæc subnectit,

Oleæ rami lana coronati in supplicationibus. *Eresionem verò, idest oleæ ramum, lanâ coronatum (εἰρίον sive, ἔριον enim lana est) vt nunc ad supplicationem efferunt.* Dionysius, *Paucis post diebus legati à Latinorum Rep. ex omnibus delecti populis, qui suis sententiis huic bello aduersati fuerant, supplices cum ramis oleæ lanâ obuolutis & velamentis, quæ porrigebant, ad eos venerunt, &c.* Primus locus Plutarchi in Theseo Libationes innuit cum cantibus sacris in nuncio funesto: alter verò in Supplicationibus oleæ ramum lanâ coro-

Ramalia festa. *Eresiona carmina.* nari. Illa vocabantur *Ramalia*, carmina, quæ canebantur, *Eresiona* dicta. Herodotus refert in vitâ Homeri, ab hoc frequenti puerorum indigenarum choro comitante esse cantata, & posteà in Samò perdurasse hunc ritum, quoties ad Apollinis festum collecti conueniebant. Plutarchus in Theseo: *Ductis igitur sortibus, Theseus acceptis ex Prytanæo his, quorum nomina exierant, in Delphinium profectus, Apollini pro sua, sociorumquè salute supplicationem peregit. Erat autem ea ex sacrâ olea ramus albâ lanâ coronatus. Inde nuncupatis votis, octauo Iduum Ianuarij descendit ad mare, qua etiam his temporibus puellas placaturas in Delphinium mittunt, &c.*

Ramum oleæ gestabant Athenis in Panatheneis, qui dice-

dicebantur θαλλόφοροι; Erant ij plerumquè senes, vnde per iocum θαλλόφοροι illi dicti, qui veluti inutiles ad sua munera obeunda putantur. Vide adagium θαλλόφοροι. Supplices ramum præferebant pacem petentes, sed oleæ, qui obuolutus erat lanâ, quæ dicitur a Virg. VII. Æn. vitta. *Præferimus manibus vittas*. Qui ramus obuolutus lana imaginem vinctorum repræsentabat. *θαλλοφόροι qui.* *Ramus oleæ supplicum lana vinctus.*

Manus prætereà illigatas fuisse Supplicantium, ex multis Auctoribus colligere licet. Nam Virg. XI. *Velati ramis oleæ*. Olea Supplicum ideò, quia ex D. Io. Chrys. homines ramos olearum gerentes mouere reges consueuerunt, nam eo arboris genere humanitatem commemorant. Hunc ramum aliquando ore gestatum lego in Scholiaste Euripidis, & ex Euripide in Oreste, *Preces fundo supplex ore carente ramo*. Laurum pro olea gestatum refert Ammianus Lib. XVIII. qui tres circumstantias Supplicum, salutationem nempè, vultum humi affixum, & manus conuersas in tergum, recenset. Hæc velamenta erant ex lanâ albâ; quæ insignia etiam nauibus adhibita, ut habet Liuius Lib. XXX. vsitata, & mutuata à Græcis. Hæc comitabantur vestium sordes, capilli promissi, procubitus in terram. Supplicum verò mos triplex ex eruditissimo Cerda; vel enim tantùm Supplices contingebant genua; vel proijciebant se ad illa aduolutim; vel demùm supplicabant genua brachiorum nexu. Denùm fiebat precatio per genua. Plautus Truc. *Per tua obsecro genua*, &, si credimus Plinio Lib. II. Cap. XLV. genua ut aras adorabant, ad imitationem Deorum, quorum genibus vota facta passim Scriptores referunt, quòd in illis Misericordiæ sedes, ab affinitatem, quam genua habent cum oculorum genis. Vndè Isidorus ait; *Genua à Genis dicta, eò quòd in utero cohæreant, & coniuncta sint oculis*. Plinius loco citato ait: *Hominis genibus & quædam religio inest, obseruatione Gentium. Hæc supplices attingunt, ad hæc manus tendunt, hæc ut aras adorant, &c.* Nec solùm genibus prouoluti Supplices, sed & pedibus. Cæsar. II. *Massilienses uniuersi, se ad pedes proijciunt, orantquè.* *Manus supplicum ligata.* *Olea supplicũ cur.* *Ramus ore gestatus.* *Supplicum circumstãtię.* *Velamenta è lana alba.* *Supplicum signa.* *Supplicum mos triplex.* *Precatio per genua.* *Genua adorata cur.* *Genua sedes pietatis.* *Pedibus prouoluti supplices.*

Interdum, qui supplicabant, contingebant mentum illius manu alterâ, alterâ genu. Hom. Il. *Apprehendit genua sinistrâ, dextrâ autem mentum tenuit*, qui mos non ultrà Græciam profectus, ut docet Plinius. Inter supplicandum interdùm fiebat adoratio; lacrymæ effundebantur. Liu. Lib. XXXIV. *Legati, ubi hæc audiuerunt, flentes ad genua Consulis prouoluuntur*. Vndè ad genua deijcere, est aliquem affligere, pessundare. Addo ex Virgilio Lib. XI. Supplices arma deposuisse. *Dextras tendamus inermes*. Et I. Æn. *Tendentemquè manus Priamum conspexit inermes*. Liuius Lib. XXVIII. *Patefactâ repentè portâ frequentes ex oppido sese eiecerunt, scuta præ se tenentes, ne tela procul coniicerentur, dextras nudas ostentantes, ut gladios abiecisse appareret*. Cæsar. II. Belli Ciu. Hostes, ruinâ turris commoti, inermes cum infulis se se portâ foras vniuersi proripiunt.

Flentes supplices.

Adoratio supplicum lacrimæ.

Supplices sine armis.

Ira deprecandæ modus.

Se dedentes cum ramis oleæ lanâ obuolutis prodibant etiam ex Vrbe, ex Dione Lib. III. Quòd si supplicatione opus ad iram deprecandam, ità factum lego in eodem Dione Lib. IV. *Tullius dixit Romanos clementer, & moderatè cum illis acturos, quòd agnitâ iniuriâ, quam fecerant, & scelere, quod patrarant, cum corollis, infulis, & cæteris supplicum insignibus iram deprecaturi venissent*. Epimenides, referente Plutarcho in Solone, præter surculum ex sacrâ oleâ, nullum aliud donorum recipere voluit ab Atheniensibus.

Oleæ surculus premium Epimenidis.

Alios adorandi ritus, tanquam vulgares, libens volens missos facio. Legatur Plutarchus in Numâ. Quisquiliæ volantes, & venti spolia mea sunto, nisi de vestro addideritis. Vos Patres Litterati Senatus, auctores este, non tamen in incertum Comitiorum euentum. Alienâ fide mèa sumpsi ab antiquis, uos vestra, quibus ius censeri in primis subselliis. Vt modum aliquem faciam, en ipse me absquè Censore Senatu moueo. Auete carissima, doctissima Capita, atquè Oratoris sacri munere, quo perfungimini, tam piè, tam eloquenter, nomen vestrum immortalitati, atquè Christi fidem felicitati commendate felicissimè.

MAR-

MARTINO SANDELLIO V. R. ET ELOQVENTISSIMO I. C.

DISSERTATIO XXVIII.

Candidæ vestis usus apud Romanos. Candidati unde. Ii præter nomen, æs alienum professi, ut & Rei. Nota Candidatorum optima. Quibus nominibus occurrentes salutarent. Auspicia Candidatorum. Pater in causâ filiorum iudex, & cum quibus. Adulteria cognita à maritis. Olim Adultera insepulta, & sine funere. Adulterium duplex. Adulterorum pœna varia. Nulla potestas filiorum viuente Patre. Filii luebant patris crimina apud Græcos, secus apud Romanos.

LItteras breuitate Spartanâ succinctas à me exposcis, & ego Asiaticas dissolutus non reposco, nec quæ de summo ore stillant; sed quæ arescere nesciunt, ex optimo pectoris fonte profluentes. Vt enim luxuries Deam sobriam offendit, ita verba luxuriantia animi modesta sensa obruunt, & quasi spiritum præcludunt. Quare delicatus longiores epistolas scribere nolo, lego ociosus; hoc nihil curiosius, eo nihil pigrius. Quid tum? Ego Peleus mihi placeo in hac machera. Candidè tecum de CANDIDATIS ET CANDIDA VESTE. Romani vsi candidis vestibus in Conuiuiis, in Sacris, in Magistratuum petitione, in Manumissionibus, in Militiâ, in Spectaculis, in Triumphis, in Nuptiis, in Luctâ quoquè, & Cadaueribus inuoluendis. Candor enim symbolum modestiæ, puritatis morum, felicitatis, victoriæ, libertatis, & gaudii.

Candidati propriè sic dicti, quòd candida veste induti magistratum ambirent, & peterent, qui suum nomen profiteri tenebantur in concione, impetratâ facultate concionis ab eo, penes quem ea potestas, se scilicet velle magistratum populi beneficio obtinere, quod omnibus *Candidati unde dicti. Suum nomen profitebantur.*

 notum,

notum, & obseruatum. Sed Seneca de Benef. VI. Cap. XX alium morem, aliis non obseruatum, his verbis astruit: *Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam, me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor, aut candidatus, aut reus.* Candidatus, inquit, eruditissimus Lipsius, quia census senatorius liquere debebat illius, qui magistratum publicum petebat. Addo, non eum ære alieno oppressum, non capite censum, aut ære dirutum. Rei verò tenebantur æs alienum profiteri, quia repetundarum, peculatus, aut criminis accusati, quid in suo, quid in alieno ære haberent, indicare debebant.

Candidati æs alienum professi.
Rei quoquè & cur.

Et quia Candidati, cùm in Senatum producebantur, tanquàm ad Lidium lapidem probandi, hac nota maximè commendati, Si, dicti, *Boni*, vel *Optimi*. Quod si fortè cuipiam in viâ, cuius nomen obliti, occurrissent, Dominum salutabant. Seneca Epist. III. *Quomodo omnes candidatos, Bonos viros dicimus; quomodo obuios, si nomen non succurrat, Dominos salutamus.* Plinius Paneg. *Faciebas ergò, cùm diceres, Dominos.* Mart. Lib. I. Epig. CXIII. & Lib. II. Epig. LXVIII.

Nota Candidatorum quæ.

Cum te non nossem, Dominum, Regemquè vocabam.
Quòd te nomine iam tuo saluto,
Quem Regem, Dominum priùs vocabam.

Hoc non solùm proprium Candidatorum, Reges, & Dominos obuios vocare, quorum nomina non occurrissent, ut dixi, cuiq; illa Nomenclator succurrebat, sed & omnium penè ciuili more viuentium. Addebant & nomen, *Pater*, si maior natu: *Frater*, si æqualis, ut habet Horatius in Epist. VI. Lib. I. *Mercemur seruum, qui dictet nomina.* Mox subdit.

Salutandi ritus antiquus.

——— *frater, pater adde;*
Vt cuiquè est ætas, ità quemquè facetus adopta.

Candidatorum auspicia Dion Lib. I. ità describit, loquens de auspiciis Regis inaugurandi. *At nostra ætate hic mos sublatus est, & tantùm quædam eius imago, huius religionis causâ, remanet. Candidati enim sedem capiunt, & sub crepusculum matutinum surgunt, & quasdam preces sub dio peragunt, &c.*

Auspicia Candidatorum.

Pauca hæc a me dicis causâ, plura tibi ab aliis. Ad aliam, quæ-

quæstionis partem de causæ cognitione domestica. Cum pater in causa filii cognosceret, veluti iudex, si deliquisset, cognatos, affines, amicos interiores aduocabat, quorum consilio statueret, ne quid inconsultò, temereque iræ æstu, oestroque percitus in plectendo peccaret. Seneca de Clem. Lib I. Cap. xv. *Alium, qui filium prehensum in parricidio, exilio damnauit*: Deinde subdit, *Cogniturus de filio T. Arius aduocauit in consilium C. Augustum: venit in priuatos penates; assedit; pars alieni consilii fuit.* Tacitus Annal. XIII. *Pomponia Grecina insignis femina Plautio, qui ouans se de Britannis retulit, nupta, ac superstitionis externę rea, mariti iudicio permissa. Isquè prisco instituto, propinquis coràm, de capite, famâsquè coniugis, cognouit, & insontem nuntiauit.*

Pater iudex in causa filiorum.

Adulteria cognita à maritis.

Quare, si quid ab uxore delictum esset, aut siquæ simultates, aut offensiones essent graues (leues enim leniter ferendæ) de eo uir non in iudicio, & foro, ne litibus obstreperent, cum propinquis, tanquàm domesticis iudicibus, cognoscebant, quicquid dissidii foret, in Sacello Deæ Viriplacæ, illarumquè contumaciam pœnis seuerioribus, aut mollioribus cohibebant, quod etiam Tiberius Cæsar in loco suprà citato statuit. Cicero pro Cluentio. *Mulier amissis iberis, cum unius filij liberandi spes esset ostentata, omnes suos propinquos, filiiquè sui necessarios conuocauit, &c.* Hic mos velvsquè Romuli tempore seruatus, ut notat Dion Lib. II. his verbis: *De his verò cognoscebant ipsi cognati cum viro, ubi violata fuißet pudicitia.* Idem Lib. IV. repetit, aliumq; morem suggerit in Tarquinii Superbi vitâ. *Prętereà iugulato uno de seruis, vestra corpora coniungam, & dicam, te in turpi adulterio cum seruo deprehensam, pœnas mihi iniurias persequenti cognati dedisse, itaut turpis, & probrosa mors tua sit futura, & corpus tuum nequè sepulturam, nequè aliam quampiam earum rerum, quę defunctis dari solent, sit consecuturum.*

Vides luce clariùs, causæ cognitionem adulterii ad cognatos spectasse. Sed aliud eruo, cadauera Adulterarum insepulta passim iacuisse sine funere, & exequiis. Quod priusquàm firmo, de adulterio quædam innuo, ut eius turpitudinis lues euitetur. Adulterii crimen duplex, diur-

Adulterorum cadauera insepulta, sine funere.

num,

Adulterium duplex. Adulterium nocturnum grauius.

num, & nocturnum. Nocturnum grauiùs habitum, quasi esset furto coniunctum. Seuerissimè utrumquè plectebatur apud omnes Gentes, ac primùm apud Aegyptios, referente Laurentio Diodori interprete ad Lib. II. Cap. III. In adulterio deprehensi mille plagis cæsi castrabantur, maximè si, quam corrupissent, non seruilis, sed liberæ esset conditionis, quòd uno crimine tria maxima scelera complecterentur, *Iniuriam, Corruptelam, Liberorum confusionem*. Plato VIII. de Legibus, iubet adulterum Magistratu arceri, quod vel morte grauius censendum. Castratos fuisse Romę, & Athenis adulteros notissimum ex Martiale, Horatio, Terentio, & aliis.

Adulteri magistratu priuati. Adulteri castrati. Adulteri mutilati membris.

Aliam lego Adulterorum pœnam, nempe alicuius membri mutilationem, videlicet narium, aurium, ut deformitas perpetua corporis atrocitatem sceleris præ se ferret. Hac pœnâ mulctatus Deiphobus, ut Helenæ adulter. Martialis Lib. III. Epig. LXXXIII.

Quis tibi persuasit nares abscindere mœchę?
Nil peccatum est hac parte, marite, tibi.

Adulteri tosti, lapidati, præcipitati de Tarpeio saxo.

Combustio quoquè & Lapidatio supplicium fuit mœchorum, ut habet Sacra Historia, & potissimùm præcipitatio Romæ de saxo Tarpeio. Seneca Lib. I. Declam. *Incesta de saxo deiiciatur, &c.* Pęna męchi pauperis refertur ab Scholiaste Aristoph. in Nebulis, ità: *Mœchos in adulterio deprehensos cędebant, & contumelia afficiebant, atquè acceptos raphanos immittebant in podices ipsorum, eos reddentes depilatos, cinere calido conspergebant, idoneam flagitii probationem facientes.*

Raphani, & Depilatio pœna mœchorũ.

Alias mitto pœnas, lege Iulia in Adulteros sancitas. Repeto causæ cognitionem, quam firmo ex Taciti Lib. XIII. Annal. his verbis: *Pomponia Gręcina insignis fęmina, Plautio, qui ouans se de Britannis retulit, nupta, ac superstitionis rea, mariti iudicio permissa, isquè prisco instituto propinquis coràm, de capite, famâquè coniugis cognouit, & insontem nunciauit.* Liuius IV. Dec. Lib. IX. *Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, ut ipsi in priuato animaduerterent in eas.* Subscribit Suetonius in Tiberio Cap. XXXV. Val. Maximus Lib. VI. Cap. III. Et hæc est illa cognitio,

de qua

de qua Seneca suprà citatus. Vide quanti faciendum iudicium de tali scelere, & quàm detestandum, tam planè interdictum Decalogo, *Non mœcaberis.*

Subnecto non ab re de patria potestate in filios, & pœna. Nullam filios habuisse potestatem, viuente patre, apud Romanos testatur Dionysius Lib. VIII. his verbis. *Apud Romanos enim filii patribus adhuc viuentibus nihil proprium possident, sed & ipsis pecuniis, & corporibus filiorum patribus arbitratu suo uti permissum est &c.* Patres sæpè videmus acerba poma comedentes: filiis verò dentes obstupescere. Ad nunquam supplicio suo parentum crimina luebant liberi Romæ, quod idem in eodem libro asserit. Et ab eo tempore, vsquè ad hanc nostram ætatem, hic mos Romæ perpetuò seruatus, ut nulla parentum delicta liberi suo supplicio luant; Contrarium verò apud Græcos factum, idem testatur in eodem libro. Lege, nec te pigebit.

Nulla potestas filiorũ viuente patre.

Filii non luebant patris crimina apud Romanos.

Secus apud Græcos.

Cæterùm apud nonnullos Græcos hoc haud ità moribus est receptum; sed alii quidem, ut liberi Tyrannorum unà cum ipsis patribus necentur, æquum esse censent; alii verò eos perpetuò exilio mulctant, quasi natura nõ ferat, vt boni filii, ex malis patribus, aut mali ex bonis nascantur. At nunc alia ætas, alia diæta. *Per duellionum* nati de medio tolluntur, qui parentum pars potissima habentur & in filiis scelera parentum grauissimè plectuntur.

Mergi ad sua Flumina, ego scrutarius ad mea scruta, & veteramenta, tu apis delicatula semper ad apianum, quo expletus poeticum dare mel soles. Candidè ego hæc tecum candidato gloriæ, & immortalitatis, ad quam, tuis virtutibus tibi latam viam sternentibus, albis veheris quadrigis. Ideò meritò,

——— Dum lumen vitale videbo,
Seruiet officio spiritus iste tuo:
Etsi Cumeę secula vatis agam.

Voti mei hæc summa, quam paucis ratiocinando ità confeci. Tuum est subducere, quod malè in peculio a me numeratum, amoris, & obseruantiæ ergô. Censorio utere stylo, & expunge. Pergrata mihi censura

amico,

amico, suauiquè ingenio elaborata. Ama te colentem, colam te amantem; ita Deus, quem colo, me amet, ò Virtutum omnium coronamento suspiciende, quem meritò suspicit, veneratur tuo-meus FELIX OSIVS eruditissimus, & quicumquè benè de litteris sentiunt. Illi paratium æs, cum per Fortunam licebit, persoluam.

MARIO FLORENTINIO I C.

DISSERTATIO XXIX.

Iustiniani locus de Lege Regiâ explicatus. Legis Regię origo. Quo die recitari solita. Auctoritas Senatus quanta. Populi Rom. potestas. Lex Regia à Populo ad Senatum traducta. Imperatores quomodo lecti. Onuphrii de iisdem locus expensus.

NOn regiè, sed egregiè mecum actum censeo, cùm meam sciscitaris sententiam de lege Regiâ apud Iustinianum Lib. I. Tit. II. §. VI. *Sed & quod Principi placuit, legis habet vigorem, quum lege Regia, quę de eius inperio lata est, populus ei, & in eum omne imperium suum, & potestatem concedat.* Non ego, ut nosti, Iurisprudentiæ Candidatus, quam nedum a primo limine salutaui; non Leguleius, sed Legirupio; tu huius Protomysta, qui multa notæ haud proletariæ cudis, hos aditus mihi reclude, mequè his sacris initiare. Mei animi de tuo sume exemplum, tu φιλομαθής, & ego non prorsus ἄμυστος. Nobis non conuenit, cum a me discere cupis. Tuas res ociùs tolle, vel doce discentem, vel audi dicentem. In his, lampade aliis tradita, lauream nemini inuideret Laurentius tuus, & tibi potissimùm, (vel Momo reclamante) maximè digno. Causidicus hanc causam agam, tuum erit litem adiudicare, siuè stem, siuè causa cadam, de iure non cedam bonorum Scriptorum, non cedam foro, quia de ęquo, & bono agimus.

Iustiniani locus de lege Regia.

Huius

Huius Legis originem, nisi me fallit coniectura, eruo ex Liuij Lib. IV. Dec. IV. à Romulo usquè deriuatam. *Ex vtro, inquit, tandem genere ea Lex esse videtur, quam abrogamus? Quid vetus Regia lex simul cum ipsâ vrbe nata?* Nota, Nata urbs sub Romulo. Cum autem annis ampliùs quingentis florente populi Romani libertate sopita fuisset, posteà D. Augusti, & Tiberij dominatu, qui legibus soluti sunt, excitata, subtiliùs ac copiosiùs, quam anteà præscripta est; & quo quisquè die successores mortuorum imperium excipiebant, recitari solebat. Liuius eodem libro; *Aut, quod secundum est, à Decemviris ad condenda iura creatis, in XII. Tabulis scripta?* In XII. Tabulis hanc legem scriptam reperio, *Iussus populi, & suffragia sunto, quodcumquè postremum populus iussit, id ius ratumquè esto.* *Legis Regiæ origo.* *Lex Regia recitata, quo die Imperium sumebant Imperatores.*

At senatus auctoritas maxima semper. Senatus enim lectus à Regibus, Consulibus, & Censoribus. Penes hunc omnium rerum supremum iudicium, præter Magistratuum creationem, Legum lationem, & belli pacisquè arbitrium; his tamen Patres priùs auctores esse debebant, causasquè cognoscere. prioribus temporibus post Comitia habita; posterioribus antè: prioribus, confirmabat Senatus, vel abrogabat, quod Comitia statuissent; posterioribus, tantùm cognoscebant causas Comitiorum, an admomittendæ, an reijciendæ. Quare aliquando, quod Senatus iussisset, populus rescindebat. Strabo de Augusto verba faciens ἐπεὶ τοὶ γὰρ ἡ πατρὶς ἐπετρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας, καὶ πολέμου, καὶ εἰρήνης κατέστη κύριος διὰ βίου, &c. *Nam cum patria ei totius imperii patrocinium permiserit, & pacis, & belli quamdiu vixerit, potestatem habeat, &c.* In eo igitur hæc innouata. Tacitus de eâdem Lib. IV. Hist. *Tum Senatus omnia Principibus solita Vespasiano decreuit. &c.* *Senatus auctoritas quanta.* *Quæ in potestate populi.*

A populo ad Senatum hæc auctoritas translata, quæ & aliquando à militibus usurpata. Suetonius in Caligulâ Cap. XIV. *Ingressoquè urbem statim consensu Senatus, & in Curiam turbæ irrumpentis ius, arbitriumquè omnium rerum illi permissum est.* Spartianus in Iuliano, *Actum est deniquè, vt Iuliano Senatus auctoritate abrogaretur imperium, & abrogatum est, appellatusquè est statim Seuerus Imperator.* Ælius *A populo ad Senatum translata lex Regia.*

Lampridius in Alex. Seuero initio. *Alexander à Senatu Cæsar est appellatus, mortuo scilicet Macrino*. Et paullò post *Milites iam insueuerant sibi Imperatores, & tumultuario iudicio facere, & item facilè mutare, asserentes nonnumquàm ad defensionem se idcircò fecisse, quod nescissent, Senatum Principem appellasse. nam, & Pescenium nigrum, Clodium Albinum, Auidium Cassium, & anteà L. Vindicem, & L. Antonium, & ipsum Seuerum, cum Senatus Iulianum dixisset Principem, Imperatorem fecerant, atquè ista res bella ciuilia seuerat, &c.* Et infrà in Oratione quadam. *Augustus primus est huius auctor imperii, & in eius veluti quadam adoptione, aut iure hæreditario succedimus*. Hæc fuerunt verba Alexandri Imperatoris ad Senatum.

Imperatores quomodo lecti, post Cæs. & Augustũ.

Quare post constitutam Monarchiam à Cæsare, & ab Augusto, Imperatores, vel a præcedente substituti iure hæreditario, vel a Senatu, vel ab exercitu acclamati, adeò ut, quos Senatus iuberet, vel paucissimi, vel non diù tolerati, non enim populum latebat, quem ipse delegisset, ab exercitu deijciendum. Hinc Capitolinus in Maximo, & Balbino; *Sapienter electi Principes sic agunt. per imperitos electi Principes sic pereunt, cum constaret à militibus factum esse Maximinum, Balbinum à Senatoribus*: Et paullò post, *Inter hæc Gordianus Cæsar sublatus à militibus, Imperator est appellatus, idest Augustus, quia non erat alius in præsenti insultantibus militibus, Senatui, & populo qui se statim in castra receperunt. Caligula verò, Vespasianus, & Alexander omnibus legibus soluti fuerunt*.

Sub Tacito, ut refert Flauius Vopiscus, Senatus recuperauit potestatem eligendi Imperatores. *Tunc*, ait, *odio præsentium exercitus, qui creare Imperatorem raptim solebat, ad Senatum literas misit, petens ut ex Ordine suo Principem legeret*. Et infra. *Nec tacendum, & frequenter imitandum tantam Senatus lætitiam fuisse, quòd eligendi Principis cura ad Ordinem amplissimum reuertisset*. Onuphrius Panuinus tres tantùm recenset a Senatu fuisse lectos Imperatores, Neruam, Maximum cum Albino, & Tacitum: At horum aliquot militum suffragio acclamatos testantur Aurelius Victor, & Eutropius.

Onuphrij locus de Imperatoribus.

Quomo-

Quommodo inter Diuos mortui Imperatores referren tur, & consecrarentur pluribus refert Herodianus, & eruditè Lib. IV. Blondus Romæ Triumph. Nam id verissimùm, *silent leges inter arma*, & ego inter leges, quia à me præter legem, tu sciscitatus de legibus, & si tu mihi semper suprà leges esto. Consarcinatis logis paginam expleui, ideò tu iure ad me illud Plautinum, *Alium quæras, cui centones farcias*. Ex Illis tantùm perlustratis cernere licet initium legis Regiæ, & ab Augusto ad cæteros subsequentes Imperatores, quomodo deducta, turbata, abolita. Alius, obsecro, in his Cimmeriis tenebris facem mihi præferat, & in hac periculosâ arenâ, aut missionem petere, aut ipse sibi sumeret, *ne populum extremâ toties exoraret arena* prudens gladiator iam rude donatus, quod seriò facio, in amicitiæ tuæ castris perpetuò meriturus.

FRANCISCO VRSVCIO S. T. MAG. REGENTI DOMIN.

DISSERTATIO XXX.

Mens bona in votis publicis. In Genii tutela Homines, Vrbes, Regna. Angeli custodes. Fortuna redux. Patroni, & Amici Genii dicti. Per Genium viri iurare soliti, & potissimum Principis. Pœna deierantis per Genium caput Principis. Iuramenta rata. Pactorum locus. Iuramentum Parentum. Fœminę iurabant per Iunonem. Aræ à iurantibus tactæ. Amantium iusiurandum per Venerem, Militum per Martem, Virorum per Castorem, Fœminarum per Herculem, vtrorumquè per Pollucem.

NOn tantus Herculi labor cum Excetra, & Stymphalibus, quantus mihi cum meâ aduersâ valetudine, ob pituitæ a capite distillationem, cui morbo morbus accumulatus, veluti vnda superuenit undam, & superpondium iusto onere grauius publicæ lectionis. Expectat bos aliquando herbam, & messis tempus: ego, nec dum ad præsepe constitutus, diludia posco, ut Saluti faciam, & Bonæ valetudini, non Genio, sed Ingenio, cum viris ingeniosissimis. Tu huius voti testis, & fidus interpres, qui mihi æquè carus, atquè mei ocelli, religionis, probitatis, virtutisquè ergo, quæ in te maximæ prælucent. Ego ex Peripatetico factus Stoicus, duraui, induraui, occallui.

Perfero, & obduro, multò grauiora tulisse
Gaudeo, consueui fortiter esse miser.

In re mala bonus animus dimidium est mali. Mentem bonam mihi semper exorandam censui, quod præ cæteris, publicis votis antiquissimum, sanctissimum. Ità Petronius *At ne bonam quidem mentem, aut valetudinem petunt.* Horatius.

Mens, bona, fama, fides, hæc clarè, &c.

Iu-

Iunenalis.

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

Propertius.

Mens bona, si qua Dea es, tua me in sacraria condo.

Ad aliud non absimile excurram. Præ cæteris Genius olim Deus magnus, & maximè cultus, in cuius tutela Homines, Vrbes, & Regna (quibus ex Orthodoxa nostra religione præsunt Angeli, dicti *Custodes*) quod colligo ex Horatio Lib. II. Ep.

Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturæ Deus humanæ.

Vt animas nascentibus, ita populis fatales Genios diuidi ait Symmachus Lib. I. Ep. XL. cuius opinionem ita refert Prudentius.

———— *Sicut variæ nascentibus*, inquit, *Genij Regnorum.*
Contingunt pueris animæ: sic Vrbibus affert
Hora, diesquè suum, cum primùm mœnia surgunt,
Aut fatum, aut Genium, cuius moderamine regnent.

Romæ ædem Genio dicatam Dio Lib. L. docet; Alexandriæ quoquè Genii templum fuisse Ammianus Marcellinus. Quod autem Genios exagitat Prudentius contrà Symmachum, rectè (ut opinor) & piè facit: imprudenter & inscitè, ne dicam impiè, faceret, si humanarum rerum administrationem aliquam à Deo O. M. Spiritibus, & Angelis cœlestibus esse concessam pernegaret; nam & singulis Hominibus, & Populis quoquè, ac Gentibus diuina officia, ut Tertullianus ait, immortales videlicet ac beatos Angelos, tanquàm custodes attributos, atquè addictos profitebitur, qui sacras delibarit litteras. *Angeli Custodes.*

De Genio Locorum Dionysius Halic. Lib. I. hæc habet. *Eam enim* (loquitur de Rheâ matre Romuli) *nuptiis coniunctam fuisse cum Genio illius loci custode ferunt.* Genium loci Æneas in VII. Italiam calcans veneratur. Virgilius Eclog. V. *Genius locorũ custos.*

Pone focum, Geniumquè loci voca.

Idquè è disciplina veterum depromptum, ut habetur ex Silio, Apollonio, Ouidio, Plutarcho, & aliis.

Hunc Genium Romani vocarunt, *Fortunam reducem*, *Fortuna redux.*

cui

cui hostias imolabant pro felici reditu in patriam, & quia Genius cuiusquè patrocinium sumit, ideò vocati Genii Patroni. Plautus, *Ecquis est, qui mihi commonstret Phedromum Genium meum?* Et in eâdem Comœdiâ, *Tuum natum, & Genium meum.*

Patroni, & amici Genij di cti.

Quare non immeritò per illum iuratum, tanquàm per Deum, & potissimum per Genium Principis. Seneca Epistolâ XII. *Villicus iurat per Genium meum, se omnia fecisse,* Suetonius in Caligulâ Cap. XXVII. *Nec omnes grauibus ex caussis (scilicet mulctauit) verùm malè de munere suo opinatos, vel quòd numquàm per Genium suum deierassent.* Horatius Epist. VII. Lib. I.

Iurabant per Genium viri.

Quòd te per Genium, dextramquè, Deosquè Penates.

Terentius.

Quòd ego te per hanc dextram oro, per Genium tuum.

Tantâque religione iuramentum per Genium Principis colebatur, ut reus maiestatis hic periurus heberetur. Tiberius Deorum contemptor dicebat, illis curæ iniurias in Deos. Alexander Seuerus rescripsit, fustibus eum castigatum dimitti periurum, per Genium, nomen, caput, salutem Imperatoris. Quæ verò iuramenta maximè rata Romani voluerunt, & vbi facta, videre licet in Dionysio Hal. Lib. I. his verbis. *Ara, suprà quam decimas Herculis obtulit, à Romanis Maxima appellatur. Qui verò aliquid firmi, & validi transigere volunt, ad hanc aram, & iusiurandum, & pacta faciunt, hic etiam suarum facultatum decimas ex voto sæpè offerunt.*

Deierantes per Genium, caput principis, qua pœna mulctati.

Iuramenta quæ maximè rata, & vbi.

Pacta ubi facta.

Iuramentum parentum tale ex Terentio reperio Heauton. Act. V. Sc. IV. *Ità mihi sis superstes, ut ex me natus es.* Quoniam autem viri in Genij tutela erant, fœminæ in Iunonis, ideò illi per Genium, fœminæ per Iunonem iurabant. Seneca Epist. C. *Singulis & Genium, & Iunonem dederunt.* De maribus Horatius loco citato Epist. VII. & Persius, *Diis iuratis, Genioquè sinistro.* De fœminis Petronius Satyr. *Junonem meam iratam habeam.* Tibullus.

Iuramentum parentum.

Fœminæ per Iunonem iurabant.

Hæc per sancta tuæ Iunonis numina iuro.

Iuuenalis.

Et per Iunonem dominæ iurante ministro.

At amantes puellæ per Dianam, seu Venerem. Plautus Stich. *Itá me Venus amœna amet.* Legantur Ouidij amatoria.

Aras tangentes iusiurandum concipiebant. Plautus Ruden. *Tene aram banc Veneris: teneo: per Venerem hanc iurandum est tibi.* Virgilius. *Aram tangebant iurantes.*

Tango aras, mediosquè ignes, & numina testor.

Vt amantes per Venerem, itá milites per Martem suum numen iurabant. *Amantes per Venerem. Milites per Martem iurabant*

Quem verò latet solis viris per Castorem, fœminis per Herculem, vtriquè per Pollucem iurare licitum? At quia tu Mentem optimam, Geniumquè optimum nactus, per utrumquè mihi iurare fas, ac tui pectoris sacri aram tangens obtestari, Vtriusquè nostrum Genium tutelarem æuiternum, arcano quodam modo consentire, ut, quicquid annuit, abnuit alter, alter annuat, abnuat. *Viri per Castorem. Fœmina per Herculem. Vtriquè per Pollucem.*

Scit, Genius, natale comes qui temperat astrum.

Nullum mihi te cariorem, iucundiorem, Amicitias immortales esse oportet, quas vera virtus, & gratia conciliauit, quæ in te sunt eximiæ, & animæ dimidium meæ.

Conueniens animo genus est tibi, nobile namquè
Pectus & Herculeæ simplicitatis habes.

AV-

AVGVSTINO FONTANÆ I. C.

AVDITORI EPISCOPI BERGOMI.

DISSERTATIO XXXI.

Arbitri laus, & locus. Ritus antiquus expiandi porris, & apio. Victores in Isthmiis apio coronati. Apio opus. Agyrtæ, & Aerusçatores celebres apud Rhodios. Coronistę, Chelidonistę qui. Histriones malè audiebant. Actores Attellanarum honesti.

VT in Musica è diuersis vocibus concentum quęrimus, & probamus; ita è varietate lectionis eruditionem: sed quidam adeò glande barbarica distenti, vt uni tantùm quercui addicti, alios a frugibus latinis bonorum Scriptorum arceant. Præ cæteris Arbiter ille, me arbitro, sermone phalerato, amænitate poëtica, varietate historica adeò scatet, ut nec Athenæ magis Atticæ, nec Musæ magis musicæ habeantur. Qui aliter sentitis, extra pomeria latinæ vrbis nati videmini. Ita censeo.

Arbitri laus.

Ritum priscum ex eodem eruo, nulli (quod sciam) obseruatum, expiandi impuratas manus, ac pollutos digitos nouo piaminis genere, dum hæc habet: *Infrà manus meas camellam vini posuit, & cum digitos pariter extensos porris, apioquè lustrasset, auellanas nuces cum precatione mersit in uinum.* En apio, & porro utitur ad februa peragenda. De porro nil compertum habeo. Omnes mussitant. Porro Nero quotidiè æstiuo tempore ad vocem seruandam vescebatur. De Apio nil nisi coronas lego. Horatius lib. II. Od. VII.

Expiatio porris, & apio.

Quis udo deproperare apio coronas, curatuè myrto?

Idem Lib. IV. Od. XI.

Est in horto nectendis apium coronis.

Et alibi,

Neu desint epulis rosæ, neu viuax apium, &c.

In ludis Isthmiis victores Apio coronatos lego. An quia semper

Victores in Isthmiis apio coronati, cur.

semper viret, itâ gloria victoris semper viuax? an quiâ exhilarat, & ebrietatem coërcet? Ideò in epulis huius plurimus usus. Sed vndè natum adagium, *Apio opus est*, cum morbum capitalem innuimus, aut supremum vitæ discrimen? Num, quiâ defunctorum sepulchris ferè coronas (vt refert Plutarchus in Timoleone) ex apio imponebant? Hinc et Plutoni hæc herba sacra. Quare Scyllam inter, & Charybdim æstuo, fluctuante cimbâ, adverso æstu in breuia, & Syrtes rapior, te unum imploro numen. *Apio opus pro morbium.*

Quid verò dicam de Agyrtis, & Aeruscatoribus, qui passim reperiuntur? monstrum aliquod, vel animal numquâm nusquâm visum ostentantes, ad crumenas emungendas, qui mos à Rhodiis vsquè ad nos manauit, ut innuit Athenæus Lib. VIII. de quibusdâ Rhodiis, Matri Deûm, siue Pessinuntiæ Deæ stipem cogentibus, singula oppida lustrantibus. Alii ex his aliud quid prætexebant. In his fuerunt Coronistæ cornicem circumferentes, doctam verba humana eloqui, huic se stipem cogere dicebant, non sibi: sic & Chelidonistæ dicti, quod mense Martio, cum hirundo ver loquitur, exirent; isti igitur frugi perdæ verno tempore circumibant, canentes ἦλθ' ἦλθε χελιδὼν, ut docet Eusthatius, & plenam volam hordei, vel portionem aliquam frumenti emendicabant. Cleobolus Lindius primus huius artis inuentor, cum Lindi pecuniæ colligendæ necessitas vrgeret. Mitto huiusmodi circunforanea mendicabula, qui præstigiis, & circulatoriis strophiis plani planè, & impostores passim ludificantur tunicatum popellum, moriones morantur. Hi cyromiâ procaciores, quod impetrare non possunt, obtundendo extorquent, quod exorare, & emereri, blandiuntur, extundunt. *Agyrtæ, & Aeruscatores.* *Coronistæ qui. Chelidonistæ qui.* *Chelidonistarum cantio.*

Perditissimis fuisse moribus, & deploratâ nequitiâ Histriones indè colligo, quòd in ciuitate Romanâ pro ciuibus non haberentur, cuius erant tam multa millia hominum flagitiosorum, & facinorosorum ciues. Moueri tribu, & stipendia non facere histriones, authores sunt Liuius, & Valerius. D. Augustinus de Ciuitate Dei Lib. II. Cap. XIII. hæc habet. *Cum autem ludicram scenam totam probro* *Histriones malè audiebant.*

ducerent, genus id hominum non modò honore ciuium reliquorum carere; sed etiam tribu moueri notatione censoriâ voluerunt. Excipiuntur actores Attellanarum, quæ sunt fabulæ seueriores, iocis Italicam priscam disciplinam redolentibus conditæ: ideò nec deponunt in scenâ personam, vt alii histriones.

Actores Attellanarum honesti.

Ad te sermonem meum confero, quem post Virgilianos, & Homericos Cycnos, gloriæ pennis euolaturum credo planè, nec fides cassa est. Tua studia non ampliùs in gramine, sed fruge versantur. Ego nec dum scientiam nactus qualemcumquè; sed in viciniâ eius consistens, fugiente undâ, tanquàm alter Tantalus, deludor; fallo sitim lectione aliquâ, & scriptione. Felices illi, quorum fortuna studiorum peracta est. Me hæc ex aliis in alia vocat. Veniunt certo ordine Parcæ. Acquiesco diuino nutui, quo cuncta reguntur. nam ex Plauto.

Stultus est, qui cupita cupidus cupienter cupit.

Tua opperior scripta ex more eruditissima quæ cùm lego,

Cantare mihi credo Pegasium melos.

GVIDONI VANNINIO I. C.

RHETORICES INTERPRETI LVCÆ.

DISSERTATIO XXXII.

Præconis Etymon, & officium multiplex. Fauere linguis. Terminalis tuba. Hostium capita licitari quid. Ceyces duplices. Præconis maiestas, & gladij ius.

LIgnum tortum numquàm rectum: itâ quædam ingenia adeò distorta, (me capis) vt ne libella quidem Archimedis adæquare posset.

Scilicet incipiam limâ mordacius uti:
Vt sub iudicium singula verba vocem.

Ego olim lineam misi, ut aliorum explorarem consilium, & in primâ velitatione primas ieci hastas: nec me abiecisse puto; sed nigræ animæ sæpè non desunt, vellicant, mordent, stylum in quas non conuerto; nam quicquid agimus (certò scio) liuor etsi non capit, tamen carpit. Nullus nè Patroclum Achilles comitabitur? triarius haltatum? tu Triarius, tu Achilles in hoc certamine, tu ara, ad quam confugio in his meis manubiis De Præconis Officio, nec sine tuarum virtutum præconio.

Præcones, quasi *Precanes* dicti, quòd antè canant, & annuntient, quid faciendum, aliàs *Tubicines* dicti, quòd tubâ canant, & præcinant. Græcè *κήρυκες*, *Buccinnatores, Caduceatores*. Horum officia varia. *Præconis etymon, & officia xiv.*

Primum sacris libationibus præesse.

II. Concionem aduocare. II.

III. Dicturos citare, vndè Demosthenis illud de Coronâ III.
ἠρώτα μὲν ὁ κῆρυξ, τίς ἀγορεύειν βούλεται, interrogabat quidem præco, quis habere concionem vult?

IV. In templis inclamare; *Hoc age, quod agis.* IV.

V. Silentium indicere, vt linguis, animisquè fauerent, non tam in templis, quàm in certaminibus. Seneca Epist. LXXVIII. *Nec tubicen prædicationi nominis nostri silentium* V.

faciens ἀκούετε λαοί, audite populi, altâ voce inclamabat, vel,
Linguis faue- vt Attici solebant, εὐφημείτω πᾶς λαός, *linguis faueat omnis po-*
re. *pulus*. Ad hanc formulam respexit Aristonicus apud Athe-
næum Lib. VIII. cum Mylassam Clariæ oppidum ingres-
sus templa multa videns; ciues autem raros, clamauit,
ἀκούετε ναοί, non λαοί; hoc est, *audite templa, non populi*.
Plautus in Pœn. *Exurge præco, fac populo audientiam*.
Virgilius V. Æneid.

Victorem Æneas præconis voce Cloanthum, Declarat.

VI. Ex quo colligo Sextum aliud officium præconum, nempè
declarare, & renunciare Victores in ludis Olympicis, &
aliis.

VII. VII. Tempus incipiendi, & finiendi præscribere; Ho-
rum tuba dicta terminalis, de quâ Virgilius Æneid. V.

Tuba termina- *At tuba commissos medio canit aggere ludos.*

lis. VIII. VIII. Pro Histrionibus demum in Fabulis silentium po-
scere. Plautus Asin. in Prologo.

Face iam tu nunc præco omnem auritum populum.

Vox verò plerumquè illis usurpata hæc, *Animaduertite po-
pulares*. Suetonius in Cæs. Cap. LXXXI. *Quinto Maximo
suffecto, trimestrique Consule Theatrum introeunte, cum Lictor,
Animaduerti, ex more iussisset, ab uniuersis conclamatum est,
non Consulem eum*.

IX. IX. Si quempiam è medio sublatum volebant, per præco-
nem cædis mercedem, quam vulgò dicimus (*Taglia*) aut
viui capitis, proclamari, undè verbum ἐπικηρύττειν, idest,
per præconem pronunciare, pecuniam dandam interfectori,
Quid licitari quod Curtius, *licitari hostium capita* dixit. Per præconem
hostium capi- enim denunciabant res, & corpora sub coronâ venum ex-
ta. posita, pretia præscribebant.

X. X. *Senatus consulta* etiam prædicari.

XI. XI. Leges indici.

XII. XII. Iudices & Candidatos suis nominibus appellare.

XIII. XIII. Munia obire magistratuum nomine, Numæ insti-
tuto, vt refert Plutarchus in Numâ. *In profestis, & omni-
nò in Sacerdotum festis per urbem præcones præcedebant, qui,
ut quiescerent, & ab operibus desisterent*. Sed præ cæteris hoc
reperio.

XIV.

XIV. Eosdem præcones fuisse una cum Caduceatoribus, qui Reipublicæ nomine legationes obibant, tamquàm Fœciales, & Sequestres. Quarè Vulpianus rectè ait: *Duplices esse ceycas alterum popularem, alterum belli communem deductorem legatorum, fæcialemuè ad conueniendum de pace cum perduellibus, manu gestantem pro symbolâ caduceum, κηρυκεῖον, dictum*. Adeòquè maiestas huius accreuit, ut ius præconis cum iure gladii coniungeretur. Apuleius in Floridis. *Nec vos pauca quædam, & parua similitudo falsos animi habeat, quoniam quædam (vt sæpè dixi) palliata mendicabula, obambulant, Præco cum Proconsule, & ipse tribunal ascendit & ipse togatus illic videtur, & quidem perdius stat, aut ambulat, aut plerumquè contentissimè clamitat.* Ex quibus illius maiestatem, & auctoritatem colligere licet. XIV. *Ceyces duplices.* *Quanta præconis maiestas.* *Præconis ius cũ iure gladii coniunctum.*

Manubias feci, Amicus mihi esto manubiarius. Tuus Carminum liber Atticæ Musæ, mellis medullâ (eheu scelus) plusquàm Cannensem passus cladem à typographo; meus quoquè: ego in eâdem naui. Commune naufragium, ut dicitur, omnibus solatium:

Quod potes, extenua forti mala corde ferendo,
Qui pede inoffenso spatium procurrere vitæ
Dignus es, & fato candidiore frui.

Musarum delicium, iuuentutisquè Lucensis ad virtutis apicem festinantis Prodrome fortunatissime.

VIII-

VINCENTIO BONVISIO PATRITIO LVCENSI DISSERTATIO XXXIII.

Inuenientes aliquid proiecti, vel amissi in viâ, quâ vsi formulâ Communis Mercurius. Formula, In commune *explicata. Ermaeum. Rei amissæ inquirendæ modus. Pretium datum inuentori, Conquisitores. Iouis inuentoris ara. Cœna facta pro re inuentâ. Amissi ter vocati ut mortui. Inclamare Hylam. Conclamatum est. Mercurius, & Hercules diuitiarum Præsides.*

SEcurim mihi inflixit fermè fatalem pituitæ meæ morbus, & Sambico grauiora ego passus, adeò occallui, ut ἀπαθὴς Stoicus factus videar, nec tamen rimam inuenire, quâ elabar, ampliùs adlaboro. Quisquè suum saxum volutat; quisquè suos patimur manes. Eundum ad gloriæ apicem,

Per rupes, scopulosquè, aditu què carentia saxa.

Mihi gradus figendus in opere benè incœpto. Mutare enim consilium post factum, Epimethei opus, non Promethei: nec Atalantæ pomum sequi volo. Sed Morboniam placare ad malum auerruncandum fermè ingenitum. At citiùs in Cretæ labyrintho exitum, in Gordij plaustro lorisquè caput, in Cimmeriis tenebris lucem, in Scyllæ, & Charybdis æstu tranquillitatem, quàm in hoc malaciam.

Vna salus mihi diuinam implorare salutem.

De meis studiis, vt potero, sarcinatoris instar summum suam centonem, partiariò tecum agam, quæ nuper inueni ex more.

Inuenientes aliquid in via qua formula vsi Communis Mercurius.

Aliquid in viâ proiectum, seù amissum olim inuenientes illâ formulâ vtebantur, non valdè alienâ à nostrâ, trito sermone, *In commune,* quod ex Græco originem traxit κοινὸς ἑρμῆς· *Communis Mercurius,* & mihi pars cedat. Hunc morem apertissimis verbis innuit Seneca Epist. cxix. *Quoties aliquid inueni, non expecto, donec dicas, in commune.*

Lipsius

Lipsius eruditissimus hunc locum illustrans affert Phornuti locum pulcherrimum de Mercurio, explicantem optimè hunc morem. *Si quis (ait) aliquid in itinere inuenerit, moris est præfari, Communis Mercurius; qui certè rei inuentæ conscius est, ut qui in viis versetur.* Aliter tamen à Parœmiographo explicatur hæc, *Communis Mercurius*. An in commune dicebant, quid, si fortè conscius quisquam, & comes adesset, communicandum, quod utriquè commune? Ad quem morem alludit vulgaris, cum dicimus inuenienti aliquid *(ad dimidium, à mezzo)* Vicentini *(allaparte)* quasi inuentum dimidiandum, & communicandum, ut partiariò simul agant. An quia Mercurius præerat lucris, dicebant antiqui ἑρμαῖον omne id lucri, aut boni, quod fortè fortunâ obtigerat. Id Mercurio plerumquê appendebatur, indè factum puto, ut ἑρμᾶς εἶν τοῖς προθύροις τῶν οἴκων, *Mercurios in vestibulis domorum* statutos, & collocatos haberent, de quo à me alibi, Deo volente.

Formula, In commune explicata.

Ermæũ quod.

Cum verò aliquid amittebant, columnæ alicui inscribebant nomen amittentis, & rei amissæ, ubi is habitaret, promissâ quoquè inuentori (vt hodiè fit) mercede. Vel per præconem etiam quærebant, impetratâ à Prætore veniâ, qui mos apud nos Lucenses integer adhuc durat. Conquisitores etiam impetrabant. De columnâ, & mercede Propertius Lib. III. Eleg. II.

Amittentes aliquid columnæ inscribebãt nomen rei amissæ.

Rea missa per præconem quæsita.

Quas si quis mihi rettulerit, donabitur auro:
Quis pro diuitiis ligna retenta velit?
I puer, & citus hæc aliquâ propone columnâ
Et dominum exquiliis dic habitare tuum.

Merces inuentoribus data.

Plautus Ruden. Act. v. *Cubitum herclè longis litteris signabo iam vsquequaquè, si quis perdiderit vitulum, &c. ad Grypum, vt eat.* Per præconem edici solitæ res perditæ, ut omnes notant. De mercede etiam habemus locum in Petronio. *Si quis Gytona reddere, aut cõmonstrare voluerit, accipiet nummos mille.* Hoc munus dicebatur εὕρετρον. De conquisitoribus, & præcone, Plautus in Mercatore.

Conquisitores qui.

Præmium inuenientium quod.

Certum est, præconium iubere, iam quantum est conducier,
Qui illam investigent, qui inueniant. Post ad Prætorem illicò
Ibo, orabo, ut conquisitores det mihi in uicis omnibus.

Rei

Modus triplex rei amissæ perquirendæ. Rei igitur amissæ perquirendæ modus triplex apud antiquos. Primò per inquisitores, de quo Plautus Mercat. loco supra citato. II. per licium, & lancem conceptum à lictore, seu viatore licio præcincto, indicium, & fidem in lance præferente; siue hoc priuata, siue publica. *Per conquisitores; Per licium, & lancem. Per facem quassatam à præcone.* III. per facem quassatam à præcone, ita Petronius inquit, *Dum Eumolpus cum Bargate in secreto loquitur, intrat stabulum præco cum seruo publico, aliâquè sanè modicâ frequentiâ, facemquè fumosam magis, quàm lucidam quassans, hæc proclamauit, &c.*

Ioui inuentori quæ prima ara, & à quo dicata. Ioui inuentori primus omnium Hercules aram statuit, quæ Romæ est ad portam Trigeminam, in eodem loco, vbi Cacum prædonem, suorumquè boum furem occiderat, se priùs aquâ fluminis ob cædem polluto, expiato, ut colligo ex Dionysio Halic. Lib. I.

Cœna data pro re inuenta. Quod si aliquam rem amissam reperissent, cœnam dare amicis solebant præ gaudio. Plautus Curc. Act. v. Sc. II. *Tu hodiè aduenienss, cœnam des sororiam ob repertam sororem,* quod fiebat maximè, vt puto, in rebus maximi momenti.

Amici ter vocati, & mortui. Amissi reuerâ olim ter vocari consueuerunt, ità & mortui. Ouidius Lib. VIII.

> *Icare dixit, ubi es? quâ te regione requiram,*
> *Icare, dicebat.*

Theocritus Idil. XIII. de Hylâ. τρὶς μὲν ὕλαν ἄυσεν, *ter Hylam inclamauit,* quæ inclamatio Herculis solemnis. Virgilius.

> ——— *Hylam nautæ quo fonte relictum*
> *Clamassent, ut littus Hyla, Hyla omne sonaret.*

Hylam inclamare prouerb. Et quia hic Hyla mortuus, prouerbio locum dedit, *Hylam inclamare*, de re nullum exitum habiturâ. Non absimilis huic mos ille mortuos ter vocandi, quod erat mortuos conclamari. Hinc natum prouerbium, *conclamatum est.*

Mercurius, & Hercules diuitiarum præsides. Non tam Mercurius, quàm Hercules rem familiarem fortunare creditus. Quarè illi bonorum suorum decimas deferebant; hinc thesauri inuentio illi accepta referri consueuit. Persius Sat. II.

> *O si sub rastro crepet argenti mihi seria dextro*
> *Hercule.*

Horatius Sat. VI. Lib. II.

O si

O, si vrnam argenti fors qua mihi monstret amico
Hercule, &c. thesauro inuento, &c.

Vt decimam ex more prisco, Herculi polluceam, si quid polluсti mihi suppeditant Eruditorum Schediasmata, hæc tibi dicata volui, cui iam diù me addixi, (scis) obstrinxi. In alijs, vt verum fatear, plura auidè quæsiui; sed Hylam inclamaui; hæc siquidem meis humeris grauiora, quæ nec Atlas sine Hercule sustineret, & vtinam illud Plautinum suprà allatum vsurpare mihi liceret, ò, si sub calamo crepet eruditorum mihi seria, te dextero fiet, si tuæ redundantiæ horrea mihi reseraueris, mequè tuâ eruditionis messe opulentâ ditaueris, quod vt facias, te etiam, atquè etiam oro, à quo, fatebor enim, ærea olim petens, aurea reportaui, innumeris beneficijs exornatus; tua domus, suburbanum tuum, tua omnia mihi semper parata pro quibus tibi, Vannicarissime tamdiù debebo, quamdiù æuum agam

GASPARI TRISSINO
ORATORI SACRO,
Congregationis de Somaschâ Præposito.

DISSERTATIO XXXIV.

Mel, & ficus, esse à feriantibus. Ficuum præstantia. Mercurialis ficus. Ficuum vtilitas, & elogium. Ficus primus fructus à glande: melioris vitæ exordium. Sacræ Atheniensibus. Soli mel libatum, non vinum. Mel an inebriet? Extemplò. Illicet. Oracula scripta, & in folijs vt suffragia: data stato die. Initium eorumdem. Vaticinia Sibyllarum. Oracula in limine.

SAlodianæ ficus suauissimæ nectareis refertæ humoribus in illâ amoenissimâ orâ Benacensis lacus per te gustatæ, & regustatæ à me, dum tu Coenobij Præpositus vigilantissimus agebas, mihi sæpè refricant saliuam, & potissimùm Athenæum legenti de his scribentem; etsi olim tu nil ad me quasi Lari sacrificans, ego tamen ad te quasi pollucibiliter Herculi faciens, verbis saltem, & nugis canoris. Quid mirum? Manubias facio, dum lego Authores, nec de meo quicquam dilargior, qui Iro pauperior. Non mihi Hesperidum mala, non Byssina verba vt tibi. Sulcus (dices) Ægypti Libyæ arenas non moratur. Fateor Calabri hospitis Zenia hæc mea, ex Horatiano edicto,

Prodigus, & stultus donat quæ spernit, & odit.

Laconicum illud de me iure dicere poteris, *Nihil es, præter vocem*. Vocalem me fecit tuum silentium, fortasè cornice loquaciorem; & palæstra, quæ me exercet. In suo puluere quisquè libenter currit: tractant fabrilia fabri. Age, audi æquis auribus, animoquè sed priùs Ægyptiorum more

Mer-

Mercurij diem festum agentium, mel, & ficum edamus ad innuendum sermonem dulcem esse, ac plenum veritate, quod notauit Plutarchus de Iside, & Osiride. Vera enim, dictuquè suauia in medium proferam, sed de tuo vtrumquè dilargire, mellitissime TRISSINE doctrinæ suauitate, clarissime Stemmatis nobilitate. *Mel, & ficus esse à ferianti-bus.*

De ficuum præstantiâ hoc autumo, quæ verè mihi semper sacræ, tibiquè decumanam hanc statuo, tanquàm Herculi decimam. Ficitores omnes cupiunt ficitatem, vt Neuius apud Nonium innuit. Ego verè φιλόσυκος adeò, vt vel Mercuriales tollerem. Memorabile illud Galeni, animum mihi semper titillauit, qui annum agens octauum, & centesimum, horæis omnibus bellum indixit, ficubus exceptis, & cuis egregiè maturis. Athenæus lib. VII. de hoc diuino fructu innuit. *Initiò hominum cibus, glandes fagineæ, & quernæ fuerunt; deindè cognita est ficus, & eius fructus præ glandibus probatus.* Hæc verò sunt ipsius verba. *Ficus, ò amici viri, mortalibus elegantioris vitæ magistra fuit, vel hoc argumento, quòd locum, vbi primùm arbor hæc inuenta est, Sacram ficum, Athenienses vocauerunt, ipsiusquè fructus ἡγητηρίαν, idest vnctioris, ac cultioris vitæ ducem, quod antè mitiores omnes cibus inuentus.* Ex quibus colligo ficum fuisse sacram Atheniensibus, dictam ἱερὰν συκῆν, idest *sacram ficum*, & primùm fuisse fructum à glandibus repertum. Mihi subscribit Plutarchus Sympos. VII. Quæst. IV. dicens. *Hoc verò considera, an non gratitudinis meditandæ gratiâ antiqui neutiquàm absurdè nimij in hoc fuerint genere, cum, & quercus venerarentur frugiferas, & ficum Athenienses sacram appellarent, & morum excindi prohiberent.* Cyrenenses ficis coronati, cùm Saturno sacrum faciunt, ex Macrobio Lib. I. Cap. VII. sed de huius præstantiâ legendus Plinius, & doctissimus Pierius suo loco. *Ficuum præstantia.* *Mercuriales ficus* *Ficuum vtilitas ex Galeno.* *Galenus quibus fructibus vesceretur.* *Ficus elogium* *Ficus primus fructus à glãde.* *Ficus melioris vitæ exordiũ.* *Ficus sacra.*

Eumdem Athenæum lib. XV. peruoluens, de libatione Soli factâ, hæc lego. *Apud Græcos eos, qui Soli rem diuinam faciunt, mel libare, non vinum altaribus infundere, quoniam oportet, (vt aiunt) id Numen, quod omnia regit, & continet, mundumquè perpetuò circumuoluit, alienissimum esse ab ebrietate.* Apud Orpheum tamen vetustissimum Theologum lego. *Soli mel libatum, & cur.* *An mel inebriet.*

Saturnum ab Ioue Filio per mellis poculum insidijs captum, quo saturatus, inebriatus fuit, & acto in vertiginem quamdam capite, qualem vini copia excitat, obdormiuit. Ità Πόρος apud Platonem calamitatis Deus inebriatur nectare ad satietatem exhausto. An verè mel inebriet Medicorum iudicium esto; ego falcem meam in hanc segetem immittere nolo. Hactenus ego sicitor in ficeto, in aliam descendo aream.

Dubius, & anceps ego diù in illo (vt Grammaticum obiter agam) aduerbio, *Extemplò*, nequè mihi Varronis arrisit interpretatio, quòd templa statim munienda, ideò, *extemplò*, dictum, & alia, quæ rem, nec dum per somnium, per vmbram indicant: sed Scaliger eruditissimus rem acu tangit, dicens, hoc esse verbum sacrorum, sicut *Ilicet*, iudiciorum. Vt enim dimisso Senatu *Ilicet* exclamabant, item dimissis ijs, qui funeri intererant; sic, *Extemplò*, sacrificio patrato à præcone pronunciabatur, innuente, vt ex Templo exirent, quod quià citò fiebat, indè prò citò, vsurpatum *extemplò*.

Extemplo quid.

Ilicet quid.

Ilicet exclamabant dimisso Senatu, & funere peracto.

Ex templo ad antrum eo; quià te semper Oracula loqui palàm profiteor, & vniuersi testantur, ideò de Oraculis pauca noto, tibi non ignota. Oracula olim, summa religio fuit, memoriæ mandare; quod innuit Sophocles in Trachin. ἦθος γὰρ χρήσμον δεχομένους παραχρῆμα γράφειν ἵνα μὴ λάθωνται. idest, *moris fuit, illicò conscribi acceptum oraculum, ne memoriâ excideret*. Scripta in folijs (vt dicunt) palmarum, Virgilius.

Memoriæ non mandata, sed scripta Oracula.

Oracula scripta in foliis palmarum.

Quæcunquè in folijs descripsit carmina Virgo.

Hunc morem scribendi in folijs diù Græci vsurparunt in suffragijs ferendis, quod colligitur ex Æschine contrà Timarchum dicente, βουλὴ ἐκφυλλοφορήσασα, *Senatus frondium suffragio repudians*; & Polluce Lib. VIII. ἐκφυλλοφορημένος, *condemnatus: est frondium suffragio*.

Suffragia in foliis scripta.

De Oraculis scriptis refert Herodotus Lib. I. *Oraculis edendis dies destinati*, Ità Plutarchus in Alexandro. *Delphos ad Apollinem de bello consulendum profectus, quòd fortè dies nefasti essent, quibus non erat solemne Oracula edere, primò misit certos, qui vatem orarent, vt ueniret, recusante illâ, legem præ-*

Oraculis edendis stati dies

prætendente, ascendit ipse, ac vi traxit ad templum.

Oraculorum originem aperit Diodorus Lib. XVI. *Pascebantur capræ non longè à specu, vna earum proximè ad specum accessit, statim illa quasi lymphata cæpit rotari, discurrere, cernuari. Pastor admiratus, specum ipse adijt, atquè indè egressus ebrio similis cæpit fundere vaticinia. Accidit hoc alijs, qui se in specum præcipitauerunt, atquè omnium consensu virgo deligitur, quæ tripodem conscenderet, & futura consulentibus prædiceret.* Pastorem illum Plutarchus Coretam appellat. Tullius I. de Diuin. ait, *Potest autem vis illa terræ, quæ mentem Pythiæ diuino afflatu concitabat, euanuisse vetustate.* Iterùm. *Credo etiã anhelitus quosdam fuisse terrarum quibus inflatæ mentes Oracula funderent.* Oraculorum initium. Sibyllæ vti va ticin arentur.

In limine data Oracula petentibus, vatibus in adytis reddentibus. Colligitur ex Vergilio Æn. VI.

Quin vt te supplex peterem, & tua limina adirem.

Idem ibidem.

Ventum erat ad limen cum Virgo poscere fata.

Idem alibi.

Talibus ex adyto dictis (umæa Sibylla.

Dionisyus Halic. Lib. IV. loquens de Tarquinio Superbo, hæc refert de Oraculis. *Oracula verò, quæ nunc extant ex varijs locis sunt comportata, alia ex Italicis vrbibus allata, alia ex Erythris Asiaticis ex S. C. missis legatis, qui eorum exemplar describerent, alia ex alijs vrbibus, & à priuatis hominibus transcripta, in quibus quædam suppositítia, & carminibus Sibyllinis inserta reperiuntur, quæ depræbenduntur ex ijs, quæ acrostichides nuncupantur, idest apices litterarij.* In limine dabatur Oracula.

In limine ergò consistens te, viuum Oraculum consulo venerabundus de his, & alijs, à quibus non me explico, & video Dædali labyrinthum esse, & mihi opus te Theseo fore ò Gerusiæ pectus, Prytanei oculus, Sapientiæ lumen, Virtutum columen.

PE-

PETRO CANTONIO I. C.

ET

Antiquario Mediolanensi.

DISSERTATIO XXXV.

Coronæ proiectæ antè pedes Deorum. Hippona Dea quæ. Imago eius; vbi, & quî ornata, & coronata. Rosæ encomia. Templa redimita rosis. Assentator Terentij, & Athenei.

AViculæ, cum nihil posſent opulentiùs, plumas ad magnificentisſimum Delphici Apollinis templum, Apes ceras vltrò detulerunt. Ego aditũæ gloriæ monumenta quid feram? Corollas non aureas, argenteasquè appendendas; sed leuiores, viliores ad ſtatuas proijciendas ex priſco ritu ſacro, tùm quia mea vilia, & leuia: tùm quiá tuum Coloſsum altum nimis, atquè excelſum ſuſpicio, tuarum virtutum apice decoratum. Propertius.

Coronæ proiectæ ante pedes Deorum. inscriptæ.

Vt caput in magnis, vbi non eſt tangere, ſignis,
Ponitur hic imos antè corona pedes.

Coronæ ſiquidem Dijs dicatæ, & inſcriptæ, & inter ἀναθήματα, teſtandæ nimirum, aut oſtentandæ pietati, cultui diuino, aut gratiarum actioni. Ego his omnibus nominibus tibi obſtrictus coronatus tuæ immortalitatis aram corollis, ſertiſquè exorno, & roſeis potiſſimùm; tu enim Roſa diceris, & haberis ob morum fragrantiam, Virtutumquè decorem. Sed dum roſas loquor, &

Floret odoratis terra benigna roſis,

Hippona Dea ſtabuli.

Quaſdam colligo inter ſpinas Apuleiani horti III. Metamorph. Has tibi habe. *In ipſo ferè meditullio* (de ſtabulo loquitur) *Hipponæ Deæ ſimulacrum ædiculæ reſidens, quod accu-*

ratè

ratè corollis roseis recentibus fuerat ornatum. Hippona Dea equorum, & stabuli, vt neminem latet; Quarè Tertullianus Florentius in Apologetico de eâdem sic. *Vos tamen non negabitis, & iumenta omnia, & cunctos canterios cum suâ Hipponâ à vobis coli.* Iuuenalis Sat. VIII.

Imagines Hippona in stabulis coronatæ corona rosea.

Hipponam, & facies olida ad præsepia pictas.

Plures igitur huius Deæ imagines in stabulis, eædemquè rosis corollis ornatæ, quæ Veneri, (scio) Gratijsquè in delicijs; cùm rosa κατ' ἐξοχὴν dicatur Flos, & regina florum, Musarum coronamentum. Ideò Theocritus Ep. I. τὰ ῥόδα

Rosa laudes, & cur templa illa coronata.

Τὰ δροσόευτα, καὶ ἡ κατὰ πύκνος ἐκεῖνα.
Ἕρπυλλος κεῖται τῆς ἑλικωνιάσι.

Rosæ illæ roscidæ, & densum illud
Serpillum dicatum est Heliconiadibus.

Cur igitur hi equisones, & agasones roseas intexerunt corollas Hipponæ, suo Numini? an quià corona rosacea designat potentiam, & imperium? Ideò hac rosâ suum agnoscunt Numen, & venerantur? An quià rosæ publicæ lætitiæ, priuatæquè iudicium, festiquè diei? quòd fortasse illis diebus egissent Hipponæ sacrum. Sed hoc commune cum cæteris Dijs, nil huic peculiare. Assentationis hæc nota. Quòd si adulatorum, seu assentatorum mores (quorum nomina plurima in hoc sæculi albo) nosse cupis, pete ex verbis illis Gnathonicis apud Terentium in Eunucho.

Adulatoris descriptio ex Terentio.

Est genus hominum, qui esse primos se omnium rerum volunt:
Nec sunt tamen: hos consector; hisce ego non paro me vt rideã:
Sed his vltrò arrideo, & eorum ingenia admiror simul:
Quidquid dicunt, laudo: id rursum, si negant, laudo id quoq;
Negat quis, nego; ait, aio; postremò ego imperaui egomet mihi
Omnia assentari: his quæstus nunc etiam multò vberrimus.

Sed Athenæus lib. VI. graphicè, & ad amussim Thrasonicam iactantiam, gloriosum militem, glossogastores, palpones effingit his verbis.

Thrasonum descriptio ex Athenæo.

Si ad ædes sit progrediendum, sim aries;
machina bellica scilicet:
Si ascendendum in scalas, Capaneus:
Si tolerandæ plagæ incus, ac nodus:
Si quid affigendum, Lorum, ac fascia:

Si

Si tentandi formosi, fumus:
Si bibendum, edendumquè nihil, Tithymallus.

Scilicet qui octo lupinis prandebat.

Si aqua bibenda, rana: Si thymum rodendum, aut olus, eruca:
Si non lauandum, squallor:
Si hyeme degendum sub dio, Merula:
Si tolerandus æstus, ac meridie confabulandum, Cicada:
Si nec inungendum, nec aspiciendum oleum, puluis:
Si excalceato spatiandum diluculò, Grus:
Si parùm dormiendum Noctua:
Si ferior, ferri massa; si ferio, fulmen:
Si excæcandus aliquis, fulgor: Si tolerandus, efferendusq; ventus
Si quis strangulandus, laqueus: Si saliendum, locusta:
Si emouendæ cardinibus fores, terræ concussus:
Si cœnandum non inuitatò, Musca:
Si non exeundum, puteus, &c.

Vide, quàm tua Suada, & melliflua oratio ad garriendum me excitarit, & , vt generosus equus plausu tuo, & fauore acriùs ad cursum, ego impulsus. Validior tamen apud me amicitiæ causa, quàm gratiæ. Vadatum enim me honorabili amore obstrinxisti. Quarè obliterari nomen meum malim apud bonos omnes, quàm tanti officij tui in me vnquàm obliteretur memoria.

Sic tua processus habeat fortuna secundos,
Sic ope non egeas ipse, iuuesquè tuos.

Ac tandem ama amantem,

Quo pius affectu Castora frater amat.

BAR-

BARTHOLOMÆO BERNARDINIO I. C.

DISSERTATIO XXXVI.

Reorum caput obnuptum. De pileo antiquorum; an in vsu, & quandò, quid apud Romanos, quid apud Græcos significaret. Quotuplex pileus. Quibus Dijs capite tecto, quibus detecto facerent. Festi diei religio quanta olim. Ancilium religio, & alia ad sacra spectantia. Caput operiendi mos in re dubiâ, sacrâ, periculosâ, & cum hosti occurrerent, & cur? Item articuli digitorum contriti, & alia non trita.

FIdei confregisti tesseram nil scribendo, quam ad me potiùs eras delaturus rescribendo, vt agnoscerem ius antiquæ hospitalitatis, ideò renunciare hospitium decreueram, cum tuæ ad me, quæ vel Ligurino Momo satisfacere possent. Bona nomina lentus creditor ferendo facit mala, fidem languidam nutriendo; ego te quoquè litteris non vrgendo malum nomen feci, & parùm abfuit, quin grandem tibi impingerem dicam, nè indictâ causâ damnareris: attamen vadimonio etsi te obstrictum teneo, idem tamen missum facio, & fide libero, quia pensum soluis litterarium, quod mihi eo gratiùs, quò magis in votis.

Capitis obnubendi reorum passim in Venetâ regione vsurpata consuetudo, ab illâ lege vsquè horrendi carminis manauit. Audi sodes. *Caput obnubito; infelici arbori suspendito*. Hegesyppus Lib. v. Cap. IIII. *Dum percussorem moratus, clausis iam fasciolâ oculis, se se proripuit ad Romanos*. Tacitus IV. Annal. *Trabebatur damnatus, quantùm obdu-* *Reorum caput obnuptum.*

ctâ veste, & adstrictis faucibus, niti poterat clamitans.

An prisci pileo vsi. Sed quiâ de capite obnubendo quædam in medium prolata, discutiendum puto, an veteres Romani, & Græci pileati, vt nos, incederent. *Pileus quid, vnde dictus* Pileus est capitis tegumentum laneum, sic dictum, vel quòd ex pilis fieret, vel quòd capitis pilos tegeret; *Pileus libertatis signum.* pileum manumissionis, seù libertatis apud Romanos fuisse signum, alibi à me indicatum; hinc ad pileum vocare, hoc est ad libertatem. *Pileati libertatis assertores.* Bruti effigies pileata cum pugiunculis passim videbatur, quòd Romanæ libertatis fuisset vindex. *Pileis vsi qui in bello, & qui non.* Castor, & Pollux itidem pileati, quòd Σοτῆρες, idest liberatores Græciæ essent, vel quiâ Lacones, qui pileati pugnabant; Romani contrà, teste Lazio, pileis in bellis haudquaquàm vtebantur. *Pileati etiam Lares.* Lares quoquè Pileati. *Pileata plebs in Saturnalibus.* Vndè in Saturnalibus ad libertatem declarandam plebs tota pileata. *Pileus nobilitatis symbolum. Apud Græcos Apud Romanos Sacerdotij.* Apud Græcos pileum nobilitatis fuit symbolum, vndè Vlysis caput pileatum faciunt; apud Romanos Sacerdotij; *Pilei viatorij.* Pilei etiam erant viatorij, petasi dicti, vnde *Petasati tabellarij.* petasati dicti tabellarij à Cicerone, & Plauto. *Romani an discumberent tecto capite.* An verò Romani in conuiuijs tecto capite discubuerint, non planè manifestum; colligi tamen potest indè, quòd si serui manumissi pileati discumberent, tantò magis domini capite tecti: deindè si opertis capitibus Deos adibant, & venerabantur, in mensâ quoquè, quæ illis semper sacra, & religiosa visa, *Mensa sacra.* potissimùm propter libationes non dubium, quin velati accubuerint. De adoratione operto capite factâ dictum à me alibi, & à Plutarcho causæ plurimæ afferuntur probl. XIV. qui testatur apud Rom. filios velatis capitibus suos parentes, filias autem nudis, & crinibus passis efferre consueuisse, cuius causam ibidem affert. *Opi, & Herculi aperto capite sacrificatū.* Opi quoquè, atquè Herculi aperto capite supplicatum. Lege plura de hoc in Plutarchi probl. X. *Romani capite tecti, & quomodò.* sciscitante, cur Romani Deos capite velato adorent, cum alioquìn hominibus obuiam facti venerandis, caput, si fortè eo tecto incedunt, detegant; cuius *Occurrentes viris cur caput aperiant.* consuetudinis hanc inter alias rationem affert quòd nimirùm coràm potentioribus caput nudent, non augendi honoris eorum gratiâ, sed vt eos inuidiâ potiùs liberent, ostendantquè eos non poscere eosdem sibi, cum dijs,

hono-

honores, nequè ferre, aut gratum habere, eodem se, quo Deos, modo coli. Hæc ille; Contrà verò Vitellius, teste Suetonio, miri in adulando ingenij, primus Caium Cæsarem adorari, vt Deum, instituit, qui reuersus ex Syriâ non aliter adire ausus est, quàm capite velato, quo modo Deos coli solitos fuisse dictum est, circumvertensquè se, deindè procumbens. Salutantes ergo Principes in terram procumbebant post circumuersionem. At Deos adorantes sedebant. Quòd Principem adorantes, in terram procumberent, ostendit Historia Alexandri Magni; nam cum Polypercon, vnum ex venerantibus mento contingentem humum, per ludibrium cæpisset adhortari, vt vehementiùs eo quateret terram: indignabundus Alexander, tu, inquit, non veneraberis me? detractumquè Polyperconta ex lecto præcipitauit in terram. Et cum is pronus corruisset, videsne (inquit) idem te fecisse, quod in alio antè ridebas? Ad pileum reuertor ex dictis coniecturâ ducor pileatos fuisse tantùm Romanos in itinere, & potissimùm hyemali tempore; in Vrbe verò nunquam, cum nummi nulli id astruant: quòd si ad Solis calorem auertendum, pluuiam, frigusque arcendum caput nubere volebant, togæ sinu id factum credo: & itá in conuiuijs si quandò capite tecti, id factum ad manumissorum pileatorum discrimen innuendum. In his rebus aliorum opperior iudicium cum maximè hæream, & in hac salebrâ laborem. Lipsius eruditissimus antiquarius meus de Amphitheatro Cap. XIX. docet, olim Romanos aperto semper capite fuisse, & solùm quinquè temporibus operto, videlicet, Ludis, Saturnalibus, Peregrinatione, Militiâ, atquè Sacris; de hoc vltimo Virgilius.

Procumbentes Imperatores salutabant.

Sedentes Deos adorabant.

Alexandri magni fastum

Romani quando pileati.

Lipsij sententia Romani quando capite operto.

Et capita antè aras Phrygio velamur amictu.

Hunc morem volunt ortum ab ipsissimo Aeneâ, & ab historiâ, quam Virgilius attingit in III. Aen. videlicet, Inter sanctos ignes nequa hostilis facies occurreret, Plutarchus Quæst. Rom. X. *Deos aperto capite adorauerunt, vel quòd eâ tectione, animi demissionem ostenderent, vel potiùs verentes, nequa vox mali ominis foris accideret.*

Caput cur opertum in Sacris.

Pausanias Lib. IV. ad hanc rem narrat initium irarum

Castoris in Messenios; quia, videlicèt adolescentes duo Ponormus, & Gonippus sacra Castoris, & Pollucis interturbarunt, cum omni contumeliâ, & contemptu: adeòquè abominandum duxere interrumpi sacrum, vt clamaretur à Præcone in sacris, *Hoc age*, quod ità Plutarchus in vitâ Coriolani explicat, *nulla vt res interrumperet sacra*, & idem Plutarchus in Agesil. laudat Lacedæmones qui acceptâ grauissimâ clade, non passi sunt formam publicæ festiuitatis immutari, quæ tunc peragebatur. Demosthenes contrà Midiam sæpius inculcat violatam ab illo festi Bacchici celebritatem, cum eo die iniurias sibi inferret. Adeò peruagata est hæc opinio inter gentes, vt etiam atrociùs esset inferre iniurias die festo, quasi ità violarentur sacra.

Sacra non esse interrumpenda.

Festi diei religio quantavlim.

Apud Romanos Ancilium religio summa. Liuius Lib. XXXVII. *Statiua deindè ad Hellespontum aliquandiù habuerunt, quià dies fortè, quibus ancilia mouebantur, religiosi ad iter inciderant.* Tacitus 1. Hist. *Proficiscenti Othoni moras, religionemquè nondùm conditorum ancilium afferebant.* Hinc natum prouerbium, *Saltat senex, salua res est*, qui cæteris ad arma currentibus, solus saltationem est profecutus. Vide Adagiographum, & Seruium ad III. Æneidos.

Ancilium religio.

Caput hieroglyphicum salutis fuisse receptum apud omnes est, ideò hoc in extremo discrimine commendare, adiurare, deuouere soliti, vt videre licet passim apud Authores, quòd in eo regimen totius animantis; quarè non solùm in eo pallor in vitæ discrimine, sed & rubor in existimationis periculo, seu metu, tanquàm in propriâ sede dignoscitur. Hinc illa consuetudo, vt opinor, manauit, cum aliquod inexpectatum, & periculosum occurrebat, caput obnubendi, seu velandi. Petronius. *Execratus itaquè aniculæ insidias operiri caput, & per medium lupanar fugere cœpi*, & alibi apud eumdem, *admonitus scilicet Ascyltos periculosum alienis interuenire secretis, caput operuerat.* Prætereà loca impudica, & probrosa adeuntes caput operiebant. Plautus Capt. *Ipsi de foro tàm operto capite ad lenones eunt, quàm in tribu aperto capite sontes condemnant reos.* Petronius; *Ascyltos caput operuit, vt se vidit in Lupanar deductum.* In re verò trepidâ non solùm caput velabant, sed & articulos manuum con-

Caput salutis signum.

In re periculosa cur caput obnuberent.

Adeuntes loca impudica caput obnubunt.

Articuli digitorum contriti in re dubia.

tere-

terebant, idem ibidem. *Vt ergo tam ambitiosus detonuit imber, retexit superbum pallio caput, & manibus inter se vsquè ad articulorum strepitum contritis, quænam est* (inquit) *hæc audacia?* An quia in re creperâ, & subitâ animus perculsus ad Deos colendos se conuertebat, quod fiebat capite velato, vt à me demonstratum? ità Plautus Amphit. Inuocat Deos immortales, vt sibi auxilium ferant, manibus puris, & capite operto. Lucretius Lib. v.

Nec pietas vlla est velatum sæpe videri.

Ouidius Metam.

Et velate caput, cinctasquè resoluite vestes.

Tibullus Eleg. v. Lib. I.

Ipse ego velatus filo, tunicisquè solutis.
Vota nouem Veneri nocte silente dedi.

Quarè meritò timentes, fugientes, caput velabant. Plautus in Mostel. *Timentes, fugientes velati caput.*

Caue, respexis; fuge, atquè operi caput.

Idem alibi *Facturum me, vt etiam aspicere ædes audeat capite obuoluto, vt fugiam cum summo metu.* Liuius de Appio. *Appius vitæ metuens in domum propinquam se foro inscijs aduersarijs capite obuoluto recepit.* Capitolinus in Pertinace. *Tunc ille precatus Iouem vltorem togâ caput operuit, atquè à cæteris confossus est* Horatius Lib. II. Sat. III.

Nam male re gestâ, cum vellem mittere operto
Me capite in flumen.

Plutarchus in Phocione. *At Phocione, illisquè qui circa eum erant, custodiâ septis, quotquot eius amici non propè assistebant, vbi hoc viderunt, capite obuelato fugâ salutem petiere.* At cùm hostibus obuiàm procederent, caput etiam operuisse lego in Plutarchi Quæst. x. his verbis. *Quemadmodùm aduersùs hostem caput tegimus, ità amicis & præstantibus hominibus obuiàm dati idem nudamus.* Hæc satis prolixè à me. *Occurrentes hostibus velati.*

Cur verò nubentes, caput obnuberent, vndè nuptæ dictæ, idem Plutarchus, & alij longiore subsellio explicant, quibus supersedeo.

Dixi, quod Dea moneta in mentem misit, & à scriptoribus in parte æs solutioni sum mutuatus. De reliquo ego tibi comperendinabor, sed tamen vadimonio obstrictus, me tibi

bi stiturum, cum per negotia licuerit. Liuidulis ad assem expunctum vix credam; quia tamen tua mens niue candidior, christallo purior, nec suspicatur, neque liuet; in tuam modestiam non peccabo, illorum impudentiam non irritabo, neque morabor, siquidem

Non quacumque manu victima caesa litat.

neque cuiuscunque linguae verba me mouent, sed candidorum, proborum, quorum in albo tu primus a me recenseris candidissimus.

POMPILIO MINVTIANO.

DISSERTATIO XXXVII.

Terminalis lapis vnctus, adoratus, ei sacrificatum, & quo modo, eius defigendi ritus, Prouerbium explicatum. Quemuis lapidẽ vnctũ adorare. *Eius religio, vnde ad Romanos. Lapides Terminales, & lapides Diui quid differant. Fidei, Termino, & Menti aedes, Terminum mouentis poena. Termini erecti laetitiae, moti cladis signa. Obsidum caput reticulo purpureo amictum, item meretricum. Redimiculum luxuriae symbolum, & alia.*

TVa aetas iam maturescens fructus maturos edit, nec tam flores appetit, vt fructus non maximi ducat: ideo tibi non tam dictio exossis, tenera, delumbis, quam vetuscula, torosa, & quasi mascula, nec tam tibi arridet stylus vrbanus, & diffluens, quam paganus, & solidus, Sabinis abusque Curibus accitus. Magni Venturini in hoc vtar elogio: Quorundam vitandus, fortean ringentium, ne dicam, calumniantium scopulus, qui mitio-

mitioribus, & bellarijs tantùm assueti asperiora pitissantes, deglutire videntur amarissima. Scientiam mihi reseruo (ex Tullio) loquendi vsum populo. At nil moremur familiam Spartaco nequiorem, opinantem obsoleta repetere, facinus nullâ expiandum victimâ, ex antiquitatis ruderibus eruenda, & in pristinum splendorem restituenda; & si opus, noua fingenda, nam

licuit, semperquè licebit,

Signatum præsente notâ procudere nummum.

Ego enim semper in eâ hæresi,

Nullius addictus iurare in verba magistri.

Vagari ergo mihi libet, & si quid ex agro loquor, ignosce peragranti per varios agros, in finibus quorum olim (vt modò) lapides, qui vncti, coronati, & adorati; nullus enim Deûm priùs illo adoratus, & cultus ex legum præscripto; hinc statua illi erecta, vncta, & coronata, quòd apertè Arnobius, seu M. Minucius Felix annuit his verbis. *Vt tam luculento die in lapides eum patiaris impingere effigiatos sanè, & vnctos, & coronatos.* Apuleius 1. Florid. *Truncus dolamine effigiatus, vel cespes libamine humigatus, vel lapis vnguine delibutus.* Sed clariùs Lib. 1. Apolog. *negant se vidisse, aut lapidem vnctum, aut ramum coronatum in finibus eius.* Tibullus Lib. 1. Eleg. 1.

Lapides termini vncti, coronati, adorati.

Statua erecta Termino.

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,

Seu vetus in triuio florida serta lapis.

Sed noto, vt paulò clariùs has tenebras illustrem, luce ab alijs mutuatâ, vt mihi illucescat, Loca quàm maximè sacra apud antiquos in confinijs constituebantur. Ab eo fines templares, & terminos sacrificales auctores limitum nuncuparunt, qui in quadrifinio positi possessionibus finem faciebant. Hic autem ritus fuit defigendorum terminorum, vt cum illos disponerent, ipsos quidem lapides in solidam terram conuocarent, proximè ea loca, quibus fossâ factâ defixuri erant, quos vnguento, uelaminibus, & coronis decorabant. In fossis illis, quibus posituri terminos erant, sacrificio facto, hostiâquè immaculatâ facibus ardentibus in fossâ cooperti, sanguinem instillabant; eoque fruges, & thura iactabant, fauosquè, vinum, atquè alia, quibus consuetudo

Fines omnes sacri.

Fines templares qui.

Termini sacrificales qui.

Termini defigendi ritus.

Sacrificium factum in fossis vbi Termini ponendi.

consuetudo erat, Terminis sacrum fieri, in fossâ dijciebant; Consumptisque omnibus dapibus igne, super calentes reliquias lapides collocabant, atque ità diligenti curâ confirmabant. Quià tamen aliquandò viæ, termini erant agrorum, aut flumina, circa quæ plerumquè arbores satæ; hinc frequenter sub his defixi termini, & coronatæ etiam arbores, seù rami. Apuleius Apolog. I. *Negant se vidisse, qui fuerint, vllum saltem in finibus eius, aut lapidem vnctum, aut ramum coronatum.* Hi lapides quadrati, inscripti vncialibus litteris.

Termini in vijs sub arboribus.

Lapides terminales quadrati, & inscripti.

Lapides quosdam religiosissimè, Pagani colebant, vt ad eorum cultum prætereuntes inuitarent, & vngebant. hinc dicti lapides Diui; Arnobius, *Si quando conspexeram lubricatum lapidem, & ex oliui vnguine ornatum, tanquàm inesset vis praesens, adulabar, effabar.* Lampridius; *Lapides qui Diui dicuntur ex proprio templo Dianæ Laodiceæ ex adyto suo, in quod Orestes posuerat, auferre voluit.* Lapides Diuos Turnebus putat esse simulacra Deorum, veteresquè indè per Iouem lapidem iurasse; quod eruditissimus Gutherus confutat, à cuius eruditissimis elucubrationibus multa lux huic capiti, afferentis, olim rudes lapides pro simulacris cultos, qualis fuit Romam deportatus Pessinuntiæ Matris Deûm. Item Dianæ Paphiæ. Hic plerumquè in formam pyramidis. Sacrum saxum dicebatur ædes in saxo excauata, quam Apuleius vocauit speluncam frondibus inumbratam. Hinc puto manasse illud prouerbium, *omnem lapidem vnctum adorare*, de ijs vsurpatum, qui temerè, & sine iudicio ergà quosuis afficiuntur. Vel puto allusisse prouerbium ad Græcorum ritum, vt refert Pausanias in Achaicis, his verbis: *E sanè Græcis olim omnibus patrium fuit, rudes lapides pro dijs perindè, ac simulacra ipsa colere.* Termini religionem sumpsere Romani à Græcis. Ita apud Platonem Lib. VIII. de legibus, *Nemo fines, atquè terminos agri moueat, nec ciuis vicini, ac finitimi peregrini, si agri extrema possideat. Sed putet id esse verum, quod dici solet, hic immobilia mouet; malitquè vnusquisquè saxum ingens mouere, quàm paruum lapidem iureiurando à dijs firma, in quo amicitiæ, & inimicitiæ terminantur. Alterius enim Iupiter* ὁμόφυλος, *alterius Iupiter* ξένιος *testis est, &c.*

Lapides terminales Paganorum. Lapides Diui qui.

Termini Dei figura. Sacrum saxũ.

Lapidem vnctum adorare prouerbium

Termini Dei religio à Græcis.

La-

Lapidum sacrorum duo genera leguntur, alij terminales, in defigendis terminis agrorum collocati, proximè ea loca, quibus fossâ factâ defigebant, quos vnguento, velaminibusquè, & coronis decorabant, facto enim sacrificio super calentes reliquias lapidem collocabant. De hoc Apuleius Florid. *vel cespes libamine humigatus, vel lapis vnguine delibutus*. Alij lapides sacri, seu dicti Diui, qui in fundamentis templorum iaciebantur inscriptione notati. Lapis Diuus à Pausaniâ in Corinth. sic describitur. *Lapides, qui diui dicuntur, ex proprio templo Dianæ Laodiceæ ex adyto suo, in quod Orestes posuerat, auferre voluit*. Pausanias enim lapidem narrat, qui antè ædem Dianæ Laodiceæ iacebat, & sacer vocabatur, illumquè dicebat esse, super quo Troezeniorum nouemuiri Orestem à matris cæde purgauerunt. De hoc lapide diuo idem in Laconicis, & Atticis A lapidibus (nè lapides loquar) ad alia verto vela, velificante mihi Zephyro placidissimo tuæ benignitatis in hoc scriptorum Oceano.

Lapidum sacrorum duo genera.

Lapides terminales.

Lapides sacri, & diui.

Terminum fuisse habitum Deum lego in Plutarchi Numâ. *Primum autem, ferunt, & Fidei, & Termini templum condidisse, ac Fidei iusiurandum demonstrasse, Romanis maximum, quo etiam nunc vtuntur. Termino verò, qui meta quædam est, & publicè, & priuatim ad agrorum confinia sacrificant animantia: & id nunc quidem, nam apud veteres incruentum fuerat Numæ sacrificium, quippè qui sapientissimè docuisset, decere, Terminalem Deum nece purum esse, vt potè qui pacis custos, & iustitiæ testis sit. Videtur, & omninò hic Rex Romanorum solum terminauisse, cum Romulus noluißet mensurâ proprij agri, fateri alieni ablationem, suas enim vinciri vires, si Terminum obseruasset, sin minus obseruasset, iniuriæ argui & c.* Festus verò antè Numam, ab Aeneâ in Palatio Fidem consecratam refert ex Agathocle. Fidei ædes in Capitolio fuit. Dionysius & Plutarchus referunt, à Numâ esse sacratam, statutumquè maximum iusiurandum iuxtà hanc Menti, canali vno discretæ, de quibus Cicero III. de legibus. *Colunto, illa propter quæ datur homini ascensus in Cælum, mentem, pietatem, fidem & c.* Termino igitur sacellum erectum à Numâ in colle Tarpeio, cui solùm liba, pultes, & primitiæ

Fidei, & Termino templi à quo condita.

Termini sacrificium.

Fidei ædes in capitolio.

Mentis ædes

Termini sacellum vbi.

frugum libatæ. Hic Deus erat ſaxum in finibus agrorum priuatorum, & publicorum, quod, qui ſtatuto dimouiſſet loco, impunè cædi poterat. Lex Numæ de termino hæc extat, QVEI TERMINON EXARASSIT, IPSVS ET BOVIS SACREI SVNTO. Dionyſius Halic. hæc habet, *Terminos ſi quis transferre auſus fuiſſet, aut tollere, lege Terminali caput eius Dijs Terminalibus Numa deuouit, interfectori ipſius, tanquàm ſacrilegi, impunitate permiſſâ, &c.* Noto lapides terminales erectos fuiſſe. Erectus terminus nota erat rei benè geſtæ: hoſte iam victore, è loco mouebantur, quaſi omnia peſſum irent. idquè habeo ex Virgilio XII. Aen.

Lex Numæ de Termino.

Terminalem lapidem auferentes qua pœna digni.

Lapides terminales erecti

Lapides erecti, lætum ſignum.

Termini è loco moti cladis ſignum.

Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens:
Saxum antiquum, ingens, campo qui fortè iacebat
Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.

De hoc eodem Liuius, Florus, pluribus, cum de Tarquinio Priſco in Tarpeiâ rupe Ioui ſacrificante mentionem faciunt.

Capita agrorum mitto, hominum repeto, Athenæus Lib. XV. ritum quendàm capitis tegumenti purpurei obſidum nobis indicat, his verbis, *Lacedæmonios contemplare, qui reperto à ſe Coſmoſandolo, quem putant eſſe Irim Illiricam, Tulipanum vulgò dictum, vetuſtiſſimum ſuæ Reipublicæ ornamentum, vbi proculcarunt tanquàm fractis ceruicibus peſſum iêre;* quamobrem ſcitè de illis Comicus Ariſtophanes.

Capitis tegumentum purpureum.

Timebant olim Spartani, vt inexpugnabiles
Nunc autem purpureo reticulo caput ijs vincitur, vt obſidibus.

Quæ mihi verba planè indicant morem, obſidum caput operiendi redimiculo purpureo, vt ab alijs diſcernerentur, & hac notâ illos prodente minus fugam tentarent. In argumentum luxuriæ, idem taxat Spartanos, vti degeneres à priſcâ virtute: *proferuntur reticula purpurea, qualia erant corpore merentium.* De reticulo muliebri Iuuenalis Sat. II.

Obſides redimiculo purpureo caput operiunt.

Redimiculum luxuriæ ſymbolum.

Reticulumquè comis auratum ingentibus implet.

Idem Iuuenalis Sat. II. Dum Meſſalinæ impudicitiam impudentiſsime deſcriberet, Ità inquit,

Sumere nocturnos meretrix Auguſta cucullos.

Lin-

Linquebat comite ancillâ non ampliùs vnâ,
Et nigrum flauo crinem abscondente galero.

Et si non me lateat, à quibusdam intelligi per galerum, comam ascititiam, & flauam, quam solæ meretrices, eam inficientes, gestabant; matronæ verò nigram. Sed quid obstat per galerum significari id reticulum, de quo suprà? lector arbiter esto. At nota certissima, quâ matrona à meretrice distincta innuitur ab Ouidio III. de Ponto Eleg. III. *Nota, quæ dignoscebantur meretrices à matronis.*

Scripsimus hæc illis, quorùm nec vitta pudicos
Attingit crines, nec stola longa pedes.

Hæc plura (dices) & non erat hic locus, scis simulare cupressum. Esto. Secundas ago. Dura conditio mihi à messe ad spicilegium abeundi, longâ laborum serie defatigato, & licet bos senex altiùs figat vestigia, attamen verum

Contudit ingenium patientia longa malorum,
Et pars antiqui magna vigoris abest.

Antiphon ille Corinthius medicus doloris, & mæstitiæ vix potis hæc mala leuare, quæ ætas, conditio, tempora, vndante sinu, & laxo portant. In vnum Deum mentis oculus collimandus, qui portus tutissimus ab hac mortali procellâ, quiquè cum volet

Injiciet dominas in sua iura manus.

Tu interim tuo illo viuido, sibyllâ viuaciori ingenio, publicis licet curis emancipatus, ex interuallo Musas tibi tàm valdè fauentes inuise, vt mella tua dulcissima delibare possim, eoquè amore, quo nullus ardentior, me, vt soles, prosequere, tibi pariantem, vt vtriquè Philio vnanimes facientes, Pyladem, & Orestem amore præstemus.

BERNARDO BONVISIO
Patricio Lucensi.

DISSERTATIO XXXVIII.

Publici professores litterarum acciti à Principibus. Ludus litterarius à quo primùm mercede apertus. Gymnasia vbi, & quot. Cynosarges nothorum gymnasium à quo institutum. Quantus honos habitus magistris. Varij ritus sepulcrales. Vestes inictæ; & columnæ superimpositæ sepulcris. Salarium Philosophis impertitum de publico. Quid Mineruale, quando solutum, quomodò, & alia ad hæc.

SI cuique mores fingunt fortunam, tui tibi felicissimam meritò finxerunt. Sed quid tibi cum fortunâ? cuius animi bona fortunæ laqueum mandare, mediumquè ostendere vngueni possunt? O' te felicitate feliciorem, qui in cacumine montis Olympici constitutus, suprà ventos, & procellas, suprà omnes res humanas æuum agis beatum, ideò tecum altiore sono, epicoquè carmine gratulari volebam. Sed ad pedestrem sermonem mea valetudo, ingenium, me adigit, imitaturum Spartanos, quos tibia in pugnam, non tuba animabat; quicquid tamen meum ingeniolum potuit elaborare, ad te defero, symbolam meæ in te obseruantiæ, quam tuarum virtutum lenocinijs ab omnibus aucuparis, & potissimùm ob patrocinium à te sumptum de profitentibus publicè bonas litteras, quæ bonis semper caræ, curæ: ideò de his hæc ad te.

Semper bonæ litteræ barbarie ablegatâ in aliquo pretio: Sed quià ad agros colendos (cum incolæ, & inquilini nô sufficiunt) aduenæ aliundè euocantur; ità ad ingenia excolenda publici

publici professores acciti salarijs honorificis (ætates multæ huius rei testes,) vel sponte ludum litterarium aperientes ad prima iacienda fundamenta, vel Principum munificentiâ, nobilium liberalitate detinentur, fouentur. *Publici professores acciti.*

Quis verò primus mercede publicum gymnasium aperuerit, Plutarchus eruditissimus Quæst. Rom. LIX. apertè his verbis ostendit; *serò cœptum est mercede doceri, primusquè ludum litterarium aperuit Sp. Carbilij libertus, eius, qui primus vxorem dimisit*. Cicero in epistolâ ad Ticinium refert: *Equidem memoriâ teneo primum latinè docere cœpisse L. Plotium quemdam, ad quem cum fieret concursus, &c.* Locum ludorum litterariorum fuisse circà forum docet Dionysius Lib. XI. his verbis. *Tunc autem puerorum ludi litterarij circà forum erant*. Plutarchus in Theseo, in medio vrbis fuisse ostendit in Græciâ, his verbis; *sunt autem in mediâ Vrbe iuxtà gymnasium sita, asylumquè ibi seruis, atquè humilioribus fortunâ hominibus, & potentiorum opes formidantibus constitutum, quòd & Theseus patronus, & propugnator quidam fuisset, & humanè, benignèquè preces humilium exaudisset*. Ex quibus colligo Asylum apud Athenienses fuisse in medio Vrbis, propè gymnasium publicum. Quòd & Gabijs fuerint ludi litterarij ad pueros instituendos, vel Romuli tempore indicat Plutarchus in Romulo. *At etiam Gabios delati pueri litteras, aliaquè didicisse feruntur, vt ingenuos decebat pueros, &c.* Tusculanos etiam habuisse hos ludos Idem Plutarchus in Camillo ostendit. *At Tusculani errorem callidè auertentes, cum esset iam ex expeditione aduersùs ipsos Camillus, aratoribus, pastoribusquè agros, vt in altâ pace compleuerant, patebant portæ, pueri in ludis operam litteris dabant, &c.* En pacis indicia certa. Apud Hispanos videtur extitisse primus Sertorius, qui Præceptores Græcarum, & latinarum litterarum conduxerit, quod ex Plutarcho in eodem Sertorio apparet. *Maximè autem beneuolentiam sibi comparauit ex his, quæ circà puerorum eruditionem machinatus est. Nobilissimis siquidem adolescentibus, in Oscam Vrbem conuocatis, præceptores eis tradidit Græcarum, & Latinarum litterarum.* Idem ibidem. *At patres eorum vehementer gaudebant cernentes filios prætextatos honestissimè ad magistratus euntes, &*

Primus ludũ litterarium aperiens.

Gymnasia in media vrbe.

Asylũ Athenis vbi.

Gymnasia per Italiam.

Sertorius primus apud Hispanos præceptores conduxit.

Sertorium

Sertorium pro eis salaria pendentem, ac sapè ipsos examinantem, & præmia doctioribus tribuentem, bullasquè aureas donantem. In porticu edoctos pueros refert Plutarchus in Cimone, *exercebantur tunc fortè in medio porticus puberes simul, atquè adolescentes.* Tria gymnasia reperio Athenis fuisse, Authore Suidâ, alterum Lycæum dictum iuxtà Athenas, in quo Aristoteles frequentissimo auditorio philosophiam profitebatur perambulans, vndè dictus Peripateticus: alterum Academia mille passibus Athenis distans, áb Academo dicta, vbi Plato professus: tertium Cynosarges, sic dictum à cane albo, qui, sacrificante Diomo, rapta fœmora in hunc locum detulit. In hoc Gymnasio Aristippus Cirenaicæ sectæ princeps docuit. Hic pueri nothi exercebantur, qui nequè à patre, nequè à matre ciuitatis ius habebant: vndè contumeliæ gratiâ in Spurium iactitabant, *εἰς κυνόσαργες*. idest, *Ad Cynosarges*. Erat hic locus extrà portas Atheniensium, Herculi dicatus, quòd & ipse nothus, ac matre mortali natus esset. Huc Themistocles adolescens arte pelliciebat, & ingenuos aliquot adolescentes, quò paullatim tolleret Spuriorum, & Legitimorum discrimen. Plutarchus in Themistocle *Quapropter, cùm nothi in Cynosarges coirent (gymnasium id Herculis est extrà mœnia, quòd nec ille iustus Deus, sed nothus ex genitrice esset mortali) induxit nõnullos Themistochles ex nobilitate iuuenes, vt se in Cynosarges comitarentur, secumquè vngerentur. Quarè callidè videtur nothorum, & legitimorum sustulisse discrimen, &c.* Aliud gymnasium legimus Athenis dictum Stoam, seu Pœcilem, ex varietate picturæ à Polygnoto factæ gratuitò. In hac Zenon professus; vndè dicti Stoici. Quantus autem honos habitus à discipulis magistro, sapientissimus Seneca verbo innuit, aureum hoc dictum instillans. *Tàm medico, quàm præceptori pretium operæ soluitur, animi debetur.* Capitolinus subsequitur in Antonio. *Qui tantùm honoris magistris suis detulit, vt imagines eorum aureas in larario haberet, & sepulcra eorum additis hostijs, & floribus semper ornaret.*

Pueri edocti in porticu.

Gymnasia tria Athenis.

Lycæum.

Academia.

Cynosarges quid, vbi.

Spuriorum Gymnasium.

Stoa, Stoici, Pœcile.

Quantus honos habitus magistris.

Imagines præceptorum in quo honore habita ab Antonio.

Ex his videre licet morem ornandi sepulcra amicorum floribus: sed dicis causâ, & alium priscum morem amicis parentandi noto in Plutarcho de fortunâ, &

Sepulcra amicorũ floribus ornata.

& virtute Alexandri Magni, his verbis, *Darium videns iaculis confixum non sacrificauit, non pæanem cecinit, vt qui ad finem longi belli peruenisset, sed Chlamydem corpori suo detractam cadaueri iniecit*. Lucianus corollarium huic addit non negligendum, Dial. de mercede conductis. *Siquidem* (ait) *id temporis non dissimilis videre sepulcrali columnæ vetusti cuiuspiam cadaueris, quæ gestare solet ea, quæ Manibus inferuntur; nàm huic infuso vnguento, impositâque coronâ ipsi, & bibunt, & edunt apparatas epulas*. Plutarchus in Erotico. *Eius sepulcrum in foro monstrant, cui etiamnùm magna insistit columna*. Coronabant etiam loca, vbi plerumquè considebant. Lucianus in vitâ Demonactis. *Sedem illam lapideam, super quâ, si quando correptus lassitudine quiescere solebat, adorabant, sertis coronantes in honorem viri*. Et Dial. Charon. siue contemplantes. *Quid ergò saxa illa coronant, vnguentoquè inungunt? Alij præ tumulis constructo rogo, ac foueâ effossâ sumptuosas illas exurunt cœnas, & vinum, mulsumquè in ipsas foueas infundunt*.

Parentandi amicis mos.

Chlamys iniecta cadaueri amicorū.

Sepulcrales ritus.

Coronata loca, vbi consi-debant.

Ad Philosophos reuertor, quibus munificè salarium datum. Idem Lucianus Dial. Eunuchus, ostendit his verbis, *Scis Pamphile salarium, idquè neutiquàm exiguum ab Imperatore fuisse constitutum singulis philosophorum generibus, puta Stoicis, Platonicis, Epicureis, & Peripateticis, ità vt vnicuiquè sectæ præmium esset æquale*, & paulò infrà, *singulos in annos decem millia nummûm, quos accipiunt; vti doceant iuuentutem*. Ex quibus licet cuiquè animaduertere, quàm antiquus mos fuerit publicos professores stipendijs decorandi, vt hac nostrâ tempestate passim obseruari videmus, cùm bonæ litteræ tantùm acceperint incrementi, vt nihil suprà. O ætatem auream! Menstrua igitur constituta salaria, quæ antè quinquatria, Idibus mensis persoluebantur. Horatius, Sat. VI. Lib. I.

Salarium datum Philosophis.

Noluit in Flaui ludum me mittere magni,
Quo pueri magnis è centurionibus orti,
Læuo suspensi loculos, tabulamquè lacerto,
Ibant octonis referentes Idibus æra.

Menstrua stipendia quandò soluta professoribus.

Aliam interpretationem huius loci mitto; nec tamen respuo. De hoc eodem Ouidius III. Fastorum.

Nec

Nec vos turba feri sensu fraudata magistri
Spernite, discipulos attrahit illa nouos.

Minerual datum præceptoribus. *Minerua in scholis culta.* Præter mercedem menstruam dabant etiam mercedulam priuatam, Minerual dictum, διδάκτρον, quod erat munusculum, & veluti authoramentum primo ad magistrum ingressu, quòd scilicet essent parati ad parendum, & discendum: Minerua siquidem scientiarum præses, cuius imago in his scholis; & nouus magister primitias munusculorum à discipulis oblatorum illi dedicabat, veluti Musis, & Apollini, de quo à me alibi. *Minerual dicatum Mineruæ.* *Minerua Erganea.* Primi Athenienses Mineruam Erganeam, idest artificiosam, cognomento appellarunt. Primi mutilos Mercurios coluerunt, ijdemquè primi bono Genio templum dedicauerunt; ità Pausanias in Atticis. *Mutilo Mercurio templũ.* *Bono Genio primum templum.*

Athenis quis primos libros. *Legendos præbuit publicè.* Athenis disciplinarum liberalium libros publicè ad legendum præbendos primus Pisistratus tyrannus posuisse dicitur ab A. Gellio Lib. VI. Cap. XVII. noctium Atticarum. Deindè studiosiùs, accuratiùsquè auxerunt, quam librorum copiam deindè Xerses Athenis potitus asportauit in Persas. *Libri asportati Athenis in [Persas].*

Exeamus ex hoc loco tàm funesto vbi non expuere licet, & lapis lapidem terit. Ad piraticum ergastulum, aut ad metalla me damnatum mauelim, quàm ad sentinas huiusmodi. Augiæ stabula vitiorum repurganda hoc sæculo inficetissimo tàm perditis, & desperatis iuuenum moribus. O te felicem, auream conditionem nactum, vbi virtutibus suffultus in portu tranquillo felicitate perfrueris. Te, præter animi bona, generisquè splendorem (quòd tibi æternũ, propriumquè fiet) tantâ opũ fortuna auxit affluentiâ, vt exemplo, inuidiæquè quàm plurimis esse possis, exemplar tamen probitatis, & munificentiæ.

IACO-

IACOBO GADDIO

PATRITIO FLORENTINO.

DISSERTATIO XXXVIIII.

Senecæ locus enodatus, Nemo sibi contigit. *Fortuna quàm lubrica. Serui scelere conuicti aquâ ardente loti ex Senecâ. Rarò ante cœnam toti loti discumbentes. Lotæ plerumquè ante mensam manus, & pedes, & cur. De Balneis, eorum vsu, fine, modo, horâ, vtensilibus, partibus, apparatibus, ministris, & alijs ad balnea spectantibus.*

PAcuuianus stomachus in me non egerendus, *Odi homines ignauâ operâ, & Philosophâ sententiâ*, quia ego nunquam dissolutus, discinctus, compressis sedeo manibus, sed semper in castris succinctus, patiens pulueris, atquè solis ἐν μυρίοις γὰρ τὰ καλὰ γίγνεται πόνοις. *In infinitis laboribus pulchra contingunt*. Ad hæc mihi tanta capitis grauedo, vt non affici, sed confici me sentiam; quæ in causâ, cur meæ non statim ad te. Sed quem laudum cumulum in me glomeratim exaggeras? non sum ferendo, quæ vel Ægyptium grauarent; nec meo pudori conueniunt, nec mediocritati. Amori in me tuo nimio, qui plerumquè ablepsius, ascribo, atquè tuæ humanitati cum eruditione multâ. Saliuam mihi moues, cum magnum mihi Senecam relegendum admoues; sed è meâ palæstrâ non tam eruditus puluis; & mihi Συκίνη μάχαιρα ficulneus gladius.

Scopum Senecæ, fateor, non contingo, Epist. 111. dicentis, *Nemo sibi contingit*, alij legunt *contigit*. Doctus interpres explicat, *Nemo nascitur sibi*; Lipsius eruditissimus legit, *sibi contigit*; hoc sensu, Nemo apud se est, & se vno contentus, quod facit sapiens, qui sibi sufficit; à quo non longè in diuersum eo; liberè tamen meum re- *Senecæ locus enodatus, Nemo sibi contigit.*

Contingit, varia significat.

pono calculum, quia à te iussus. Vis tota sensus in significatione verbi, *contingo*, quod aliquando significat contiguus sum; Cæsar Lib. I. *Ità vt radices montis ex vtrâquè parte ripæ fluminis contingant*, idest sint contiguæ. Hoc sensu Seneca noster, *Vis scire*, inquit, *quid sit, quod facit homines auidos futuri? Nemo sibi contingit*; hoc est, nemo proximus est sibi, nemo bona animi, quæ sibi contigua sunt, & penè continua, respicit; sed bona externa, & fortunæ; quæ quià extrà nos, nec in nostrâ manu sita, quotidiè illis inhiantes, animis, pendêre cogimur; angimur, dum illis agimur miselli; hinc animi angor, solicitudo, mæror, timor, nos curiosos efficiunt. Euripides, aureo illo dicto, subscribit, Ἀπροσδόκητον οὐδὲν ἀνθρώποις πάθος, ἐφήμερος γὰρ τὰς τυχὰς κεκτήμεθα *Nulla perturbatio præter expectationem hominibus euenit, fortunam enim habemus in dies mutabilem*. Menander τὰ προσπίπτοντα προσδοκᾶν ἅπαντα δεῖ ἄνθρωπον ὄντα· παραμένει γὰρ οὐδὲν, *futuros euentus expectare vnumquemquè hominem, nihil enim stabile permanet*; Quæ verò præcedunt, quæquè sequuntur, meam confirmant sententiam. *O quando* (præit) *videbis illud tempus ad te non pertinere, quo tranquillus, placidusquè eris, & crastini negligens, & in summâ tui satietate*. subdit, *Opto tibi tui facultatem, vt vagis cogitationibus agitata mens tandem resistat, & certa sit*, quòd est propriè sibi contingere. Sed Soli admoueo facem; & noctuas Athenas.

Alius Senecæ locus enodatus.

Serui conuicti aliquo scelere aqua feruenti obruti.

Toti loti non semper ante cœnam.

Alium locum reperio, qui mihi scrupulum inijcit non paruum ex Senecæ Epist. LXXXVI. cum de suis balneis loquitur. *Adeo* (inquit) *erant calidæ, vt conuictum in aliquo scelere seruum viuum lauari oporteret*, An quià aquâ feruenti aliquando seruum viuum nequam lotum? coniectare licet; & eâdem epist. *Nam prisco more* (scilicet vrbis) *tradiderunt, brachia, & crura quotidie abluere, quæ scilicet sordes opere collegerant*. Cæterùm toti raro lauabantur, quare priscam frugalitatem admiremur, non totos se quotidie lauantes, delectationis, & voluptatis gratiâ, sed manus, & brachia necessitatis, & munditiæ ergô.

De seruorum educatione, & disciplinâ Plutarchus in vitâ Catonis Censorini plura. Ego alibi.

Totos autem fuisse lotos aliquando conijcio, cùm videlicet ab exercitijs gymnasticis recedebant, quòd sudorem aquâ abluere salubre iudicaretur, ideò milites in campo decurrebant, exercebanturquè, tùm in Tiberi vicino natabant (, vt notissimum). Ciues verò delicatiores aquâ calidâ sæpe in balneis se abluebant. Plautus Sticho, *postea ibo lauatum à pilâ*. Quare, deinde luxu Romæ crescente, semper epulas adituri balnea prius petebant; Apuleius Lib. v. Metamorph. *Prohinc cubiculo te refer, & lectulo lassitudinem refoue, & ex arbitrio lauacrum pete.* Persius,

Quomodo toti loti ante cœnam.

Luxu crescente balnea frequentata.

Iam nunc in balnea saluâ
Fronte licet vadas,

Olim cum toti non lauabantur lauabant manus, aut pedes. Petronius, *Tandem discubuimus, pueris Alexandrinis aquam in manus niuatam infundentibus, alijsquè insequentibus ad pedes*. Lauatio quoquè sacra erat & manuum quoquè χέρνιψ, & totius corporis περιρράνσις vocabatur, fiebatquè θαλλῷ, idest (vt Virgilius ait) *ramo felicis Oliuæ*.

Loti manus, & pedes ante cœnam.

Ast de lauatione, seu de balneorum vsu priscorum quædam hic notanda pono.

Fuit antiquorum mos, vt ante cœnam in balneis lauarentur toti, de quibus crebra mentio apud Homerum, Atheneum, Apuleium, & alios, ad sordes corporis detergendas, ad lassitudinem leuandam, ad animum recreandum; quia calefaciendi, & humectandi vim habent. Aquæ, vel frigidæ ex marinæ; vel calidæ, & hæ; vel suâ sponte, dictæ thermæ; vel arte, dictæ balneæ, si publicæ; balnea, si priuata. Hora balnei hyeme nona, æstate octaua. Martialis Lib. x.

Balnea in vsu ante cœnam.

Aqua an calida, an frigida loti.

Nunciat octauam Phariæ sua turba iuuentæ

Vtensilia balneorum erant strigiles, ampulla olearia, lintea. Vnctores dicti aliptæ. Partes balneorum quinquè. I. pars erat conclaue, ubi aer calidior; in quo vestes ponebantur. Hinc dictum Apodyterium, seù spoliatorium. II. pars testudinis instar constructa, aerem calidum igne accenso sine fumo continens, dicta, ὑπόκαυστον, idest calidarium, sudatorium, III. pars cella caldaria, quæ lauacrum dicta; in eâ homines considentes lauabantur, vnde & labrum, seu laua-

Vtensilia balneorum.

Vnctores aliptæ.

Partes balneorum quinque.

I. II. III.

IV. brum dictum. IV. pars erat frigidarium, seù frigidaria cella
V. vbi aqua frigida piscina. V. vbi sudor detergebatur, ungebaturquè, dicta, deterſorium, ἀλειπτήριον, vnctuarium. Tria vasa ad lauandum; Calidarium, ubi calida; Tepidarium, ubi tepida; Frigidarium, vbi frigida aqua. Apparantur in balneis solium, seu labrum, aut lauacrum e ligno, vel è marmore in quo residentes lauabantur. Guttus, vas guttatim oleum fundens. Strigilis, à stringendo, instrumentum, quo vtebantur ad sudorem corporis, & sordes abradendas. Lintea, sudariauè, quibus corpora detergebantur. Prætereà erant Pilicrepi, pilos auellentes. Aliptæ, ungentes. Alipili, pilos ex alis auferentes. His balneis vsi partim sanitatis, partim munditiæ, partim deniquè voluptatis gratiâ. Iudæi ante cibi sumptionem, manus, & pedes lauabant. Romani non omnes, de quo alibi, & licet balneorum, alia communia, alia priuata, attamen lego conuiuas, seu hospites in conuiuatoris ædibus, a quo inuitati, & excepti fuerant, lauari, atquè vngi solitos, balneis à conuiuatore paulò ante conuiuium paratis. Hinc Thales in conuiuio Plutarchi cùm ad cœnaculum venisset, lauare se recusauit, quòd se vnctum diceret, & Christus accumbens domi Pharisæi de D. Magdalenâ loquens, ait, *Tu non dedisti aquam pedibus meis, non oleum capiti meo*. innuens morem Iudæorem lauandi (vt dictum) pedes, & manus, & caput vngendi. Sed de his Mercurialis in Gymnasticâ eruditissimè, aliiquè legendi. Itaque ut rem totam in pauca conferam. Post varia exercitationum genera siue in xisto, siue in stadio, siue in sphæristerio, quibus VIII. hora tributa, lauabantur, deinde a seruis Vnctoribus vngebantur in Vnctorio loco Balnearum, tùm valetudinis, tùm voluptatis gratiâ; lotione enim eliciebant sudorem & ablutis sordibus hilaritas reuocabatur. An verò toti, an partibus corporis loti, an semper a me alibi explicatum. In thermis publicis plebs, in priuatis, & propriis balneis lautiores, & patricii loti. Heroum temporibus, aquâ marinâ frigidâ, tùm aquâ, dulci calidâ, aliquando etiam frigidâ pro libito. Ad tergendas sordes æneâ strigili vsi, seu spongijs, deinde linteis ad id paratis. Lego si mul lotos viros cum mulieribus; Adrianum tamen

Calidarium, Tepidarium, Frigidarium. Apparatus in balneis. Solium. Guttus. Strigil. Lintea sudaria. Pilicrepi. Alipili, Aliptæ. Iudæi quid lauarent. Hospites loti in conuiuatoris ædibus. Christus non lotus, nequè vnctus à Pharisæo. Plebs, patricius, vbi loti. Heroes quomodo loti. Mulieres lota, cum viris. Balneorum vsus quamdiu.

men mulieres à viris secreuisse in balneis. Balneorum vsus durauit ad Iustiniani tempora ab orbe asserto DXXI. circiter. Balneatoribus balneorum præsidibus quadrans pretium vulgò persolutum. *Balneatoria pretium.*

Hæc passim, ab ijs qui de balneis, & gymnasticis, decantata, quæ maiori indagine indigerent, quàm à me exigis; ideò ex his salebris me, obsecro, leua. Si mea arrident, soluo me hoc iudicatu; & bono, veteriquè ritu iuro, Mihi non liquêre. Tua tantùm pagina Atticis salibus aspersa, ac thymo flagranti odora, palatum, nares, omnesquè sensus summâ perfundet iucunditate. Omitte, obsecro, meum lusorium, tuum admitte decretorium stylum, cui veluti Iouis suffragio aquiescam. O Italico-latinæ facundiæ Iurisprudentiæquè antesignane felicissime.

VIR-

VIRGINIO AVRELIANO
A BANCA

DISSERTATIO XXXX.

Aureliana à Bancâ nobilis familiæ Vicentinæ Eulogium. De Orgiano pago quædam. Item de orgijs Bacchi, aliisquè eius sacrificijs. Seruati seruatori quanta deberent. Cibus, potus castrensis olim qui. Ignis speculatorius in turribus & castris. Huius vsus varius in bello, pace, gaudio, & luctu. Persarum ritus mittendi nuncij velocissimi, & alia ad militares ritus spectantia.

SParsisti aquam melle dulci dulciorē, cùm ad me rescripsisti, & ad tua amænissima Tempe inuitasti, (cum Orgia Vicentiæ peragerentur) Orgianum, vbi ego Saluti semper operatus, & bono Genio. Mihi sanè videbar tuo ex ore mellifluo nectareos haurire liquores, vt cùm Vicentiæ agis, tua enim frons tàm serena, tàm explicata, pectoris mei obscurum grauissimis curis Cœlum, procellosis Aquilonibus obductum, serenat. Tu semper munificus pleno modio, ope, & operâ me fouisti; bullâ aureâ meum pectus decorasti; torquatum fecisti. O vnicum nobilitatis, & liberalitatis exemplar

Factis pete præmia digna,
Si mea nota fides, irrita nulla petes.

Te ex nobilissimâ, & antiquissimâ stirpe originem ducere ostendis Aurelianâ. Quæ ab Aurelianâ Gallorum Vrbe obsidione vexatâ, duce Falzano viro Clarissimo Vicentiam venit circa annum Christi CIↃ. vbi semper claruit. Vos autem à

reli-

reliquâ Aurelianorum gente, quæ viget adhuc, discreti, cc. ab hinc annis cognomine à Bancâ, & insignibus binorum leonum quos Renatus Andeauus Neapolitanus Rex Andreæ viro arte militari præstantissimo concessit, cuius filius Io. Philippus Venetæ Reip. Collateralis Generalis plus virtute, & fortitudine quàm dignitate, splendoris familiæ vestræ addidit, quæ semper tàm in re litterariâ, quàm militari viris præclaris enituit. Nùm ergò ex animo amarem, colerem tàm nobilem, tàm ex animo amantem? Vetus enim, & verissimum dictum, Venenum, & philtrum efficacissimum esse amori amorem. Ruent potiùs elementa, & hæc mundi machina in suum redibit chaos, quàm ego amore, & fide constanti in te non stem. Gratum reperies; si non pariantem.

De tuo Orgiano quid sentiam ex animo hæc habe; vbi meus animus toties refocillatus, restauratus, exhilaratus.

Orgianum, dictum opinor, quasi oram Iani, corrupto, vt cætera, vocabulo; vt qui in hac orâ, vbi primùm in Italiam venit, sedem habuerit ob aerem saluberrimum, solum feracissimum, colles amœnissimos. Ianus (vt ait) Q. Fabius Pictor, primus docuit Italos vinum, & far ad sacrificium. Quare non immeritò semper Ianus in sacrificij principio inuocatus, in fine verò Vesta, vt alibi à me dictum; quem eumdem esse cum Iaphet filio Noe, Io: Goropius Becanus in IV. Lib. testatur: eumquè alias terras quæritantem, tandem per varia maria, Ionium, & Adriaticum in hunc sinum, in hos colles, & oram amœnissimam appulisse crediderim, vbi primæ vineæ satæ, cultæ. Quid mirum igitur, si ibi vina preciosissima nascuntur? hinc quidam putant, Orgianum dictum ἀπὸ τῆς ὀργῆς, hoc est à furore, quo corripiuntur, qui illis generosissimis vinis se se nimis ingurgitant.

Orgiani etymon.

Ianus in principio sacrificij cur inuocatus.

Vesta cur inuocata in fine sacrificij.

Quòd si de meo corollarium addere etiam licet, Orgianum dictum credo, ἀπὸ τῶν ὀρῶν, hoc est, à montibus; in Orgianum enim Vicentini montes Euganei, seu colles potiùs dicendi, tanquàm anulus in gemmam desinunt, vbi Ceres, Pomona, Flora, Liber contendunt, ibiquè orgia celebrant. Orgianum autem Paiarinus, Trinagius, & alij volunt dictum ab orgijs Bacchi, quæ ibi antiquitùs celebrabantur.

Orgia vnde orta.

Sed vnde hoc sacrificij genus? Cœlius Rhodiginus ait Lib.

XVI.

Thyades vnde dictæ. XVI. *Sunt, qui indigenam memorent virum Castalium, cuius fuerit filia nomine Thya, quæ Dionysio consecrata, primùm Deo celebrauit Orgia, & Bacchico afflatis numine nuncupationem fecit, vt ab eâ vocentur Thyades, & c.* Bacchi die festo apud Eleos celebrato (quem θύαν vocabant) maximum miraculum lego apud eumdem Rhodiginum Lib. XV. Cap. XXVIII. *Est apud Eleos miraculum alterum, nàm in Bacchi festo, quod θύαν vocant; illati templo lebetes tres noctu implentur vini, foribus accuratè occlusis, obsignatis etiam, ne fraudem suspicari quis possit; quin Andrij quoquè quotannis eiusdem solemni die, spontaneum à templo scaturire vinum prædicant.* Quid mirum, si Orgiani quoquè, vbi celebrata Baccho sacrificia, vites sponte (vt ità dicam) suâ, nullo penè accolarum labore optimas, plurimasquè vuas ferunt? Hinc Sabellicus in suo Cratere, ait, ob eam caussam à Cerere *Bacchilio Fl. Vicentinus.* Bacchilionem fluuium Vicentinum appellatum, quòd de Baccho, qui Vicentinis occupatis collibus, agris etiam insederat, triumphum reuexisset.

Thebanorum mos in Orgijs. Trieterica. Nyctileia. Thebanis tertio quoque anno sacra Baccho celebrata in Cytherone monte nocturna, & ideò dicta Nyctileia, & ob annis, Trieterica, seù triennalia, in quibus erant Phalli. De his Diuus Augustinus de ciuitate Dei Lib. VII. Cap. XXI. & Viues ad hunc librum. *Aegyptiorum mos in Orgijs* Aliæ verò gentes solum Phallum ducebant circùm agros ad fertilitatem frugum. Theodoretus verò Lib. III. autumat, Phallogogia dictas fuisse ferias illas, quibus *Phallogogia. Phallophori.* Phalli circumferebantur per Phallophoros. Hinc prouerbium *Phallus Deo.* vbi parùm quidem honesta, sed rei, locoquè conuenientia dicuntur. Plutarchus in libello de cupiditate opum, ait, in Antiquis Bacchi sacris huiuscemodi fuisse pom- *Pompa, & sacra Bacchi.* pam, amphoram vini cum palmite, hinc hircum, quem trahebat aliquis, post cistam nucum, & Phallum quæ postea obsoleuerunt, & prætiosiora sunt inducta. Erat etiam & vannus (sicut Virgilius inquit) cribrum Cereale Seruius exponit, Vallum Varro, quod idem est atquè conus, seù nux pinea, quæ est Thyr- *Thyrsi qui.* sorum ad instar; thyrsi enim hastæ quædã erant præpilatæ pampinis, & hederis circumuestitæ; addebatur etiam hedera. Erat & thyrsis corona nuptialis, & lampas, quam in honorem Bacchi præferebant: aliaquè multa ad hoc spectantia reiicienda potiùs, quàm referenda.

Orgia

Orgia ergo iure omitto Orgiani celebrata olim; & ab orâ Iani ad tuum Virgineum os me conuerto admirabundus, tuamquè liberalem manum osculabundus, à quo ego liberali causâ assertus; ideò tu ex lege priscâ Coronam Ciuicam meritus à me seruato, & ego iustam seruatori debeo seruitutem, quod ex Senecâ de beneficijs Cap. xxi. disco dicente; *Patiar me ab impuro seruari? seruatus deindè quam gratiam illi referam? uiuam cum obscœno? non uiuam cum redemptore?* Ergo illi iustam, & perennem debebat seruitutem. Subscribit historicorum Princeps Polybius in commemoratione de militiâ Romanâ, inquiens, *Seruatos cogunt, nisi id spontè faciant, seruatorem coronare; colit uerò hunc seruatus per omnem uitam tanquam parentem, omnia sua exhibens, ut genitori, omnium enim uirtutum mater gratitudo; contrà, ingratis omnia insunt uitia.* O auream sententiam, litteris aureis in pectore omnium inscribendam. Coronare igitur suâ manu seruatorem coronâ ciuicâ tenebatur seruatus. Hinc à seruatore dictus seruus, quòd ij, qui iure gentium, & belli possent occidi, à victoribus seruabantur, & serui fiebant, dicebanturquè non à seruiendo, sed à seruando, vt notat Iustinianus Tit. de iure personarum. Ad hoc alludit Ouidius IV. de Ponto.

Serunari coronabant Seruatores.

Seruati seruiebant seruatori.

Gratitudo uirtutum mater.

Serui unde dicti.

Tequè meæ causam, seruatoremquè salutis:
Mequè tuum librâ, noris, & ære magis.

Sed quia vtramquè Pallada exornasti armatam, & togatam, (cùm semper in patriæ rebus, nullâ intermissâ operâ, quæ in illius vtilitatem, & tui nominis gloriam cederet, versatus fueris, nomenquè fortissimo Imperatori, Alexandro Farnesio in Belgio dederis, prudentiam ciuilem, militaremquè disciplinam assequuturus) en pauca tibi proferam militaria, etsi sæpè apud me de durâ militiâ questo, dequè viuendi tetricâ ratione, de Timoniâ, Hecatæquè cœnâ militari; quid de eâ censeam, & primùm de cibo, paucis ex eruditissimo meo Lipsio ad Polybium, & alijs scriptoribus differam.

Salem, & legumina data militibus lego, bisquè die hos cibum sumpsisse, prandium tenue, & stantes, sine vllo apparatu; cœnam verò paulò lautiorem, idquè non nisi ad si-

Cibus militaris priscus, & potus.

Pulte vsi anti- qui. *Pultifagi Romani.* gnum: sed antiquiori tempore non pane, sed pulte vsos; hinc Romanos dictos pultifagos à Plauto, & Valerio Maximo Lib. 1. Cap. 1. aquâ merâ vulgò vsos, interdum aceto aquâ mixto.

Cibi cocti non venditi in exercitu. Cibos coctos nefas in exercitu vendi, quod etiam testatur Sallustius in Iugurthino bello loquens de Metello: *Namquè edicto primùm adiumenta ignauiæ sustulisse dicitur; nè quisquam in castris panem, aut quem alium cibum coctum venderet; nè lixæ exercitum sequerentur; nè miles gregarius in castris, neuè in agmine seruum, aut iumentum haberet: cæteris autem modum statuisse; &c.*

Æuo autem posteriore, sub Imperatoribus laridum datum, caseum, & poscam, Spartianus in Adriano testatur his verbis, *Ipse quoquè inter manipulares vitam militarem agitans, cibis castrensibus in propatulo libenter vtens, idest, larido, caseo, & poscâ, exemplo Scipionis Æmiliani, Metelli, & auctoris sui Traiani.* *Cibus castrensis sub Imperatoribus.* Cibus igitur militaris alius ordinarius, alius extraordinarius; illum quotidiè, & non seorsim, sed in certas turmas diuisi milites capiebant; hinc illud edictum Pescennij, Imperatoris, qui teste Spartiano in eius vitâ, iussit, nè milites in zonio ad bellum aureos, & argenteos nummos portarent, sed potiùs vt publicè commanducarent. *Cibus castrensis ordinarius, & extraordinarius.* *Nummos non portabant milites.* Et Iosephus de bello Iudaico in descriptione castrorum Romanorum testatur, non licuisse militi prandere, & cœnare seorsim, cùm vellet; sed simul, & vnà prandendi, cœnandi, atquè etiam dormiendi, certa fuisse, & statuta tempora. Hæ cœnæ in tentorijs per contubernia apparatæ, distributis cuiquè suis ministerijs. *Cœnabant simul, & ad signum milites.*

Cibi castrẽses. Cibi castrenses erant, laridum, caseus, posca, & buccellatum, atquè acetum, vt testatur Spartianus in Hadriano, qui, cautum à Pescennio (inquit) nè quis in expeditione vinum ferret, sed aceto contentus esset; item pistores exercitum sequi vetuit, vt omnes buccellato vterentur. *Vinum in expeditionibus non concessum.* *Buccellatum quid.* Buccellatum esse panem ad vsus diuturnitatem excoctum, quo milites pasci in castris solebant, scribit Marcellinus Lib. XVII. Verùm non semper caruisse pane, vino, & carne milites docet l. 1. C. de erogatione militaris annonæ, his verbis, *Ex duobus diebus buccellatum, in tertio die panem.*

nem. Vno die uinum, alio die acetum, uno die lardum, biduo carnem ueruecinam.

Cibi quomodo variati militibus.

Panis militaris duo genera ex Valeriano apud Vopiscum, petit enim, Duci Romam misso dari panes mundos sexdecim, castrenses quadraginta. Vtebantur autem pane ex tritico tanquam optimo, ex hordeo verò dabant militibus, qui in aliquâ re deliquissent, tanquàm bestijs.

Hordeum militi infamia caussa datum.

Allium quoquè præcipuus Romanorum militum cibus, adeò vt militiæ fuerit hieroglyphicum; hinc prouerbium. *Nè edas allia, & fabas*; quo (teste Suidâ) significabatur, tranquillæ vitæ amatoribus, à bellis, & à iuditijs (in his enim fabæ, in illis allij vsus) abstinendum.

Allium præcipuus cibus militum: Allia, & fabas non edas prouerbium explicatum.

Tenui hoc, & moderato cibo non milites gregarij tantùm, sed ipsi Imperatores vescebantur. Nàm & Scipio ambulans cum amicis, & Massinissa xc. annum agens, stans, solo cibario pane vescebantur, & alij. Præterea miles, & dux, alter in alterius conspectu palàm cœnabant, & indè ab exemplo maiorum maxima frugalitas. Trebellius Pollio putat, etiam antè Gallieni Imperatoris tempora milites discinctos cibum sumpsisse; posteà verò cinctos hac de caussâ (vt ille inquit) *Mos fuit, ut cingula sua pleriquè militantium, qui ad conuiuium uenerant, ponerent. Horâ itaquè conuiuij Saloninus puer, siue Gallienus, militibus auratos, castellatosquè baltheos rapuisse perhibetur, & cum esset difficile in aulâ palatinâ requirere quod perijsset, ac taciti milites detrimenta pertulissent, posteà rogati ad conuiuium cincti accubuerunt. Cumquè ab his quæreretur, cur non soluerent cingulum, respondisse dicuntur. Salonino deferimus. Atquè hinc tractum morem, ut deinceps cum Imperatore cincti discumberent.*

Cœnabant palam miles, & Dux aduersi. Discincti quandò milites cœnarint. Milites cur cingulum non ponant in cœna.

Satur cibum mitto, nocturnum ignem, seu facem adeo, vt mihi in tenebris præluceat. Speculatorij ignes, seu faces belli tempore hac tempestate vsurpatos, in vsu fuisse etiam antiquis, vel Troiani belli tempore Virgilius VI. Æneid. indicat aperte.

Ignes speculatorij in castris.

——— Flammam media ipsa tenebat
Ingentem, & summâ Danaos ex arce uocabat.

Inuentoremquè huius doli Sinonem facit Dictys. V. Lib. belli Troiani. Hi ignes speculatorij vocati, aliquando fumi. Li-

Quis primus inuentor

Ignis nocte, & fumus die in castris vsurpatus ad signū.

uius Lib. v. *Indè fumo, ut conuenerat, datum signum.* Nisi velimus cum Vegetio, per noctem flammis, per diem fumo significatum. Ad aduentum hostium indicandum facium ardentium olim vsus, ex Aristotele Lib. de animâ: at apud Romanos tunica purpurea belli instantis erat signū. Liuius aliud innuit Lib. IV. *Repetè patefactis Fidenarū portis, noua erupit acies, inaudita ante id tempus, inusitataquè ignibus armata ingens multitudo, facibusquè ardentibus tota collucens, uelut phanatico instincta cursu, in hostem ruit, formâquè insolitæ pugnæ Romanos parumper exterruit.*

Ignis speculatorij vsus varius.

Adhæc; ad significandum principibus, quæ sciri opus essent, ignem adhibebant. Apuleius de Mundo, *Ex eo numero erant, & diuturni cursores, atquè nocturni exploratores, & per uices incensæ faces ex omnibus regni sublimibus locis in uno die Imperatori significabant, quod scito erat opus.* Prætereà ad hilaritatem, & lætitiam amicorum aduenientium, de quâ ita Seneca Epistolâ LXV. *Interueuerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret, non hic, qui ex lautorum culinis erumpere, & terrere vigiles solet, sed hic modicus, qui hospites venisse significet.*

Fumus in aduētu amicorū.

Nuncij Persarum velocissimi quomodo.

Præter ignem ad significandum, & nunciandum Imperatori, quid opus esset, vsitati etiam à Xerse velocissimi nuncij, vt habet Herodotus Lib. VIII. his verbis, *His nuncijs nihil perniciùs transcurrit in rebus humanis, quod negotium hunc in modum est à Persis excogitatum. Quot ex diebus tota via constat, totidem equos, ac viros ferunt esse distinctos ad singulorum dierum iter faciendum, quos nequè vis niuium, neque imber, nequè æstus, nequè nox distinet, quin propositum sibi cursum celerrimè conficiant. Quorum cursorum primus mandata tradit secundo, secundus item tertio, & ità deinceps illa mandata in alium, atquè alium pertranseunt, quemadmodum apud Græcos fax, quam Vulcano per vices ferre cursores perseuerant. Hanc equorum cursitationem Persæ Angareion appellant, &c.*

Angareion apud Persas quid.

Littera per sagittas missa

Per sagittas etiam in obsidione Vrbis, aut proditione nunciabant, quid vellent, illis enim litteras illigabant, & quô volebant extra muros iaciebant, vt idem Herodotus eodem libro asserit his verbis. *Ad extremum ità actum est, quotiès exaratum libellum, aut Timoxenus ad Artabanum, aut Artabanus ad Timoxenum mittere volebat, adaptatis desuper pennis ad locum, de quo conuenerat, sagittam emittebat.*

Sed

Sed ad ignes redeamus ; apud Poetas, & historicos sæpè ignes pro excubijs, seu vigilibus accipiuntur. Tacitus, *inualidos ignes*, pro remissis, & languidis excubijs. Statius pro crebris, ac densis sic dixit. *Ignes pro excubijs, & vigilibus.*

Contractaquè vices, & crebrior excubat ignis.

Sed ignes non tantùm cùm aduentarent hostes adhibiti; sed etiam cùm socij, & auxilia, diuersâ tamen ratione, vt docet Suidas. *Phrycti faces quædam è ligno factæ, quas super muros ferentes significant vicinis, aut socijs, cùm vident hostes aduentantes. Atquè etiam cùm socios, vel auxilium vident: sed cùm istos, gestant faces quietas, cùm hostes, quatiunt, & mouent.* *Ignes tum in hostium, tum in sociorũ aduentu, & quo discrimine.*

Tuæ amœnissimæ villæ, & bellicæ disciplinæ grata commemoratio me extra oleas tulit, & extra orbitam, ad quam ex interuallo reuertor.

Pauca innuere volui, vt pluribus tuum Io. Philippum instituere valeam, cum a Rhetoricis ad Politicas, & altiores scientias progredi per otium licebit. Hic enim Deo propitio natus, vnicum virtutis, modestiæ exemplar, Genio disciplinæ non auerso, ingenio satis exprompto, bonis artibus inutritus, spem, spero, non fraudabit, & famam de se concitam. De quo, Deo gratiæ, id à me iactitatum, quod ab Isocrate de Theopompo, hic vnus fræno, cæteri mei, vt Ephori, calcaribus indigent, cuius Genio, vt morem geram, Polypi colores imitabor varios, vt variâ excolam doctrinâ, & ex promptuario meo, tenui licet, nequè mucida, nequè putida expromam. Ille ex pertinaci studio, assiduâ curâ (cum nulla dies sine lineâ) tantùm profecit, vt linguæ latinæ vitiligines repurgauerit, salebras ignorantiæ exantlauerit, adeò vt non protrita, & vulgaria, sed transmarina, & exotica illius delicatissimo palato tantùm sapiant. O vtinam ille Alexander, ego Aristoteles; Ad gloriæ metam, & immortalitatis, me doctore, & auctore omnia illius tela collimabunt: hic mihi vnus instar omnium; Huius calamus, industria, à manu mihi semper, vsui, & præsto, in hac palestrâ Polymathiæ, cuius studio, tuoquè in me amori æternum debebo, nec ipsâ cum morte tanti beneficij memoria delebitur.

MAT-

MATTHÆO VALERIO

I. C. Mediolanensi.

DISSERTATIO XXXXI.

Risus antiquis Deus habitus, annuo festo celebratus, quibus corollis. De Lubentiâ, & de Geloto Dijs. Risus encomium pulcherrimum. Quædam de myrto. Risum quemodo compescebant, an lauro, & cur? an coronati in theatro sedissent, & quinam. Coronati Athenis suffragium ferebant,

OLim victimarius identidem hoc verbo vtebatur operaturus, *Agon'?* Idem ego amicitiæ facturus, Scribon'? à cuius iussu, & nutu totus pendeo. Agito, dices, quod agis, & dum his sacris intersumus, procul este profani. Dij benè vertant, quod ago. Vos literis sacris initiati capite obuoluto, ad aures veste obductâ mecum facite, tuquè potissimùm Protomysta, dum Hilaria ad animos nostros exhilarandos agimus, vultu, fronte exhilaratâ, qui cum rides, tam blandè rides, vt Cœlo pacem reddere, & terris placidi Dei Risus gaudiales indicere risus videaris. Ideò me tuum alumnum vide, mihi ride, nam,

Cui non risere parentes,
Nec Deus hunc mensâ, Dea nec dignata cubili est.

Ego quoquè nec ἀγέλαστος, dum de Risu, Deo ridiculo, cum illis Ethnicis pauca dico; & vix mappâ risum compescere potui adeò in risum solutus, cùm Apuleij locum 111. Metamorph. legi, his verbis, *Deo Risus per annua reuerticula solemniter celebramus*. Nunquid hic Deus? nunquid singulis annis vertentibus huic Deo sacra peracta? ita sanè, vt innuere videtur hic Philosophus Madaurensis. O si quis leo

Risus Deus. Apuleij locus. Risus Deus annuo festo celebratus.

(vt

(vt est in adagio) mihi rideat; nempè aliquis Cato matutinam exporrigat frontem, mequè manu ducat ad hos dies festos indagandos, cùm nunquàm mihi uisi, nec auditi, nec protritæ eruditionis.

Lego tamen Lubentiæ Deæ Romanos operatos fuisse, vt Græcos Risui, cum annuis ludis, ex instituto Lycurgi, qui marmoreum simulacrum Sparthæ in delubro posuit, sanxitquè, vt ciues sui militiæ laboribus perfuncti γελωτῳ θεῳ sacrificarent, quòd ex Gyraldi Syntag. 1. colligo. Hypatenses Thessali huic Deo quotannis rem diuinam in summâ letitiâ faciebant γελῶτος θεῶ, idest Dei Risus; Pausanias meminit, vt à me dictum. *Lubentia Dea sacra. Geloto Deo sacra. Hypatensium sacrum Risui.*

Legitur Encomion Risus, Eruditissimi Cœlij Calcagnini, quod, cum multâ eruditione, ac hilaritate refertum sit, hic adscribere operæ precium duxi. *Risus encomium.*

Mæror abi, subeat risus, mihi pectora Risus
Impleat, & læto saliant præcordia risu.
Risus enim Diuûm, atquè hominum æterna voluptas,
Nam si quid fidei magno præbemus Homero
Ἄσβεστος δ᾽ἄρ᾽ ὤρτο γέλος μακάρεσσι θεοῖσιν.
Quin etiam fuerat sancitum lege Lycurgi,
Vt Lacedæmonij post bella exhausta, litarent
Lætitiæ, atquè bono facerent solemnia Risui.
Illius & lapide è Pario substruxerat aras.
Hic, vbi post Mauortis opus gens aspera bello
Ponebat vigiles curas, suetosquè labores,
Cum faciem attritam galeâ, cum puluere fœdos
Porrigeret vultus, & frontem nube leuaret,
Ipsa comes Risus aderat sine casside Cypris,
Et largos hilari fundebat pectore Risus.
Vos quoquè Romulidæ, quondam vos inclyta rerum
Imperio soboles; genitalibus aura Fauoni,
Cum primùm duro concretas frigore terras
Laxabat, vernis innexens floribus arua,
Ardua magnarum soluistis pondera rerum
Risibus, & grandes mirata est Roma cachinnos.
Scilicet hæc populos, hæc magnum continet orbem
Temperies, grauitas simul, & lasciuia vitæ.

Et

Et Risus curis, & nexa modestia luxu.
Hæc quoquè, me procul à patriâ, aspectuquè meorum
Per maria, & terras tot tempestatibus actum
Soletur, diriquè leuet dispendia fati,
Donet & optatos, post longa incommoda, Risus.

Plutarchus in Cleomene. *Sunt autem apud Lacedæmonios non Timori tantùm, sed Morti etiam, & Risui, & aliis huiusmodi affectibus templa dicata.* Idem in Lycurgo, *nequè Lycurgus ipse seuerus immodicè fuit, quin & Risus statuam ab illo erectam Sosibius tradit, quippè qui iocum laboris condimentum &c.*

Coronati myrto Risui faciebant, & cur. Coronatos verò myrto hos dies peregisse coniecturâ ducor, vt existimem, ex Comico Aristophane, vbi fucos, cultusquè muliebres memorat, præter cætera, ait; *Eam quæ non sit læta, toto tamen die ridere, si habet in labris exiguam myrti tabellam*, nam myrtus efficacissima risui prouocando, qui plerumquè comes Veneris. Quarè tetricam vitam, castamquè agentes myrtum quàm maximè abhorrebant; hinc Dianæ myrtus ingratissima. *Castam vitã agentes myrtum abhorrebant.*

Sed parùm abest, quin laurum mordeam ad cachinnum compescendum, nè ridiculum quisquam me caput opinetur, cùm de Risu Deo hæc à me in medium proferuntur, quòd faciam libentissimè in hoc theatro cum Dione ità de se loquente; *Laurum mordentes risum compescebant.* *Qua nobrem cum multi riderent, nisi ego folia lauri, quæ habebam ex coronâ, comedissem persuasissemquè cæteris, qui iuxtà sedebant, vt idem facerent, videlicet, vt facto continuo stomachi motu indicium risus celaremus.* An igitur Senatores Laureati in theatris sub Imperatoribus spectare soliti? tuum de hoc expecto suffragium, & calculum certissimum. Locus Dionis id mihi annuere videtur, nequè abnues credo. Item Valerius Maximus Lib. III. Cap. VI. de Papyrio Massone hæc refert, *Papyrius Maßo cum benè gestâ Republicâ triumphum à Senatu non impetrasset, in Albano monte triumphandi, & ipse initium fecit, & cæteris posse, exemplum præbuit, proquè laureâ coronâ, cùm alicui spectaculo interesset myrteâ vsus est.* *Senatores laureati in theatro.*

Coronati Athenis suffragium ferebãt. Etiam in Comitio coronati suffragium ferebant Athenis, quod elicitur ex Plutarchi Phocione, his verbis; *Comprobato plebiscito, populoquè in suffragia misso, nemo sedens, sed exurgentes omnes, pleriquè, & coronati damnauerunt illos rei capitalis.*

Nun-

Nunquid tanquàm Argiuum clypeum abstulerim tollo cristas; dum ex friuolis gloriam aucupari studeo? Nunquid myrteam (vt dicitur) coronam ambio, seu oualem ob has tricas, & apinas? tu verè laureâ donandus Apollinari ob præclara facinora, vt qui famæ in Capitolium albis quadrigis veharis. In eo ferè puteo profundo, in quo demersam Democritus latere veritatem putauit, veritas huius loci occultata celatur. Coronatos, credo, laureâ in theatro sedisse eos, quibus triumphalis laurea contigit; vel illius participes factos; vulgò coronatos, vix, vel si Apollo mihi auctor fuat, crediderim. Coronas in ludis datas lego in Martiali. Legendus Paschalius de coronis.

Corona data in ludis.

Coronati in theatro quinam.

In alienam messem meam falcem non immitto, quòd si quid noui ad me à te, tanquàm noua hæresis nouo paxillo suspendetur; & quia est mihi censendi ius; non vni me addico tantùm, aliquem sequar, aliquem iubebo sententiam diuidere, & fortasse post omnes citatus decretum non improbabo, & dicam. Hoc amplius censeo.

IO. BAPTISTÆ BENZONIO BLAVÆ I. C.

DISSERTATIO XXXXII.

Seruorum varia officia. Ianitor. Seruus in catenâ, cum virgâ arundineâ, & cur. Catena cui in manumissione dicata. Arundo ad ianuam aliquando appensa; ea etiam cauponis insigne. Veneficis, & malignis oculi exusti. Veneficorum pœna apud Persas.

QVæ remeligines, vel remoræ nostras retrorantur? tabellariorum hæc culpa; nosti quanti tu apud me. Nullus verior æstimator alieni amoris, quàm qui de suo sumit exemplum. Agerona licet aliquando, nunquam tamen Murcea mihi sponte culta. Agonio enim quotidiè facio; videor tamen ociari ὥσπερ προβάτιον μεσημβριάζον, *tanquam ouis meridiana*, cùm tuas non lego. Aspendius Citharædus intùs, & sibi canebat, amicus verò amico, qui instar omnium, canat; en tibi cano, & ab his ordior, quæ in voto tuo proxima sentio.

Seruorum officia varia. De seruis ostiarijs, seu ianitoribus; Seruis olim variæ destinatæ prouinciæ in re familiari. Alij aquæ hauriendæ præfecti; Lignis alij secandis, siuè prouinciæ caudicali; Alij ædibus purgandis, ornandis lectisternijs; & huiusmodi mediastini; Sed præ cæteris seruitij pars maxima, & potissima, ianuam seruare, & custodire. Hinc dicti serui ostiarij, seu ianitores, vnde puto, frequentes illas querelas seruorum vocantium fores conseruas, & amicas seruorum, emanasse. *Serui ostiarij, seu ianitores. Ianitores ad ianuam dormiebant.* De his ianitoribus Dionysius Halic. Lib. IV. his verbis, de Tarquinio; (*ubiculum petijt, in quo Lucretiam dormire sciebat,*

bat, & clam ianitoribus, qui ad cubiculi ianuam dormiebant, stricto gladio. Hi ostiatij plerumquè in catenâ. Suetonius de claris Rhethoricis; *L. Ottacilium, cum esset ostiarius, vetere more in catenâ fuisse.* Ouidius quoquè

Ianitor indignè durâ religate catenâ.

Poeta vetus.

Ianitoris tintinnire impedimenta audio.

Ab eodem Senecâ III. de irâ, catenarij dicti.

Ianitores in catena.

Catenam serui manumissi Laribus consecrabant, vt gladiatores arma Herculi, virgines nupturæ puppas αγαλμάτια Veneri, Penatibus pueri bullam, togam virilem sumpturi. Horatius Satyrâ v. Lib. I.

Catenarij serui.

Catenam Laribus serui manumissi dicabant.

Donasset iam ne catenam ex voto Laribus quærebat.

De armis Herculis ad postem fixis à rude donatis, est locus in Horatio epistolâ I. Lib. I. De pupis Persius Satyrâ II.

Dicite Pontifices, in sacris quid facit aurum?

Nempè hoc, quòd Veneri donatæ à virgine pupæ.

Ianitorum insigne, seu sceptrum virga, quâ, tanquam domini lictores, amoliri à foribus indignos, vel importunos abigere possent. Seneca libro de sapientis constantiâ Cap. XIV. id planè ostendit his verbis; *Ille pusilli animi est, qui sibi placet, quòd ostiario liberè respondit; quòd virgam eius fregit.* Hanc virgam arundineam fuisse, habeo ex Petronij Satyrico dicentis: *Arundinem ab ostio rapuit, iterumquè nil respondentem mulctauit.* (alij meliùs) *mulcauit.* Propertius.

Ianitoris insigne virga.

Arundinea virga ianitorum.

Nec crepuit fissâ me propter arundine custos.

Non solùm igitur manibus eam gestatam ianitoris, sed ianuæ quoquè appensam ex Petronio colligo, ex quo alibi etiam fuisse insigne cauponum, illis verbis; *At non seruus publicus tam languidè agit, sed raptam cauponi arundinem sub lectum mittit.* Hinc arundinei ferè ostiarij dicti, & caupones. An quia arundo, vtpotè inanis, & fragilis, ludibrij caussâ tradita? vt innuerent ianitorum, & cauponum imperium vanissimum, & ludibrij plenum; ventis enim ludibrium debet arundo, quia illis maximè agitata, & maximè fragilis, quòd ea inanis. Ideo eadem in Assertoris nostri pro rege salutati manum tradita, mysterium fuit vani, fragilisquè sceptri, super quod gentes priùs innitebantur, de quo

Arundo appensa ianua cauponum.

Arundinei ostiarij, & caupones.

Arundo in manibus Christi. Prophetæ, Esaias, & Ezechiel; *Confidebamus enim in arundineâ virgâ, vel Babylonis, &c.* Etsi ab illis carnificibus in ludibrium, & contemptum fuerit tradita.

Quòd indè in tuâ quereris, & iure de illa triuenificâ, & maleficâ; ex animo doleo, cui oculos exustos facibus ardentibus precor, more prisco, quem eruo ex Plauti Menech. 1. *Veneficis, & maleficis oculi exusti.* *Ecce Apollo mihi ex oraculo imperat, vt illi oculos exuram lampadibus ardentibus.* Vnde malè conscij somniabant, se furiarum tædis ardentibus teneri.

Apud Persas referente Plutarcho in Artoxerse, veneficorum hæc pœna; *Veneficorum pœna apud Persas.* *Venefici autem in Persis pœnâ huiusmodi legibus vindicantur: ampla est petra in quâ capita eorum imposita aliâ petrâ feriunt, quoad faciem, ac caput infregerint.* Malignis oculi eruti. Plautus Capt. *Nam Herclè huic diei si liceat oculos effodiam lubens, ità malignitate onerauit omnes mortales mihi.* *Malignis oculi eruti.* Vide obsecro quantum fortuna periculum tibi velitatur eminùs, ac nisi longè firmiter præcaues, mox comminùs congredietur. O quàm verum! Fortuna sola in totâ ratione mortalium vtramquè facit paginam. Tutè tibi eam refinge meliorem prudentiâ, sapientiâ, ad quas plenis velis iam diù nauigas.

Non adeo totus fatis vrgeris iniquis,
Vt tua sit multis mens quoquè mota malis,
Difficile est, fateor, sed tendit in ardua virtus,
Et talis meriti gratia maior erit.

IOAN-

IOANNI BONDACCHÆ
I. C.
Consanguineo Amantissimo.

DISSERTATIO XXXXIII.

Canes excubantes præ foribus catenati; noctu soluti; appicti super fores; & lupi aliquando. Sedilia etiam in ipso limine; qui primus assedisset, primus admissus. Epigraphe ianuæ, & ostijs adscripta, Caue, caue canem; caue caue Lupum. Arse, verse. E canibus haruspicina quæ. Canes quibus immolati. Canes Romanis ingrati cur? Anseres contrà. Haruspicina è quibus animalibus. Canes immolati in Lupercalibus, & cur. Aliaquè de Laribus, & canibus.

LIcebit vti augurum verbo? *Alio die*; quià ipsum ostij limen non tetigi, omnibus vestigijs à me inquisitum. Ratio de integro ineunda. Nil enim tàm difficile ex Terentiano Syro, quin quærendo inuestigari possit; præsertim cum res in eum redijt locum, vt sit necesse. In ipso igitur ostij limine à me ianitor deprehensus (vt notaui) in catenâ, cum virgâ tamen, etsi arundineâ, quâ territus, (summa enim ignominia eâ olim cædi) non vlterius ego progredi ausus.

Sed quià tu me quasi manu ducis, aliud animaduersione dignum perspicio; Præter ianitores catenarios cum arundine præ foribus assidentes, canes reperio, & in vestibulo ipso hanc inscriptionem, *Caue, Caue Canem*; Iam satis poetis decantata fida canum custodia, excubiæ canum, *Canes excubâtes in vestibulo adium. Inscriptio super portam.*

Domus alta molossis

Intonuit canibus

Hi tamen canes Molossici plerumquè in catenâ excubabant,

Canes in catena excubantes.

ibant; Petronius Satyr. *Ad sinistram intrantibus non longè ab ostiarij cellâ canis ingens catenâ vinctus*. Suetonius in Vitellio; *Confugit in cellulam ianitoris, religato pro foribus cane*. Hoc factum (credo) pro foribus nobilium, diuitumquè. Pausanias in Laconicis. *Cumquè visendæ vrbis causâ obambulans ad Hippoontis ædes fortè accessisset, in eum canis domus custos inuasit; at ille lapide canem percussit*. Dum vesperi fores clauderentur sub

Soluti canes sub noctem.

noctem soluebantur, & immittebantur in molestos, morantes, aut fures nocturnos. Seneca de breuitate vitæ Cap. XI. *Quæris fortè, quos occupatos vocem Non est, quod me solos putes dicere, quos à basilicâ immissi demum canes eijciunt*. Plutarchus

Canes etiam pro cubiculis.

in Pelopidâ; *Cætera ædium tyranni statio excubantium seruabat; cubiculum verò, vbi solebant quiescere, in edito erat, pro quo canis deligatus, omnibus nisi ipsis, & vni seruo, qui eum curabat, horrendus agebat excubias*. Et paulò post. *Ea more suo ad Alexandrum iam sopitum ingressa, seruo foras iussit canem adducere, velle illum, dicens, quietè dormire*. Canes etiam templorum custodes. Agellius Lib. VII. Cap. I. *Æditous templi sæpè esse demiratos,*

Canes custodes templorũ.

quòd solum Africanum noctu in Capitolium ingredientem canes semper in alios sæuientes, nequè latrarent, nequè incurrerent. Etsi hæc de Capitolino templo intelligenda. Apollodorus apud Athenæum hæc refert, ὁ θυρωρὸς ἱλαρὸς πρῶτον ἐστὶν ἡ κύων ἔσαινε, καὶ προσῆλθεν, &c. *occurrit hilaris ianitor primùm, canis blandiens adulatur, progreditur, est obuius, qui tibi ferat sellam repentè, quamuis id nemo imperet*.

Ex quibus colligo sellas, seu sedes in vestibulo i collocatas, easquè à seruis traditas venientibus amicis salutaturis;

Sedes locatæ in vestibulis ædium.

hac tamen lege, vt qui prior limen tangeret salutaturus, priorem occuparet sedem propiùs fores, vt rixæ tollerentur, & sic prior admitteretur ab admissionalibus seruis. Seneca VI. de beneficijs Cap. LXXIII. *Est proprium superbiæ magnò æstimare introitum, ac tactum sui liminis prò honore dare, vt*

Canes picti pro foribus. Lupi picti pro foribus.

ostio tuo propiùs assideas, & gradum prior intra domum ponas, in quâ deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoquè excludant. Sed de seruis admissionalibus à me alibi.

Epigraphe ædium.

Non solùm canes veri custodes domorum, verùm etiam picti, illâ epigraphe, *Caue, Caue Canem*. Lupos etiam appictos, hac epigraphe, *Caue, Caue Lupum*, testabatur eruditissimus

tissimus antiquarius, & humanissimus Petrus Paulus Venturinus omnis eruditionis promocondus; qui vtrumquè vtrimquè pictum habebat præ foribus suarum ædium semper patentium litteratis viris Veronæ, ad priscum ritum æternæ memoriæ consecrandum, suamquè eruditionem non vulgarem. *Eulogium Petri Pauli Venturini.*

Aliam epigraphem ostijs ascriptam reperio in Festo, *Arse, Verse*; scilicet, Auerte ignem, Tuscorum linguâ, vnde Afranius ait, *Inscribat aliquis in ostio, Arse, Verse.* *Epigraphe, Arse, Verse.*

Subnecto veluti subtegmen huic telæ de canibus, quod refert Pausanias in Laconicis. *In Ephebæo vtraquè Ephęborum classis caninum catulum Marti Enyalio mactant, fortissimo scilicet Deorum victimam, ex eo animalium genere illi acceptum existimantes, quòd mansuetis omnibus fortitudine præstat. Catulos quidem haud scio, an alij Græcorum vlli immolent præter Colophonios; mactant enim Colophonij Deæ, quam Enodiom, Compitalitiam quasi dixeris, appellant, nigrum catulum.* Qui locus innuit sacrificatos fuisse canes aliquando; etsi non valdè Romanis gratus videtur fuisse canis, quòd Capitolium non custodiuerit, cùm Galli impetum facerent, anseres tamen suo clangore vigilias excitarint. Quare, (vt refert Plutarchus, de fortunâ Romanorum) canis cruci actus viuus; anser in lecticam veste stragulâ suffultâ sedens circumagebatur ob memoriam conseruati Capitolij ab anseribus clangentibus, canesquè excitantibus. Ideò ex canibus nulla vnquam haruspicina, vt legimus in Pausaniæ Eliacis posterioribus, his verbis. *Vetus est, & ab initio instituta, ex hædis, agnis, vitulis haruspicina. Suemprimi omnium Cyprij addidere, cane verò ad extorum significationes nullæ omnino gentes vsæ sunt; peculiarem itaquè credi facile potest caninorum viscerum diuinationem sibi Thrasybulum instituisse.* Plutarchus in vitâ Romuli, canem immolatum in Lupercalibus tradit, deinde subiungit; *Canem autem (nam sacrificium expiatio est) existimare quis possit expiationis gratiâ immolari? Nam & Græci homines ad expiandum canes adhibere soliti sunt, ac multis in locis περισκυλακισμοῖς (quæ ità vocant illi à cane) vtuntur.* Quòd si hæc ad lupæ gratiam, nutritionemquè, à quâ Romulus pater lacte nutritus, ac salutem recensendam agitant; non immeritò canis iugulatur, lupis enim

De Canibus. *Canes Marti sacrati.* *Canes sacrificati.* *Canes ingrati Romanis.* *Canis cruci actus viuus Romæ cur.* *Anseres grati Romanis cur.* *Nulla haruspicina ex canibus.* *Haruspicina ex quibus animalibus.* *Thrasybulus diuinationem voluit ex canibus.* *Canis immolatus in Lupercalibus, & cur.*

enim inimicus est. Ni iam mehercule plectitur animal, quòd lupercos, dũ currunt, impediat latratu, & morsu, Ideo prædico,

Fas quibus est audire, loquar; vos turba profana,
Obturate aures

Tibi vni mystæ aperiendæ, qui Æcastor morem antiquum, atquè ingenium obtines, vt vnus hominum homo (ex Terentiano) te viuat nunquã quisquã blandior, prudẽtior.

Lares coronati pellibus canum. Lares coronabantur pellibus canum, quia vtriquè domus custodes, & vt alienis formidolosi, domesticis blandi viderentur. Ouidius Lib. v. Fastorum.

Et canis ante pedes saxo fabricatus eodem
Stabat, quæ standi cum Lare causa fuit.
Seruat vterquè domum, domino quoquè fidus vterquè,
Compita grata Deo, compita grata Lari.
Exagitant & Lar, & turba Diania fures
Peruigilantquè Lares, peruigilantquè Canes:

Lares præsides dicti. Plutarchus magis ad rem nostram, Problematum Cap. LI. *Laribus, quos propriè vocant præstites, seu præsides, canes assistere, & ipsos canum pellibus amiciri, quoniam, qui præsides sunt, eos alienis formidolosos esse oportet, vti canes videmus, domesticis verò mites, ac mansuetos; vel quòd Lares quidam furiales sunt, & exactores vitæ nostræ, atquè operationum speculatores, quibus assidet canis, quem nouimus ad inuestigandum sagacem esse. Manæ item Genitæ Gynaciæ canem immolabant Romani, nè quis domi natorum bonus fieret; an quòd hæc Dea ortui, ac partui præesset intetitui obnoxiorum, ac fluxorum corporum? Gynacia verò eadem est apud Romanos, ac bona Mens. Græci verò Hecatæ, seu Proserpinæ canem immolabant pro domi nascentibus, Socrates ait, cane Lucinæ Argiuos rem sacram facere ob facilitatem pariendi.* Hæc ipsa Plutarchi verba ex loco citato suprà, quem vide.

Canis Manæ Gyneuæ imolatus, & cur.

Canis Hecatæ & Lucinæ cur imolatus à Græcis.

Canem Dianæ qui sacrificent. Sabæi, seu Saphæi, vt Marso Ouidij interpreti placet, exta canum Dianæ sacrificabant, ex illo loco I. Fastorum.

Exta canum Triuiæ vidi libare Sabæos.

Canicula syderi canes cur imolati. Ad placandam quoquè caniculam, cœleste sydus, frugibus inimicum, canes ei immolabant, idquè sacrificium dictum canarium augurium, peractum apud portam catulariam; in eo non nisi canes rufæ adhibitæ; cæteræ habitæ impuræ. Vide Festum in dictione *Catularia*, & *Rutilæ canes*.

Canarium augurium.

Canes rufæ sacrificijs aptæ.

Pro

Pro frugibus quoquè, & pecoribus, vt rubigo auerteretur, lactenti catulo sacrum fiebat, idquè Rubigalibus per Quirinalem flaminem extra vrbem. In quo super exta canis thus, & merum infundebatur. Pro frugibus hoc sacrificium factum testatur Columella. Lib. x. rei rusticæ;

Hinc mala rubigo, virides nè torreat herbas,
sanguine lactentis catuli placatur, & extis.

Rubigalibus testatur Plinius Lib. XVIII. Cap. XXIX. qui ibidem asserit, à Numâ hæc instituta sacra regni sui anno XI. & peracta VII. Kal. Maij. hunc vide; Quòd verò per Flaminem, Ouidius Fast.

Flamen in antiquæ lucum Rubiginis ibat,
Exta canis flammis, exta daturus ouis.

Illum vide propè finem IV. Lib. Fast. de his agentem; ex quo, & modum, & causam sacrificij disces.

Bœotij Iram expiabant cane in duas partes per medium dissecto, referente Plutarcho in Quæst. sed quando de canibus agi cæptum, audi Plinium Lib. XXIX. Cap. IV. *Eâdem de causâ supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis, & Summani. viui in furcâ sambuceâ arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeò puros existimabant ad cibum, vt etiam placandis numinibus, hostiarum vice vterentur his. Genitæ Manæ catulo res diuina fit, & in canis Deûm etiamnum ponitur catulina. Adicialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indiciò sunt. Sanguine canino contra toxica nil præstantiùs putatur. Vomitiones quoquè hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios vsus ex eo mirè laudatos referemus suis locis.* Hæc Plinius.

Romæ in Vulcani templo canes fuisse, qui pro æditituis essent, & sacrilegis tantùm adlatrarent; & item in alio eiusdem templo apud Æthnam canes fuisse, lucum, & templum asseruantes perhibet Alexander ab Alex. Lib. I. Cap. III. Gyraldus de Dijs gentium, & Rhodiginus Lib. XXIII. nullum tamen veterem scriptorem producunt. Scio quidem aliquando Aratum Acrocorinthi custodiæ. XXXXX. canes commisisse, vt in eius vitâ refert Plutarchus. Sed rem ridiculam audi.

Quidam erant populi, qui pro rege canem habebant, à cuius nutu, & imperio pendebant. Plinius Lib. VI. Cap. XXX. *At ex Africæ parte Ptoembari, Ptoemphanæ, qui canem pro*

Canis lactens cur, quando, à quibus, per quem immolatus.

Canis exta mero, & thure aspersa.

Rubigalia quando acta, à quo primũ instituta.

Cane dissecto expiata Ira

Canes annua supplicia vbi pendant, & quomodo.

Canes lactentes hostiarum vice adhibiti.

Catulina in Deum canis, & Adicialibus.

Canis vomitionem homines docuit.

Canes in templo pro ædituis.

Canes templum, & lucũ asseruãtes ubi

Canes adhibiti vrbium custodia.

rege habent, motu eius imperia augurantes. Solinus Cap. XXXXIII. *His proximi summam regiæ potestatis cani tradunt; de cuius motibus quidam imperitè augurantur*. At ego canis circùm intestina. Doctrinâ, & sapientiâ cùm multis anteuertas, & eruditione; meritò te huic herclè orationi Oedipo opus est coniectore, qui huic sphyngi interpres fies. Intereà mihi faue amore, ac sanguine tibi iuncto. Para me clientem: memorem dices beneficij.

GIA-

IACOBO PIGHETTO

DISSERTATIO XXXXIIII.

Lactucæ in primâ, & postremâ antiquorum mensâ appositæ, & cur; dimidiatæ auaritiam, integræ liberalitatem innuebant. Idem de carduis. Partes ciborum quibus datæ. Hygeæ, seu Sanitati quâ re libatum; quomodo hæc vestita. Eadem de Æsculapio. Valetudo quanti. Pacem, sanitatemquè petentes quid peragerent. Hygeæ signum vbi locatum.

SOlent in publicam, popularemquè viam semitæ conuenire, & omnes scribentium stipes in commune generis humani ærarium inferuntur ab ijs, qui benè de republicâ sentiunt: tu verò optimè, qui tanquam ærarij præfectus, quasi ad Critolai libellam ex alterâ parte scriptorum verba, sententias ex alterâ imponis tui iudicij ad normam, vt vtrisquè, tanquam auro vigesimario, & coronario, sanctior Saturni ædes, Honoris, & Virtutis sit referta, quibus nil pleniùs, nil planiùs, & potissimùm iucundissimi Martialis leporibus, & salibus passim sparsis citrà satietatem.

Huius locum Lib. XIII Epigrammate IV. **Locus Martialis explicatus.**

Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum,
Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes.

Ità exponis. In cœnæ principio apponi lactucæ solitæ ad

Lactuca cur apposita in mensa principio, & fine.

appetentiam excitandam; à cœnâ verò ad ebrietatem reprimendam, aut soporem conciliandum, quibus peragendis illâ nil præstantiùs; ideò Virgilius in Moreto, itâ,

Grataquè nobilium requies lactuca ciborum.

Horatius verò scopum huius tangit Satyr. IV. Lib. II. his verbis,

Totis marcentem squillis recreabis, & Afrâ
Potorem cochleâ, nam lactuca innatat, acri
Post vinum stomacho.

Sed eruditissimè Lipsius (vt solet) Lib. III. Antiquarum lectionum Cap. I. alijquè ad eum locum. Quales tamen, & quantæ eæ appositæ, nec dum alijs obseruatum.

Lactuca sub auroram cui. Lactuca commoda Augusto. Statua Musæ Medici Augusti.

Lactucas Aristoxemus comedere fuit solitus sub auroram; eas placentas virides appellans, testibus Eustathio, & Athenæo. Augustus pristinam olim valetudinem lactucâ recuperauit Musæ medici prudentiâ, cui idcirco Pop. Rom. statuam iuxta ædem Æsculapij erexit, teste Suetonio; Columella Lib. II. rei rusticæ,

Iamquè salutari properet lactuca sopore,
Tristia quæ releuet longi fastidia morbi.

Capitolinus in Pertinace; *Et cum verbis esset affabilis re erat illiberalis, ac propè sordidus, itâ vt dimidiatas lactucas, & carduos in priuatâ vitâ conuiuis apponeret, & nisi quod missum esset, edulium, & c. si autem plus aliquid missum esset, etiam in alium diem differebat & c. Amicis, si quando de prandio suo mittere voluit, misit offulas binas & c.*

Partes ciborũ missa amicis absentibus.

Hæc verba præter lactucæ sordidam sectionem (obiter id noto) innuunt moris fuisse, vt absentibus amicis partes mitterentur. Confirmat id Suetonius in Caligulâ Cap. XVIII. *Quâ epulatione equiti Romano contrà se hilariùs, auidiùsquè vescenti partes suas misit.* Spartianus in Caracallâ. *Post hoc fratrem patruelem Afrum, cui pridiè de cœnâ miserat, occidi iussit.*

Partes ciborũ data ministrantibus.

Ministris etiam triclinaribus solitos fuisse priscos portiones mittere, à me alibi probatum. Suetonium addo mihi modò succurrentem in Galbâ Cap. XII. *Et ordinario quidem dispensatori breuiarium rationum offerenti, paropsidem leguminis pro sedulitate, ac diligentiâ porrexisse.*

Iure

Iure post liminij reuertor ad locum Capitolini de carduis, & lactucis, qui astruit, lactucas, & carduos non dimidiatos (quòd sordidum) sed integros apponendos conuiuis. Quibus quid clariùs, quid apertiùs ad auaritiam sugillandam apponentium lactucas, & carduos dimidiatos? in his enim non vsquequaque illa paræmia vera, *Dimidium plus toto*; de aureâ mediocritate. Huiusmodi dimidiata minora semper, & ingratiora, & fortasse sordidiora. Poma, qui donat, integra donat, nequè concîdit olera olitor, nec lautus conuiua lactucas. *Dimidium plus toto.*

Aliam rem noto, non tamen ab re nostrâ de die dimidiato de quo ità Plautus habet in Menæchmis, *Dies quidem iam ad vmbilicum est dimidiatus mortuus*. Ideò mortuus, quia dimidiatus, & mortuæ lactucæ, & cardui, cum dimidiati: nè tamen dimidiata Epistola sit mortua, sanitati, seu Hygeæ dicata, ad vmbilicum perducatur. *Dimidiatus dies quis.*

Huius Deæ effigiem, sacrumuè refert Pausanias in Corinthiacis. *Æsculapij signi sola se facies, manus, & imi pedes ostendunt, partes cæteræ laneâ tunicâ, & pallio velantur. Eodem fermè habitu est Hygeæ signum, nequè enim illud facile conspicias. Velatum enim vndecumquè est partim comis, quas Deæ mulieres detonderunt, partim verò Babyloniæ vestis lacinijs quâ verò cumquè re litare quis voluerit; eâdem, traditum est, illud etiam numen placari. cui est Hygeæ nomen, valetudinem bonam nos apellamus*, & c. quod nobis ob oculos ponit, quàm facilè valetudini facere obuia quæquè, dum moderatè, dum prudenter eam conseruare sartam, tectamquè volumus; & esse bonum latens, quod non agnoscitur nisi deperditum. *Aesculapij signum quomodo factum. Sanitatis, seu Hygeæ signũ. Valetudini operari facillimum. Valetudo bonum inæstimabile.*

Pacem verò, sanitatemquè petituri ab Apolline, lauri virgam gestabant, quod innuit Plautus in Mercatore ità. *Pacem, sanitatemque petentes quid peragerent.*

Aliquid cedo, quî hanc vicini nostri aram augeam.
Do sanè hanc virgam Lauri.

Paulò post.

Apollo quæso te, vt des pacem propitius, salutem, & sanitatem
Nostræ familiæ.

Signum Hygeæ in arce Palladis fuisse apud Græcos refert Plutarchus in Pericle, sic; *Huius gratiâ Hygeæ Palladis in arce propè aram signum constituit, sicut anteà fuerat, vt fertur. Phidias* *Hygeæ signum vbi locatum.*

dias verò aureum Deæ sigillum finxit, eiusquè, vt fictoris, in columnâ nomen erat incisum. Nota quanti facerent Deæ huius patrocinium, ex loco, vbi constituta, & materiâ, ex quâ eius simulacrum conflatum.

Sordidi tamen est de dolio magis, quàm de amphorâ potare, & relicto fonte sectari riuulos.

Multùm, crede mihi, refert à fonte bibatur,
Qui fluit, an pigro, quem stupet vnda, lacu.

Ad classicos auctores me delego, & ad tuum iudicium, à quo, saluo pudore, dissentire nequeo, tibiquè plurimùm me debere fateor., & palàm profiteor, cui benignitatis sinus semper facilis, non perforatus, ex quo multa exeunt, nil excidit; nunquàm magis nomina facis, quàm cùm donas, quod tibi tàm facile, tàm naturâ inditum, quàm Vulcano ardere. Homunciones id putant, μεῖζον ἢ Τροίαν ἑλεῖν, *maiùs quàm Troiam cæpisse*, carbone, non cretâ notandi: ego cum Venusino, meâ sorte contentus, te vno mihi suffragante, benignèquè faciente, animo heptaboeo cano.

mihi parua rura, &
Spiritum Graiæ tenuem Camænæ
Parca non mendax dedit, & malignum
Spernere vulgus.

Finis Libri Primi.

401 1475729